ORTAÖĞRETİM

FELSEFE

10. Sınıf

Ders Kitabı

Yazarlar
Esin KÖKMEN GÖZÜKÜÇÜK
Güler ÖZKALKAN
Ramazan SARIKAYA
Sibel KAYALI

DEVLET KİTAPLARI
Kitabın Basıldığı Matbaa Adı,
2026

Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları No ..... : 10142
Ders Kitapları Dizisi No ..... : 2175

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiç bir surette alınıp yayımlanamaz.

Editör
Doç. Dr. Recep Batu GÜNÖR
Dr. Haluk DOĞAN

Dil Uzmanı
Soner ÖZKAN

Görsel Tasarımcı
Elif IŞIK

Çoklu Ortam Tasarımcısı
Ali ÇALIŞKAN

Program Geliştirme Uzmanı
Emine SELMANOĞLU

Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı
Havva ERTÜM

Rehberlik Uzmanı
Hasan ÜSTÜN

ISBN 978-975-11-8894-6

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 19.06.2025 tarih ve 134802727sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiştir. Kurulca bu kitabın kabul edilmiş olması ders kitabından yayınevi ve yazarın/yazarların sorumluluğunu kaldırmaz.

İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
Medeniyyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli.
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'şım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

Mehmet Âkif Ersoy

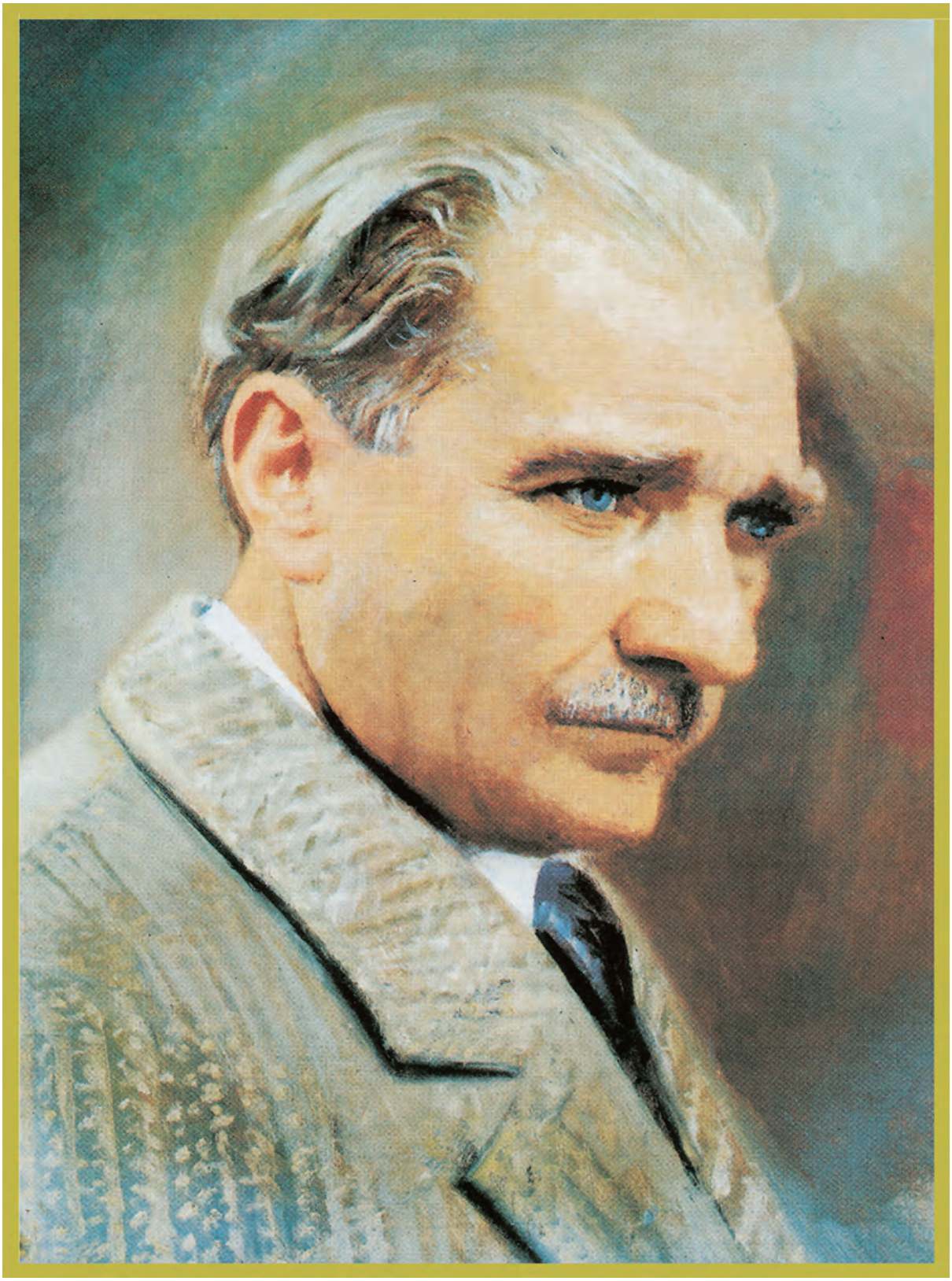
GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsait bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

Kitabın dijital kopyalarında "İçindekiler" sayfasında başlıklar üzerine tıklayarak ilgili sayfalara, iç sayfalarda da Ünite isimleri üzerine tıklayarak "İçindekiler" sayfasına ulaşabilirsiniz.

İçindekiler

Kitabın Tanıtımı 10

1. ÜNİTE: FELSEFENİN DOĞASI 12

1.1. Felsefenin Anlamı 16
1.2. Felsefi Düşüncenin Gelişimi 20
1.3. Felsefi Düşüncenin Özellikleri 24
1.4. Felsefi Soruların Temel Özellikleri 29
1.5. Felsefenin Diğer Alanlarla İlişkisi 34
1.6. Felsefenin Bireysel ve Toplumsal İşlevi 37
1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 40

2. ÜNİTE: FELSEFE, MANTIK VE ARGÜMANTASYON 44

2.1. Düşünme ve Dil İlişkisi 48
2.2. Mantık ve Argümantasyonun Temel Kavramları 52
2.3. Argümantasyonun Yapısı 59
2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 67

3. ÜNİTE: VARLIK FELSEFESİ 70

3.1. Varlık Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları 73
3.2. Varlık Temel Problemleri (Varlığın Var Olup Olmadığı, Varlığın Ne Olduğu) 76
3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 87

4. ÜNİTE: BİLGİ FELSEFESİ 90

4.1. Bilgi Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları 93
4.2. Bilgi Felsefesinin Temel Problemleri (Bilginin İmkânı, Kaynağı ve Doğruluk Ölçütleri) 97
4. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 107

5. ÜNİTE: AHLAK FELSEFESİ 110

5.1. Ahlak Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları 114
5.2. Ahlak Felsefesinin Temel Problemleri (Evrensel Ahlak Yasasının İmkânı, Özgürlük-Sorumluluk İlişkisi) 117
5. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 129

6. ÜNİTE: ESTETİK VE SANAT FELSEFESİ 132

6.1. Estetik ve Sanat Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları 135
6.2. Estetik ve Sanat Felsefesinin Temel Problemleri (Güzellik ve Ortak Estetik Yargıların İmkânı) 138
6. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 147

7. ÜNİTE: SİYASET FELSEFESİ 150

7.1. Siyaset Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları 153
7.2. Siyaset Felsefesinin Temel Problemleri (Devletin Kökeni, İktidarın Kaynağı ve Meşruiyeti, İdeal Düzen ve Ütopyalar) 156
7. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 166

8. ÜNİTE: DİN FELSEFESİ 168

8.1. Din Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları 171
8.2. Din Felsefesinin Temel Problemleri (Tanrı'nın Varlığına İlişkin Görüşler, Tanrı'nın Varlığına Yönelik Kanıtlamalar, Evrenin Sonluluğu ve Sonsuzluğu, Ruhun Ölümsüzlüğü) 174
8. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 183

9. ÜNİTE: BİLİM FELSEFESİ 186

9.1. Bilim Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları 189
9.2. Bilim Felsefesinin Temel Problemleri (Bilimin Ne Olduğu, Bilimin Yöntemi) 193
9. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları 200

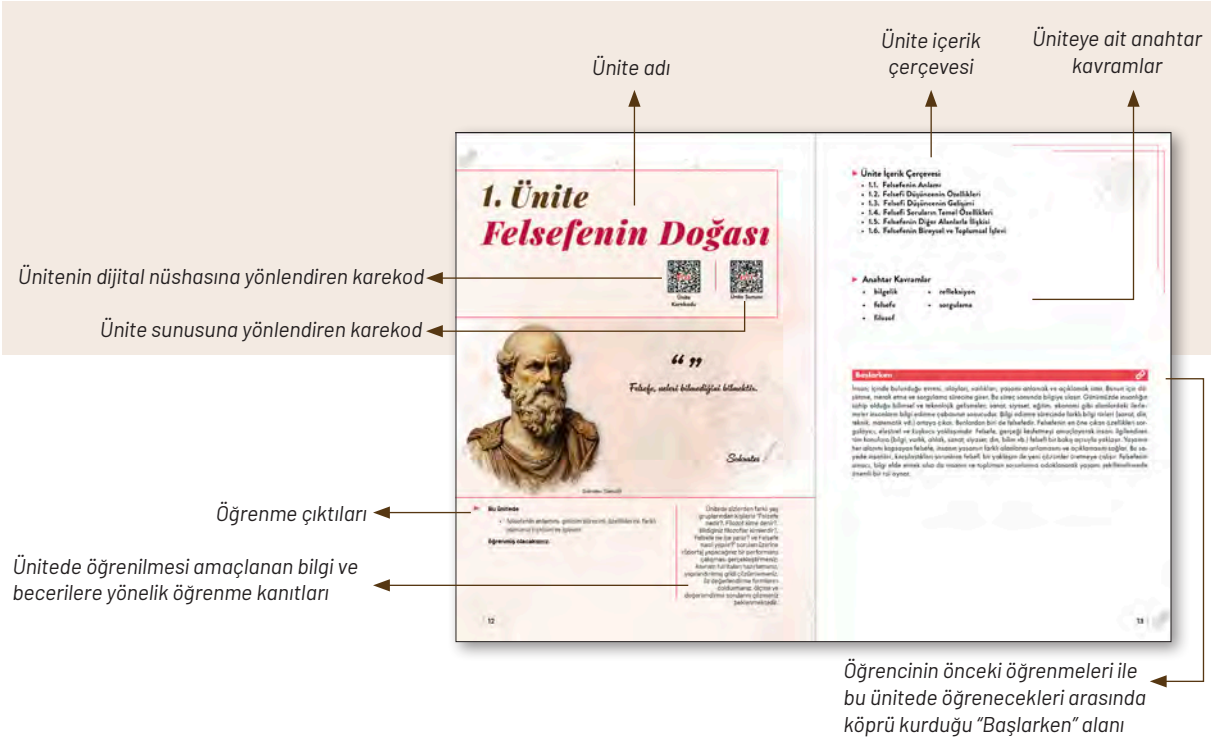
EKLER

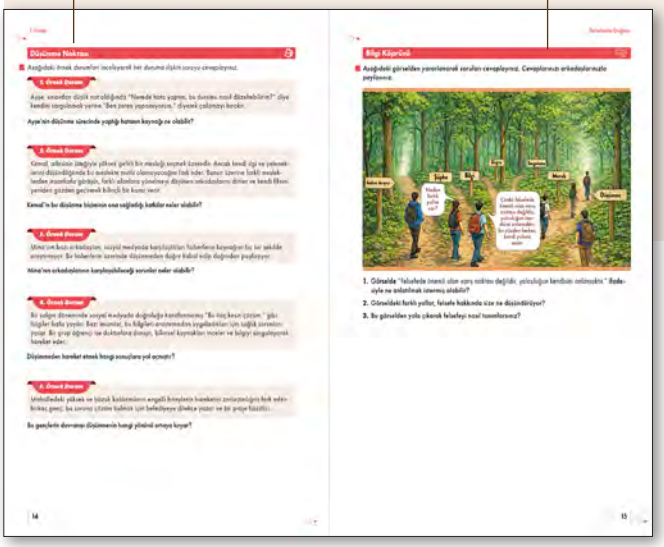
Sözlük 203
Kaynakça 206
Görsel, Genel Ağ, E-İçerik Kaynakçası ve Cevap Anahtarı Karekodu 210
Türkiye'nin Mülki İdare Bölümleri ile Kara ve Deniz Komşuları Haritası 211
Türk Dünyası Haritası 212

Kitabın Tanıtımı

Kitap ünitelerden oluşmaktadır. Her ünite başında "ünite kapak sayfası" yer almaktadır.

Ünite kapaklarında ünite adı, ünite içerik çerçevesi, öğrenilecek anahtar kavramlar, öğrenciden beklenen öğrenme kanıtları, ünite sonunda öğrenciden yapması beklenen görev ya da sorumluluklar hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca ünite ile ilgili olarak hazırlanan sunum ve diğer e-içeriklere yönlendiren karekodlar yerleştirilmiştir.

Desimal sistemle gösterilen ünite içerik çerçevesi başlığı

Kitap genelinde öğrencinin aktif katılımının beklendiği, desimal sistemle gösterilen uygulama çalışması

Kitap genelinde çalışmanın başladığı yer sembolü ile, bittiği yer ise sembolü ile gösterilmiştir. Çalışmanın bir sonraki sayfada devam ettiğini belirtmek ve önceki sayfayla bağlantısını göstermek için sembolü kullanılmıştır.

SEMBOLLERİN AÇIKLAMASI

	Edinilecek bilgi ve becerilerin anlamlı hâle getirildiği "Başlarken" alanı
	Mevcut bilgi ve beceri düzeylerinin belirlendiği "Ön Değerlendirme" alanı
	Yeni bilgi veya becerilerin mevcut bilgi ve deneyimlerle ilişkilendirildiği "Bilgi Köprüsü" alanı
	Uygulamanın başladığı yer
	Uygulamanın bittiği yer
	Bireysel uygulama
	Grup uygulaması
	Etkinliğin süresi
	Sonraki sayfada devam eden çalışma
	Ünitenin bittiği yer
ÇALIŞMA KÂĞIDI	*Çalışma kâğıdı*
	Performans görevi
	Araştırma görevi
	"Kontrol Noktası" alanı

Kitap genelinde kullanılan tüm karekodlar akıllı cihazlarla okutularak ya da kitabın dijital kopyalarında karekod üzerine tıklanarak kitaba ait e-içeriklere ulaşılabilmektedir.

1. Ünite
Felsefenin Doğası

Ünite Karekodu

Ünite Sunusu

Sokrates [Sokrates (Temsili)]

> “Felsefe, neleri bilmediğini bilmektir.”
>
> **Sokrates**

Bu ünitede

- felsefenin anlamını, gelişim sürecini, özelliklerini, farklı alanlarla ilişkisini ve işlevini

öğrenmiş olacaksınız.

Ünitede sizlerden farklı yaş gruplarından kişilerle “Felsefe nedir?, Filozof kime denir?, Bildiğiniz filozoflar kimlerdir?, Felsefe ne işe yarar? ve Felsefe nasıl yapılır?” soruları üzerine röportaj yapacağınız bir performans çalışması gerçekleştirmeniz; ölçme ve değerlendirme sorularını çözmeniz beklenmektedir.

Ünite İçerik Çerçevesi

- **1.1. Felsefenin Anlamı**
- **1.2. Felsefi Düşüncenin Özellikleri**
- **1.3. Felsefi Düşüncenin Gelişimi**
- **1.4. Felsefi Soruların Temel Özellikleri**
- **1.5. Felsefenin Diğer Alanlarla İlişkisi**
- **1.6. Felsefenin Bireysel ve Toplumsal İşlevi**

Anahtar Kavramlar

- **bilgelik**
- **felsefe**
- **filozof**
- **refleksiyon**
- **sorgulama**

Başlarken

İnsan; içinde bulunduğu evreni, olayları, varlıkları, yaşamı anlamak ve açıklamak ister. Bunun için düşünme, merak etme ve sorgulama sürecine girer. Bu süreç sonunda bilgiye ulaşır. Günümüzde insanlığın sahip olduğu bilimsel ve teknolojik gelişmeler; sanat, siyaset, eğitim, ekonomi gibi alanlardaki ilerlemeler insanların bilgi edinme çabasının sonucudur. Bilgi edinme sürecinde farklı bilgi türleri (sanat, din, teknik, matematik vd.) ortaya çıkar. Bunlardan biri de felsefedir. Felsefenin en öne çıkan özellikleri sorgulayıcı, eleştirel ve kuşkucu yaklaşımıdır. Felsefe, gerçeği keşfetmeyi amaçlayarak insanı ilgilendiren tüm konulara (bilgi, varlık, ahlak, sanat, siyaset, din, bilim vb.) felsefi bir bakış açısıyla yaklaşır. Yaşamın her alanını kapsayan felsefe, insanın yaşamın farklı alanlarını anlamasını ve açıklamasını sağlar. Bu sayede insanlar, karşılaştıkları sorunlara felsefi bir yaklaşım ile yeni çözümler üretmeye çalışır. Felsefenin amacı, bilgi elde etmek olsa da insanın ve toplumun sorunlarına odaklanarak yaşamı şekillendirmede önemli bir rol oynar.

Düşünme Noktası

Aşağıdaki örnek durumları inceleyerek her duruma ilişkin soruyu cevaplayınız.

1. Örnek Durum

Ayşe, sınavdan düşük not aldığında "Nerede hata yaptım, bu durumu nasıl düzeltebilirim?" diye kendini sorgulamak yerine "Ben zaten yapamıyorum." diyerek çalışmayı bırakır.

Ayşe'nin düşünme sürecinde yaptığı hatanın kaynağı ne olabilir?

2. Örnek Durum

Kemal, ailesinin isteğiyle yüksek gelirli bir mesleği seçmek üzeredir. Ancak kendi ilgi ve yeteneklerini düşündüğünde bu meslekte mutlu olamayacağını fark eder. Bunun üzerine farklı meslekten insanlarla görüşür, farklı alanlara yönelmeyi düşünen arkadaşlarını dinler ve kendi fikrini yeniden gözden geçirerek bilinçli bir karar verir.

Kemal'in bu düşünme biçiminin ona sağladığı katkılar neler olabilir?

3. Örnek Durum

Mina'nın bazı arkadaşları, sosyal medyada karşılaştıkları haberlerin kaynağını hiç bir şekilde araştırmıyor. Bu haberlerin üzerinde düşünmeden doğru kabul edip doğrudan paylaşıyor.

Mina'nın arkadaşlarının karşılaşabileceği sorunlar neler olabilir?

4. Örnek Durum

Bir salgın döneminde sosyal medyada doğruluğu kanıtlanmamış "Bu ilaç kesin çözüm." gibi bilgiler hızla yayılır. Bazı insanlar, bu bilgileri araştırmadan uyguladıkları için sağlık sorunları yaşar. Bir grup öğrenci ise doktorlara danışır, bilimsel kaynakları inceler ve bilgiyi sorgulayarak hareket eder.

Düşünmeden hareket etmek hangi sonuçlara yol açmıştır?

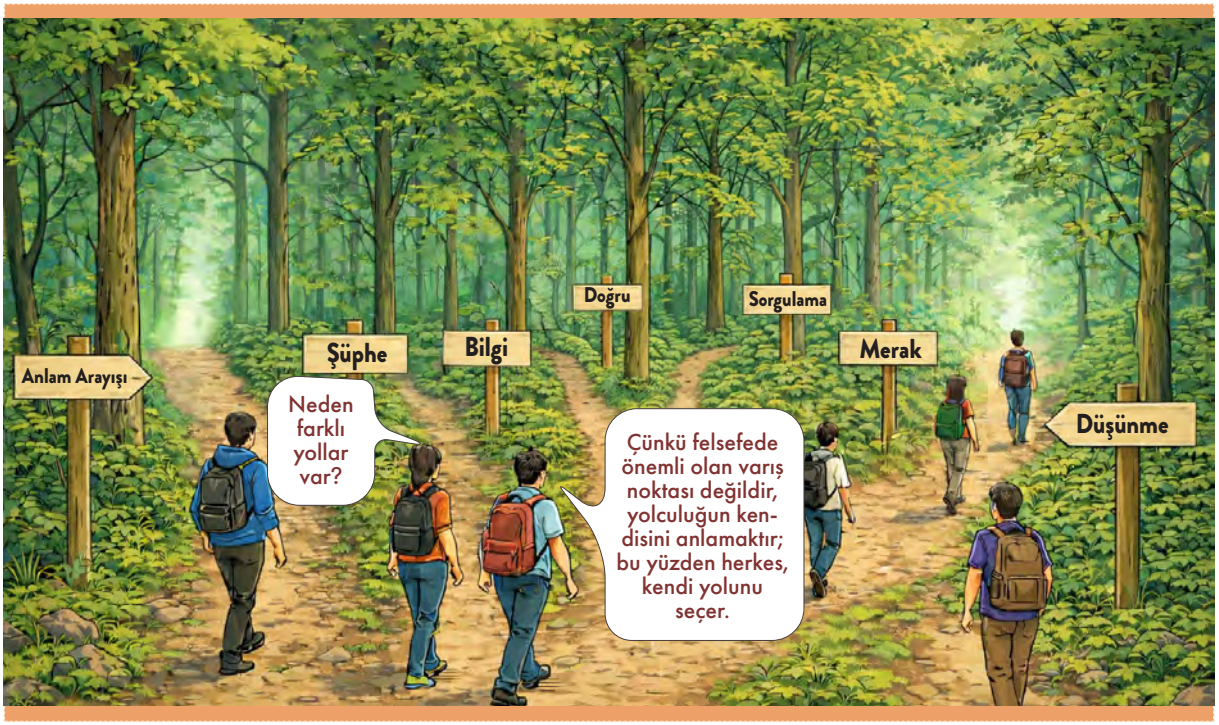
5. Örnek Durum

Mahalledeki yüksek ve bozuk kaldırımların özel gereksinimli bireylerin hareketini zorlaştırdığını fark eden birkaç genç, bu soruna çözüm bulmak için belediyeye dilekçe yazar ve bir proje hazırlar.

Bu gençlerin davranışı düşünmenin hangi yönünü ortaya koyar?

Bilgi Köprüsü

Aşağıdaki görselden yararlanarak soruları cevaplayınız. Cevaplarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Görselde "Felsefede önemli olan varış noktası değildir, yolculuğun kendisini anlamaktır." ifadesiyle ne anlatılmak istenmiş olabilir?
2. Görseldeki farklı yollar, felsefe hakkında size ne düşündürüyor?
3. Bu görselden yola çıkarak felsefeyi nasıl tanımlarsınız?

1.1. Felsefenin Anlamı

Felsefe; insanın evreni, hayatı ve varoluşu derinlemesine sorgulaması ve anlamaya çalışmasıdır. Felsefenin temeli, sorular sormaktır. Bu sorular, insanı bilgi arayışına yönlendirir. Çocuklar, çevrelerindeki her şeye merak ve hayret duyarak yaklaşır. Sürekli sorular sorar. Ancak yetişkinlikte bu merak ve hayret, çoğu zaman yerini alışkanlıklara bırakır. Filozoflar ise meraklarını canlı tutarak yaşamı, olayları ve evreni sürekli sorgular. İşte bu sorgulama, felsefenin ortaya çıkmasını ve varlığını sürdürmesini sağlar.

Felsefe terimi, Yunanca "philia" (sevmek, aramak, peşinden gitmek) ve "sophia" (bilgelik) kelimelerinin birleşmesiyle oluşan "philosophia"dan türemiştir. "Philosophia", "bilgelik sevgisi" veya "bilginin peşinden koşmak" anlamlarına gelir. Bu nedenle felsefe; bilgiyi arayan, seven ve bilgiye ulaştıktan sonra bile onu sorgulamaya devam eden dinamik bir süreçtir. "Philosophia" terimini ilk kullanan kişi, Pythagoras (Pisagor) olarak bilinir. Pythagoras, bilgeliğin tanrılara özgü olduğunu ve insanın bu bilgeliği sevip ona ulaşmak için çaba göstermesi gerektiğini savunmuştur.

Hakikate ulaşma, onu sevme ve ona yönelme çabası olan felsefe, her şeyi bilme iddiasında değildir. Felsefe, bir arayış ve sürekli bir çaba olarak tanımlanabilir. Bu anlamda felsefenin temeli, "philia" kelimesinin ifade ettiği sevgiyle atılır. Bilgeliği sevme ve ona yönelme süreci olarak şekillenen felsefe; insanı düşünmeye, sorgulamaya ve öğrenmeye teşvik eder. Bu bağlamda bilgelik sevgisi, felsefi düşünmenin itici gücü olarak kabul edilebilir. Bu güç; meraklı, şüpheci, sorgulayıcı ve bilinçli olan insanın bilgiye ilgisini canlı tutar. Felsefe, insanın farklı konularda yeni sorular sormasına ve daha derinlemesine düşünmesine olanak tanır. Bu süreç, insanın hem kendisini hem de evreni daha iyi anlamasına yardımcı olur.

İnsanlar, kavramlar aracılığıyla düşünerek yargılara ulaşır yani bilgi edinir. Bilginin oluşması, insanın bilinçli eylemlerine bağlıdır. İnsan, kendisinin ve çevresinin farkında olduğu ölçüde bilgi üretebilir. Bu bakımdan bilinç; duygunun, algının ve bilginin merkezi olarak kabul edilir. İnsan, bilinç sayesinde hem kendisini hem de çevresinde olan biteni ayırt edebilir. Bilinç, sadece içinde bulunulan anı değil geçmişe ve geleceğe ilişkin farkındalığı da kapsar. Bu nedenle insanın belirli bir konu üzerinde düşünebilmesi ve bilgi elde edebilmesi bilincin bir ürünüdür.

Felsefi sorgulama, eleştirel ve sistematik düşünme becerilerini geliştirmesi bakımından düşünme eylemiyle doğrudan ilişkilidir. Düşünme, felsefi bilginin hem kaynağı hem de aracıdır ve insanı hakikati aramaya yönlendirir. Hakikati arayan filozof, yalnızca bilmekle kalmaz; bilgisine uygun erdemli bir yaşam sürmeye çalışır. Bu bakımdan bildiğini hayata geçiren kişi erdemli kabul edilir.

Uygulama-1.1 *Felsefe Nedir?*

Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

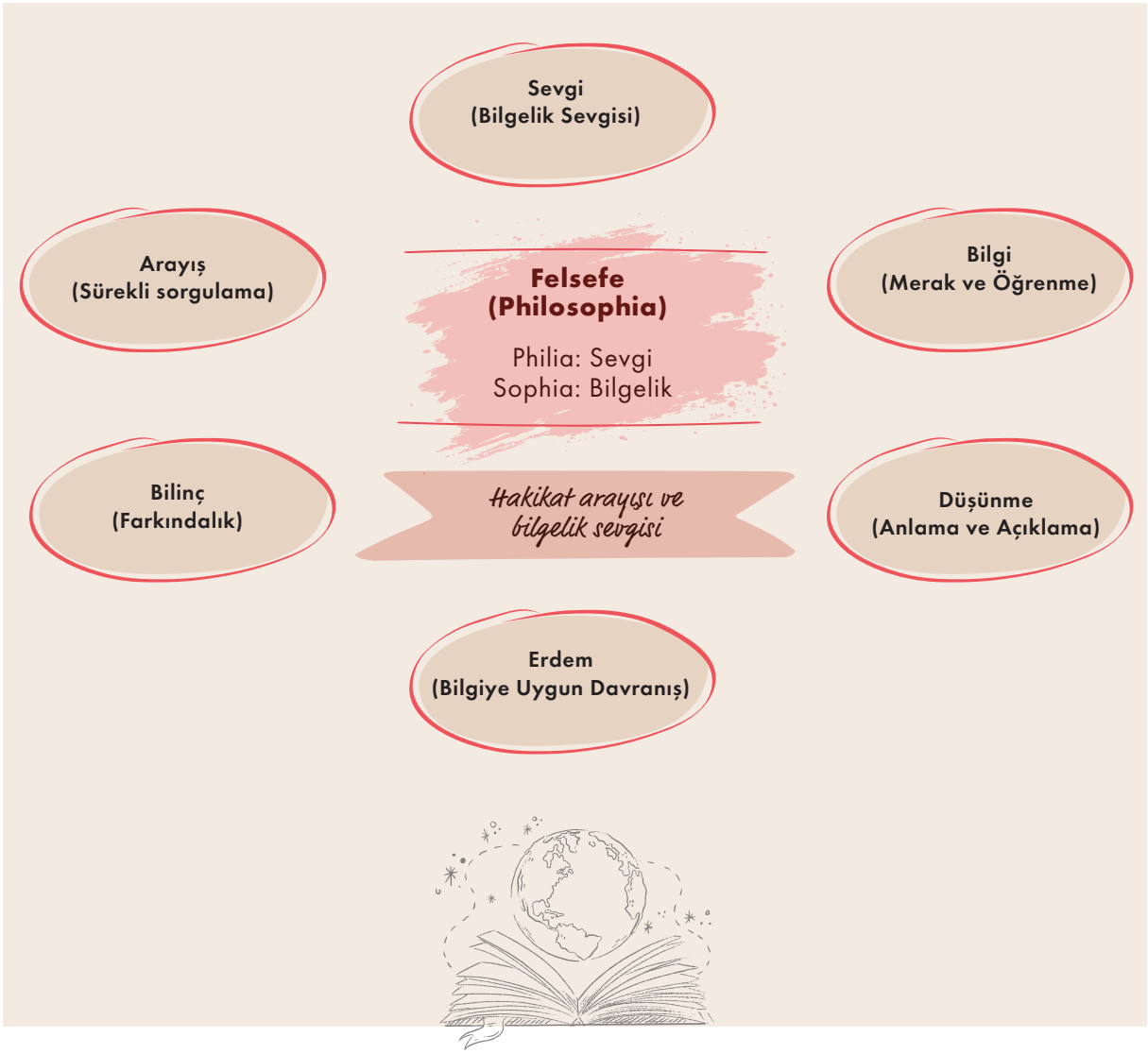
- **1. Adım:** *Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılınız. Günlük yaşamda "felsefe" kavramının ne anlama geldiğini belirleyerek bir tanım oluşturunuz. Yaptığınız tanımı diğer gruplarla paylaşarak tüm grupların tanımlarını bir liste hâlinde yazınız ve tartışma sorularını kullanarak listedeki tanımların doğruluğu üzerine tartışınız.*

Tanım Listesi

Tartışma Soruları

- Sizce bu tanımlar, felsefenin gerçek anlamını yansıtıyor mu? Açıklayınız.
- Felsefe hakkında daha önce sahip olduğunuz düşünceler nelerdi?
- Bu tanımlar, felsefeye ilişkin düşüncelerinizde nasıl bir değişikliğe yol açtı?

2. Adım: *Aşağıdaki bilgi görselini inceleyerek felsefenin hangi kavramlarla nasıl ilişkili olduğunu açıklayınız.*

3. Adım: *Aşağıdaki bilgi görselini inceleyerek soruları cevaplayınız.*

Platon (Platon): Felsefe; gerçekliğin hakiki doğasını kavramak, tek tek her şeyin ne için olduğunu bilmek başka bir deyişle amaçların bilgisine sahip olmak anlamına gelir.

Farabi: Felsefe, var olmaları bakımından varlıkların bilinmesidir.

Immanuel Kant (İmanuel Kant): Felsefe, kendisini akla dayanan nedenlerle meşru kılmak veya haklı çıkarmak iddiasında bir zihinsel etkinlik biçimidir.

Rene Descartes (Röne Dekart): Felsefe; tüm bilgilerin temelini oluşturan, kesin ve açık bilgiler üzerine inşa edilen bir düşünce sistemidir.

Aristoteles (Aristoteles): Felsefe, varlığın ilkeleri ve nedenleri üzerine sistematik bir araştırmadır.

Anselmus (Anselmus): Felsefe, inanılanı anlamaya çalışmaktır.

Karl Jaspers (Karl Yespers): Felsefe yolda olmaktır.

Hilmi Ziya Ülken: Felsefe, varlık hakkındaki düşünce ve bu düşünce üzerinde düşüncedir. Başka bir deyişle felsefe varlık ilmidir.

Nurettin Topçu: Felsefe, evreni bütün hâlinde kavrama çabasıdır; işte bu nedenle ahlakın da kaynağıdır.

Filozofar (Temsili)

1. Filozofların felsefe tanımları neden farklılık içeriyor?

2. Felsefenin farklı tanımlarının olması sizde ne uyandırdı?

3. Bu tanımlar felsefeyi yeterince açıklıyor mu?

4. Bu tanımların benzer yanları nelerdir?

5. Felsefenin ortak bir tanımı yapılabilir mi?

4. Adım: *Felsefenin anlamını ifade etmede peşin hükümden kaçınmanın ve şüpheyi araç olarak kullanmanın önemini belirten kısa bir metin yazınız.*

*"Filozoflar ve Felsefe Tanımları" **isimli e-içeriğe ulaşmak için ilgili karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

1.2. Felsefi Düşüncenin Özellikleri

Düşünme, zihnin bilgiler arasında bağ kurup kıyaslamalar yaparak bir sonuca varması sürecidir. İnsanların farklı durumlar karşısında gösterdikleri davranış ve tepkilerin çeşitliliği, düşünmenin tek bir yolu olmadığını gösterir. Örneğin sabah havanın yağmurlu olduğunu gören biri, yanına şemsiye alması gerektiğini düşünürken pratik düşünmeyi kullanır. Bir balıkçı ise teknesini iskeleye yanaştırırken teknenin yanlarına eski lastikler asarak onun zarar görmesini önleyebilir. Bu, yaratıcı düşünmeyi gerektirir. Yeni bilgisayar almak isteyen birinin reklamların ve genel ağda yer alan kullanıcı yorumlarının gerçekliğini sorgulayarak kendi ihtiyaçlarını ve ürünün özelliklerini göz önüne alarak seçmesi, eleştirel düşünmenin sonucunda gerçekleşir. Bu ve benzeri durumlar, düşünmenin farklı biçimlerde gerçekleştiğini gösterir. Tüm bu düşünme biçimlerinden farklı olarak felsefi düşünme; varlık, bilgi ve değerleri akıl ve mantık ilkelerine dayanarak bütüncül bir şekilde kavrama ve temellendirme etkinliğidir. Sistemli, tutarlı, şüpheci ve kapsamlı bir sorgulama sürecini içerir. Özgürlük ve sorumluluk ilişkisini çözümlemeye çalışmak ya da "Gerçeklik nedir?" sorusunu temellendirmeye çalışmak felsefi düşünmeye örnek verilebilir. Bu düşünme türünde amaç, yalnızca bir sonuca ulaşmak değil kavramların anlamını açıklığa kavuşturmak ve görüşleri gerekçelendirmektir. Felsefede doğru kabul edilen bilgiler dahi tekrar sorgulanır, inançların ve düşüncelerin temelleri incelenir. Bu yönüyle felsefi düşünce, diğer düşüncelerden ayrılır.

Uygulama-1.2 *Düşünme Biçimleri*

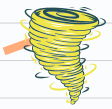
Aşağıdaki karikatürü inceleyerek bu karikatürde geçen düşünme biçimlerinin neler olabileceği hakkındaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

- *Aşağıdaki bilgi görselinden yararlanarak* felsefi düşüncenin özelliklerinin birbirleriyle ilişkisi hakkındaki çıkarımlarınızı sayfa 22'de belirtilen alana yazınız.

Felsefi Düşüncenin Temel Özellikleri: Bilgeliğe Giden Yol

Hayret Etme
Alışılmışın dışına çıkıp dünyaya şaşkınlıkla bakma ve anlam arayışına girme.

Merak Etme
Çevreyi ve olayları öğrenme isteğiyle araştırma eğilimi.

Eleştirel Olma
Bilgilerin doğrudan kabul edilmeyip değerlendirilmesi.

Şüphe Etme
Doğru kabul edilen bilgileri sorgulama ve onların dayanaklarını araştırma.

Sorgulama
Problemleri fark edip bunlar hakkında soru sorma.

Rasyonel Olma
Akla ve mantığa dayalı düşünme.

Refleksif Olma
Zihnin kendi düşüncelerini yeniden düşünmesi (düşünme üzerine düşünme).

Sistemli Olma
Bilgilerin düzenli ve bütünlüklü bir yapı içinde sunulması.

Evrensel Olma
Problemlerin yalnızca belirli bir grubu değil tüm insanlığı ilgilendirmesi.

Tutarlı Olma
Düşünceler arasında çelişki bulunmaması.

Yığılımlı İlerleme (Kümülatiflik)
Geçmiş filozofların düşüncelerinin eleştirilip geliştirilerek ilerlemesi.

Çıkarımlarım

Aşağıdaki örnek durumları okuyunuz ve adımları takip ediniz.

1. Örnek Durum: Mert, okulda dürüstlüğü ve adaleti savunan bir öğrencidir. Aynı zamanda o, kurallara uymayanları eleştiren bir tutuma sahiptir. Bir gün öğretmeni, Mert'in bariz bir hatasını fark etmeyip ona fazladan puan verir. Bu puan, Mert'i dönem birincisi yapacaktır. Ancak itiraz ederse birinciliğini kaybedecektir. Mert, büyük bir iç çatışma yaşar. "Eğer adalet bir kural ise sadece benim aleyhime olan durumlarda mı adaleti savunmalıyım? Kendi lehime de olsa bir haksızlığa göz yumarsam daha önce savunduğum fikirlerle ne kadar barışık kalabilirim?" diye düşünür. Değerlerin kişilere ve durumlara göre değişemeyeceğini anlayan Mert, öğretmeniyle konuşup puanı düzelttirir. Bu davranış, onun toplumdaki güvenilirliğini artırır ve iç huzur ile öz saygısını korumasını sağlar.

2. Örnek Durum: Yeni çıkan bir teknolojik cihaz, güçlü bir reklam kampanyasıyla tanıtılır. "Bu cihaza sahip olmayanlar hayattan geri kalıyor." sloganı her yerde görülür. Şule'nin telefonu hâlâ işlerini görmesine rağmen o da bu cihazı almak için biriktirdiği tüm parasını harcamayı düşünür. Ancak satın almadan önce kendine şu soruyu sorar: "Bu satın alma eylemi benim özgür seçimim mi yoksa çevresel baskıların bir sonucu mu?" Bu soruyu düşünerek cihazı almaktan vazgeçer ve parasını kendisini geliştireceği bir eğitime yatırır. Böylece Şule, çevresel baskılardan bağımsız karar verebilen daha bilinçli bir özne hâline gelir. Kısa vadeli haz yerine uzun vadeli gelişimi tercih ederek yaşamını kendi akıl yürütmesiyle yönlendirebildiğini fark eder.

- **1. Adım:** *Aşağıdaki soruları cevaplayınız.*

1. Verilen örnek durumlarda felsefi düşüncenin hangi özellikleri öne çıkmaktadır? Açıklayınız.

2. Bu örneklerde felsefi düşünme, insanların karar alma ve eyleme geçme biçimlerinde ne tür değişiklikler meydana getirmiştir?

3. Mert ve Şule'nin eylemleri, felsefi düşüncenin yalnızca teorik düzeyde kalmadığını ve günlük yaşamı etkileyen pratik sonuçlarının olduğunu kanıtlar mı? Açıklayınız.

- **2. Adım:** *Örnek durumlar üzerinden felsefi düşüncenin teorik ve pratik sonuçlarını analiz ediniz. Analiz sonuçlarınızla kendi düşünce tarzınızı açık fikirlilikle karşılaştırarak değerlendirdiğiniz bir yansıtıcı yazı yazınız. Metninizde felsefi düşüncede karşılaştığınız unsurlar doğrultusunda kendi düşünce tarzınızda meydana gelen değişimleri tartışınız. Düşüncelerin gerektiğinde değiştirilebilmesinde felsefi düşüncenin önemini değerlendiriniz.*

*"Felsefi Düşüncenin Özellikleri" **isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

1.3. Felsefi Düşüncenin Gelişimi

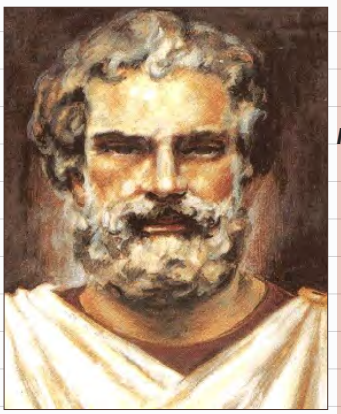
Felsefi düşünce, herhangi bir dönemde veya toplumda birdenbire ortaya çıkmamıştır. Uzun yıllar oluşan bilgi birikimiyle farklı toplumlarda farklı biçimlerde gelişmiştir. Yazının icadıyla birlikte artan bilgi birikimi, insanın evreni anlama ve akla dayanarak açıklama çabasını güçlendirmiştir. Bu süreç felsefenin doğuşuna zemin hazırlamıştır. Felsefi düşüncenin temellerinin Çin, Hindistan, İran, Mısır ve Mezopotamya (Sümer, Babil gibi) medeniyetlerine dayandığı düşünülür. Bu medeniyetlerin dinleri, mitolojileri, doğa hakkındaki açıklamaları ve toplumsal yapıları, felsefi düşüncenin gelişmesinde etkili olmuştur. İlk Çağ'dan itibaren farklı toplumlar felsefi düşünceye katkı sağlamış olsa da felsefe, Antik Yunan'da sistemli hâle gelmiştir.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

Aşağıdaki bilgi görselini inceleyip adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

MÖ 6. Yüzyıl-MS 2. Yüzyıl Felsefesi

MÖ 6. yüzyılda Yunan, Çin ve Hint medeniyetlerinde felsefenin eş zamanlı ortaya çıktığı iddia edilir. Çin ve Hint felsefelerinde varlığın özü sorgulanmış bunun yanında sosyal hayata ve ahlaki kurallara ilişkin pratik bir yaklaşım sergilenmiştir. Bununla beraber her iki felsefe geleneği de inanca büyük önem vermiştir. Hem Çinli hem de Hint filozoflar, ahlak ile inanç arasındaki bağlantıyı kurmaya çalışmıştır. Antik Yunan felsefesinde ise daha çok evrenin ve varlıkların ortaya çıkış nedenleri sorgulanmış, doğa olayları açıklanmaya çalışılmıştır. Bunların yanında bilgi, erdem, politika gibi temel konulara odaklanılmıştır.

Thales (Temsili)

MÖ 770-476 • **Hanedanlık kavgalarının yarattığı toplumsal kaosa çözüm arayışları ile birlikte Çin felsefesinin ortaya çıkması**

MÖ 624-546 • **Thales (Tales)**
İlk Çağ filozofu

MÖ 551-479 • **Kung-Fu-Tzu (Kun-Fu-Zı)**
Çinli filozof

MÖ 563-483 • **Siddhartha Gautama (Sidharta Godım)**
Hint filozof

MÖ 6-5. yy.'lar • **Önemli bir Yunan kenti Atina'nın doğrudan demokrasiye geçmesi**

0 • **Hz. İsa'nın doğumu**

MS 2. Yüzyıl-MS 15. Yüzyıl Felsefesi

MS 2-15. yüzyıllar arasında felsefe, dinlerle etkileşim içinde olmuş; Tanrı ve inanç ile ilgili konular, felsefenin merkezine yerleşmiştir. Bu dönemde Hristiyan felsefesi, dinî otoritenin güdümünde kalmıştır. İslam felsefesi ise Antik Yunan, Hint, Mısır, Babil ve Çin uygarlıklarının düşünsel mirasından etkilenmiş; bu birikimi yorumlayarak özgün eserler ortaya koymuştur. 8-13. yüzyıllar arasında etkili bir düşünsel üretim dönemi yaşayan İslam felsefesinde matematik, geometri, ahlak ve metafizik alanlarında önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu birikimin büyük bir bölümü, çeviri ve yorum faaliyetleri yoluyla Batı dünyasına aktarılmıştır.

15-17. Yüzyıl Felsefesi

Kilisenin otoritesi sarsılmış, devletin otoritesi güçlenerek ulus devlet düşüncesi öne çıkmıştır. Akla duyulan güven giderek artmıştır. Yaşanan bilimsel gelişmeler, doğa ile ilgili metafizik düşünceleri sarsmış; akıl aracılığıyla doğaya egemen olmak amaçlanmıştır. Evrenin merkezine insanı koyan ve onu yücelten hümanizm düşüncesi ortaya çıkmıştır. Modern bilim doğmuş, yeni bilimsel yöntemler aranmıştır.

İstanbul'un Fethi

Fausto Zonaro (Fausto Zonaro) tarafından yapılan Mehmet II (Konstantinopol'a Giriş) adlı yağlı boya tablo, 1854–1929, Dolmabahçe Sarayı Koleksiyonu, İstanbul

100-178 • **Batlamyus (Batlamyus)**
Evrenin merkezinin Dünya olduğunu iddia eder.

529 • **Bizans İmparatoru Justinianus'in (Jüstinyen) Atina'daki Platoncu felsefe okulunu (Akademi) kapatması**
Felsefe tarihinde yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilir.

622 • **Hz. Muhammed'in Hicret etmesi**
İslam'ın yayılması ve güçlenmesinde önemli bir adımdır.

711 • **İslam ordusunun Cebelitarık Boğazı'nı geçerek İspanya'ya girmesi**
İslam düşüncesinin bu coğrafyada yaklaşık 800 yıl sürecek hâkimiyetinin başlangıcıdır.

754-775 • **Bağdat'ta Beytülhikmenin kurulması**
Farklı medeniyetlere ait çeşitli eserler çevrilerek bilim insanlarının fikir alışverişinde bulunduğu bu ilim merkezinde çalışmalar başlamıştır.

1347 • **Veba salgını**
Avrupa, nüfusunun üçte birini kaybetmiş ve bu nedenle halkın otoritelere güveni sarsılmıştır.

1400'ler • **İtalya'da başlayan Rönesans hareketinin Avrupa'ya yayılması**

1445 • **Johannes Gutenberg'in (Yohanes Gutınberg) matbaayı icat etmesi**

1453 • **İstanbul'un Fethi**
Kentteki düşünürlerin Batı ile etkileşiminin artması, Antik Yunan felsefesine ve İslam düşüncesine ait bilgi birikimini Avrupa'ya yayarak Rönesans'ı hızlandırmıştır.

1492 • **Amerika'nın Keşfi**

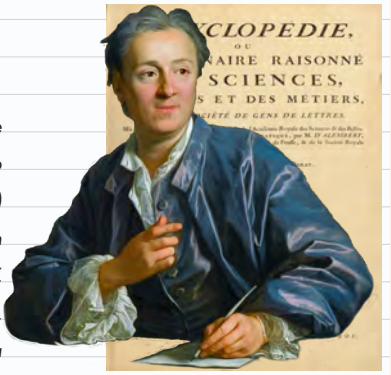
1517 • **Martin Luther'nın (Martin Lutha) 95 Tez'ini kilise kapısına asması**
Reform hareketini tetiklemiştir.

1543 • **Nicolaus Copernicus'in (Nikolas Kopernik) Güneş merkezli evren anlayışını ortaya koyması**

1620 • **Francis Bacon'ın (Frensis Beykın) doğayı keşfetmek için yeni bir yöntem olarak tümevarımı ortaya koyması**

18. Yüzyıl-19. Yüzyıl Felsefesi

İnsan, başkalarının kılavuzluğu yerine kendi aklını kullanarak yaşamını düzenlemeye ve aydınlatmaya yönelmiştir. Gelenekler ve siyasi otoriteler eleştirilmiştir. Siyasal ve toplumsal sorunlara ilgi artmış, düşünce ve ifade özgürlüğü yaygınlaşmıştır. Aydın ve yazarlar, felsefi düşüncenin yayılmasında önemli rol oynamıştır.

İlk ansiklopedi ve Louis-Michel van Loo (Luis Mişel van Lu) tarafından yapılan Diderot portresi, 1767, Louvre (Luv) Müzesi, Fransa

1751 • **Diderot (Didero) ve arkadaşları tarafından "Encyclopedia"nın (Ansiklopediya) yayımlanması**
Bilginin geniş halk kitlelerine yayılmasını sağlamıştır.

1764 • **İngiltere'de iplik eğirme makinesinin icadı**
Sanayi Devrimi başlamıştır.

1776 • **Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi**

1789 • **Fransız Devrimi**

1848 • **Karl Marx'ın (Karl Marks) "Komünist Manifesto"yu yazması**
Avrupa'da siyasi ve toplumsal çalkantılar yaratan işçi ayaklanmalarını tetiklemiştir.

1880'ler • **Avrupa devletlerinin, Afrika kıtasında sömürgecilik faaliyetlerine hız vermesi**

20. Yüzyıl Felsefesi

Felsefi sorunlara yeni yaklaşımların geliştirildiği, disiplinler arası sınırların belirginleştiği ve çeşitli düşünce akımlarının ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu dönemde toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişmeler, felsefi yönelimleri önemli ölçüde etkilemiş ve bu süreçte birçok felsefi ekol ortaya çıkmıştır.

1914-1918 • **Birinci Dünya Savaşı**

1929 • **Büyük Buhran**
Dünya, küresel ekonomik krize girmiştir.

1939-1945 • **İkinci Dünya Savaşı**
Dünyada büyük bir yıkım yaratmıştır.

1945 • **Birleşmiş Milletlerin kurulması**

1948 • **İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesi**

1992 • **İnternet sunucularının kişisel kullanıma açılmasının bilgiye erişimi kolaylaştırması**

- **1. Adım:** *Kültürel, ekonomik, siyasal ve bilimsel koşulların felsefenin ortaya çıkışı ve tarihsel gelişimi üzerindeki etkilerini iş birlikli olarak analiz etmek için dört köşe tekniğini kullanarak bir tartışma yapınız. Dört köşe tekniğini uygulamak için karekodda yer alan içerikten yararlanınız.*

Dört Köşe Tekniği

- **2. Adım:** *Felsefenin doğuşu ve gelişiminin tek bir nedene bağlanıp bağlanamayacağını tartışarak ulaştığınız sonuçları yazınız.*

Aşağıdaki açıklama ve bilgi görselinden yararlanarak soruları cevaplayınız.

Felsefenin kökenleri, insanın kendini ve çevresini anlamaya çalıştığı antik çağlara kadar uzanır. Felsefeyi tek bir kültüre ya da coğrafyaya özgü bir düşünce biçimi olarak görmek yanlıştır çünkü felsefe, uzun bir süreç içinde geniş bir coğrafyada ortaya çıkmıştır. MÖ 6-4. yüzyıllar arasında Çin, Hindistan, İran, Mezopotamya ve Akdeniz çevresindeki medeniyetlerde önemli düşünsel gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmeler, dinî inanışların ve mitolojilerin sunduğu açıklamaların yanında yeni bir düşünme biçimi olarak felsefenin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu medeniyetlerin evren, insan, toplum ve değerler hakkındaki görüşleri felsefi düşüncenin gelişmesinde önemli rol oynamıştır. Zamanla felsefe, farklı filozoflar ve düşünce akımları tarafından geliştirilerek zenginleşmiştir.

1. Farklı coğrafyalarda yaşayan düşünürlerin benzer felsefi sorular sorması, felsefenin doğası hakkında size neler düşündürür?

2. Coğrafi ve kültürel ortamların farklı olması felsefi düşünceyi nasıl etkiler? Görüşlerinizi gerekçelendirerek açıklayınız.

3. Farklı felsefe geleneklerinin bulunması, felsefi düşüncenin gelişimine nasıl katkı sağlar?

Uygulama sürecindeki düşüncelerinizi gözden geçirdiğiniz ve düşünsel değişimlerinizi gerekçelendirerek ifade ettiğiniz bir yansıtıcı yazı yazınız.

1.4. Felsefi Sorunun Temel Özellikleri

İnsan, var olduğu andan itibaren çevresini kuşatan dünyaya ve kendi varoluşuna karşı köklü bir merak ve hayret duygusu besler. Bu doğal durum, insanı soru sormaya ve bu sorulara cevap aramaya sevk eder. Günlük hayatın akışında sorulan pratik sorular anlık ihtiyaçları gidermeye, bilimsel araştırmaların temelindeki sorular ise ölçülebilir olguları açıklamaya hizmet eder. İnsan, kimi zaman da alışılagelmişin ötesine geçme ve görünenin ardındaki temel ilkeleri arama ihtiyacı duyar. Bu noktada felsefi sorular ortaya çıkar. Felsefi sorular; varlık, bilgi ve değerler hakkında daha derin bir anlam arayışının sonucudur.

Uygulama-1.3 *Felsefi Soruların Yapısı*

Aşağıdaki adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

1. Adım: ***Tablodaki soruları inceleyiniz. Felsefi soru olanların karşısına "✓", felsefi soru olmayanların karşısına "X" işareti koyunuz. İşaretlemenizin gerekçesini ilgili alana yazınız.***

	Sorular	✓/X	Gerekçe
a	Adalet her zaman eşitlik anlamına gelir mi?		
b	Pencere kapalı mı?		
c	Eğer tüm dünya 30 saniye boyunca seni dinleyecek olsa ne söylerdin?		
ç	Okullar ne zaman açılacak?		
d	Güzelliğin evrensel bir ölçütü var mıdır?		
e	Bir kişinin hayatını kurtarmak için yasaları çiğnemek ahlaki midir?		
f	Tuzlu su ile saf suyun donma sıcaklığı arasında fark var mıdır?		
g	Günlük uyku süresi, öğrencilerin dikkat süresini etkiler mi?		

2. Adım: *Aşağıdaki bilgi görselini inceleyerek ilk değerlendirmelerinizi gözden geçiriniz. Gerekli gördüğünüz sorularda gerekçelerinizi güçlendiriniz veya soruların sınıflandırmasını değiştiriniz.*

Felsefi Soruların Özellikleri

Kavramsal Derinlik ve Öze Yönelim

Konunun özünü, köklerini ortaya koymayı amaçlar. Bu nedenle kavramların ne anlama geldiğini ve hangi temellere dayandığını soruşturur.

Örnek Karşılaştırma

Felsefi Soru

Adalet nedir?

Kavramın özünü sorgular.

Felsefi Olmayan Soru

Bu karar adil mi?

Belirli bir uygulamaya yöneliktir.

Açıklık/Açık Uçluluk

Tek ve kesin bir cevabı yoktur. Aynı felsefe sorusu, farklı filozoflar tarafından farklı ve tutarlı biçimlerde cevaplanabilir. Her yeni cevap, yeni sorulara zemin hazırlar.

Örnek Karşılaştırma

Felsefi Soru

Güzel nedir?

Sürekli tartışmaya açıktır.

Felsefi Olmayan Soru

Su kaç derecede kaynar?

Tek ve kesin bir cevabı vardır.

Evrensellik

Zaman ve mekândan bağımsız olarak insan olmanın temel durumlarına ve varoluşsal meselelere odaklanır.

Örnek Karşılaştırma

Felsefi Soru

İdeal bir toplum nasıl olmalıdır?

Tüm insanlık için geçerlidir.

Felsefi Olmayan Soru

Bu şehrin nüfusu ne kadardır?

Belirli yerle/zamanla sınırlıdır.

Kurucu/Yönlendirici Olma

Bu sorulara verilen cevaplar, bir düşünce sistemindeki diğer alt soruları şekillendirir. Etki alanı insanın dünya görüşünü şekillendirebilecek kadar geniştir.

Örnek Karşılaştırma

Felsefi Soru

Varlığın bir amacı var mıdır?

İnsanın hayat görüşünü etkiler.

Felsefi Olmayan Soru

Bugün ne giymeliyim?

Sınırlı/anlık etkiye sahiptir.

Tutarlı Olma

Felsefe soruları, ancak belirli bir kavramsal çerçeve veya bakış açısı içinde sorulduğunda rasyonel bir tartışmaya zemin hazırlar. Bu nedenle aynı düşünme düzeyi içinde tutarlı olacak şekilde sorulurlar.

Örnek Karşılaştırma

Kişisel Kimlik Düzeyinde

Ben kimim?

Hatıralar, tercihler, karakter özellikleri ve bilincin sürekliliği üzerinden anlam arar ve bu çerçevede tutarlı kalır.

Biyolojik Düzeyde

Ben kimim?

DNA dizilimi, hücre yapısı ve organizmanın fiziksel sürekliliği üzerinden nesnel ve tutarlı bir cevap arar.

Uygulama-1.4 *Felsefi Sorular Soruyorum*

4-6 kişilik gruplara ayrılarak birer grup sözcüsü seçiniz. Aşağıdaki adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

1. Adım: *Aşağıdaki metinleri inceleyiniz. Her metinle ilgili en az bir özgün felsefi soru üretip verilen alana yazınız.*

1. Metin

1951 yılında Henrietta Lacks (Henriyeda Laks) isimli hastadan rızası alınmadan toplanan kanserli dokular, tıp literatüründe "HeLa" olarak adlandırılan ilk ölümsüz insan hücresi hattını oluşturmuştur. Bu hücreler, laboratuvar ortamında biyolojik canlılığını yitirmeden sürekli çoğalma yeteneğine sahiptir. HeLa hücre hattı; çocuk felci aşısının geliştirilmesi, genetik haritalama, kanser araştırmaları gibi modern tıbbın dönüm noktalarında temel materyal olarak kullanılmış binlerce ticari patentin ve bilimsel makalenin kaynağı olmuştur. Hücre hattı üzerinden büyük bilimsel ve ticari kazanımlar elde edilmiş ancak bu kazanımlar bireyin rızası ve mahremiyeti gözetilmeden gerçekleşmiştir. Lacks'ın ailesi, bu hücrelerin ticari dağıtımından ve bilimsel kullanımından yıllar sonra tesadüfen haberdar edilmiştir. Literatürde bu vaka, bireyin doku bütünlüğü ve özel hayatın gizliliği ile insanlığın ortak tıbbi menfaatleri arasındaki ikilemi temsil eden temel bir biyoetik örnek olarak yer almaktadır.

Genel ağdan alınmıştır.

2. Metin

Girit'ten zaferle dönen Theseus'un (Tesius) gemisi, anıtsal bir değer kazanmış ve Atina halkı tarafından uzun yıllar boyunca korunmuştur. Ahşap malzemeden yapılan gemideki çürüyen her parça, işlevini sürdürebilmesi için yeni ve sağlam bir parça ile değiştirilmiştir. Bu süreç yıllar boyunca devam etmiş ve sonunda geminin ilk yapımında kullanılan hiçbir parça kalmamıştır. Yine de gemi, aynı adla anılmaya devam etmiştir. Eğer zamanla sökülen tüm eski parçalar bir araya getirilerek ikinci bir gemi inşa edilseydi ortada iki gemi bulunacaktı. Gemilerden biri, sürekli kullanılan ama tamamen yenilenmiş gemi; diğeri ise özgün parçalarla yeniden oluşturulmuş gemi.

Yazar tarafından yazılmıştır.

3. Metin

Robert Nozick (Rabırt Nazik) tarafından kurgulanan "Tecrübe Makinesi" düşünce deneyi, nöropsikolojik verilerin bilince doğrudan aktarılması prensibine dayanır. Bu sistemde kişi bir tankın içine yerleştirilerek beynine bağlanan elektrotlar aracılığıyla dış dünyadan tamamen koparılmaktadır. Makine, kişiye hayatı boyunca deneyimlemek istediği her türlü başarıyı, mutluluğu ve ilişkiyi kusursuz bir simülasyon olarak sunmaktadır. Bu durumdayken kişi, içinde bulunduğu tankı veya dış dünyayı algılayamamakta; yaşadığı her şeyi fiziksel gerçekliğin bir parçası olarak kabul etmektedir. Simülasyon, kişinin gerçeklikten ayıramayacağı kadar yüksek çözünürlüklü duyusal veriler sağlamakta ve bu yapay yaşama geçiş yapan birinin fiziksel dünyaya geri dönme imkânı bulunmamaktadır.

Yazar tarafından yazılmıştır.

4. Metin

Tam otonom bir araç, yasal hız sınırları içinde seyrederken aniden yola fırlayan büyük bir engel nedeniyle kaçınılmaz bir kaza durumu algılar. Saniyeden kısa sürede yapılan algoritmik hesaplamaya göre iki kesin sonuç ortaya çıkar: Araç ya rotasını koruyup engele çarparak araç içindeki yolcunun hayati risk yaşamasına neden olacaktır ya da araç sahibini korumak için keskin bir manevra ile kaldırıma çıkacak ve orada durmakta olan, olayla ilgisiz bir yayaya çarparak onun hayatını riske atacaktır. Aracın işletim sistemi, "öncelikli olarak araç içindeki kullanıcıyı/müşteriyi koru" prensibiyle kodlanmış ticari bir üründür ve bu kod uyarınca araç, kaldırıma manevra yapma kararını uygular.

Genel ağdan alınmıştır.

Felsefi Sorularım

1. Metin

2. Metin

3. Metin

4. Metin

2. Adım: ***Ürettiğiniz soruları bütüncül bir şekilde değerlendirmek için aşağıdaki*** *"Refleksif Sorgulama"* ***kartlarını doldurunuz ve grup sözcünüz aracılığıyla sınıfta paylaşınız.***

REFLEKSİF SORGULAMA KARTI

Analiz Edilen Soru:

Sorunun Amacı *(Neyi açığa çıkarmayı hedefliyoruz?)*

Ön Kabul *(Bu soruyu sorarken doğruluğunu peşinen kabul ettiğimiz düşünceler nedir?)*

Anahtar Kavramlar *(Soruda geçen kavramlara yüklediğimiz anlamlar nelerdir?)*

REFLEKSİF SORGULAMA KARTI

Analiz Edilen Soru:

Sorunun Amacı *(Neyi açığa çıkarmayı hedefliyoruz?)*

Ön Kabul *(Bu soruyu sorarken doğruluğunu peşinen kabul ettiğimiz düşünceler nedir?)*

Anahtar Kavramlar *(Soruda geçen kavramlara yüklediğimiz anlamlar nelerdir?)*

REFLEKSİF SORGULAMA KARTI

Analiz Edilen Soru:

Sorunun Amacı *(Neyi açığa çıkarmayı hedefliyoruz?)*

Ön Kabul *(Bu soruyu sorarken doğruluğunu peşinen kabul ettiğimiz düşünceler nedir?)*

Anahtar Kavramlar *(Soruda geçen kavramlara yüklediğimiz anlamlar nelerdir?)*

REFLEKSİF SORGULAMA KARTI

Analiz Edilen Soru:

Sorunun Amacı *(Neyi açığa çıkarmayı hedefliyoruz?)*

Ön Kabul *(Bu soruyu sorarken doğruluğunu peşinen kabul ettiğimiz düşünceler nedir?)*

Anahtar Kavramlar *(Soruda geçen kavramlara yüklediğimiz anlamlar nelerdir?)*

- **3. Adım:** *Paylaştığınız soruların felsefi soru niteliği taşıyıp taşımadığını sınayınız ve soruları geliştiriniz. Bunun için Sokratik tartışma yöntemini kullanınız. Sokratik tartışma yöntemini uygulamak için yandaki karekodda yer alan içerikten yararlanınız. Felsefi sorularınızı yığılımlı bir biçimde yapılandırarak daha nitelikli hâle getiriniz.*

Yapılandırılan Felsefi Sorular

1.5. Felsefenin Diğer Alanlarla İlişkisi

Felsefe, insan yaşamını ilgilendiren hemen hemen her konuyu ele alır. Varlık, bilgi, bilim, din, sanat, ahlak, siyaset, estetik, dil, eğitim, kültür, spor vb. alanlarla ilgili birtakım sorular sorup cevaplar arar. Bunun sonucunda da bilgi felsefesi, varlık felsefesi, bilim felsefesi, din felsefesi, sanat felsefesi gibi farklı felsefe disiplinleri ortaya çıkmıştır. Felsefe, bu disiplinlerin kavramlarını, yöntemlerini ve amaçlarını inceleyip açıklayarak bunları anlamlı kılmaya çalışır. Felsefenin alt disiplinleri de insanın temel sorularına cevap arar. Varlık felsefesi, varlığın olup olmadığını ve ne olduğunu sorgular. Bilgi felsefesi ise bilginin mümkün olup olmadığını, kaynağını ve doğruluk ölçütlerini araştırır. Ahlak felsefesi; evrensel bir ahlak yasasının varlığını, özgürlük ve sorumluluk ilişkisini ele alır. Estetik ve sanat felsefesi, güzelliğin ne olduğunu ve ortak estetik yargıların mümkün olup olmadığını tartışır. Siyaset felsefesi; devletin kökenini, iktidarın meşruiyetini ve ideal toplumsal düzeni inceler. Din felsefesi; Tanrı'nın varlığı, evrenin yapısı, ruhun ölümsüzlüğü gibi metafizik sorunlara odaklanır. Bilim felsefesi ise bilimin doğasını ve yöntemini sorgular. Böylece felsefe; insanın evrene, bilgiye ve yaşama dair temel problemlerini sistemli biçimde anlamaya çalışır.

İnsan; evreni, yaşamı ve kendisini anlamaya çalışırken bilim, felsefe, din ve sanattan yararlanır. Bu alanlar, gerçeği kavrama çabasındaki insana rehberlik ederek onun düşünce dünyasını, değerlerini ve yaşamını etkiler. Öte yandan bilim, felsefe, din ve sanat bazı farklılıklara da sahiptir. Bu alanlar; amaçları, yöntemleri ve dayandıkları bilgi kaynakları bakımından önemli farklılıklar gösterir. Bilim ve felsefe, aklı temel alır. Bilim, varlığı belli açılardan ele alır. Gözlem, deney ve ölçümle somut olayları inceler. Kanıtlanabilir ve test edilebilir sonuçlara ulaşır. Bu nedenle bilimsel bilgiler genelgeçer kabul edilir. Felsefe ise varlığı bir bütün olarak ele alır. Bilgi, değer, anlam, ahlak gibi konuları sorgular. Akıl yürütme ve tartışma yoluyla gerekçeler üretir fakat kesin kanıtlar sunmaz. Bu nedenle felsefede tek bir doğru yerine farklı görüşler bulunur.

Din ve sanat ise akıldan çok sezgi ve duyguya dayanır. Din, bilgiyi vahiy ve kutsal metinlerden alır; insanın manevi ihtiyaçlarına cevap verir. Sanat ise hayal gücü ve yaratıcılıkla duyguları estetik biçimde ifade eder. Sanatın amacı, bilgi vermekten çok güzellik ve estetik etki oluşturmaktır.

Uygulama-1.5 *Felsefenin Bilim, Din ve Sanatla İlişkisi*

Aşağıdaki adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

- **1. Adım:** ***Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılarak tartışma soruları üzerinde grup arkadaşlarınızla tartışınız. Felsefe, bilim, din ve sanatın benzer ve farklı yönlerini belirleyerek bunları sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.***

Tartışma Soruları

- Felsefe, bilim, din ve sanatta ortak olan nitelikler nelerdir?
- Bilim ve felsefe hangi bakımlardan birbirinden ayrılır?
- Felsefenin bilgiye ulaşmada kullandığı yöntem; bilim, din ve sanattan hangi yönleriyle ayrılır?
- Felsefi bilgi ile bilimsel bilgi, dinî bilgi ve sanat bilgisi hangi bakımdan farklıdır?
- Din ve felsefe, bir bilginin doğru olup olmadığını hangi ölçütlere göre belirler?

2. Adım: *Felsefenin bilim, din ve sanatla ilişkisini gösteren aşağıdaki bilgi görselini inceleyiniz. Felsefe, bilim, din ve sanatın benzer ve farklı yönleri ile ilgili 1. Adım'da oluşturduğunuz görüşlerin güçlü ve zayıf yönlerini tespit ediniz. Görüşlerinizin zayıf yönlerini giderecek düzeltmeler yapınız.*

Felsefenin Bilim, Din ve Sanatla İlişkisi

FELSEFE

BİLİM

Benzerlikler

- Evren, insan ve yaşam hakkında açıklayıcı bilgiye ulaşmayı amaçlar.
- Akla dayalı olarak bilgiye ulaşmak ister.
- Sistemli bir araştırmanın ürünüdür.

Farklılıklar

- Felsefe değerler, yaşamın anlamı, din, sanat, ahlak vb. konuları ele alır. Bilim ise genellikle deney ve gözlem yapabileceği olguları konu edinir.
- Felsefe, varlığa bütüncül olarak yaklaşır. Bilim ise ele aldığı varlığı parçalara ayırarak inceler.

SANAT

Benzerlikler

- Her ikisinde de ulaşılan sonuçlar özneldir ve insanın yaratıcı hayal gücünün ürünüdür.

Farklılıklar

- Felsefe akla, sanat ise duygu ve coşkuya dayanır.
- Felsefe bilgiye, sanat ise güzele ulaşma amacındadır.
- Felsefenin ürünü olan düşünce soyuttur. Sanatın ürünü olan sanat eseri ise somuttur.

DİN

Benzerlikler

- Her ikisi de insanı, evreni, hayatın anlamı ve önemini konu edinir.

Farklılıklar

- Felsefe akla, din ise inanca ve vahye dayanır.
- Felsefe, ele aldığı konulara eleştirel bir biçimde yaklaşır. Dinin bilgileri ise kesindir ve bu bilgilere sorgulamadan inanılır.

Görüşlerinizin zayıf yönleri

Görüşlerinizin güçlü yönleri

3. Adım: *Aşağıdaki karşılaştırma tablosunu doldurunuz. Felsefenin diğer disiplinlerle ilişkisi konusunda hangi görüşünüzü nasıl değiştirdiğinizi değerlendiren bir tartışma yapınız.*

Ölçüt	Felsefe	Bilim	Din	Sanat
Amaç				
Konu				
Yöntem				

	Felsefe ile Benzerlikleri	Felsefeden Farklılıkları
Bilim		
Din		
Sanat		

"Felsefenin Bilim, Din ve Sanatla İlişkisi" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

1.6. Felsefenin Bireysel ve Toplumsal İşlevi

Felsefe, İlk Çağ'da hakikatin peşinde bir arayış olarak başlamış ve zamanla farklı işlevler üstlenmiştir. Orta Çağ'da dinî bakış açısıyla evreni anlamlandırmaya çalışırken Rönesans'la birlikte aklı temel alarak bilimlerin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Tarih boyunca insanı düşünmeye, sorgulamaya ve anlamaya yönlendiren felsefe, her türlü anlama çabasında insana rehberlik etmiştir. İnsana geniş bir bakış açısı kazandırarak insanın kendisini ve çevresini daha iyi anlamasına yardımcı olmuştur. Bu sayede felsefe, bireysel ve toplumsal gelişime katkıda bulunarak birey ve toplum olma sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

Uygulama-1.6 *Felsefenin İşlevlerini Öğreniyorum*

Aşağıdaki adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

1. Adım: *Aşağıdaki metinleri inceleyiniz.*

1. Metin

Yapılan araştırmalar, felsefi düşünmenin bireylere olumlu katkılar sağladığını göstermektedir. Bu katkılar; sorunlar karşısında alternatif çözümler üretme, kararlar alma, olayları farklı bakış açılarıyla değerlendirme, eleştirel düşünme, akıl yürütme gibi becerileri kapsamaktadır. Örneğin 2007 yılında Dundee (Dandi) Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırmada felsefi düşünmenin, öğrencilerin IQ'sunda 6,5 puanlık bir artış sağladığı ortaya koyulmuştur. Bu araştırmadan da anlaşılacağı üzere felsefe, bireylere hangi düşüncenin doğru veya yanlış olduğuna bireyin kendisinin karar vermesi gerektiğini öğretir. Felsefe, bireylerin en iyi gerekçelerle bir sonuca varmalarını sağlar ve bu sonucun zamanla değişebileceğini öğretir. Ayrıca bireylerin vardıkları sonucu nasıl değerlendirebileceklerini öğrenmeleri ve söyledikleri her şeyin doğru olmadığının farkına varmaları, felsefenin sağladığı önemli kazanımlardır.

Yazar tarafından hazırlanmıştır.

2. Metin

2013 Dünya Felsefe Günü: Kapsayıcı Toplumlar ve Sürdürülebilir Bir Gezegen

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) tarafından 20 Kasım 2002 tarihi, "Dünya Felsefe Günü" ilan edildi ve o tarihten itibaren her yıl kasım ayının üçüncü perşembe günü "Dünya Felsefe Günü" olarak kutlanmaya başlandı. Bu kapsamda UNESCO, her yıl felsefe günü için bir tema belirler ve pek çok ülkede bu tema çerçevesinde etkinlikler yapılır. 2013 Dünya Felsefe Günü etkinlikleri, "Kapsayıcı Toplumlar, Sürdürülebilir Bir Gezegen" teması etrafında şekillendi. Etkinlik kapsamında düzenlenen panelde katılımcılar; sosyal adalet, dayanışma, dışlanma ve kapsayıcılık kavramlarını tartıştı. Kadınlar, çocuklar, gençler, engelliler, azınlıklar, yerli halklar, göçmenler, mülteciler ve yoksulluk içinde yaşayanların karşılaştığı zorlukların sürdürülebilir kalkınma ile olan bağlantıları irdelendi. UNESCO, bu etkinlikle toplumsal eşitsizliklerin azaltılması ve kapsayıcı bir gelecek inşasında felsefenin rolünü ön plana çıkardı.

Genel ağdan alınmıştır.

3. Metin

PAÜ Çocuk Üniversitesi: "Çocuklar İçin Felsefe Atölyesi: Düşünüyorum, O Hâlde Mutluyum"

Pamukkale Üniversitesi bünyesindeki Çocuk Üniversitesi, "Çocuklar İçin Felsefe Atölyesi: Düşünüyorum, O Hâlde Mutluyum" başlıklı bir atölye düzenledi. Atölyeye 11-13 yaş aralığındaki çocuklar katıldı ve günlük yaşamdan seçilen kavramlar üzerine tartıştı. Katılımcılar, sorular üzerinden ortak bir düşünme süreci yürüttü; görüşlerini temellendirdi ve birbirlerinin fikirlerini değerlendirdi. Atölye, dünyada P4C (Çocuklar İçin Felsefe) olarak bilinen eğitim yaklaşımını temel almaktadır. Bu yaklaşımda çocuklar, seçilen bir hikâye, soru ya da kavram üzerine birlikte düşünür; neden–sonuç ilişkileri kurar, farklı görüşleri karşılaştırır ve kendi düşüncelerini gerekçeleriyle ifade etmeyi öğrenir. Etkinlikte katılımcılar, günlük hayattan alınan konular hakkında tartışarak yaratıcı, eleştirel ve iş birlikçi düşünme becerilerini geliştirmiştir. Program, çocukların erken yaşta felsefi sorgulamayla tanışmasını sağlayarak düşünme kültürlerini güçlendiren önemli bir eğitim çalışmasıdır.

Genel ağdan alınmıştır.

4. Metin

5. Felsefe ve Sağlık Sempozyumu

5. Felsefe ve Sağlık Sempozyumu, Manisa Celal Bayar Üniversitesi ev sahipliğinde 31 Mayıs 2025 tarihinde düzenlendi. Ayşe Hafsa Sultan Tıp Tarihi Müzesinde gerçekleşen programda "Gelecek İçin Tıp Etiği", "Sağlığın Tıbbileştirilmesi", "İyilik Hâlinin Sosyolojik Dinamikleri", "Sağlık Felsefesi için Yeni Ufuklar" gibi başlıklar tartışıldı. Sağlık kavramını beden, zihin ve ruh bütünlüğü çerçevesinde değerlendiren katılımcılar; tıp etiği, sağlık sosyolojisi ve teknolojinin sağlık üzerindeki etkileri üzerine bildiriler sundu. Sempozyumda ayrıca yapay zekânın tıpta doğru kullanımı, etik değerlerin değişimi, sağlık hakkı ve toplumsal iyi oluş gibi güncel konular ele alındı.

Genel ağdan alınmıştır.

■ **2. Adım:** *Felsefenin işlevlerinin neler olabileceği hakkındaki görüşlerinizi içeren bir liste oluşturunuz.*

Felsefenin Bireysel İşlevlerine İlişkin Görüşlerim

Felsefenin Toplumsal İşlevlerine İlişkin Görüşlerim

■ **3. Adım:** *Aşağıdaki işlem basamaklarını takip ediniz.*

- Oluşturduğunuz listeyi sınıfta paylaşınız.
- Paylaşılan listelerdeki görüşleri sorgulayarak bu görüşlerin tutarlı olup olmadığını sınıf arkadaşlarınızla tartışınız. Tutarlı olmayan görüşleri çürüterek eleyiniz.
- Tutarlı olduğunu kabul ettiğiniz görüşlerden yararlanarak aşağıda belirtilen alanları doldurunuz.

Felsefenin Bireysel İşlevleri

Felsefenin Toplumsal İşlevleri

"Felsefenin Bireysel ve Toplumsal İşlevleri" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

Performans Görevi

Beklenen Performans: *Röportaj çalışması yapma*
Süre: *1 ders saati*

Göreve Başlamadan Önce Dikkat Edilecek Noktalar

- Performans göreviniz için bir çalışma planı hazırlayarak yol haritanızı belirleyiniz ve zamanı etkili bir şekilde kullanınız.
- "Felsefe nedir?", "Filozof kime denir?", "Bildiğiniz filozoflar kimlerdir?", "Felsefe ne işe yarar?", "Felsefe nasıl yapılır?" gibi sorulardan oluşan bir soru listesi hazırlayınız.
- Görüntü ve ses kaydı yapmak, notlar almak için gerekli materyalleri hazırlayınız.

Görevi Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar

- Farklı yaş ve meslek gruplarını temsil edebilecek kişilerle röportaj gerçekleştiriniz.
- Röportaj yapacağınız kişilerin mahremiyetine özen gösteriniz ve kayıt alınması ile katılım konusunda onların yazılı onaylarını alınız.
- Röportaj yaptığınız kişilerle empati kurmaya ve bu kişilere karşı nezaketli davranmaya dikkat ediniz. Ayrıca röportaj esnasında onları etkin bir şekilde dinleyiniz, onların sözlerini kesmeyiniz ve röportaj bitiminde onlara teşekkür etmeyi ihmal etmeyiniz.

Görev Bitiminde Dikkat Edilecek Noktalar

- Performans görevinizi belirlenen süre içinde tamamlayınız.
- Yaptığınız röportajları dijital ya da yazılı biçimde düzenleyip okulunuzun genel ağ sayfasında yayımlayınız. Bu süreçte öğretmeninizden ve okul yönetiminden destek alınız.

Değerlendirme: *Yaptığınız bu çalışma, karekodda bulunan Dereceli Puanlama Anahtarı ile değerlendirilecektir.*

1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1-4. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Felsefe tarihi dersi kapsamında üniversitede bir çalışma grubu kuran Ali, Kübra ve Canan; felsefi düşüncenin kökenleri ve gelişimi hakkında tartışmalar yürütmektedir. Grup üyeleri, dersi veren akademisyenin önerdiği metinleri ayrıntılı bir şekilde inceleyerek kendi görüşlerini birbirleriyle paylaşmaktadır.

Ali: Okuduğumuz metinde felsefi düşüncenin birdenbire ortaya çıkmadığı ve uzun yılların bilgi birikimine dayalı olarak farklı toplumlarda farklı biçimlerde kendini gösterdiği yazıyordu. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Kübra: Evet, gerçekten ilginç. Özellikle felsefi düşüncenin temellerinin Mısır, Sümer, Babil gibi eski medeniyetlere dayandığını öğrenmek beni şaşırttı. Bu medeniyetlerin bilimsel buluşları, dinleri, mitolojileri ve dünya görüşleri felsefi düşünceyi şekillendirmiş.

Canan: Hatta felsefi düşüncenin izlerine Çin, Hint ve İran medeniyetlerinde de rastlanması dikkat çekici. Farklı medeniyetlerde eş zamanlı olarak benzer düşüncelerin ortaya çıkması hayli ilginç bir durum.

Ali: Evet, özellikle sistemli felsefenin Antik Yunan'da ortaya çıktığına dair görüşler de var. Bu durum, felsefenin gelişiminde Yunan medeniyetinin rolünün ne kadar önemli olduğunu gösteriyor.

Kübra: Peki, sizce felsefi düşünce neden Antik Yunan'da sistemli hâle geldi? Diğer medeniyetlerde de bilgi birikimi vardı ama neden Yunanlar, bu konuda daha ileri gittiler?

Canan: Belki de Yunan medeniyetinin siyasi, sosyal ve ekonomik yapısı bu gelişimi desteklemiştir.

Akademisyen: Çok güzel tartışıyorsunuz. Bu sorular ve düşünceler, felsefi düşüncenin tarihini ve gelişimini anlamamız için çok önemli. Felsefi düşüncenin farklı medeniyetlerdeki izlerini sürmek ve bu düşüncelerin nasıl sistemli hâle geldiğini irdelemek, felsefe tarihine olan bakış açımızı genişletecektir.

1. Ali, "felsefenin farklı toplumlarda farklı biçimlerde kendini göstermesi" **ifadesiyle ne anlatmak istemiştir? Açıklayınız.**

.....

.....

2. **Canan'ın, felsefi düşüncenin izlerine Çin, Hint ve İran medeniyetlerinde de rastlanmasına dair söyledikleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Açıklayınız.**

.....

.....

3. **Kübra'nın** "Sizce felsefi düşünce neden Antik Yunan'da sistemli hâle geldi?" **sorusuna siz nasıl bir cevap verirdiniz?**

.....

.....

4. **Akademisyenin, felsefi düşüncenin farklı medeniyetlerdeki izlerini takip etmenin önemine dair görüşünü felsefi düşüncenin gelişiminde kültürel etkileşimin, tarihsel birikimin ve toplumsal koşulların etkisini göz önünde bulundurarak açıklayınız.**

.....

.....

5. soruyu cevaplayınız.

5. Tablodaki ifadeler doğru ise (D) yanlış ise (Y) kutucuğunu işaretleyiniz. Yanlış olduğuna karar verdiğiniz ifadenin karşısına doğrusunu yazınız.

	İfade	Karar	Doğrusu
a	Felsefe; varlık, bilgi, değer gibi temel konuları sorgulayan bir disiplindir.	D ( ) Y ( )	
b	Tüm filozoflar, hikmet sahibi kişilerdir.	D ( ) Y ( )	
c	Felsefenin kökenleri, İlk Çağ medeniyetlerine dayanır.	D ( ) Y ( )	
ç	Felsefi düşünce hem Doğu hem de Batı medeniyetlerinde paralel olarak gelişmiştir.	D ( ) Y ( )	
d	Teorik bir uğraş olan felsefe, günlük yaşamla bağlantısı olmayan bir etkinliktir.	D ( ) Y ( )	

6-11. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

10. sınıf öğrencileri Murat, Ebru ve Melek felsefe dersinin ardından felsefe hakkında konuşmaya başlarlar.

Ebru: Felsefe hakkında ne düşünüyorsunuz? Ben felsefeye ön yargılı yaklaştığımı fark ettim. Hâlbuki felsefe, tam bana göre bir etkinlikmiş. Öğrenmeyi ne kadar sevdiğimi herkes biliyor.

Murat: Haklısın, felsefe tam sana göre. Ben en çok felsefenin verilen cevaplarla yetinmeyip sürekli yeni sorular sormasını sevdim. Bu sorulara cevaplar aramak, verilen cevaplarla yetinmeyip yeniden sorular sormak bir bilgi treninde yolculuğa çıkmak gibi. Son durakta hikmet var ama sen o durağa ulaştığında senin felsefe yolculuğun sonlanmış oluyor.

Melek: Bana da filozofların karşılaştıkları her şeyi ilk kez görüyorlarmış gibi bir tutum takınmaları ilginç geldi. Felsefi düşünceyi başlatan da onların bu tutumlarıymış.

6. **Ebru'nun felsefeye karşı ön yargılarının değişmesinde felsefenin hangi özelliğini fark etmesi etkili olmuş olabilir? Gerekçelendirerek açıklayınız.**

.....

.....

7. **Murat'ın sözleri, felsefe ve hikmet arasındaki ilişkiyi doğru bir şekilde yansıtıyor mu? Gerekçelendirerek açıklayınız.**

.....

.....

8. **Murat'ın sözünü ettiği "**felsefenin cevaplarla yetinmeyip sürekli yeni sorular sorma**" özelliğinin günlük hayatta ve bilimsel araştırmalarda nasıl bir önemi vardır? Açıklayınız.**

.....

.....

9. **Melek'in sözünü ettiği** "filozofların karşılaştıkları her şeyi ilk kez görüyorlarmış gibi bir tutum takınmaları"**nın felsefi sorgulama sürecindeki rolü sizce nedir?**

.....

.....

10. **Aşağıdakilerden hangisinde Murat ve Melek'in ifadeleri felsefenin özellikleriyle doğru eşleştirilmiştir?**

	Murat	Melek
A)	Rasyonel olma	Yığılımlı ilerleme
B)	Tutarlı olma	Refleksif olma
C)	Sorgulayıcı olma	Hayret etme
D)	Merak etme	Evrensel olma
E)	Sistemli olma	Şüphe etme

11. **Bu metne göre aşağıdaki yargılardan hangisine ulaşılamaz?**

A) Felsefede sorular cevaplardan daha önemlidir.

B) Hayret etmenin sonucunda felsefe ortaya çıkar.

C) Felsefede amaç hikmete ulaşmaktır.

D) Soruların bittiği yerde felsefe başlar.

E) Felsefe, sürekli bir bilgi arayışıdır.

12. soruyu cevaplayınız.

12. **Tablodaki sorulardan felsefi soru niteliğinde olanları belirleyerek ilgili alana (✓) işareti koyunuz. Gerekçenizi ilgili bölüme yazınız.**

	Soru	Felsefi Soru	Gerekçe
a	Gerçeklik nedir?		
b	Hayatın anlamı nedir?		
c	Elektrik nasıl üretilir?		
ç	Güzelliğin nesnel ölçütleri var mıdır?		
d	İnsan vücudunda kaç kemik vardır?		

13-17. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

"Felsefe ne işe yarar?" diye sorulduğunda "Felsefe yapmaya yarar." cevabı en gerçekçi ve felsefenin doğasına en uygun cevap olacaktır. Eğer felsefe yapmayacaksak, felsefeyi kendi yaşantımıza katmayacaksak, olaylar ve olgular karşısında eleştirel bir tutum takınmayacaksak, yeryüzündeki varlığımızın anlamını sorgulamayacaksak felsefe öğrenmenin ne anlamı olabilir? Felsefi bilgi yaşantımıza değmeden, kendi dünyamızda karşılık bulmadan, salt kitaptaki bilgi olarak kalıyorsa bu durumda felsefe yapmanın malzemesi olmaktan çıkar ve bir genel kültür bilgisi hâline gelir. Felsefe yapmayı öğrenmeden gerçek anlamda felsefeyi de öğrenemeyiz. Felsefeyi öğrenmek, özgül anlamında felsefe yapmayı öğrenmektir. Çünkü o bir soru sorar ve sorusuna cevap arar. Felsefe öğrenmek başkalarının cevabını öğrenmektir, felsefe yapmak kendi cevabını da vermektir. Dolayısıyla felsefe yapmak, felsefeyi öğrenmeyi içerdiği gibi daha da ileri gider: Kendi sorusu ve cevabıyla felsefeye katkı sağlamayı da ifade eder.

13. Felsefeyi öğrenmek ile felsefe yapmak arasındaki temel fark nedir?

.....

.....

14. Günlük yaşamda karşılaşılan hangi durumlar, insanı felsefi düşünmeye yöneltebilir?

.....

.....

15. Bir insanın kendi sorularını üretmesi neden önemlidir?

.....

.....

16. Felsefenin insanın kendisini ve dünyayı anlamasında nasıl bir rolü olabilir?

.....

.....

17. Metne göre felsefenin işlevi aşağıdakilerden hangisidir?

A) Genel kültür bilgisi edinmeyi sağlar.
B) Başkalarının verdiği cevapları ezberlemeyi amaçlar.
C) Soruları günlük yaşamla ilişkilendirip cevap aramayı sağlar.
D) Eleştirel düşünmeyi bırakıp hazır bilgileri kabul etmeyi öğretir.
E) Günlük yaşamda kullanılmayan teorik bilgileri aktarmayı hedefler.

2. Ünite
Felsefe, Mantık ve Argümantasyon

Ünite Karekodu

Ünite Sunusu

Charles Sanders Peirce
[Çarlıs Sendırs Pirs (Temsili)]

> **“Hatalı olduğu ispatlanıncaya kadar her akıl yürütmenin sağlam olduğunun varsayılması gerekir.”**
>
> **Charles Sanders Peirce**

Bu ünitede

- düşünme ve dil ilişkisini, mantık ve argümantasyon ile ilgili kavramları, argümantasyonun yapısını

öğrenmiş olacaksınız.

Ünitede sizlerden safsataların kullanımına örnek verip bunu görsellerle destekleyerek bir afişe dönüştüreceğiniz performans çalışmasını gerçekleştirmeniz; öz değerlendirme formunu doldurmanız; ölçme ve değerlendirme sorularını çözmeniz beklenmektedir.

Ünite İçerik Çerçevesi

- **2.1. Düşünme ve Dil İlişkisi**
- **2.2. Mantık ve Argümantasyonun Temel Kavramları**
- **2.3. Argümantasyonun Yapısı**

Anahtar Kavramlar

- **akıl yürütme**
- **argüman**
- **dil**
- **düşünme**
- **mantık**
- **safsata**
- **tutarlılık**

Başlarken

İnsanın ayırt edici özelliklerinden biri düşünmedir. Düşünme becerisi sayesinde insan; evreni anlamaya ve açıklamaya, yaşamını anlamlandırmaya ve bir dünya görüşü oluşturmaya çalışır. Bu noktada insan felsefeye yönelir. Felsefe, insanların birçok konu üzerine bütüncül düşünceler ortaya koymasına ve bu düşünceleri belli bir tutarlılık içinde sunmasına yardımcı olur. Çeşitli konularda görüşler geliştirmeyi, bu görüşleri akıl yürütmelerle temellendirerek ve gerekçelerle destekleyerek diğer insanlara kabul ettirmeyi kısacası argümanlı düşünmeyi öğretir. Felsefe, bunu yaparken mantığın ilke ve kurallarını göz önünde bulundurur. Doğru düşünmenin, dili doğru kullanarak düşünceleri anlaşılır biçimde aktarmanın aracı olan mantığı kullanır.

Düşünme Noktası

Aşağıdaki mantık hataları içeren karikatürlerden yararlanarak soruları cevaplayınız.

1. Karikatürlerdeki düşünme hataları nelerdir?

2. Günlük hayattan düşünme hatalarına örnekler veriniz.

Bilgi Köprüsü

Aşağıdaki örnek durumları inceleyiniz. Verilen soruları bu örnek durumlar üzerinden tartışarak cevaplayınız.

Örnek Durumlar

- Matematik sorusu çözen Ayla, hiç konuşmadan, düşünerek sonuca ulaşır.
- Odasındaki eşyaları düzenlemeye çalışan Mine, zihninde neyi nereye koyacağını tasarlar.
- Meslek seçiminde kararsız kalan Mehmet, doktor olmaya karar verirse neler olabileceği konusunda düşünür.
- Orhan, özel bilgilerini sosyal medyada paylaşan arkadaşına daha dikkatli davranması gerektiğini anlatırken uygun kelimeleri bulmakta zorluk çekti.

1. Düşünme sürecinin dil ile ilişkisi nedir?

2. Düşüncelerimizi ifade ederken dil nasıl bir rol oynar?

3. Dil olmadan düşünmenin mümkün olup olmadığını değerlendiriniz.

2.1. Düşünme ve Dil İlişkisi

Duygu ve düşüncelerin sembollerle ifade edilmesi anlamına gelen dil, bir iletişim aracı olarak kullanılır. Günlük yaşamdan sanata, bilimden felsefeye kadar birçok alanda önemli rol oynar. Düşünme ise zihinsel bir süreçtir. Bazı düşünürler, düşünmeyi "sessiz konuşma" olarak niteler. Tarih boyunca filozoflar, düşünme ile dil arasındaki ilişkiyi tartışmış ve farklı görüşler ortaya koymuştur. Birinci görüşe göre dil ve düşünme özdeştir. Düşünme, dil olmadan gerçekleşemez; dil, düşünmenin temelidir. Zihinsel süreçler, dil aracılığıyla şekillenir. İkinci görüş ise dili düşünmeden bağımsız bir araç olarak görür. Bu görüşe göre dil, aklın bir ürünü olup düşünmenin gerçekleşmesi için gerekli değildir; sadece düşünceleri ifade etmek ve paylaşmak için bir iletişim aracıdır. Üçüncü görüş, dil ve düşünmenin birbirini etkilediğini ancak bunlardan birinin diğerine indirgenemeyeceğini savunur.

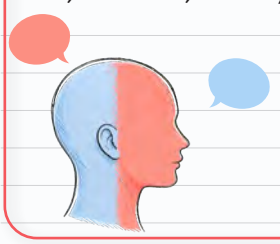
ÇALIŞMA KÂĞIDI

- *Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılarak aşağıdaki bilgi görsellerini inceleyiniz. Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.*

Düşünme Nedir?

TANIMLARI

- Kişinin kendi kendisiyle yaptığı sessiz bir konuşmadır.
- Zihnin anlamlandırma, sorgulama, karşılaştırma ve çıkarım yapma etkinliğidir.

ÖZELLİKLERİ

- İnsanın anlama, sorgulama ve değerlendirme yapmasını sağlar.
- Karmaşık bir yapıya sahiptir. Psikolojik, sosyolojik ve kültürel boyutlar içerir.
- Anlam üretme, kavram oluşturma, karşılaştırma ve çıkarım yapma süreçlerini kapsar.
- Çoğu zaman dil aracılığıyla ifade edilir ve somutlaşır.
- Kavramlar ve imgeler aracılığıyla gerçekleşir.

Dil Nedir?

TANIMLARI

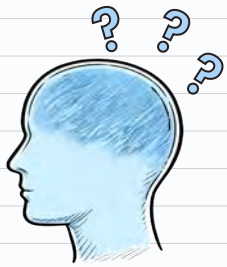
- İnsanlar arasında anlaşmayı ve iletişimi sağlayan doğal bir araçtır.
- Dil, kendi kuralları çerçevesinde gelişen bir sistemdir.
- Kavramları temsil eden göstergeler dizgesidir.
- Kökeni eski zamanlara dayanan ve toplum üyeleri arasında oluşmuş örtük bir uzlaşma sistemidir.

ÖZELLİKLERİ

- Seslerden ve sembollerden örülmüş bir yapıya sahiptir.
- Toplumsal bir kurumdur, insanlar arası iletişimi ve kültürel aktarımı sağlar.
- İnsan deneyimlerini ve yaşantılarını anlamlı birimlere ayırarak ifade etmeye yardımcı olur.
- Sürekli değişen ve gelişen canlı bir varlık niteliği taşır.

Düşünme-Dil İlişkisi

Dil ve düşünme, kendi varlık alanı olan iki insani gerçekliktir.

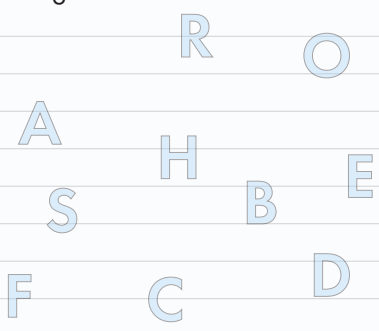
Dil, yalnızca bir iletişim aracı değil aynı zamanda bir anlamlandırma aracıdır.

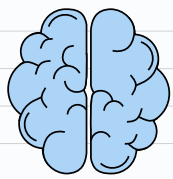
Dil olmadan da düşünme mümkündür. Öte yandan düşüncelerin ifade edilmesi için dile ihtiyaç vardır.

Düşünme ve dil, insana özgü bir yeti olarak insanı diğer canlılardan ayırır.

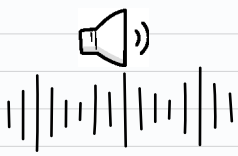

Dil, düşünceleri geliştirir; düzenler ve zenginleştirir.

Kavramlar ve simgeler, dil sayesinde somutlaşır.

Dil, düşünceleri somutlaştırır ve dışa vurulabilir hâle getirir.

- **1. Adım:** *Aşağıdaki soruları tartışarak düşünme ve dil arasındaki nedensel ilişkiler hakkında tahminde bulununuz. Düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.*

1. Dil olmasaydı insanlar karmaşık düşünceler üretebilir miydi? Açıklayınız.
2. Kelime dağarcığının zengin olması, herhangi bir konuda düşünmeyi nasıl etkiler?
3. Düşünme mi dili yoksa dil mi düşünmeyi geliştirir? Açıklayınız.

- **2. Adım:** *Aşağıdaki yargılara benzer yargılar oluşturunuz. Bu yargılara katılıp katılmadığınızı belirterek görüşünüzün gerekçelerini yazınız.*

Yargılar	Katılıyorum	Katılmıyorum
Dil olmadan düşünme gelişemez.		
Gerekçe:		
Dilin zengin olması düşünmeyi geliştirir.		
Gerekçe:		
.....		
Gerekçe:		
.....		
Gerekçe:		
.....		
Gerekçe:		

- **3. Adım:** *Düşünme ve dil ilişkisi hakkında çıkarımınızı kısa bir metin ile açıklayınız.*

- *Yaptığınız bu çalışmayı değerlendirmek için Öz Değerlendirme Formu'nu doldurunuz.*

Öz Değerlendirme Formu

Aşağıdaki listede okuduğunuz ifadelere katılıyorsanız "Evet", kısmen katılıyorsanız "Kısmen", katılmıyorsanız "Hayır" seçeneğini "✓" ile işaretleyiniz.

Davranışlar	Evet	Kısmen	Hayır
Bilgi görsellerini dikkatle inceledim ve başarılı bir şekilde anlamlandırdım.			
Bilgi görsellerinden gerekli çıkarımları yaparak soruları cevapladım.			
Düşünme ve dil ilişkisi hakkında tahminler yürüttüm.			
Düşünme ve dil ilişkisi hakkında yargılar oluşturarak bu yargıların doğruluğunu değerlendirdim.			
İş birlikli çalışmaya katılım sağladım.			
Düşüncelerimi açık ve düzgün bir dille aktardım.			
Düşünme ve dil arasındaki ilişki ile ilgili düşüncelerimi yansıtan kısa bir metin yazdım.			

"Düşünme ve Dil İlişkisi" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için ilgili karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

2.2. Mantık ve Argümantasyonun Temel Kavramları

İnsan, yaşamı boyunca birçok düşünce ve iddia ortaya koyar. Bu düşüncelerin doğru anlaşılabilmesi için düzenli ve mantıklı biçimde sunulması gerekir. İşte burada mantık ve argümantasyon devreye girer. Mantığın temel kavramlarını bilmek, düşünceleri düzenli ve sağlam biçimde temellendirmeyi sağlar.

Uygulama-2.1 *Mantığın Anlamı*

Aşağıdaki mantık tanımlarını okuyarak soruları cevaplayınız.

- Mantık, düşünme yasalarının bilimidir.
- Mantık, akıl yürütme bilimidir.
- Mantık, doğru önerme ve çıkarım biçimlerinin kuramıdır.
- Mantık, bilinenden bilinmeyene ulaşmayı sağlayan bir araçtır.
- Mantık, doğru düşünmeyi sağlayan ve zihni hatalardan koruyan bir yöntemdir.
- Mantık, aklı doğru ve etkili kullanma sanatıdır.

1. Bu tanımlarda mantığın hangi özelliği vurgulanmaktadır?

2. "Mantık, zihni hatalardan korur." ifadesi ne anlama gelmektedir?

3. Mantığın ne anlama geldiğini yazınız.

Akıl İlkeleri

Mantıklı düşünme, tutarlı ve doğru düşünme demektir. Mantık kurallarına uygun akıl yürütme, doğru ve tutarlı sonuçlara ulaşmayı sağlar. Bu şekilde elde edilen yargılar bilgi değeri taşır. Düşüncelerin tutarlı olmasını sağlayan ölçütler de akıl ilkeleridir. Bu ilkeler, bir yargının doğru mu, yanlış mı ya da belirli mi, belirsiz mi olduğunu ortaya koyan temel kurallardır. Bu nedenle akıl ilkeleri, mantığın temelini oluşturan ve düşünmeye yön veren vazgeçilmez ilkelerdir. Aklın ilkeleri; özdeşlik, çelişmezlik, üçüncü hâlin imkânsızlığı ve yeter-sebep olmak üzere dörde ayrılır.

Uygulama-2.2 *Akıl İlkeleri*

■ *Aklın ilkelerine ilişkin aşağıdaki bilgi görselini inceleyerek bu ilkelere kendi örneklerinizi oluşturunuz.*

Akıl İlkeleri

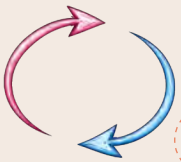
Akıl yürütmelerin doğru olması için gerekli olan ilkelerdir.

Özdeşlik İlkesi: Bu ilkeye göre bir akıl yürütmede bir terime başta hangi anlam verilirse akıl yürütme boyunca o terim aynı anlamda kullanılmalıdır. Başka bir deyişle özdeşlik, varlığın kendisiyle aynı olması durumudur. Bu ilke, "A, A'dır." biçiminde ifade edilir. *Örneğin "Ali, Ali'dir.", "İnsan, insandır."*

Çelişmezlik İlkesi: Bir yargının aynı anda hem doğru hem de yanlış olmasının mümkün olmaması durumudur. Bu ilke, "Bir şey aynı anda hem A hem de A olmayan değildir." biçiminde ifade edilir. *Örneğin "Bütün kuşlar kanatlıdır." yargısı doğru olduğundan "Bazı kuşlar kanatlı değildir." yargısı doğru olamaz. İki yargı birbiri ile çelişik olduğu için çelişmezlik ilkesine uygun değildir.*

Üçüncü Hâlin İmkânsızlığı İlkesi: Bir yargının ya doğru ya da yanlış olması, üçüncü bir seçeneğin bulunmamasıdır. Bu ilke, "Bir şey ya A'dır ya da A değildir." biçiminde ifade edilir. *Örneğin "Evren ya vardır ya yoktur." Bu nedenle "Evren vardır." yargısı ya doğru ya da yanlıştır.*

Yeter-Sebep İlkesi: Yeterli neden olmadan hiçbir yargının doğru, hiçbir olgunun da var olamayacağı ilkesidir. *Örneğin "Bütün balıklar, solungaçlı solunum yaptığından hamsinin de solungaçları vardır."*

Özdeşlik İlkesi: .....

Çelişmezlik İlkesi: .....

Üçüncü Hâlin İmkânsızlığı İlkesi: .....

Yeter-Sebep İlkesi: .....

Önerme ve Doğruluk

İnsanlar düşüncelerini farklı türde cümlelerle dile getirir. Bu cümleler kimi zaman soru sorar, kimi zaman emir verir ya da bir dileği ifade eder. Bu tür ifadeler için "doğru" ya da "yanlış" demek mümkün değildir. Örneğin "Bilgisayarı kapat.", "Yarın kar yağacak mı?" veya "Keşke yanımda olsan." gibi ifadeler bu türdendir. Buna karşılık bazı ifadeler ise bir durum hakkında yargıyı, hükmü dile getirir ve bu ifadelerin doğru ya da yanlış olup olmadığı tartışılabilir. Örneğin "Dünya, Güneş sisteminde bir gezegendir." ifadesi doğru ya da yanlış olması bakımından bir yargı bildirir. Mantıkta bu tür ifadeler "önerme" olarak ele alınır.

Uygulama-2.3 *Önermeler*

Aşağıda önerme olan ve önerme olmayan cümleler karışık olarak verilmiştir. Bu cümleleri inceleyerek adımları takip ediniz.

1. Teknolojik gelişmeler, sanayi ile birlikte tarımı da dönüştürmektedir.
2. İnşallah bu yaz güzel bir tatil yaparız!
3. Online eğitimin saati değişse keşke!
4. Bir yara iyileşirken o bölgede kaşıntı hissi oluşabilir.
5. Keşke hava güneşli olsa!
6. Alfabemiz toplam 25 harften oluşmaktadır.
7. Yemek tercihleri, genetik olarak aktarılabilir mi?
8. Pakistan, komşu ülkelerimizden biridir.
9. Benimle bir daha bu tonda konuşma lütfen.
10. Çıkarken kapıyı çekmeyi unutma!
11. Sohbet robotları, yapay zekâ desteğiyle terapistlerin rolünü üstlenebilir mi?
12. Bakterilerin birbirleriyle iletişim kurma mekanizması nasıldır?
13. İstanbul ve Kayseri büyükşehir statüsündedir.

1. Adım: ***Verilen cümlelerin numaralarını kullanarak ifadeleri*** *"önerme olan"* ***ve*** *"önerme olmayan"* ***biçimde aşağıdaki tabloda listeleyiniz. Önerme olan cümlelerden doğru olanları yanına (D) yazarak belirtiniz.***

Önerme Olan	Önerme Olmayan

2. Adım: *1. Adım'da verdiğiniz cevapları dikkate alarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.*

1. Önerme olan ve önerme olmayan cümleleri ayırt ederken hangi ölçütleri kullandınız?

2. Önerme olan cümlelerin doğru olup olmadığını belirlerken kullandığınız ölçütler nelerdir?

3. Önerme ve doğruluk kavramlarını kendi cümlelerinizle ifade ederek aşağıdaki alana yazınız.

Önerme

Doğruluk

■ **3. Adım:** *Önerme ve doğruluk kavramlarına ilişkin aşağıdaki açıklamayla "1 ve 2. Adım" daki cevaplarınızı karşılaştırınız. Eksik ya da hatalı gördüğünüz cevaplarınızı belirleyerek düzeltiniz.*

Önerme

- Önermeler, doğru ya da yanlış bir yargı bildiren cümlelerdir. Örneğin "Ay, Dünya'nın uydusudur." cümlesi doğru, "Bir hafta altı gündür." cümlesi yanlış bir yargı içerdiğinden her ikisi de önermedir.
- Her önermede özne, yüklem ve bağ bulunur. Örneğin "Güneş sıcaktır." (D) önermesinde Güneş özne, sıcak yüklemdir. "–tır." ise özne ile yüklemi birbirine bağlayan bağdır.
- Bir önerme birden fazla yargı içeriyorsa bileşik önerme adını alır. Örneğin "Ahmet ve Gülseren çalışkandır." önermesinde hem Ahmet'in hem Gülseren'in çalışkan olduğu ifade edildiği için önerme bileşiktir. Bu önerme "Ahmet çalışkandır." ve "Gülseren çalışkandır." şeklinde iki ayrı önerme olarak ifade edilebilir. Önermeleri bileşik hâle getiren "ve, veya, ise, ancak ve ancak" gibi bağlaçlardır.
- Önermeler olumlu ya da olumsuz olabilir. Örneğin "Hava yağmurludur." cümlesi olumlu bir önerme iken "Hava yağmurlu değildir." cümlesi olumsuz bir önermedir.

Doğruluk

- Bir önermenin ifade ettiği yargının gerçeğe uygun olmasıdır. Örneğin "Bütün cisimler yer kaplar." önermesi, tüm cisimlerin gerçekten yer kaplaması nedeniyle doğrudur.

*"Önerme" **isimli e-içeriğe ulaşmak için ilgili karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

Akıl Yürütme

Akıl yürütme, zihnin yargılar arasında bağ kurarak bilinenlerden bilinmeyenleri elde etmesidir. Akıl yürütmenin yapılabilmesi için iki veya daha fazla önerme bulunmalı ve bu önermeler arasında kanıtlayan-kanıtlanan ilişkisi kurulmalıdır. Akıl yürütmede kanıtlayan durumundaki önermelere "öncül", bu öncüllerle kanıtlanan önermeye ise "sonuç" adı verilir.

Örneğin

Bütün kuşlar kanatlıdır.	*1. öncül*
Serçe bir kuştur.	*2. öncül*
O hâlde serçenin kanatları vardır.	*Sonuç*

Bu akıl yürütmede bilinenler "kuşların kanatlarının bulunduğu" ve "serçenin bir kuş olduğu" bilgisidir. Eldeki bu bilgiler kullanılarak daha önceden bilinmeyen "serçenin kanatlarının bulunduğu" bilgisine ulaşılmıştır.

Uygulama-2.4 *Akıl Yürütme ve Argümanlar*

Aşağıdaki bilgi görselini inceleyiniz. Ardından verilen metinlerdeki akıl yürütme türlerini ve argümanları tespit ederek bu argümanların tutarlı olup olmadığı ile ilgili kararınızı yazınız.

Akıl Yürütme Türleri

Tümdengelim: Genel bir yasa ya da yargıdan yola çıkarak özel birtakım sonuçlara ulaşmaktır. Örneğin "Bütün bitkiler fotosentez yapar." genel yargısından "Bitki olan çınar da fotosentez yapar." yargısına ulaşmak, genellemeden hareketle özel bir bilgi elde etmektir.

Tümevarım: Gözlemlenen birçok olaydan hareketle bir genelleme ortaya koymaktır. Örneğin demir, bakır, çinko, alüminyum gibi metallerin ısındığında hacminin genişlemesi gözlemlenerek "Isınan bütün metallerin hacmi genişler." genel yargısına ulaşılır.

Analoji: Bazı yönlerden birbirine benzeyen şeylerin başka özellikler bakımından da benzer olacağını kabul etmektir. "İspanya ve İtalya Akdeniz ülkesidir. Bu ülkelerde turizm, zeytincilik ve üzümcülük yaygındır." yargısından "Akdeniz ülkesi olan Türkiye'de de turizm, zeytincilik ve üzümcülük yaygındır." sonucuna ulaşmak bir analojidir.

Argüman

İnsanın bir varlık, olay ya da düşünce hakkındaki yargısına görüş denir. Bir görüşü kanıtlarla desteklemek, gerekçelendirmek ya da çürütmek amacıyla kullanılan iddialar bütününe ise argüman adı verilir. Örneğin "İnsan haklarının korunması için demokrasiye ihtiyaç vardır çünkü demokrasilerde ortaya çıkan güçlü hukuk sistemi, hak ve özgürlükleri güvence altına alır." ifadesi, "insan haklarının korunması için demokrasinin önemli olduğu" iddiasını desteklemek için "demokrasilerde güçlü bir hukuk sisteminin bulunduğu" kanıtının öne sürülmesiyle oluşturulmuş bir argümandır.

Tutarlılık

Bir akıl yürütmedeki önermelerin birbirini destekler nitelikte olması, öncüller ile sonuçlar arasında mantıksal uyum bulunmasıdır. Örneğin "İnsan düşünen bir varlıktır." ve "Düşünen varlıklar fikir üretir." önermeleri, birbirini desteklediği ve birbiriyle çelişmediği için tutarlıdır.

1. Metin

Bir hukuk düzeninde yasalar herkese eşit uygulanmak üzere vardır. Eğer "Suç işleyen herkes cezalandırılır." ilkesi kabul edilmişse bu ilke, kişilere göre değişemez. Örneğin A kişisinin suç işlediği hukuken sabitse artık onun cezalandırılıp cezalandırılmayacağı tartışma konusu olamaz çünkü genel ilke bunu emretmektedir. Bu nedenle A kişisi cezalandırılacaktır.

Metinde Kullanılan Akıl Yürütme Türü: .....

Metinde Savunulan Argüman: .....

.....

Metinde Savunulan Argümanın Tutarlılığı ile İlgili Değerlendirme: .....

.....

.....

.....

.....

2. Metin

Şimdiye kadar tanıdığım her insan, kendi çıkarlarını koruma eğilimindeydi. Aileler, arkadaşlar, yabancılar... Bugüne kadar tanıdığım herkes, bunu doğrulayacak şekilde davrandı. Tüm bu tecrübelerime dayanarak insanın kendi çıkarlarını korumak için yaşayan bencil bir varlık olduğunu söyleyebilirim.

Metinde Kullanılan Akıl Yürütme Türü: .....

Metinde Savunulan Argüman: .....

.....

Metinde Savunulan Argümanın Tutarlılığı ile İlgili Değerlendirme: .....

.....

.....

.....

.....

3. Metin

Bu bayramda akraba ziyaretlerine giderken kendi aracımı kullanmaya karar verdim. Bayram günleri trafik çok yoğun oluyor. Geçen bayramda akrabalarımı ziyarete giderken bütün zamanımı trafikte geçirmiştim. Bu bayramda da aynı şeyi yaşamak istemiyorum.

Metinde Kullanılan Akıl Yürütme Türü: .....

Metinde Savunulan Argüman: .....

.....

Metinde Savunulan Argümanın Tutarlılığı ile İlgili Değerlendirme: .....

.....

.....

.....

.....

4. Metin

Yerde bir saat bulduğumuzu düşünelim. Saatin yapısı, ilk bakışta çok karmaşık görünebilir. Ancak saatin içindeki parçaların düzenli ve uyumlu çalıştığını gördüğümüzde onun kendi kendine oluştuğunu değil bir tasarımcı yani saatçi tarafından yapıldığını düşünürüz. Çünkü böylesine karmaşık ve düzenli yapı, bilinçli bir tasarımı gösterir. Evren de tıpkı saat gibidir. Oldukça karmaşık ama bir o kadar da düzenli ve uyumlu bir yapıya sahiptir. Bu nedenle evrenin de bilinçli bir tasarımcısı olmalıdır.

Metinde Kullanılan Akıl Yürütme Türü: .....

Metinde Savunulan Argüman: .....

.....

Metinde Savunulan Argümanın Tutarlılığı ile İlgili Değerlendirme: .....

.....

.....

.....

.....

5. Metin

Dün hava karardığında yağmur yağdı. Ondan önceki gün de hava karardığında yağmur başlamıştı. Bugün de hava karardı ve bulutlar toplandı. Bu da demek oluyor ki bugün de yağmur yağabilir.

Metinde Kullanılan Akıl Yürütme Türü: .....

Metinde Savunulan Argüman: .....

.....

Metinde Savunulan Argümanın Tutarlılığı ile İlgili Değerlendirme: .....

.....

.....

.....

.....

6. Metin

Norveç, İsveç ve Danimarka İskandinavya'dadır. Bu ülkelerden Norveç ve İsveç'e gidip gezdim. Bu iki ülkede hava çok soğuktu ve doğa harikaydı fakat insanlar soğukkanlıydı. Danimarka'ya hiç gitmedim ama eminim ki orada da hava çok soğuktur ve doğa da harikadır. Aynı zamanda insanlar da soğukkanlıdır diye düşünüyorum.

Metinde Kullanılan Akıl Yürütme Türü: .....

Metinde Savunulan Argüman: .....

.....

Metinde Savunulan Argümanın Tutarlılığı ile İlgili Değerlendirme: .....

.....

.....

.....

.....

Safsata

Günlük yaşamda düşünürken yapılan akıl yürütmeler, her zaman doğru sonuçlara ulaştırmayabilir. Bunun temel nedeni, akıl yürütme sürecinde yapılan hatalardır. Bu hatalar, kimi zaman farkına varılmaksızın yapılabildiği gibi karşıdaki kişiyi aldatmak, ikna etmek vb. nedenlerle bilinçli olarak da yapılabilir. Bu hatalı akıl yürütmelere genel olarak safsata adı verilmektedir.

Uygulama-2.5 *Hatalı Akıl Yürütmeler*

Aşağıdaki bilgi notundan yararlanarak soruları cevaplayınız.

BİLGİ NOTU

Safsata Nedir?

Safsata, görünüşte geçerli ve ikna edici gibi duran ancak mantıksal açıdan hatalı akıl yürütmeye dayanan argümandır. Safsatalar; çoğu zaman dilsel belirsizlik, duygusal yönlendirme, eksik veri kullanımı veya yanlış çıkarım ilişkileri nedeniyle ortaya çıkar.

SAFSATA TÜRLERİ

Otoriteye Başvurma

Bir iddianın kabul edilmesi için o konuda uzman olduğu kabul edilen kişilerin, kurumların veya geleneklerin saygınlığını bir koz olarak kullanmaktır.

→ *Örnek*

Bir diş macununun içeriği, yan etkileri göz ardı edilerek ve diş macunu hakkındaki karşıt görüşler dikkate alınmadan yalnızca bir diş hekimi önerdiği için en iyisi olduğunu iddia etmek

Adam Karalama

Bir argümanın içeriğine odaklanmak yerine argümanı sunan kişiye doğrudan hakaret ederek ya da aşağılayarak saldırmak suretiyle kendi görüşünü savunma hatasıdır.

→ *Örnek*

Eleştiriyi yapanı nankörlükle suçlayarak kendisine yapılan eleştiriyi reddetmek

Cımbızlama

Bir iddiayı desteklemek için yalnızca uygun ve destekleyici verilerin seçilmesi, karşıt veya çelişen verilerin ise bilinçli olarak göz ardı edilmesiyle oluşan yanıltıcı bir argüman yöntemidir.

→ *Örnek*

Dünya genelindeki buzulların büyük çoğunluğu erirken sadece büyümekte olan tek bir buzulu kanıt olarak sunarak küresel ısınma olmadığını savunmak

Popülerliğe Başvurma

Bir iddianın doğruluğunu, insanların çoğunun onu beğendiğini veya benimsediğini savunarak kanıtlamaya çalışmaktır.

→ *Örnek*

Bir kitabın çok satanlar listesinde on hafta kalmış olmasından dolayı mutlaka iyi bir kitap olduğu sonucuna varmak

Nedensellik Hataları

Olaylar arasındaki ilişkiyi kurarken sebep-sonuç bağının yanlış veya yetersiz kurulmasından dolayı hatalı çıkarımlara ulaşılmasıdır.

→ *Örnek*

Bir daireye yeni bir kiracı taşındıktan sonra mutfaktaki musluğun bozulmasını hiçbir kanıt olmaksızın sadece zamanlama nedeniyle o kiracıya bağlamak

Yanlış Analoji

İki şeyin bir veya birkaç yönden birbirine benzemesinden yola çıkarak birinde olan bir özelliğin diğerinde de olması gerektiğini iddia etmektir.

→ *Örnek*

Bir doktorun tıp kitaplarına bakarak teşhis koyması ile bir öğrencinin sınavda ders kitabına bakmasının aynı şey olduğunu dolayısıyla sınavlarda öğrencilere de kitapların açık olması gerektiğini savunmak

1. **Kendi yaşantınızda ve çevrenizde daha çok hangi safsata türleri ile karşılaşıyorsunuz? Belirgin örnekler vererek açıklayınız.**

2. **Tartışma ve ikna süreçlerinde safsata türlerine başvurulması durumunda iletişimde ne tür olumsuz etkiler ortaya çıkabilir?**

3. **Kişiler arası ilişkilerde doğru ve güvenilir olmak neden önemlidir? Bilgi notundaki safsata türlerinden en az birine atıfta bulunarak açıklayınız.**

"Safsatalar" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

Performans Görevi

Beklenen Performans: *Safsatalarla ilgili çalışma yapma*
Süre: *2 ders saati*

Göreve Başlamadan Önce Dikkat Edilecek Noktalar

- Performans görevi için kendi öğrenme sürecinizi hedefinize uygun şekilde planlayınız.
- Çalışma boyunca sorumluluklarınızı yerine getirmeye özen gösteriniz.

Görevi Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar (Okul Dışı Çalışma)

- Verilen örneklerdeki (sayfa 61-64) safsataların türlerini bulunuz.
- Bulduğunuz safsataların toplumda oluşturduğu etkiyi değerlendiriniz.
- Safsataların toplumda oluşturduğu etki ile ilgili değerlendirmeyi yaparken bunların toplumsal ilişkiler (aile, okul vb.) üzerindeki olumsuz etkilerine örnek veriniz ve bu olumsuzluklara çözüm önerinizi içeren yazılı bir metin hazırlayınız.

Görev Bitiminde Dikkat Edilecek Noktalar (Sınıf İçi Çalışma)

- Performans görevinizi belirlenen süre içinde tamamlayınız.
- Hazırladığınız metni sınıfta sununuz.

Değerlendirme: *Yaptığınız çalışma, öğretmeniniz tarafından yandaki karekodda verilen Dereceli Puanlama Anahtarı ile değerlendirilecektir.*

Aşağıdaki örneklerden yararlanarak ilgili alanları doldurunuz.

1. Örnek

Sosyal Medya Platformu

@BilimGundemi
Son 50 yıldaki sıcaklık verileri, küresel ortalamanın istikrarlı biçimde arttığını gösteriyor. İklim değişikliği bilimsel bir gerçekliktir.

@GercekciAdam
Yalan yanlış konuşuyorsun. Sen zaten cahilin tekisin.

@BilimGundemi
Veriler NASA ve bağımsız araştırma merkezlerinden geliyor.

@GercekciAdam
Sen bilimden ne anlarsın. Boş konuşmayı bırak.

Örnekteki Safsata Türü: .....

Bu Safsatanın Toplumda Yarattığı Etki: .....

.....

2. Örnek

Sokak Röportajı: Torun Sahibi Olmanın Etkileri

1 **Muhabir:** Merhaba, sizce torun sahibi olmak insan sağlığını nasıl etkiliyor?

Vatandaş: Bence torun sahibi olmak, kalp krizi olasılığını arttırıyor.

2 **Muhabir:** Oldukça ilginç bir görüşünüz var. Neden böyle düşünüyorsunuz?

Vatandaş: Çünkü torun sahibi kişilerde kalp krizi geçirme oranı yüksek. Torun sahibi olan birçok tanıdığımın kalp krizi geçirdiğini gördüm.

3 **Muhabir:** Konuya bu bakış açısı ile yaklaşmak sizce doğru mu?

Vatandaş: Evet, bence çok mantıklı. Torun sahibi olmak demek, stres ve yorgunluk demektir. Bu da kalp krizi riskini arttırır.

4 **Muhabir:** Görüşlerinizi paylaştığınız için teşekkür ederim. Sağlıklı günler dilerim.

Örnekteki Safsata Türü: .....

Bu Safsatanın Toplumda Yarattığı Etki: .....

.....

3. Örnek

GAZETE 2026

BU ÜRÜN BAĞIŞIKLIĞI GÜÇLENDİRİYOR!

Türkiye'nin önde gelen isimlerinden olan Prof. Dr. Güven Bilen, hayat kalitenizi artıracak bir ürün önerdi. 30 yılı aşkın süredir üniversitede görev yapan ve çok sayıda uluslararası kongrede konuşmacı olarak yer alan Bilen, yeni piyasaya çıkan A markalı ürünün bağışıklık sistemini güçlendirdiğini açıkladı. Uzun yıllar tıp fakültesinde öğretim üyeliği yapan ve birçok bilimsel ödül alan Bilen, söz konusu ürünün düzenli kullanımda önemli faydalar sağlayacağını belirtti. "Mesleki tecrübeme dayanarak söylüyorum, bu ürünün etkili olduğuna inanıyorum." diyen Bilen, vatandaşlara ürünü gönül rahatlığıyla kullanabileceklerini ifade etti.

Prof. Dr. Güven Bilen

Alanında saygın bir akademisyen olarak bilinen Bilen'in açıklamaları, sosyal medyada da geniş yankı buldu. Pek çok kişi, deneyimli profesörün değerlendirmesinin güven verici olduğunu dile getirdi.

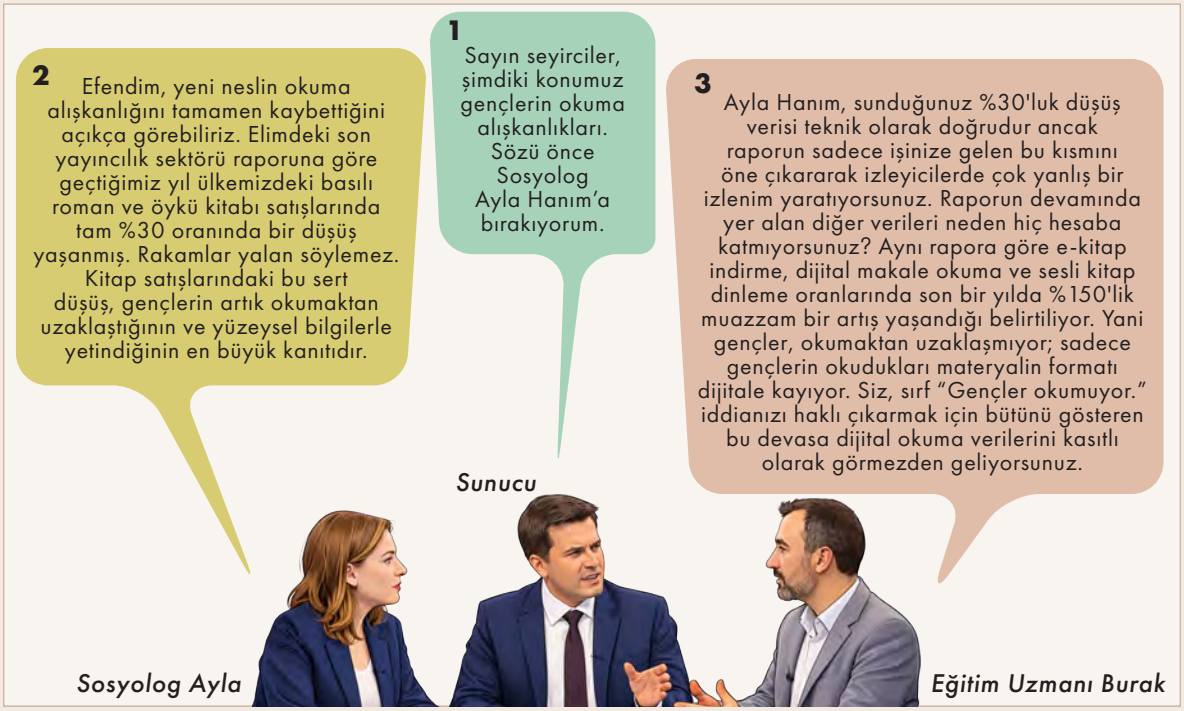
Örnekteki Safsata Türü: .....

Bu Safsatanın Toplumda Yarattığı Etki: .....

.....

4. Örnek

Eğitim Gündemi Tartışma Programı

Örnekteki Safsata Türü: .....

Bu Safsatanın Toplumda Yarattığı Etki: .....

.....

5. Örnek

10-A Sınıfı Mesajlaşma Grubu

K **Kerem**
Arkadaşlar, internette satılan şu "odak bilekliği"ni gördünüz mü? Takanların odaklanma süresini iki katına çıkarıyormuş. Ben hemen sipariş verdim, bence siz de kaçırmayın!

S **Sevim**
Kerem, basit bir silikon bilekliğin zihinsel odaklanmayı artırması bana pek inandırıcı gelmedi. İnsanların dikkatini ölçen klinik bir deney veya doktor onayı var mıymış sayfasında?

K **Kerem**
Ne deneyi Sevim? Ürünün internet sayfasına baksana! Dün akşamdan beri sosyal medyada en çok konuşulan konu oldu. Gönderinin altında tam yüz bin beğeni var.

S **Serdar**
Şu an sadece bizim okulda değil yandaki lisede bile herkes bu bilekliği takıyor. Milyonlarca takipçisi olan hesaplar da hep bunu paylaştı. Bu kadar insan yanılıyor olamaz herhalde! Ürün, bu kadar rağbet gördüğüne göre gerçekten etkili. Bence bu fırsatı sen de kaçırma.

Örnekteki Safsata Türü: .....

Bu Safsatanın Toplumda Yarattığı Etki: .....

.....

6. Örnek

GAZETE

2026

REKLAM

Örnekteki Safsata Türü: .....

Bu Safsatanın Toplumda Yarattığı Etki: .....

.....

7. Örnek

Kale Sitesi Mesajlaşma Grubu

A — **Ayşe**
Bahçendeki ağacın dalları balkonumu kaplıyor, ağacı budaman gerekiyor.

B — **Basri**
Senin gibi tembel birinden bahçe tavsiyesi mi alacağım?

A — **Ayşe**
Bu bir güvenlik meselesidir, kişisel mesele değil.

B — **Basri**
Mantıksız konuşmayı bırak. Sen o kadar düşünemezsin zaten.

Örnekteki Safsata Türü: .....

Bu Safsatanın Toplumda Yarattığı Etki: .....

.....

2.3. Argümantasyonun Yapısı

Bir argüman, öne sürülen iddianın birtakım gerekçelere dayandırılması ile oluşur. Argümanda öne sürülen gerekçeler, argümanda ulaşılan sonuç için birer öncül durumundadır. Günlük yaşamda kullanılan argümanlar, karmaşık veya yoruma açık olabilir. Bu nedenle argümanların açık, net ve nesnel duruma getirilmesi önemlidir. Bunun için argümanın mantıksal yapıya dönüştürülmesi gerekir. Mantıksal yapıya dönüştürme, argümanı oluşturan önermelerin sembollerle ifade edilmesi yoluyla gerçekleştirilir. Sembolleştirme yapılırken argümanın öncül önermesi P harfiyle gösterilir. Birden fazla öncül varsa P1, P2, P3... biçiminde ifade edilir. Argümanın sonucu ise C harfiyle sembolleştirilir.

Bir argüman mantıksal yapıya dönüştürülürken şu adımlar izlenir:

- *Öncüller (P) belirlenir.*
- *Sonuç (C) belirlenir.*
- *Sembolleştirme yapılır.*

Örneğin "Şehirde son zamanlarda trafikte aşırı hız yapan sürücülerin sayısı artmıştır. Aşırı hız, kazaların daha sık olmasına ve daha ağır sonuçlar doğurmasına yol açmaktadır. Bu durum hem sürücülerin hem de yayaların güvenliğini tehlikeye atmaktadır. Bu nedenle trafikte hız sınırlarına uyulması konusunda denetimlerin artırılması ve sürücülerin daha dikkatli olması gerekmektedir." argümanı mantıksal yapıya dönüştürülürken önce öncüller ve sonuç belirlenir. Ardından da sembolleştirme yapılır.

P1: Şehirde trafikte aşırı hız yapan sürücülerin sayısı artmıştır. (1. Öncül)

P2: Aşırı hız kazaların daha sık olmasına ve ağır sonuçlar doğurmasına yol açmaktadır. (2. Öncül)

P3: Bu durum sürücülerin ve yayaların güvenliğini tehlikeye atmaktadır. (3. Öncül)

C: Bu nedenle trafikte hız sınırlarına uyulması için denetimlerin artırılması ve sürücülerin daha dikkatli olması gerekmektedir. (Sonuç)

Argüman, anlamı değişmeden farklı biçimde şöyle ifade edilebilir:
Şehirde trafikte hız yapan sürücülerin sayısı artmaktadır ve bu durum kazaları daha sık ve ciddi hâle getirmektedir. Böylece hem sürücülerin hem de yayaların güvenliği tehlikeye girmektedir. Bu nedenle hız sınırlarına uyulması için denetimlerin artırılması ve sürücülerin daha dikkatli davranması gereklidir.

Uygulama-2.6 *Argümantasyonun Yapısını Çözümlüyorum*

Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılınız. Verilen argümanları mantıksal yapıya dönüştürüp doğru biçimde yeniden ifade ediniz.

1. Argüman

Köyde kışın yoğun kar yağışı nedeniyle insanlar evlerinden çıkmakta ve günlük yaşamlarını sürdürmekte zorlanır. Kar temizleme makineleri ise karı hızlı ve etkili bir şekilde temizleyerek ulaşımı kolaylaştırır. Bu nedenle her evin önüne kar temizleme makinesi yerleştirilirse köy halkı kış aylarında daha rahat hareket edebilir ve köy halkının yaşam koşulları iyileşir.

2. Argüman

Kırsal bir bölgede arızayı gidermek için baz istasyonuna giden ekipler, yakındaki koyunların hastalandığını fark eder. Hastalığın baz istasyonundan yayılan radyasyondan kaynaklandığını düşünürler. Diğer koyunların da istasyona yaklaştıkça hastalanabileceğini öngörürler. Bu nedenle sürü sahiplerini hayvanlarını bölgeden uzaklaştırmaları konusunda uyarırlar.

3. Argüman

İnternette çok sayıda şiddet içerikli haber, video ve görsel paylaşılmaktadır. Bu paylaşımlar çocuklara ve gençlere olumsuz örnekler sunmakta ve onları etkileyebilmektedir. Bu durumun toplumda şiddet eğilimini artırma riski vardır. Bu nedenle şiddet içerikli paylaşımlara engel olunması gerektiği düşünülmektedir.

4. Argüman

Sağlıkçılar, halkı sağlık konusunda bilinçlendirmek amacıyla çeşitli önerilerde bulunur. Sağlıklı bir yaşam için dengeli beslenme ve düzenli egzersizin gerekli olduğunu özellikle vurgular. Bu öneriler, halk sağlığı açısından önem taşır. Bu konuda en yetkin ve uzman kişiler sağlıkçılar olduğuna göre onların uyarıları dikkate alınmalı ve sağlıklı bir yaşam sürmek için beslenme ile egzersize özen gösterilmelidir.

2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1-6. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Beyaz karınca sürülerinde asker beyaz karıncalar, diğer beyaz karıncaların önüne geçer. Kendilerini bu şekilde tehlikeye atarak yuvayı düşmana karşı korumuş olur. Yuvanın ayakta kalabilmesi uğruna birçok asker beyaz karınca ölür. Ateş karıncalarında da buna benzer bir durum söz konusudur. Bir saldırı olduğunda yaralı ateş karıncaları, yuvadan çıkıp saldırganla savaşır. Yaralı olmaları nedeniyle yuvaya daha az faydaları dokunduğu için olsa gerek âdeta kendilerini feda eder. Beyaz karıncaların ve ateş karıncalarının bu davranışlarına benzer bir diğer örnek de işçi bal arılarıdır. İşçi bal arıları, kendilerine saldıranlara karşı saldırıya geçerek onları sokar. İğnesi soktuğu saldırganda kalan işçi arılar ölür. İşçi arı, ölümüyle kovanın yaşama şansını artırmış olur. Özetle her türden hayvan, başkalarının yaşamı için tehlikeyi azaltan ama kendi yaşamı için tehlikeyi arttıran davranışlarda bulunur.

1. Metinde savunulan temel iddia nedir?

.....

2. Bu iddia, hangi akıl yürütme türü kullanılarak temellendirilmiştir?

.....

3. Bu akıl yürütme, tutarlı ve geçerli midir? Gerekçelendirerek açıklayınız.

.....

.....

.....

.....

4. Siz de metinde savunulan iddiayı temellendiren akıl yürütmeler yazarak bu akıl yürütmelerin türünü belirtiniz. Akıl yürütmelerinizin metinde kullanılmayan diğer iki akıl yürütme türüne örnek oluşturmasına ve mantığın biçimsel diline göre yazılmasına dikkat ediniz.

1. Akıl yürütme: .....

.....

.....

Akıl yürütmenin türü: .....

2. Akıl yürütme: .....

.....

.....

Akıl yürütmenin türü: .....

5. Yazdığınız akıl yürütmelerin tutarlılığını değerlendiriniz.

1. Akıl yürütme: .....

.....

.....

.....

2. Akıl yürütme: .....

.....

.....

.....

6. **Metinde geçen bir doğruluk örneği yazınız.**

.....

.....

.....

.....

7-9. soruları metne göre cevaplayınız.

Alice (Alis),
"Şeref ve şandan kastınız nedir?" diye sordu. "Bunu bilemiyorum doğrusu."
Humpty Dumpty (Hampti Dampti), onu aşağı gören bir tavırla gülümsedi.
"Ben anlatana kadar da bunu bilemeyeceksin tabii. Demek istediğim şey şuydu: 'Bu fevkalade bir tartışmadır.' dedim."
Alice, itiraz etti.
"Fakat şan ve şeref, fevkalade bir tartışma anlamına gelmez ki."
Yumurta adam, kızı küçümseyen bir tavırla sözlerine devam etti.
"Ben bir sözcük kullandığım zaman 'Bu ne?' demeyi arzu ediyorsam işte o anlama gelir. O sözcük demek istediğimden ne fazlası ne de azı anlamında kullanılabilir."
Alice'in de inadı tutmuştu. Onun için de "Yalnız mesele şu." diye mırıldandı. "Bakalım sözcüklerin birçok anlama gelmelerini sağlayabilecek misiniz?"

7. "Ben bir sözcük kullandığım zaman bu ne demeyi arzu ediyorsam işte o anlama gelir." **ifadesinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.**

.....

.....

.....

8. **Humpty Dumpty'nin dilde gerçek anlam yerine kişisel anlamları vurgulaması, insanların düşüncelerini ve iletişimlerini nasıl etkiler? Açıklayınız.**

.....

.....

.....

9. **Eğer güneşli bir günü anlatmak isteseydiniz herkesin aynı şekilde anlayabileceği ortak kavramlar olmadan bunu nasıl ifade edebilirdiniz?**

.....

.....

.....

.....

10-12. soruları görsellere göre cevaplayınız.

1. Görsel *2. Görsel* *3. Görsel*

10. Görsellerdeki safsataların türleri nelerdir?

1. Görseldeki Safsata Türü: .....
2. Görseldeki Safsata Türü: .....
3. Görseldeki Safsata Türü: .....

11. Görsellerdeki safsataların türlerine kendi yaşamınızdan birer örnek veriniz.

1. Görsel: .....
.....
2. Görsel: .....
.....
3. Görsel: .....
.....

12. Görsellerdeki safsataların yol açabileceği toplumsal sorunlar neler olabilir?

1. Görsel: .....
.....
2. Görsel: .....
.....
3. Görsel: .....
.....

2. Ünite Elektronik Ölçme ve Değerlendirme Soruları

3. Ünite
Varlık Felsefesi

Ünite Karekodu

Ünite Sunusu

Herakleitos [Herakliytos (Temsili)]

> “Her şey akar.”
>
> **Herakleitos**

Bu ünitede

- varlık felsefesinin temel kavram, konu ve problemlerini,
- varlık felsefesi alanındaki düşünce ve argümanlar üzerine felsefi muhakeme yapmayı

öğrenmiş olacaksınız.

Ünitede sizlerden varlık felsefesiyle ilgili metinlerde yer alan kavram, problem ve argümanları inceleyerek bir metin inceleme formu dolduracağınız performans çalışmasını gerçekleştirmeniz; ölçme ve değerlendirme sorularını çözmeniz beklenmektedir.

Ünite İçerik Çerçevesi

- **3.1. Varlık Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları**
- **3.2. Varlık Felsefesinin Temel Problemleri (Varlığın Var Olup Olmadığı, Varlığın Ne Olduğu)**

Anahtar Kavramlar

- **fenomen**
- **idea**
- **madde**
- **oluş**
- **öz**
- **töz**
- **varlık**
- **varoluş**

Başlarken

Varlık bakımından neyin geçici, neyin kalıcı olduğunu hiç merak ettiniz mi? "Varlık, sadece maddeden mi ibarettir yoksa varlığın maddeden bağımsız olarak ruh, düşünce ya da başka varlık biçimleri de var mıdır?" diye düşündünüz mü? Bu sorulara hemen cevap vermek kolay değildir. Benzer sorular, varlık felsefesi kapsamında filozoflar tarafından yüzyıllar boyunca sorulmuş ve cevaplanmaya çalışılmıştır. Filozoflar, öncelikle varlığı anlamaya çalışmış ve varlığı meydana getiren ana maddeyi, varlığın biçimini, değişimini ve oluşumunu sorgulamışlardır. Böylece varlığı konu edinen bir felsefe disiplini olan varlık felsefesinin temelini atmışlardır. İlk Çağ filozofu Aristoteles'in de varlığı felsefenin ilk konusu olarak nitelemesi, varlık konusunun ne kadar önemli olduğunun göstergesidir.

Düşünme Noktası

Aşağıdaki konuları inceleyerek soruları cevaplayınız.

Konular

- Asit ve bazların özellikleri
- Bilginin doğruluk ölçütleri
- Depremlerin oluşum mekanizması
- Devlet otoritesinin kaynağı
- DNA'nın yapısı ve kalıtsal bilginin aktarımı
- Evrenin ana maddesi
- Gezegenlerin Güneş etrafındaki hareketi
- Işığın yayılması ve yansıması
- Görünüş ile hakikat arasındaki ilişki
- Küresel ısınma
- Levha tektoniği ve depremlerin oluşumu
- Sayıların ve geometrik şekillerin doğası
- Yapay zekâ sistemleri
- Zihin ve beden arasındaki ilişki

1. Felsefe, verilen konulardan hangileriyle ilgilenir?

2. İlk soruda tespit ettiğiniz felsefi konulardan hangileri varlık ve gerçeklik kavramlarıyla ilişkilidir?

3. Varlık hakkında insanlar neden sorgulama yapma ihtiyacı duymuş olabilir?

Bilgi Köprüsü

Aşağıdaki metinden yararlanarak soruları cevaplayınız.

Bir zamanlar, yaşlı bir bilgenin yaşadığı küçük bir köy vardı. Yaşlı bilge; tüm yaşamını evrenin, hayatın ve varlığın anlamını sorgulamaya adamıştı. Köy halkı, ona saygı duyar ancak onun karmaşık sorularını cevaplamakta zorlanırdı. Bir gün bilge, köy meydanında büyük bir taşın üzerine oturdu ve köylülere sordu:

"Gerçekten var olan nedir?"

Köylüler, şaşkınlıkla birbirlerine baktılar. Bilgenin sorusu her zamankinden daha karmaşıktı. Sonunda küçük bir çocuk cesaretini toplayarak cevapladı:

"Gerçekten var olan; gördüğümüz, dokunduğumuz ve hissettiklerimizdir."

Bilge, başını salladı ama cevaptan tatmin olmuş gibi görünmedi. Sonra köydeki yaşlı bir adam konuştu:

"Gerçekten var olan, inandığımız ve hatırladığımız şeylerdir: anılarımız, geleneklerimiz, atalarımızın öğrettikleri..."

Bilge yine başını salladı ama bu cevap da onu tatmin etmedi. Köy meydanını bir sessizlik kapladı. Herkes, bilgenin sorusuna doğru cevabı bulmaya çalışıyordu ama kimse, cevabının doğruluğundan yeterince emin değildi.

Bilge ayağa kalktı, köylülerin arasından geçerek köyün kenarındaki büyük bir ağacın altına yürüdü. Ağacın altına oturdu ve onlara tekrar sordu:

"Eğer bu ağaç köyde kimse yokken devrilse bu olay gerçekten var olmuş sayılır mı?"

Köylüler bir süre düşündüler. Bazıları "Tabii ki olur." dedi, "Çünkü ağaç gerçekten var." Diğerleri ise "Ama bunu kimse görmezse nasıl bilebiliriz?" diye itiraz etti.

Yaşlı bilge, derin bir nefes aldı ve şöyle dedi:

"Var olan ile algıladığımız şeyler arasında fark olabilir mi? Eğer bir şey algılanmıyorsa gerçekten var mıdır? Yoksa biz onu algıladığımız için mi var olduğunu düşünüyoruz?"

Bu sorular, köyde uzun süre yankılandı. Köylüler, bilgenin soruları cevaplamasını beklediler ama o hiçbir şey söylemeden kalktı ve evine döndü. Bilgenin soruları, köydeki herkesin zihnine bir tohum ekti. O andan itibaren köy halkı, "Gerçekten var olan nedir?" sorusunu kendi içinde sorgulamaya başladı.

1. **Öykü**deki bilgenin "Gerçekten var olan nedir?" **sorusunu sormasındaki amacı ne olabilir?**
2. **Yaşlı adam ve küçük çocuk, varlığın oluşumu konusunda hangi görüşleri öne sürebilir?**
3. **Bilgenin** "Var olan ile algıladığımız şeyler arasında fark olabilir mi?" **sorusuna sizin cevabınız ne olurdu?**
4. **Bilgenin varlıkla ilgili sorularının günlük yaşamdaki yansımaları neler olabilir?**
5. **Köylülerin varlık hakkındaki farklı görüşlerini dikkate alarak varlığın ne olduğu konusunda kendi düşüncelerinizi açıklayınız.**

3.1. Varlık Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları

Felsefenin en temel ve en eski disiplinlerinden biri olan varlık felsefesinin temel konusu varlığın kendisidir. Ontoloji olarak da adlandırılan bu disiplin; varlığın özelliklerini, ne olduğunu ve var olma biçimlerini inceleyerek varlığın doğasına dair evrensel açıklamalara ulaşmaya çalışır. "Varlık var mıdır?", "Varlık nedir?", "Varlığın mahiyeti nedir?", "Varlık türleri nelerdir?" gibi sorulara cevap arar. Varlık felsefesi alanında sorgulamalar yapan filozoflar; fenomen, idea, madde, oluş, öz, töz, varlık, varoluş gibi kavramları kullanarak görüşlerini temellendirir. Bu kavramlar varlığın ne olduğuna, varlıkların nasıl ortaya çıktığına ve birbiriyle olan ilişkilerine dair tartışmaları şekillendirir. Varlık tüm gerçeklikleri kapsayan bir kavramdır. Bu nedenle varlık felsefesi, birçok felsefi sistemin temelinde yer alır.

Uygulama-3.1 *Varlık Felsefesinin Konusu ve Kavramları*

Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

1. Adım: ***Günlük deneyimlerinizden ve sezgilerinizden hareketle "varlık", "yokluk", "gerçeklik" ve "hayal" kavramlarına ilişkin düşüncelerinizi gerekçeleriyle açıklayınız.***

2. Adım: ***Aşağıdaki bilgi görselini inceleyiniz. Ardından varlık felsefesinin temel kavramlarını kendi cümlelerinizle ifade ediniz.***

Varlık: .....

Fenomen: .....

İdea: .....

Oluş: .....

Madde: .....

Öz: .....

Töz: .....

Varoluş: .....

3. Adım: ***Aşağıdaki açıklamalardan yararlanarak soruyu cevaplayınız.***

Varlıkla ilgili felsefi sorgulamanın içeriği farklı dönemlerde değişse de varlık üzerine düşünme süreci devam eder. Varlık sadece felsefenin konusu değildir. Bilim de felsefe gibi varlığı sorgular. Ancak bu iki alanın varlığa yaklaşımı ve varlıkla ilgili ortaya koyduğu bilgiler birbirinden farklıdır.

Bilim

- Varlığın var olup olmadığını sorgulamadan var olduğunu kabul eder.
- Varlığı, gözlemlenebilir ve deneylerle doğrulanabilir gerçeklik olarak görür.
- Varlıkta görünüş-gerçeklik ayrımı yapmayarak görünenin gerçek olduğunu kabul eder.
- Varlığı indirgemeci bir bakış açısıyla ele alır. Her bilim dalı, varlığın sadece belirli bir yönünü inceler. Biyoloji canlı varlıkları, kimya maddenin yapısını, fizik varlıkların hareketini vb. ele alır.
- Varlığı bilimsel yöntemlerle araştırır ve bunun sonucunda da nesnel bilgilere ulaşır.

Felsefe

- Varlığın var olup olmadığını sorgular.
- Varlığı fiziksel dünyayla sınırlamaz. Varlığın hem reel (maddi) hem de ideal (düşünsel) niteliklere sahip olabileceğini varsayar.
- Varlığın görünüşü ve gerçekliği arasında ayrım yapabilir.
- Varlığa bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşır, varlığı genel ve kapsamlı bir şekilde ele alır.
- Varlık üzerine düşünerek sorgulama yapar. Bu süreçte her filozof varlığa kendi bakış açısıyla yaklaştığından ulaşılan bilgiler de öznel niteliktedir.

Bilim ve felsefenin varlık konusuna yaklaşımlarını amaç ve yöntem bakımından karşılaştırınız.

.....

.....

.....

.....

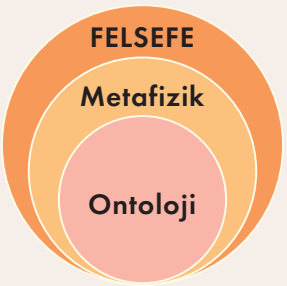
4. Adım: *Aşağıdaki metinden yararlanarak soruyu cevaplayınız.*

Metafizik-Ontoloji İlişkisi

Metafizik ve ontoloji, varlığı konu edinen ve birbirleriyle yakın ilişki içinde olan iki felsefe alanıdır. Metafizik, varlığın ve gerçekliğin en temel ilkelerini inceleyen felsefenin önemli disiplinlerinden biridir. Tarihsel süreç içinde anlamı değişen metafizik, başlangıçta Aristoteles'in eserlerine dayanarak varlık, bilim ve teoloji konularını kapsarken zamanla Tanrı'nın varlığı, ruhun özellikleri, evrenin yaratılışı, özgürlük gibi deney ve gözlemle kesin olarak doğrulanamayan problemleri sorgulayan bir alan hâline gelmiştir. Bu nedenle bazı filozoflar metafiziği felsefenin meşru bir çalışma alanı olarak kabul etmemiştir. Buna karşılık bazı filozoflar ise metafiziğin kapsamını genişleterek din, ahlak, siyaset ve estetikle ilgili temel sorunları da metafizik çerçevesinde değerlendirmiştir. Günümüzde metafizik, yalnızca varlık ve gerçekliğin temel yapısını değil bilgi, bilim ve değerlerle ilgili temel felsefi problemleri de incelemektedir.

Ontoloji ise sözcük anlamı bakımından "varlık bilimi" demektir. Ontoloji, varlıkların özelliklerini, türlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini inceler. Bu alanda varlıkların nasıl sınıflandırılacağı ve aralarındaki ilişkilerin nasıl açıklanacağı tartışılır. Ontoloji, "Varlık nedir?" sorusunu merkeze alarak metafizik araştırmalara temel oluşturur.

Ontoloji, varlığın doğasına ve var olanların temel özelliklerine odaklanırken metafizik, bu konuları daha geniş bir çerçevede bilgi, gerçeklik ve değer problemleriyle birlikte ele alır. Bu nedenle metafizik ve ontoloji, varlığı sorgulamaları bakımından birbirine yakın disiplinlerdir. Bazı filozoflar, ontolojiyi metafiziğin bir alt dalı olarak kabul ederken bazıları ise onu metafizikten bağımsız bir alan olarak değerlendirmektedir.

Ontoloji ile metafizik arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları yazınız.

5. Adım: *Önceki adımlarda edindiğiniz bilgilerden hareketle varlık felsefesinin konusu hakkında çıkarımlarınızı yazınız.*

Çıkarımlarım

"Varlık Felsefesinin Temel Kavramları" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

3.2. Varlık Felsefesinin Temel Problemleri

Varlık, ilk olarak MÖ 6. yüzyılda Antik Yunan'da yaşayan Thales tarafından ele alınmıştır. Thales, gözlemleriyle doğada değişen varlıkların ötesinde değişmeyen bir öz (arkhe/ana madde) olduğu sonucuna ulaşarak bu ana maddenin ne olabileceğini sorgulamıştır. Thales'e göre her şeyin varlık nedeni olan ana madde "su"dur. Thales'ten sonra gelen filozoflar da "Varlığın ana maddesi nedir?" sorusuna cevap aramaya devam etmiştir. Bu soruya Anaksimandros (Anaksimandros) "apeiron", Anaksimenes (Anaksimenes) "hava", Herakleitos "ateş", Demokritos (Demokritos) "atom" şeklinde cevaplar vermiştir. Varlığın ana maddesinin sorgulanması, beraberinde varlıkta görünüş-gerçeklik, birlik-çokluk, değişim gibi sorunların da tartışılmasına yol açmıştır. MÖ 5. yüzyılda Sofist adı verilen bir grup filozof, varlığın sürekli değişmesinden dolayı gerçekte varlığın değişmeyen bir özünün mümkün olmadığını iddia ederek varlığın var olup olmadığını sorgulamaya açmıştır. Zamanla uygarlıkları etkileyen din, bilim, siyaset, ekonomi gibi farklı unsurlar varlığın ele alınış biçimini de etkilemiştir. Günümüze kadar varlık, değişen yaklaşımlarla birlikte filozofların tartışma konusu olmaya devam etmiştir.

Uygulama-3.2 *Rüya mı, Gerçek mi?*

Aşağıdaki adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

- **1. Adım:** *Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılarak aşağıdaki düşünce deneyini inceleyiniz. Düşünce deneyine ilişkin soruları grup arkadaşlarınızla tartışarak varlık felsefesinin temel problemlerinin neler olabileceğine dair çıkarımda bulununuz. Bu sonuçları öğretmeninizin rehberliğinde değerlendirerek kavram yanılgıları ve öğrenme eksikliklerinizi gideriniz.*

Düşünce Deneyi

Bir sabah uyandığınızı ve her zamanki gibi yeni bir güne başladığınızı düşünün. Okul hazırlıklarını yapmak için yatağınızdan çıktınız. Lavaboda elinizi yüzünüzü yıkadınız, saçlarınızı düzelttiniz ve giyinip gözlüğünüzü taktınız. Kahvaltınızı yaptıktan sonra evden çıktınız, servise ya da otobüse binerek okula gittiniz. Sınıfta derslerinizi dinlediniz. Teneffüslerde arkadaşlarınızla sohbet ettiniz. Akşam evinize döndünüz, yemeğinizi yediniz ve ailenizle sohbet edip hoş vakit geçirdiniz. Gün boyunca yaşadığınız her şey size oldukça gerçek görünmektedir. Gördüğünüz renkler, duyduğunuz sesler ve hissettiğiniz duygular tamamen gerçektir. Bir süre sonra odanıza çekildiniz. Yatağınıza uzandınız ve gözlüğünüzü çıkardınız. İşte o anda şaşırtıcı bir şey fark ettiniz: Taktığınız gözlük, aslında bir sanal gerçeklik gözlüğüdür ve gün boyunca yaşadığınız her şey gelişmiş bir simülasyondan ibarettir. Okul, arkadaşlarınız, sokaklar hatta duygularınız bile bilgisayar tarafından oluşturulmuştur. Bu noktada kendinize şu soruyu sorarsınız: "Gerçek dünyaya mı döndüm?" Çünkü başka bir ihtimal daha vardır. Belki de gözlüğü çıkardıktan sonra ulaştığınızı düşündüğünüz bu dünya da başka bir simülasyondur. Gerçek sandığınız dünya, daha büyük ve karmaşık bir simülasyonun parçası olabilir. Bu durumda gördüğünüz, dokunduğunuz, tattığınız ve hissettiğiniz her şey gelişmiş bir bilgisayar programı tarafından üretilmiş olabilir. Eğer durum böyleyse deneyimlediğiniz dünya gerçek olmayabilir, yalnızca size gerçekmiş gibi görünen yapay bir gerçeklik olabilir.

Tartışma Soruları

» Rüyaları, sanal ortamları ve simülasyonları gerçeklikten ayıran nedir?
» Varlığın gerçekliğinin sorgulanması neden önemlidir?
» Varlığın olmadığı düşüncesi hangi sonuçları doğurur?
» Gerçek varlıklar nelerdir?

Çıkarımlarım

2. Adım: *Aşağıdaki soruları grup arkadaşlarınızla tartışarak ulaştığınız sonuçları yazınız.*

Tartışma Soruları

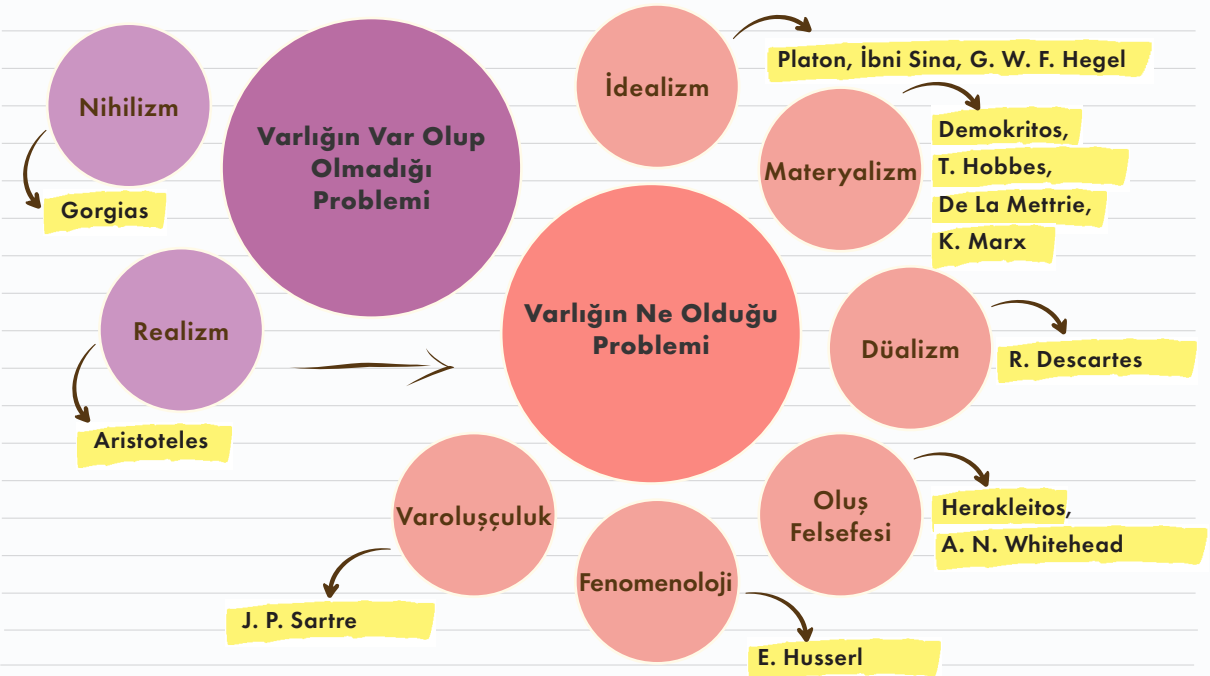
» Varlığın var olduğuna dair kanıtlar nelerdir?
» Gerçek varlık olarak kabul edilebilecek şeyler nelerdir?

Ulaştığım Sonuçlar

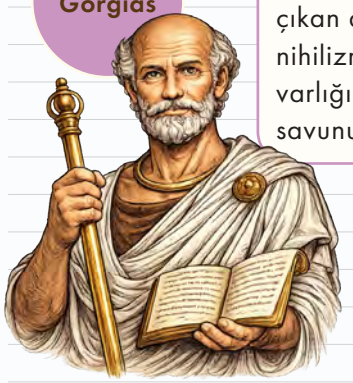
ÇALIŞMA KÂĞIDI

Aşağıdaki bilgi görsellerinde yer alan düşünce akımlarının görüş ve argümanlarını belirleyerek ilgili alanlara yazınız.

Varlık Felsefesinin Temel Problemlerinden Doğan Felsefi Akımlar

Gorgias

Nihilizm

Nihilizm, genel anlamda her tür görüşe, değere ve düzene karşı çıkan anlayıştır. Varlıkta nihilizm, tözsel anlamda varlığın var olmadığını savunur.

Realizm

Varlığın var olduğunu savunan bir felsefi görüştür. Varlığın var olduğu konusunda görüş birliği içinde olan realist filozoflar, varlığın ne olduğu konusunda farklı görüşlere sahiptir.

Aristoteles

Gorgias (Gorgiyas): Evrensel bir varlık anlayışını reddederek "Varlık yoktur." görüşünü savunmuştur. Ona göre eğer varlık varsa bile onun hakkında konuşmak mümkün değildir. Gorgias, "Hiçbir şey yoktur. Eğer bir şey varsa bilinemez. Eğer biliniyorsa başkalarına aktarılamaz." diyerek varlık hakkında kesin bir bilgiye ulaşmanın imkânsız olduğunu öne sürmüştür.

Aristoteles: Realizmin önemli temsilcilerinden biridir. "Metafizik" adlı eserinde filozofun önce neyin var olduğunu, sonra da var olanların doğasını açıklaması gerektiğini söyler. Ona göre her varlık, madde ve form olmak üzere iki ögeden oluşur. Madde, varlıkların fiziksel yapısını oluşturur; değişir, yok olur ve duyularla algılanabilir. Form ise varlığın özüdür, değişmez; sonsuzdur ve ancak akılla kavranabilir. Örneğin dünyada birçok farklı insan vardır ancak hepsine "insan" denmesinin sebebi, aynı insanlık formuna sahip olmalarıdır. İnsanlar doğar, değişir ve ölür ancak insanlık formu, var olmaya devam eder.

Görüş ve Argümanlar

İdealizm

Varlık felsefesinde gerçekliğin maddi değil zihinsel (akılsal) olduğunu savunan anlayıştır. Görünüş-gerçeklik ayrımı yapan idealist filozoflar, görünenin ardında duyularla algılanamayan zihinsel bir gerçekliğin bulunduğunu savunurlar.

Platon: Varlık anlayışını görünüş-gerçeklik ayrımına dayalı olarak oluşturur. Platon'a göre içinde yaşanan "duyular dünyası"nın dışında duyularla algılanamayan bir "idealar dünyası" vardır. Duyular dünyasında yer alan maddi varlıklar; meydana gelir, yok olur, değişir ve çok sayıdadır. Bu dünyadaki her bir varlığın aslı olan ideası ise düşünsel, ezelî-ebedî, değişmez, bir ve mükemmeldir. İnsanlar, duyular dünyasındaki varlıkların duyulara dayalı bilgisine dayanarak onlar hakkında bilgi sahibi olduğu yanılgısı içindedir. Oysa duyular dünyası, ideaların bir kopyası olması bakımından gerçek değildir. Asıl varlık idealardır. İdealar da ancak akılla kavranabilir.

İbni Sina: Varlıkları zorunlu ve mümkün varlıklar olarak ikiye ayırır. Mümkün varlıklar; varlığı olasılık dâhilinde olan, değişen, var olan ve yok olan her şeydir. Çevrede var olan tüm maddi varlıklar, mümkün varlıklardır. Zorunlu varlık ise varlığı kendinden olan, ezelî-ebedî, bir ve mükemmel olan "Tanrı"dır. Her şey, Tanrı'dan meydana gelmiştir.

George Wilhelm Friedrich Hegel (Corç Wilhem Fredrih Hegel): Diyalektik idealizmin temsilcisi olan Hegel'e göre asıl gerçeklik, "tin"dir. Düşünsel, bir, ezelî ve ebedî olan tin değişerek varlıklar dünyasını meydana getirir. Bu diyalektik süreç, üç aşamada gerçekleşir: tez, antitez ve sentez. Meydana gelen her durum (tez), karşıtını (antitez) da içinde barındırır ve bunlar çatışarak yeni bir durumu (sentez) ortaya çıkarır. Sentez, aynı zamanda bir tezdir ve karşıtı olan antitezi de ortaya çıkararak çatışır; böylece yeni bir sentez ortaya çıkar. Bu süreç sonsuza kadar devam ederek değişim gerçekleşir. Başlangıçta kendi başına olan tin, kendini açarak evreni meydana getirmiştir. Bunun sonucunda madde olmayan tin, maddeye dönüştüğü için kendine yabancılaşır ve özüne geri dönmek ister. Bu da ancak tarih, sanat, din, felsefe, hukuk gibi alanlarda gerçekleşebilir.

Görüş ve Argümanlar

Materyalizm

Maddi varlıkların gerçek olduğunu ve madde olmayanın gerçek olmadığını savunan yaklaşımdır. Antik Yunan'daki doğa filozoflarının bazıları varlığın ana maddesinin su, hava, atom vb. maddi cinsten olduğunu iddia ettikleri için materyalist yaklaşımın tarihteki ilk savunucuları kabul edilir.

Demokritos: Antik Yunan doğa filozoflarından biridir. Tüm varlıkların maddi nitelikteki atomlardan meydana geldiğini savunması bakımından "atomcu materyalist" kabul edilir. Atomlar, bölünmez ve değişmez olup farklı biçimlerde ve boyutlardadır. Boşlukta hareket eden atomlar, bir araya gelerek varlığı meydana getirir.

Thomas Hobbes (Tamıs Habs): Var olan her şeyin en, boy ve derinliğe sahip olan cisimden ibaret olduğunu savunur. Bu bakımdan T. Hobbes'ın materyalizmi, "cisimci materyalizm" adını alır. Duyularla algılanan varlıklar ağır cisim; duyularla algılanması zor olanlar ise hafif cisimdir. Sonuçta var olan her şey, maddi olan cisimdir.

De La Mettrie (Dö La Metri): "Makine insan" anlayışının savunucusu olan De La Mettrie'ye göre var olan her şey maddedir. İnsandaki ruh, akıl, irade, düşünme gibi maddi olmadığı düşünülen unsurların tümüyle bedenin bir işlevi olduğunu iddia eder. De La Mettrie'ye göre insan bedeni, bir makine gibi birbirine bağlı maddi unsurlardan meydana gelmiştir.

Karl Marx: 19. yüzyılın önemli materyalist filozoflarından biridir. Var olan her şeyin temelinde maddenin olduğunu savunur. Evrendeki tüm maddi varlıkların tez-antitez ve sentez süreçlerini takip ederek değiştiğini savunması bakımından "diyalektik materyalizm"in temsilcisi kabul edilir. Karl Marx'ın diyalektik materyalizmi, yalnızca varlığı değil tarih ve toplumu da kapsar. Ona göre toplum, sürekli bir çatışma içindedir ve bu çatışma, toplumsal değişimin itici gücüdür. Bu nedenle K. Marx'ın diyalektik anlayışı, "tarihsel materyalizm" olarak adlandırılır.

Görüş ve Argümanlar

Düalizm
İkicilik anlamına gelen düalizm, varlığın hem maddi hem de maddi olmayan iki unsurdan meydana geldiğini savunur.

Rene Descartes

Rene Descartes: İnsanın ruh ve beden olmak üzere iki tözden meydana geldiğini savunur. Ruh düşünür ama yer kaplamaz, beden yer kaplar ancak düşünmez. Bunlar iki ayrı töz olarak insanı meydana getirir.

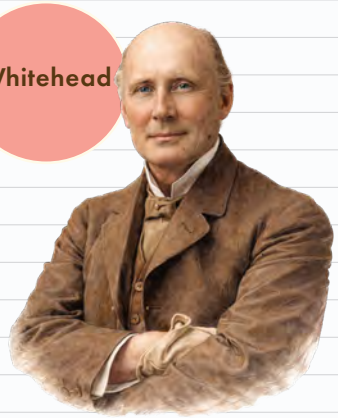
Görüş ve Argümanlar

Oluş Felsefesi
Evrendeki varlıkların değişmez olduğu anlayışına eleştiri niteliğindedir. Bu yaklaşıma göre var olan her şey, sürekli bir değişim ve oluş hâlindedir.

Herakleitos

Whitehead

Herakleitos: Her şeyin her an değiştiğini savunan Herakleitos'a göre değişmeden kalan tek şey, değişimin kendisidir. O, bu görüşünü "Aynı nehre iki kez girilmez." sözüyle dile getirir. Varlıkların değişimi, tesadüfen değil belli bir ilkeye göre gerçekleşir. Herakleitos bu ilkeye "logos" adını verir. Her şey değişse de değişimi düzenleyen "logos" değişmez. Herakleitos, varlığın ana maddesinin de sürekli değişen "ateş" olduğunu savunur.

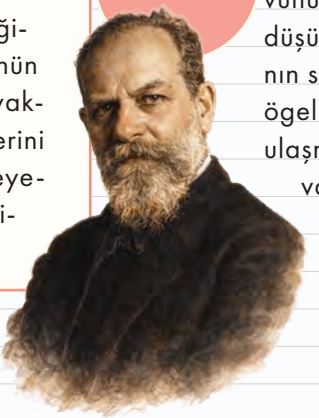
Alfred North Whitehead (Alfred Nort Waythed): Evrenin olaylardan meydana geldiğini iddia eder. Yaşanan her an, bir olaydır. Olay, bir kez yaşanır ve bir daha asla tekrar etmez. Her olay, kendinden önceki olayların sonucu; kendinden sonrakilerin ise nedenidir. Bu bakımdan evren oluş hâlindedir, olayların birbirini takip ettiği bir yapıya sahiptir.

Görüş ve Argümanlar

Fenomenoloji

Asıl varlıkların fenomenler olduğunu, fenomenlerin ise duyusal alanın dışında bir gerçekliğinin başka bir ifadeyle özünün bulunduğunu savunur. Bu yaklaşım, insanların deneyimlerini ve bilinç durumlarını inceleyerek varlığın özüne ulaşılabileceği iddiasındadır.

Husserl

Edmund Husserl (Edmond Hussel): Varlıkların özünün, bilinmeyen bir yerde veya varlıkların içinde değil insanın bilincinde olduğunu savunur. E. Husserl'e göre insan, bilinci üzerine düşünerek fenomenlerin özüne ulaşabilir. İnsanın sahip olduğu bazı ön yargılar, rastlantısal ögeler, inançlar vb. unsurlar, özün bilgisine ulaşmayı engeller. Özün bilgisine ulaşmak için varlığa ait birtakım niteliklerin bir kenara bırakılarak varlıktan soyutlanması başka bir deyişle paranteze alınması gerekir. Parantez almalar sonunda nesnelerin aslı olan ve hiç değişmeyen özü elde kalır.

Görüş ve Argümanlar

Varoluşçuluk

İnsanın varoluşunu, yaşam biçimlerini ve süreçlerini anlamaya odaklanan bir düşünce akımıdır. Varlıktan çok insanın kendi varlığını sorgulaması ve tanımlaması üzerinde durur. Özgürlük, sorumluluk ve varoluşsal kaygılar varoluşçuluğun temel konularıdır.

Sartre

Jean Paul Sartre (Jan Pol Sart): İnsanın, diğer varlıklardan farklı olarak varoluşunun bilincine sahip bir varlık olduğunu savunur. Sartre'a göre insan dışındaki tüm varlıklarda öz, varoluştan önce gelir. Örneğin bir makas üretilmeden önce onun ne işe yarayacağı ve nasıl kullanılacağı yani özü belirlenmiştir. Makas, var olmadan önce "kesmeye yarayan bir araç" olarak tasarlanır; bu nedenle makasın özü, varoluşundan önce gelir. Oysa insan, bu dünyaya atılmış bir varlık olarak öze sahip değildir. O, var olduktan sonra sahip olduğu özgürlükle kendi özünü belirler. Bu özgürlük, insana sorumluluk da yükler. İnsan, yerine getirdiği her bir eyleminden sorumludur.

Görüş ve Argümanlar

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Nihilizm ile diğer düşünce akımları arasındaki farkı açıklayınız.

2. Diğer düşünce akımlarının realizmin bir yansıması olduğu söylenebilir mi? Gerekçelendirerek açıklayınız.

3. İdealizm ile materyalizm arasındaki farkı açıklayınız.

4. Sizce bu düşünce akımlarından hangileri arasında ortak noktalar bulunmaktadır? Gerekçelendirerek açıklayınız.

Karekodda yer alan içerikten yararlanarak bir bilgi yarışması gerçekleştiriniz.

Bilgi Yarışması

Uygulama-3.4 *Felsefi Bir Metin Nasıl İncelenir?*

Aşağıdaki bilgi görselinden yararlanarak felsefi metin inceleme ölçütlerini verilen alana listeleyiniz.

Felsefi bir metnin incelenmesinde kavramların ve problemlerin belirlenmesi oldukça önemlidir.

Metin, varlık ve bilgi problemini değerlendirmek amacıyla yazılmıştır. Bunun için metinde "Gerçek olan nedir?", " Varlıkların var olduğunun bilgisine nasıl ulaşılır?" gibi sorulara cevap aranmaktadır.

Hylas ile Philonous

PHIL: (...) Ben yalnızca duyularına inanacak kadar sade ve şeyleri bulduğu halleriyle kabul eden halktan bir adamım. Açıkçası benim görüşüme göre, gerçek şeyler kendi gördüğüm, kendi duyduğum ve duyularımla algıladığım şeylerdir ancak. (...) Bir şey duyularım tarafından gerçekten algılansın da, aynı zamanda, gerçekten var olmasın, bu benim için apaçık bir çelişkidir. Bunun için, duyulur bir şeyin varlığını onun algılanmışlığından, düşüncemde bile olsa, ayıramam ya da soyutlayamam. Adlarını söylediğim ve kendilerinden söz ettiğim odun, taş, ateş, su, et, demir ve benzeri şeyler hep bildiğim şeylerdir. Duyularım ile algılamasaydım onları bilmeyecektim ve duyularla algılanan şeyler doğrudan doğruya algılanırlar; doğrudan doğruya algılanan şeyler ise fikirdirler; ve fikirler zihinsiz var olamazlar; onun için onların varlığı algılanmalarından ibarettir; bu yüzden onlar bilfiil algılandıklarında artık varlıkları hakkında hiçbir şüpheye yer kalmaz. (...)

Metinde varlık, yokluk, bilgi, duyum, algı gibi kavramlar irdelenmektedir.

Yazarın temel iddiası, "Var olmak, algılanmaktır." şeklindeki görüştür.

Bu kısımda yazar, savunduğu görüş ile ilgili yargılar ortaya koymaktadır.

- HYL: (...) Duyulur şeylerin gerçek varlığının, onların bilfiil algılanmalarından başka bir şey olmadığını ciddi olarak düşünüyor musun? Eğer öyleyse nasıl oluyor da bütün insanlar bu iki şeyi birbirinden ayırıyorlar? Rastlayacağın ilk adama sor bak, göreceksin algılamak başka şeydir, var olmak başka, diyecektir.

- PHIL: Görüşümün doğruluğunu anlamak için herkesin sağduyusuna başvurmana sevindim, Hylas. Bahçıvana sor bakalım, bahçedeki kiraz ağacının varlığına niçin inandığını; göreceksin, onu görüp hissettiği, yani tek kelimeyle onu duyuları ile algıladığı için buna inandığını söyleyecektir. Bir de, bir portakal ağacının orada bulunmadığına niçin inandığını sor ona; o zaman da onu algılamadığı için inandığını söyleyecektir. Duyu ile algıladığı şeye, o, gerçek adını verir ve onun orada bulunduğunu ya da var olduğunu söyler; algılayamadığı şeyin ise var olmadığını ileri sürer.

George Berkeley (Corç Barkli),
Hylas ile Philonous (Hilas ile Filonus) Arasında Üç Konuşma
(Kısaltılmıştır.)

Felsefi metinlerin incelenmesinde diğer bir önemli nokta ise argümanların belirlenmesi, gerekçelerinin gösterilmesi ve eleştirel olarak değerlendirilmesi sürecidir.

Bu kısımda yazar, savunduğu argümanları ve bu argümanların gerekçelerini ortaya koymaktadır.

Felsefi Metin İnceleme Ölçütleri

Performans Görevi

Beklenen Performans: *Felsefi metin inceleme*
Süre: *1 ders saati*

Göreve Başlamadan Önce Dikkat Edilecek Noktalar

- Bu çalışma ile ilgili görev ve sorumluluklarınızı etik ilkelere uygun bir şekilde zamanında yerine getirmeniz gerektiğini dikkate alarak bir planlama yapınız.
- Örnek metni ya da Performans Görevi karekodunda yer alan metinlerden birini seçiniz.
- Metinleri sınıfta dengeli bir şekilde paylaşmaya dikkat ediniz.
- Metin seçiminde sizin de görüş ve isteğiniz önemli olduğu için metin paylaşımında öğretmeninizle iletişim hâlinde olunuz.

Görevi Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar (Okul Dışı Çalışma)

- Seçtiğiniz metni Metin İnceleme Formu'ndaki ölçütlere göre inceleyiniz.
- Metin İnceleme Formu'nu, incelediğiniz metne göre doldurunuz.

Görev Bitiminde Dikkat Edilecek Noktalar (Sınıf İçi Çalışma)

- Çalışmanızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Metin İnceleme Formu, öğretmeniniz tarafından Performans Görevi karekodunda yer alan Dereceli Puanlama Anahtarı ile değerlendirilecektir.

Performans Görevi

Örnek Metin

VARLIK-OLUŞ

(...) Varlık oluşla meydana çıkar, yenileşir ve yeni şekiller alır. Oluşsuz varlık düşünülemez: bu, varlığın ölümü demektir. Fakat varlıksız oluş da düşünülemez, çünkü bu da oluşun boşlukta kalması ve yok olması demektir. (...)

(...) Öz ve varoluş olarak anlaşılan gerçek ve görünüş birbirlerini tamamlarlar. Hiçbir varlık yalnız gerçek ve yalnız görünüş değildir. Her varlık görünüş, her görünüş aynı zamanda varlıktır. Onlar adeta aynı özün birbirini tamamlıyan iki manzarasıdır. Bize bir açıdan görünüş gibi gelen her şey, aslında varlığın bir manzarası, yani varlığın kendisidir.

(...)

Var olmak daha çok varolmayla, var olan (etant) var olacakla mümkün olduğu için, varolmak statik değil dinamik, sabit değil hareketlidir. Daima imkânlara açılmıştır. Bundan dolayı da varlık gerçekleşmelerle meydana çıkar ve bir yönü vardır. Bu yön geleceğe doğru açıktır. Fakat mutlak olarak Varlık bütün varolanları içine alır; hiç bir yönü yoktur. Başı ve sonu yoktur. Bu anlamda mutlak Varlık sonsuzdur. Öncesi ve sonrası olmadığı için geçmişi ve geleceği de olamaz. Öyle ise zamanı yoktur. Mutlak varlık zamansız varlıktır. Bütün izafi varlıklar zamana bağlıdırlar. Fakat zaman da bu zamansız varlığa bağlıdır. Öyleyse zaman sonsuzluğun içinde bir kesit, sonsuzluğa göre sonlunun değişme ölçüsüdür.

(...)

Varlık, oluşları ile varlık olur. Oluşlar varlığın her merhalesinde ayrı bir evrim, geçilmez uçurumlarla ayrılmış, ayrı evrimler yapar. (...)

Mutlak Varlık, şuurumuzun hazır objelerini aştığından, içkin (immanent) şuur için hazır olmayan obje olduğundan, o bizim ulaşmak istediğimiz Aşkın Varlıktır. (...)

Hilmi Ziya Ülken, *Varlık ve Oluş*
(Kısaltılmıştır.)

METİN İNCELEME FORMU

Metnin Alıntılandığı Eser ve Eserin Yazarı	
Metinde Geçen Felsefi Kavramlar	
Ele Alınan Problemler	
Metinde Öne Sürülen Argümanlar	
Argümanların Gerekçelerinin Gösterilmesi	
Argümanlara Yönelik Eleştirel Değerlendirmeniz	

3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1-5. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Felsefe profesörü Aydın ve fizik profesörü Ömer, varlığın doğası hakkında görüş alışverişinde bulunmak üzere bir araya gelirler.

Ömer: Bir bilim insanı olarak benim için madde, varlığın özüdür. Varlık; ölçülebilir, gözlemlenebilir ve deneylerle doğrulanabilir bir gerçekliktir.

Aydın: Peki, zihnimizde oluşturduğumuz düşünceler, hayaller ya da matematiksel kavramlar... Bunlar da bir varlık türü değil midir?

Ömer: Matematiksel kavramlar ya da düşünceler, insan zihninin soyutlamalarıdır ve yalnızca bir kavram olarak değerlendirilebilir. Bunların fiziksel bir varlığı yoktur, bu nedenle reel bir varlık olarak nitelendirilemez.

Aydın: Ancak Platon'un felsefesi, bize fiziksel bir varlıkları olmamasına karşın ideaların asıl gerçeklik olduğunu söyler. Örneğin bir üçgenin mükemmel formu zihinde vardır ve bu form, maddi dünyadaki her üçgenden daha gerçektir.

Ömer: Bunu anlıyorum ama modern bilimde maddi olmayan hiçbir şeyin varlığına dair kesin bir kanıt bulamıyoruz. Bu durum, varlığın özünün maddi nitelikte olduğunu gösterir.

Aydın: Peki, bir şeyin özü ve fenomeni arasında nasıl bir ilişki var sence? Örneğin masa olarak algıladığımız fenomen, aslında atomların bir araya gelmiş hâli değil mi? O hâlde masanın algılanan hâli mi yoksa atomlar mı daha gerçek?

Ömer: Elbette atomlar daha gerçektir. Masa, atomlardan oluştuğu için gerçekliğini bu temel parçacıklardan alır. Başka bir deyişle gördüğümüz şey, atomların bir araya gelmesiyle oluşan bir fenomendir. Fenomen, özden türemiştir.

Aydın: Ama bu görüş, fenomenlerin gerçekliğini zayıflatmaz mı? Bence fenomenler de kendi başlarına bir gerçeklik taşır. Ayrıca varoluş kavramı da burada devreye giriyor.

Ömer: Varoluş, bilimsel açıdan maddenin bir özelliğidir. Eğer bir şey fiziksel olarak mevcutsa o şey var olur. Bilim, bunu böyle tanımlar.

Aydın: Evet ama varoluşun maddi gerçeklik dışında farklı katmanları da olabilir. Bence varoluş, bir şeyin sadece mevcut olması değildir. Varoluşun anlam, değer ve bilinçle ilişkili bir boyutu da vardır.

1. **Ömer'in görüşleri, varlık felsefesinin hangi kavramlarıyla ilişkilidir? Açıklayınız.**

2. **Aydın'ın "idea" kavramına olan yaklaşımını modern bilimsel görüşlerle uzlaştırmak mümkün müdür? Gerekçelendirerek açıklayınız.**

3. **Aydın ve Ömer arasındaki "fenomen" ve "öz" tartışmasında hangi tarafın argümanını daha ikna edici buluyorsunuz? Gerekçelendirerek açıklayınız.**

4. Aydın, varoluşun anlam, değer ve bilinçle ilişkili boyutunu nasıl örneklendirebilir?

5. Bu tartışmada "varlık" kavramına felsefe ve bilimin yaklaşım farkları nelerdir?

6-10. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

George Berkeley varlık konusundaki görüşlerini şöyle ifade eder: "Bahçıvana soralım: Bahçedeki kiraz ağacının varlığına neden inanıyor? Büyük olasılıkla onu duyuları ile algıladığı için buna inandığını söyleyecektir. Aynı şekilde bahçede bir portakal ağacı olmadığını da onu algılamadığı için söyleyecektir. İnsan, duyuları ile algıladığı şeye gerçek der ve onun var olduğunu kabul eder. Üzerinde yazı yazdığım masanın var olduğunu söylüyorum çünkü onu görüyor ve hissediyorum. Eğer çalışma odamdan çıksam bile masanın var olduğunu söylemeye devam ederim. Çünkü tekrar odaya girdiğimde onu yeniden algılayabilirim ya da şu anda başka bir zihin onu algılıyor olabilir. Bir ağacın kimsenin bulunmadığı ıssız bir yerde devrildiğini düşünelim. Eğer onu gören ya da duyan hiç kimse yoksa yine de ağacın var olduğunu söyleyebilir miyiz? Evet. Çünkü insanlar algılamasa bile Tanrı gibi sonsuz bir zihin onu sürekli algılamaktadır. Böylece varlık, algılanmaya bağlı olarak varlığını sürdürmektedir."

6. G. Berkeley'e göre bir varlığın gerçek olduğuna nasıl karar verilir?

7. İnsanların bir nesnenin varlığına inanmasının temel nedeni nedir?

8. G. Berkeley'e göre bir nesne insanlar tarafından algılanmasa da nasıl var olabilir?

9. G. Berkeley'in görüşü varlık felsefesinde hangi anlayışla ilişkilendirilebilir?

10. G. Berkeley'in "Var olmak algılanmış olmaktır." anlayışı dikkate alındığında aşağıdaki ifadelerden hangisi onun varlık görüşünü en doğru şekilde açıklar?

A) Varlık, zihnin bir ürünü olduğundan algı dışında bir gerçeklik yoktur.
B) Nesneler, insan algısından bağımsız olarak maddi bir öz taşır.
C) Varlık, bilimsel deneylerle doğrulandığında gerçeklik kazanır.
D) Nesnelerin varlığı, toplumsal uzlaşmaya bağlı olarak değişir.
E) Varlık, fiziksel etkileşimlerle açıklanabilir.

11-15. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Üniversite yerleşkesindeki kütüphanede Felsefe Kulübü tarafından düzenlenen bir programa katılan öğrenciler, felsefe söyleşilerinde ele alınan "Varlık var mıdır?" sorusuna farklı felsefi yaklaşımlarla değinirler. Söyleşiye katılan öğrencilerin görüşleri şu şekildedir:

Ecem: Her şeyin bir maddi karşılığı vardır. Bu nedenle varlık, sadece gözlemlediğimiz ve ölçebildiğimiz şeylerle tanımlanabilir.

Mustafa: Belki de hiçbir şey var değildir ya da varlıklar vardır. Biz bunu başkalarına bildiremiyor olabiliriz.

Selin: Varlık, zihnimizin ürünü olabilir. Belki de dış dünyada var olan şeyler, sadece zihnimizin algıladığı şekliyle vardır. Bu durumda ideal gerçeklik, maddi olandan daha gerçektir.

Sena: Beden ve ruh, birbirinden ayrı varlık alanlarıdır ama bir bütün olarak varlığı oluşturur. Bu nedenle varlık, sadece maddi ya da ideal olamaz.

Melis: Varlık, kişinin kendi varoluşunu nasıl tanımladığıyla ilgilidir. Ben varım çünkü düşünüyorum ve hissediyorum. Bu benim varoluşumun en temel göstergesidir.

Nazmi: Gerçek varlıklar deneyimlenebilir olanlardır. Bizim algılarımızla varlık kazanan şeyler, fenomenlerin ötesinde bir gerçekliğe sahip olabilir ama bunu kesin olarak bilemeyiz.

Kerem: Varlık sürekli bir değişim ve dönüşüm içindedir. Bu nedenle varlık statik değil dinamik bir süreçtir. Herakleitos'un dediği gibi "Aynı nehre iki kez giremeyiz."

11. Ecem'in görüşü, hangi felsefi akımlarla çelişir? Gerekçelendirerek açıklayınız.

12. Melis'in ve Nazmi'nin görüşleri arasındaki benzerlikler ve farklılıklar nelerdir?

13. Selin, Sena'nın görüşüne nasıl bir eleştiride bulunabilir?

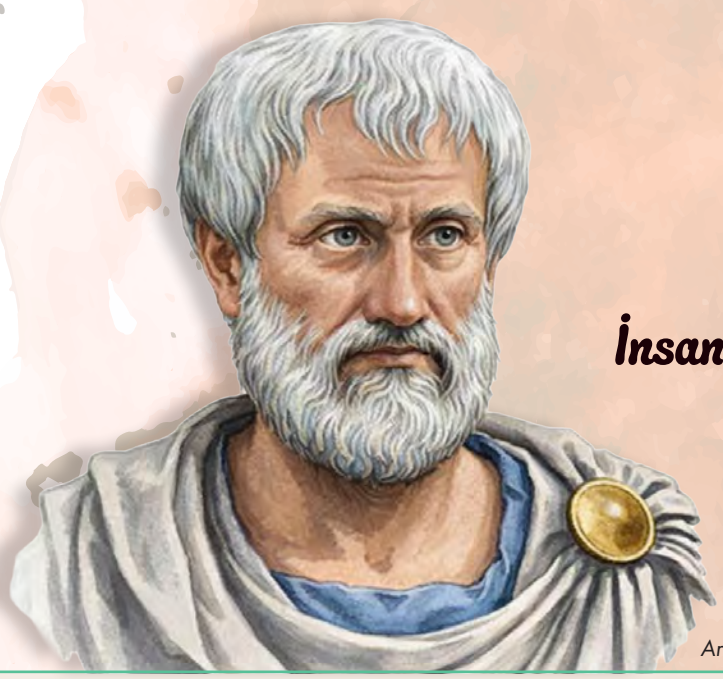
14. Mustafa'nın varlık anlayışı, diğer öğrencilerin görüşlerinden hangi yönleriyle ayrılır?

15. Kerem'in varlık anlayışı, diğer öğrencilerin görüşlerinden hangi yönleriyle ayrılır?

4. Ünite
Bilgi Felsefesi

Ünite Karekodu

Ünite Sunusu

Aristoteles (Temsili)

> **“İnsan, doğası gereği bilmek ister.”**
>
> **Aristoteles**

Bu ünitede

- bilgi felsefesinin temel kavram, konu ve problemlerini,
- bilgi felsefesi alanındaki düşünce ve argümanlar üzerine felsefi muhakeme yapmayı

öğrenmiş olacaksınız.

Ünitede sizlerden bilgi felsefesiyle ilgili metinlerde yer alan kavram, problem ve argümanları inceleyerek bir metin inceleme formu dolduracağınız performans çalışmasını gerçekleştirmeniz; anlam çözümleme tablosu doldurmanız; ölçme ve değerlendirme sorularını çözmeniz beklenmektedir.

Ünite İçerik Çerçevesi

- **4.1. Bilgi Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları**
- **4.2. Bilgi Felsefesinin Temel Problemleri (Bilginin İmkânı, Kaynağı ve Doğruluk Ölçütleri)**

Anahtar Kavramlar

- **bilgi**
- **doğruluk**
- **gerçeklik**

Başlarken

Filozoflar, İlk Çağ'dan günümüze kadar bilginin doğası üzerine farklı görüşler öne sürmüş ve farklı teoriler geliştirmişlerdir. "Bilgi nedir?", "Bilgiye nasıl ulaşılır?", "Bilgiye ulaşma süreçlerimiz, ne kadar güvenilirdir?" vb. sorular, çağlar boyunca pek çok filozofun zihnini meşgul etmiştir. Bu sorulara cevap arayışı, bilgi felsefesinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bilginin doğası, kaynağı ve sınırları üzerine düşünmek, sadece felsefenin değil aynı zamanda bilimin, dinin ve günlük yaşamın da merkezinde yer alır. Günlük yaşamda alınan kararlar ve yapılan eylemlerde kullanılan bilgilerin doğru olması, alınan kararları ve eylemleri belirlemekte etkilidir. Bu nedenle bilgi felsefesinin hem bireysel hem de toplumsal düzeyde önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Düşünme Noktası

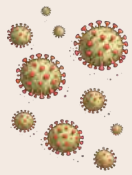
Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Bilginin sözlük anlamı nedir?
2. Bilgi hangi bakımdan önemlidir?
3. Bilgi değerli midir? Görüşlerinizi gerekçeleriyle açıklayınız.

Bilgi Köprüsü

Aşağıda kasıtlı olarak yanlış bilgilendirme (dezenformasyon) örnekleri verilmiştir. Bu örneklerden yararlanarak soruları cevaplayınız. Cevaplarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Haberlerde Yer Alan

2024 yılında bazı basın organlarında İstanbul'da bir kişinin maymun çiçeği hastalığı şüphesiyle karantinaya alındığına dair haberler yer almıştır. Bu haber, sosyal medyada sıkça paylaşılmıştır.

Gerçekte Olan

Sağlık Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalarda söz konusu kişinin dermatolojik belirtilerle hastaneye başvurduğu, yapılan maymun çiçeği testinin ise negatif çıktığı belirtilmiştir. Hastanın izole edildiğine yönelik bilgilerin gerçeği yansıtmadığı ve gerekli bilgilendirmelerin şeffaf bir şekilde yapıldığı ifade edilmiştir.

Haberlerde Yer Alan

2020 yılında Türkiye'de bazı sosyal medya hesaplarında belirli bir kod girilerek elektrik faturalarının bedava ödenebileceği bir yöntem bulunduğu söylentisi ortaya çıkmıştır. Bu söylenti, özellikle ekonomik sıkıntıların yaşandığı dönemde hızla yayılmış ve söz konusu yöntem, birçok kişi tarafından denenmiştir.

Gerçekte Olan

Oysa bu iddia, tamamen asılsızdır. Bu tür bir uygulamanın söz konusu olmadığı, yetkililer tarafından açıklansa da bazı kişiler, bu yöntemi ısrarla denemiş ve bu nedenle fatura ödemelerini geciktirmiştir.

1. Örneklerde yer alan haber ve paylaşımlarda sunulan bilgilerin doğruluğunu nasıl kontrol edersiniz?
2. Doğru bilgiye ulaşmak neden önemlidir? Bilginin insan yaşamındaki değerini ve işlevini dikkate alarak cevaplayınız.

4.1. Bilgi Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları

Yunanca bilgi anlamına gelen "episteme" ile bilim anlamındaki "logos" sözcüklerinden türetilen bilgi felsefesi, bilgiyi konu edinen felsefe disiplinidir. Bilginin ne olduğunu, nasıl elde edildiğini, yapısını ve sınırlarını ele alır. İnsanların güvenilir bilgilere nasıl ulaştığını inceler ve bilginin doğruluk ölçütlerini ortaya koyar. Bilgi felsefesiyle ilgilenen filozoflar, bilgi kavramını incelerken sanı (doksa), doğruluk, gerçeklik gibi kavramları ele alır.

Bilgi, insana özgüdür ve insanın var olanlar hakkında oluşturduğu yargılardan meydana gelir. Bilgi, bilen (süje/özne) ve bilinen (obje/nesne) arasındaki ilişki sonucunda ortaya çıkar. Bilen, bilgiye ulaşmaya çalışan insandır. Bilinen ise insanın bilgi edinmek için yöneldiği nesnedir. Bu nesne, insanın kendisi dışındaki varlıklar olabildiği gibi kendisi de olabilir. Bu sürecin sonunda insan, bilinenle ilgili bilgiye ulaşır. O hâlde bilgi, zihinsel bir sürecin ürünü olarak ortaya çıkar.

Genel olarak bilgi, "doğruluğu kanıtlanabilen ve gerekçelendirilebilen bir düşünce ürünü" olarak tanımlanır. Bilginin koşulları içinde inanç, doğruluk ve gerekçelendirme sayılabilir. Zihinde yer alan bilgi, aynı zamanda bir tür inançtır ancak her inanç, bilgi değildir. Kesin olmayan ve doğrulanmamış inanca, tahmine ya da öznel algıya sanı adı verilir. Bilginin olması için inanç gerekmekle birlikte bu bilginin aynı zamanda bir gerçekliğe de karşılık gelmesi gerekir. Düşünceler gerçek dünyayla uyuşursa ancak o zaman bilgi olarak kabul edilebilir. Gerçeklik, var olan her şeydir. Bilginin gerçekliğe uygun olması ise bilginin doğruluğunu ifade eder. Örneğin gökyüzündeki bulutlardan hareketle yağmur yağacağına ilişkin bir inanç oluşturulabilir. Yağmur yağdığında ise bu inanç, gerçeklik hâline dönüşür. "Yağmur yağıyor." bilgisi de bu durumda doğru bir bilgi olur. O hâlde bir inancın bilgi olması için gerçekliğe uygun olması başka bir deyişle doğru olması gerekir.

Uygulama-4.1 *Bilgiyi Ayırt Ediyorum*

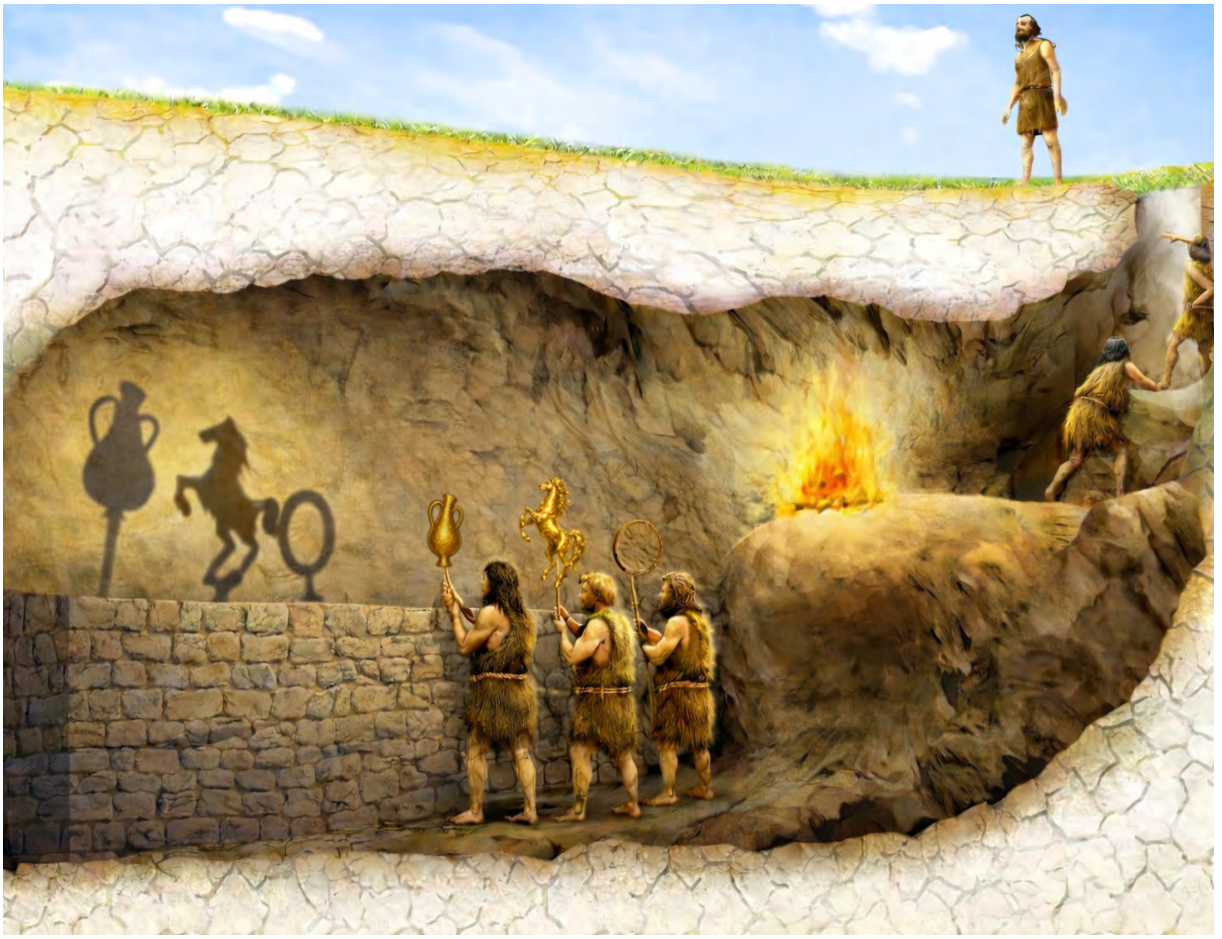
Aşağıda bilgi olan ve bilgi olmayan ifadeler karışık olarak verilmiştir. Bu ifadelerin nasıl ayırt edilebileceğine ilişkin düşüncelerinizi sınıf arkadaşlarınıza açıklayınız. Bu ifadeleri ifadelerin başındaki harfleri kullanarak tablodaki uygun başlıklar altında sınıflandırınız.

a) Mavi, bence en güzel renktir.
b) Bir bilgisayarın RAM kapasitesi, hızını belirler.
c) İnsanlar, bir gün mutlaka Mars'ta yaşayacak.
ç) Kış, bu yıl çok sert geçecek.
d) Dünyadaki en başarılı insan ben olabilirim.
e) Elektrik akımı, iletken bir telden geçtiğinde manyetik bir alan oluşturur.
f) Bitkiler, fotosentez sürecinde karbondioksit ve su kullanarak oksijen ve glikoz üretir.
g) Soğuk havalarda kalın giysiler giymek üşümeyi önler.
ğ) Işık, bir prizmaya girdiğinde farklı renklere ayrılır.
h) Matematik herkesin sevdiği bir derstir.
ı) Mısır Piramitleri, Antik Mısır'da firavunlar için mezar olarak inşa edilmiştir.
i) Pi sayısı (π), bir çemberin çevresinin çapına oranını ifade eder.
j) Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar" adlı eseri edebiyat dünyası için bir şaheser niteliğindedir.
k) Bazı ağaçlar uçar.
l) Yarın yağmur yağacak gibi hissediyorum.

Bilgi Olan İfadeler	Bilgi Olmayan İfadeler

Uygulama-4.2 Mağara Benzetmesi

Platon'un "mağara benzetmesi" ile ilgili aşağıdaki görselden ve karekodda yer alan animasyondan yararlanarak soruları cevaplayınız.

Platon'un mağara benzetmesi (Temsili)

*"Platon'un Mağara Benzetmesi" **isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

1. Bilgi, sanı, gerçeklik ve doğruluk kavramlarının mağara benzetmesindeki karşılığını yazınız.

Bilgi:

Sanı:

Gerçeklik:

Doğruluk:

2. Bilgi ve sanı arasındaki ilişkiyi mağara benzetmesi üzerinden açıklayınız.

3. Doğruluk ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi mağara benzetmesi üzerinden açıklayınız.

Kavram yanılgıları ve öğrenme eksikliklerinizi gidermek için tabloda verilen ifadelerin ilişkili olduğu kavramları ilgili sütuna (✓) işareti koyarak örnekteki gibi gösteriniz.

İfadeler	Bilgi	Sanı	Doğru	Gerçek
Dünya, Güneş'in etrafında döner.	✓		✓	
Bu film çok güzel.				
Elimde tuttuğum bu tebeşir beyazdır.				
Bilimsel olarak kanıtlanan X ilacı Y hastalığına iyi gelir.				
İnsanların tümü, iyi olanı yaptığından erdemlidir.				
Yarın yağmur yağacak.				
Su, deniz seviyesinde 100°C'ta kaynar.				
Masanın üzerinde kırmızı bir elma var.				✓
Çölde tarım yapılabilir.				

Uygulama-4.3 *Bilgi Tanımları*

Aşağıdaki metinden yararlanarak soruyu cevaplayınız.

Bilgi, insan zihninin gerçekliği anlama çabasının sonucunda ortaya çıkar. Bilgilerin doğrulanabilir olması ve mantıklı kanıtlarla desteklenmesi, onların güvenilirliğini artırır. Bilgi; insanın yaşam deneyimleri, eğitim seviyesi, kültürel arka planı ve kişisel anlayışı tarafından da şekillenir. Bilgi, genel olarak özne ile nesne arasındaki ilginin ürünü olarak tanımlanır. Bilgide özne, bilen; nesne ise bilgisi edinilendir. Bazı filozofların bilgiye ilişkin tanımları şu şekildedir:

- Platon, bilginin gerekçelendirilmiş "doğru inanç" olduğunu düşünür.
- R. Descartes için bilgi, daha kesin nedenler tarafından sarsılması asla mümkün olmayacak türden nedenlere dayanan doğru inançtır.
- J. Locke, bilgiyi deneyim yoluyla elde edilen hisler ve düşünceler olarak tanımlar.
- I. Kant'a göre bilgi, deneyim ve aklın birleşimidir.
- Gazali'ye göre bilgi, bilinen nesnenin hakikatine uygun örneğinin insanda ortaya çıkmasıdır.

Bu tanımlar, bilgi kavramını ele alırken filozofların hangi unsurlara odaklandıklarını ve hangi felsefi sorulara cevap aradıklarını yansıtmaktadır.

Filozofların bilgi tanımlarında öne çıkan kavramların ve soruların neler olduğunu tartışınız. Tartışmada ulaştığınız sonuçlardan hareketle bilgi felsefesinin konularının neler olabileceği hakkında çıkarımlar yaparak bu çıkarımları listeleyiniz.

"Bilgi Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

4.2. Bilgi Felsefesinin Temel Problemleri

Antik Yunan filozoflarından itibaren bilgi üzerinde düşünülmüşse de bilgi felsefesi, 17. yüzyılda R. Descartes'la birlikte felsefi bir disiplin hâline gelmiştir. R. Descartes, modern felsefeyi açık ve seçik bilgiler üzerine temellendirme çabasına girmiştir. Bilgiyi temele almış ve bu bilgiye ulaşmak için izlenecek yöntemin ne olacağını sorgulamıştır. Böylece R. Descartes, kendisini takip eden filozofların da bilgi ile ilgili problemleri ele almasına öncülük etmiştir. Bunda doğa bilimlerindeki gelişmelerin önemli bir katkısı olmuştur. Bu dönemde bilim, yeni yöntemlerle ele alınmıştır. İnsanlar; bilginin nereden geldiğini, nasıl elde edildiğini ve neden doğru olduğunu sorgulamaya başlamıştır. Yeni bilim anlayışı sadece gözleme dayanmayıp aynı zamanda matematik ve akıl yürütmeyi kullanarak doğayı açıklamaya çalışmıştır. Böylece bilgide düzenlilik, ölçülebilirlik ve güvenilirlik aranmaya başlanmıştır. Bunun sonucunda bilgi felsefesi ile ilgilenen filozoflar; bilginin ne olduğunu, insan bilgisinin olanaklarını, insanın neleri bilip bilemeyeceğini, doğru bilginin nasıl elde edildiğini ve hangi ölçütlere dayanan bilgilerin doğru olabileceğini sorgulamıştır. Bu sorular bilginin imkânı, kaynağı ve doğruluk ölçütleri problemleri içinde ele alınmıştır.

Bilginin İmkânı Problemi

Bilginin imkânı probleminin merkezinde "Bilgi mümkün müdür?" sorusu yer alır. Bu konuda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır: bilginin mümkün olmadığını savunan septisizm (kuşkuculuk) ve bilginin mümkün olduğunu ileri süren dogmatizm.

Uygulama-4.4 *Bilginin İmkânı Konusunda Filozof Yaklaşımları*

Aşağıdaki bilgi görselini inceleyiniz. Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

1. Adım: *Doğru bilginin imkânı probleminin ortaya çıkış nedenlerinin neler olabileceğini açıklayınız.*

2. Adım: *Bilgi görselinde yer alan filozofların görüşlerini kendi cümlelerinizle ifade ediniz.*

3. Adım: *Aşağıdaki açıklamaları inceleyiniz. Anlam çözümleme tablosunda yer alan eksik bölümleri doldurarak tabloyu tamamlayınız.*

KUŞKUCULUK

Kuşkuculuk, bilginin mümkün olmadığını savunur. Kuşkucular, bilginin imkânı konusunda herkes için geçerli, kesin ve nesnel bilgilerin imkânına karşı çıkmaktadır. Bu görüşe göre insanın bilgiye ulaşmada kullandığı duyu, akıl vb. kaynaklar güvenilir değildir ve insanı yanıltabilir. Bu nedenle varlık hakkında kesin bilgi edinmek imkânsızdır. Kuşkucular, kesin yargılardan kaçınılması ve her türlü bilgi iddiasına şüpheyle yaklaşılması gerektiğini düşünür. Protagoras (Protagoras), Gorgias ve Pyrrhon (Piron) kuşkuculuğun en önemli temsilcileridir.

Protagoras: Bilginin temel kaynağı duyumlardır. Duyumlar ise insanın içinde bulunduğu duruma göre değişir. Örneğin "Üşüyen biri için rüzgâr soğuk olmasına karşın üşümeyen biri için soğuk değildir." Bu nedenle bilgi, kişiden kişiye farklılık gösterir. Başka bir deyişle "İnsan her şeyin ölçüsüdür." Nesnel doğrular yerine kişilere ve durumlara göre değişen doğrular vardır. Bu yaklaşıma rölativizm (görecilik) adı verilir.

Gorgias: Hiçbir şey yoktur. Olsa da bilinemez, bilinse de aktarılamaz. Değişmeden kalan mutlak bir varlık yoktur. Bu tür bir varlık var olsa bile bilgi edinmede kullanılan ve insanı yanıltan duyularla bu varlığın doğru bilgisine ulaşılamaz. Bir bilgiye sahip olunsa da bu bilgi, başkalarına aktarılamaz çünkü bilgide kullanılan kavramlara verilen anlamlar insandan insana değişir. Bu görüşleriyle Gorgias, nihilist bir varlık anlayışıyla çıktığı yolun sonunda bilgide septisizme ulaşır. Kesin, nesnel ve değişmez bilgilerin imkânını reddederek doğruluğu göreli ve değişken kabul eder.

Pyrrhon: Duyu organlarına yansıyan şeyler, varlıkların gerçekliği değil yalnızca görünüşleridir. Bu da duyu organlarının ve aklın insanı yanıltabileceğini gösterir. Ayrıca insanların duyusal algıları kişiden kişiye ve durumdan duruma farklılık gösterebilir. Örneğin bir yiyecek, bazı insanlara tatlı; bazılarına ise acı gelebilir. İnsanlar, aynı konu hakkında tamamen farklı ve çelişkili görüşler öne sürebilirler ve bu görüşlerden hangisinin doğru olduğunu belirleyecek bir ölçüt yoktur. Doğruyu belirleyecek bir ölçüt bulunmadığı için tek yapılması gereken, yargıdan kaçınmaktır (epokhe/yargıyı askıya alma). Bu durumda insan, yargılarında yanılmadığı için mutlu olur.

DOGMATİZM

Dogmatizm ise insanın kesin ve evrensel bilgiye ulaşabileceğini savunan felsefi anlayıştır. Sokrates ve Descartes, dogmatizmin önemli temsilcileri arasında yer alır.

Sokrates: Doğuştan sahip olunan bilgileri hatırlamak için "ironi" yöntemi ve "maiotik" yöntem kullanılmalıdır. Bir konuda bilgiye sahip olduğunu iddia edenlere karşı "ironi" yöntemi kullanılarak o kişiye alaycı bir şekilde yaklaşılır ve bilgilerinin yanlış olduğu ortaya koyulur. Bilgiye sahip olmadığını iddia edenlere ise doğurtma anlamındaki "maiotik" yöntem ile aslında bilgiye sahip oldukları ancak bu bilgiyi hatırlamadıkları gösterilir.

R. Descartes: Bilgi, kesinlik taşımalı ve gerçek olana ait olmalıdır. Bilgiden şüphe edilmemelidir. Bir kez doğruluğu kanıtlanan bilgiden asla şüphe edilemez. Kesin ve mutlak bilgiye ulaşabilmek için şüphe, bir yöntem olarak kullanmalıdır. Aklın kendiliğinden sahip olduğu şüphe duyulamaz bilgiler de vardır ki bunlar açık ve seçik bilgilerdir. Örneğin matematiksel bilgiler, Tanrı'nın varlığı vb. bilgiler de açık ve seçik bilgilerdir. Bunların dışındaki bilgilerin doğru olup olmadığını belirlemek için bu bilgilerin doğruluğundan şüphe edilmelidir. Şüphe eden biri olarak düşünen böylece var olduğunun bilincinde olan insan, kendi varlığından şüphe duymaz. Çünkü apaçık bir biçimde var olduğu bilgisine sahip olduğu Tanrı, mükemmelliği gereği kimseyi yanıltmaz. Tanrı, insanı yanıltmadığına göre çevredeki her şey olduğu gibidir, buradan elde edilen bilgiler de doğrudur.

FİLOZOFLAR		Protagoras	Gorgias	Pyrrhon	Sokrates	Descartes
SORULAR	Bilgi mümkün müdür?					
FELSEFİ YAKLAŞIM	Dogmatizm					
	Görecilik					
TEMEL GÖRÜŞ	Duyular yanıltıcı olduğundan doğrular kişilere göre değişir.					
	Yargıları askıya almak gerekir.					
TEMEL ARGÜMAN	Bilgiye sorgulama yoluyla ulaşılabilir.					
BİLGİNİN İMKÂNI	Bilgi mümkün değildir.					

Kavram yanılgıları ve öğrenme eksikliklerinizi gidermek için** "Bilginin İmkânı Problemi" **isimli içerikten yararlanınız.

Bilginin Kaynağı Problemi

Bilginin mümkün olduğunu savunan filozoflar, bilginin kaynağı problemini ele alır. Bu problem çerçevesinde "Mademki bilgiye ulaşmak mümkündür o hâlde bu bilgilere ulaşmanın yolu nedir?" sorusuna cevap ararlar. Bilginin nasıl elde edildiğini ve doğuştan gelip gelmediğini; duyular, akıl, deneyim veya sezgi gibi kaynaklardan hangileri aracılığıyla elde edildiğini sorgularlar. Bunun sonucunda rasyonalizm (akılcılık), empirizm (deneycilik), kritisizm (eleştiricilik), entüisyonizm (sezgicilik) gibi düşünce akımları ortaya çıkar.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılınız. Aşağıdaki metinden yararlanarak iş birlikli olarak tabloyu doldurunuz.

Rasyonalizm

Bilginin kaynağının akıl olduğunu savunan anlayıştır. Rasyonalistler, duyuların yanıltıcı olduğunu iddia ederler. Rasyonalizme göre gerçeklik, akılla kavranabilir. Güvenilir ve kesin bilginin kaynağı akıldır. İlk Çağ'dan bu yana etkili olan rasyonalizmin en önemli temsilcileri arasında Sokrates, Platon, Farabi, R. Descartes ve G. W. F. Hegel sayılabilir. Rasyonalizmi savunan filozoflar, aklın kendiliğinden sahip olduğu bilgilerin imkânını kabul ederler. Doğuştan gelen bu bilgilere "apriori bilgi" adı verilir. Rasyonalist filozoflardan Platon'a göre insan, tüm bilgilere doğuştan sahiptir. Akıl, bilgiyi üreten değil hatırlayan bir araçtır; bu yüzden öğrenmek, aslında hatırlamaktan ibarettir.

Empirizm

Bilginin kaynağının duyu ve deney olduğunu savunan anlayıştır. Empirizmin önemli temsilcileri arasında John Locke ve David Hume (Devid Huym) sayılabilir. Rasyonalizme karşıt bir yaklaşım içinde olan empirizm, doğuştan getirilen bilgilerin imkânını reddeder. Empirist filozoflardan J. Locke; insan zihninin doğuştan boş bir levha (tabula rasa) gibi olduğunu, bu levhanın ancak duyum ve deneyimle dolduğunu savunur. Duyularla elde edilen bu bilgilere deney sonrası anlamında "aposteriori bilgi" adı verilir. Özellikle 17. yüzyılda bilimlerin gelişmesiyle birlikte önem kazanan gözlem ve deney yönteminin, empirizmin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı söylenebilir.

Kritisizm

I. Kant tarafından savunulan kritisizm, bilginin kaynağı konusunda eleştirel bir yaklaşım içindedir. I. Kant, bilginin kaynağı konusunda rasyonalizmi ve empirizmi eleştirir. Bilginin kaynağının ne sadece akıl ne de sadece deney olduğunu iddia eder. Ona göre akıl ile deneyim, birlikte bilgiye ulaşmayı sağlar. Bilgi edinme sürecinin duyum ve deneyimle başladığını savunan I. Kant, bu sürecin akılda doğuştan bulunan "kategoriler" ile devam ettiğini savunur. Duyu ve deneyimin sağladığı malzeme, akıldaki kategoriler tarafından işlenerek bilgiye dönüştürülür. I. Kant, bu görüşünü "Görüsüz (deneysiz) kavramlar boş, kavramsız (aklın kategorileri olmaksızın) görüler kördür." sözleriyle ifade eder.

Entüisyonizm

Bilginin kaynağının sezgi olduğunu ve bilgiye aracısız olarak sezgi ile ulaşılabileceğini savunan anlayıştır. Felsefe tarihinde sezgicilik, filozoflar tarafından farklı biçimlerde yorumlanmıştır.

Gazali tarafından temsil edilen "mistik sezgicilik", sezgi aracılığıyla hakikatin bilgisine ulaşılabileceğini savunur. Gazali, tüm bilgilerinin doğruluğundan şüphe ettiği bir dönemde sezgi ile başka bir deyişle Tanrı'nın kalbine açtığı üçüncü bir gözle hakikati görerek onun bilgisine ulaştığını iddia eder. Modern dönem sezgiciliğinin önemli temsilcisi Henri Bergson [Hanri Bergson (1859-1941)] ise iki tür bilginin var olduğunu savunur: Biri akılla elde edilen bilimsel bilgi, diğeri de sezgi ile elde edilen mutlak bilgidir. Bilimsel bilgi, dille ifade edilebilir. Ayrıca varlığın göreli, hareketsiz, donuk ve parçalı bilgisini verir. Sezgi ile elde edilen mutlak bilgi ise dille ifade edilemez. Varlığın hareketli, canlı ve bütünsel bilgisini verir. H. Bergson, insanı sadece sezginin bilgiye ulaştırabileceğini iddia eder.

GÖRÜŞLER	Görüşün Açıklaması	Diğer Görüşlerle Benzerlikleri	Diğer Görüşlerle Farklılıkları
Rasyonalizm			
Empirizm			
Kritisizm			
Entüisyonizm			

Aşağıdaki tartışma sorularını kullanarak bilginin kaynağında duyu, akıl ve sezgiden hangisinin daha geçerli olabileceği üzerine Sokratik tartışma yapınız. Sokratik tartışma yöntemini uygulamak için yandaki karekodda yer alan içerikten yararlanınız.

- Duyusal deneyim, aklın müdahalesi olmadan kendi başına bir anlam taşır mı?
- Duyulardan gelen bilgi, her zaman güvenilir midir?
- İnsan zihni, deneyimden tamamen bağımsız (önsel/apriori) bilgilere sahip midir?
- Sezgi aracılığıyla elde edilen veriler, bilimsel veya mantıksal bir denetime tabi tutulabilir mi?
- Evrensel bir doğrunun ispatında duyu, akıl ve sezgiden hangisi tek başına yeterli olabilir?

"Bilginin Kaynağı Problemi" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

Bilginin Doğruluk Ölçütleri Problemi

Düşünce tarihi boyunca filozoflar tarafından bilginin kesin olarak doğrulanmasını sağlayacak evrensel ilkeler aranmıştır. Farklı bilgi alanlarının farklı doğrulama yöntemleri gerektirmesi sonucunda uygunluk, tutarlılık, tümel uzlaşım, apaçıklık, yarar gibi çeşitli ölçütler ortaya konmuştur.

Uygulama-4.5 *Doğru Olanı Nasıl Belirleriz?*

Aşağıdaki örneklerde yer alan bilgilerin doğrulanmasında kullanılabilecek ölçütlerin neler olabileceğini tartışınız. Tartışma sırasında saygılı ve kontrollü bir tutum sergilemeye özen gösteriniz.

1. Örnek

A şehrindeki yağmur, gerçek hayatta görseldeki gibi görünür ancak gazetede anlatılan, gerçek olaydan çok farklıdır.

A şehrinin yağmurlu bir günden görseli

GAZETE

A şehrinde etkisini artıran aşırı yağışlar, hayatı felç etti! Caddeler nehre dönerken trafik durma noktasına geldi. İş yerlerinde ve evlerinde mahsur kalan vatandaşlar, yetkililerden yardım bekliyor.

2. Örnek

3. Örnek

Çevre ve İklim Araştırmaları Dergisi'nde yer alan bir makalede iklim değişikliği ve küresel ısınmanın insanlığın geleceği üzerindeki etkileri ele alınmaktadır.

Dergi Adı: Çevre ve İklim Araştırmaları Dergisi
Cilt: 5
Sayı: 3
Sayfa Numaraları: 45-58
Yayın Tarihi: Eylül 2024
Başlık: İklim Değişikliği ve Küresel Isınma: Geleceğimiz Tehlikede mi?
Yazarlar: Dr. Ayşe Yılmaz, Dr. Mehmet Demir, Dr. Elif Korkmaz

Giriş
Bu makalede iklim değişikliğinin nedenleri, etkileri ve bu sorunla başa çıkmak için alınabilecek önlemler ele alınacaktır.

Nedenler
İklim değişikliğinin başlıca nedenleri arasında fosil yakıtların kullanımı, ormansızlaşma ve sanayi faaliyetleri yer almaktadır.

Önlemler
İklim değişikliği ile mücadele etmek için yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı, enerji verimliliğinin artırılması ve ormanların korunması gibi önlemler alınmalıdır.

Sonuç
İklim değişikliği ve küresel ısınma, acil önlem alınması gereken küresel sorunlardır. Bu makale, sorunun ciddiyetini ve çözüm yollarını ortaya koymaktadır.

4. Örnek

2023 yılı Türkiye ortalama sıcaklığı 15.1 °C ile 1991–2020 ortalaması olan 13.9 °C'un 1.2 °C üzerinde gerçekleşmiştir.

5. Örnek

Öğretmeniniz rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılarak birer grup sözcüsü belirleyiniz. Bilginin doğruluk ölçütlerini içeren bilgi görselini inceleyerek adımları takip ediniz.

UYGUNLUK

Bir yargı veya önerme, ifade ettiği gerçekle uyumluysa doğrudur.

Örnek: *"Fil büyük kulaklıdır." önermesi, fillerin kulaklarının büyük olması gerçekliği ile uygun olduğundan doğrudur.*

Eleştiri: *Özellikle soyut konulara ilişkin bilgiler gerçeklikle doğrudan karşılaştırılmadığı için bu bilgilerin gerçeklikle birebir uyuşmasından söz edilemez.*

TUTARLILIK

Bir önermenin doğruluğu, sistemde daha önce kabul edilmiş doğru önermelerle çelişmemesine ve bütün içindeki uyumuna dayanır.

Örnek: *Bütün üçgenlerin iç açılarının toplamının 180 derece olduğu kabul edildikten sonra "Eşkenar üçgenin bir iç açısı 60 derecedir." önermesinin doğru kabul edilmesi, sistemin kendi içindeki tutarlılığından kaynaklanır.*

Eleştiri: *Önceki bilgilerin yanlış olması durumunda yeni bilgi de yanlış olacaktır ya da gelecekte bu bilginin yanlışlanması söz konusu olabilir.*

TÜMEL UZLAŞIM

Bir önermenin doğruluğu, toplumun büyük bir kısmının bu konuda aynı görüşü benimsemesiyle belirlenir.

Örnek: *"Köpekler dost canlısıdır." önermesi, genel olarak insanlar tarafından kabul edilen bir görüş olduğu için doğru kabul edilir.*

Eleştiri: *Tüm insanların aynı konuda tümüyle uzlaşması mümkün değildir. İnsanlar; baskı, gelenek, otorite gibi nedenlerle aynı görüşe sahip olabilir. Bu durum, tek başına bilginin doğruluğunun garantisi olamaz.*

APAÇIKLIK

Zihnin herhangi bir kanıta veya muhakemeye başvurmadan açık ve seçik biçimde kavradığı, kuşkuya yer bırakmayacak bir kesinlik ve mantıksal zorunluluk içeren bilgiler doğrudur.

Örnek: *"Şu an bu kitabı okuyorum." önermesi, zihinde hiçbir kuşku barındırmadan mutlak bir belirginlikle kavrandığı için apaçık doğru kabul edilir.*

Eleştiri: *Bir düşünce, bir kişi için açık ve doğruyken başka biri için farklı görünebilir.*

YARAR

Bir bilginin doğruluğu, o bilginin günlük hayatta işe yaraması, karşılaşılan sorunları çözmesi veya pratik bir fayda sağlaması ile ölçülür.

Örnek: *"Öksürük için ıhlamur iyi gelir." bilgisi, öksürük şikâyeti olan insanlar ıhlamur kaynatıp içtiklerinde hastalıktan kısa sürede kurtuluyorsa doğru kabul edilir.*

Eleştiri: *Bir bilgi, faydalı olmasa bile doğru olabilir. Aynı şekilde yararlı olsa bile doğru olamayabilir.*

- **1. Adım:** *Bilginin doğruluk ölçütlerinin hangi durumlarda geçerli olabileceğini grup arkadaşlarınızla değerlendirerek ulaştığınız sonuçları yazınız.*

- **2. Adım:** *Doğruluk ölçütlerinin her birinin hangi disiplinlerde daha yaygın olarak kullanıldığına ilişkin görüşlerinizi sözlü olarak ifade ediniz.*

Performans Görevi

Beklenen Performans: *Felsefi metin inceleme*
Süre: *1 ders saati*

Göreve Başlamadan Önce Dikkat Edilecek Noktalar

- Bu çalışma ile ilgili görev ve sorumluluklarınızı etik ilkelere uygun bir şekilde zamanında yerine getirmeniz gerektiğini dikkate alarak bir planlama yapınız.
- Örnek metni ya da Performans Görevi karekodunda yer alan metinlerden birini seçiniz.
- Metinleri sınıfta dengeli bir şekilde paylaşmaya dikkat ediniz.
- Metin seçiminde sizin de görüş ve isteğiniz önemli olduğu için metin paylaşımında öğretmeninizle iletişim hâlinde olunuz.

Görevi Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar (Okul Dışı Çalışma)

- Seçtiğiniz metni Metin İnceleme Formu'ndaki ölçütlere göre inceleyiniz.
- Metin İnceleme Formu'nu, incelediğiniz metne göre doldurunuz.

Görev Bitiminde Dikkat Edilecek Noktalar (Sınıf İçi Çalışma)

- Çalışmanızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Metin İnceleme Formu, öğretmeniniz tarafından Performans Görevi karekodunda yer alan Dereceli Puanlama Anahtarı ile değerlendirilecektir.

Performans Görevi

Örnek Metin

BİLGİNİN SERÜVENİ

(...) İnsan bir şeyin, yani bir nesne veya olayın, duyular vasıtasıyla, bilincine varır yani o şeyin algısı oluşur. Böylece algılama o şeyden haberdar olma, onun izlenimine sahip olma, bir anlamda bilgisine sahip olmadır ama bu bilgi çok yalın bir bilgidir, başkasına aktarılamaz. (...) Algının asıl bilgi halini alması bir kavramın içine sokulmasıyla olur. (...)

Biz idraklerimizi bir kavram içinde değerlendirerek ona anlam kazandırıyoruz. Anlam kazanma bilgi sahibi olmadır. İşte bu sebeple bilgi kavramlar yığınıdır diyorum. Zihin kavramlar arasında bağ kurarak verdiği hükümler ve hükümler arasında ilişki kurarak yaptığı çıkarımlarla kavramları bir düzene kor ve bu sayede bilgi kopuk kopuk kavramlar yığını olmaktan kurtulup bir düzen içerisinde bulunur.

(...)

Kavramların açıklıklarının değişken olması insanın doğasından kaynaklanmaktadır. İnsan eksik bir varlık olduğu için mutlak bir bilgiye erişemez. Var olana zaman seyri içerisinde tedricen nüfuz eder. Bu durumu en belirgin bir şekilde bilim tarihi gösterir. İnsan bilgisi sürekli değişme ve gelişme içerisindedir. İnsanın yeni bilgiler elde etmesi kavramların açıklıklarının değişmesi demektir.

Sahip olduğumuz bilgiler temelde bir kavram topluluğudur. Var olan, zihinde temsil edildiği kavramla anlam kazanır. Zihin kavramlar arasında bağlar kurarak hükümler verir, hükümler arasında bağ kurarak çıkarımlar yapar, böylece insanın bütün iradi eylemlerini (fiillerini) yönlendirir. Yani iradi eylemler bir bilgiye göre olur. (...)

İradi eylemlere yön veren bilgilerin doğru olması ve amaca uygun bulunması ölçüsünde başarı sağlanır. Bu da bilgilerin nüvesini oluşturan kavramların açıklıklarına bağlıdır. (...)

Necati Öner, *Bilginin Serüveni*
(Kısaltılmıştır.)

METİN İNCELEME FORMU

Metnin Alıntılandığı Eser ve Eserin Yazarı	
Metinde Geçen Felsefi Kavramlar	
Ele Alınan Problemler	
Metinde Öne Sürülen Argümanlar	
Argümanların Gerekçelerinin Gösterilmesi	
Argümanlara Yönelik Eleştirel Değerlendirmeniz	

4. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1-5. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Bir çiftçinin en kıymetli ineği kaybolur. Çiftçi, endişe içinde ineğini aramaya başlar. Tam o sırada çiftliğe uğrayan sütçü, ineği yakındaki bir tarlada gördüğünü söyler ve çiftçiyi kaygılanmaması için teselli eder. Çiftçi, bunu duyunca emin olmak amacıyla uzaktan tarlaya bakar; orada siyah beyaz, büyük bir şekli andıran bir şey seçer. Bu gördüğü onu rahatlatır. Artık ineğinin nerede olduğunu bilmektedir. Sütçü ise ineğin gerçekten orada olup olmadığını bir daha görüp emin olmak için tarlaya gider. İnek tarladadır ancak küçük bir ağaçlığın içine tamamen gizlenmiştir. Bunun yanı sıra aynı tarlada bir ağaca takılmış siyah beyaz renkli büyük bir kâğıt durmaktadır. Sütçü, durumu bir çırpıda kavrar: Çiftçi, ineği değil bu kâğıdı görmüş ve onu ineğiyle karıştırmıştır. Buradan şu soru doğar: Çiftçi, ineği tarlada gördüğünü söylediğinde gerçekten haklı mıydı?

1. Çiftçinin uzaktan gördüğü siyah beyaz şekle bakarak ineğinin yerini bildiğini söylemesi, bir bilgi midir yoksa bir sanı mıdır? Açıklayınız.

.....

.....

2. Çiftçinin ineğin tarlada olduğunu ifade etmesi, gerçeklikle uyumlu olmasa bile neden ilk bakışta doğru gibi görünmüştür?

.....

.....

3. Çiftçi ile sütçü arasındaki fark, bilgi ile sanı arasındaki ayrımı nasıl gösterir?

.....

.....

4. Bir iddianın "bilgi" olabilmesi için hangi koşullar gereklidir?

.....

.....

5. Eğer hiçbir şeyin kesin olarak bilinmediği kabul edilirse bu durum günlük yaşamda bilgi kavramını nasıl etkiler?

.....

.....

6-11. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Antik kentte yapılan kazılarda tıpla ilgili bir tablet bulunur. Bu eser, Antik Dönem'de yaşamış bir hekimin çeşitli hastalıkları nasıl tedavi ettiğini ve hangi bitkileri kullandığını ayrıntılarıyla ele alan bilgiler içermektedir. Araştırma ekibi, el yazması bu eserdeki bilgilerin doğruluğunu nasıl belirleyecekleri konusunda farklı görüşlere sahiptir.

Arda: El yazmasındaki bilgilerin doğruluğunu belirlemek için bu bilgilerin gerçekle örtüşüp örtüşmediğine bakmalıyız. Eğer bu bilgiler, hastalıkların tedavisini gerçekleştirebiliyorsa doğru kabul edilebilir.

Ceren: Bence eserdeki bilgilerin doğruluğu, günümüzde geçerli olan tıp bilgileriyle uyumuna bakarak belirlenebilir. Elbette, tedavi yöntemlerinin kendi içinde çelişmemesi ve mantıklı bir bütün oluşturması da önemlidir.

Deniz: Eserdeki tedavi yöntemlerinin kabul görüp görmemesi de dikkate alınmalı. Eğer bu bilgiler, antik dönemde veya günümüzde doktorların çoğunluğu tarafından doğru kabul ediliyorsa bunların doğru olduğunu düşünebiliriz.

Hande: Bence bu bilgilerin doğruluğunu tedavi yöntemlerinin pratikte işe yarayıp yaramadığına bakarak değerlendirmeliyiz. Eğer bilgiler yarar sağlıyor ve hastalıkları etkili şekilde tedavi ediyorsa doğru demektir.

Fırat: Bilginin doğruluğunu belirleyen ölçütler, bunlarla sınırlı değildir. Örneğin bazı bilgilerin doğruluğu sezgisel olarak fark edilebilir. Bu tür bilgiler zihinde net ve belirgin biçimde kavranır; belirsizlik, karışıklık ve şüphe içermez. Bu nedenle tek bir ölçüt yerine daha bütüncül bir değerlendirme yapmalıyız.

6. Arda'nın önerdiği doğruluk ölçütüyle tıbbi bir bilgiyi değerlendirmek mümkün müdür? Gerekçelendirerek açıklayınız.

7. Ceren'in önerdiği doğruluk ölçütü, antik kentte bulunan tabletteki bilgilerin doğruluğunu belirlemek için uygun mudur? Gerekçelendirerek açıklayınız.

8. Hande'nin, eserlerin doğruluğunu belirlemek için önerdiği yöntemin avantajları nelerdir?

9. Fırat'ın sözünü ettiği doğruluk ölçütünün hangi durumlarda kullanılabilir olduğunu değerlendiriniz.

10. Siz olsaydınız bu eserdeki bilgilerin doğruluğunu değerlendirmek için hangi ölçütü tercih ederdiniz? Gerekçelendirerek açıklayınız.

11. Deniz'in önerdiği doğruluk ölçütü, aşağıdakilerden hangisidir?

A) Apaçıklık **B)** Tutarlılık **C)** Tümel uzlaşım **D)** Uygunluk **E)** Yarar

12-15. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Bir grup araştırmacı, yeni keşfedilmiş bir adaya yolculuk yapar. Ekibin amacı; adada bulunan doğal kaynaklar, bitki örtüsü, hayvan türleri ve adanın genel yapısı hakkında bilgi toplamaktır. Adanın sırlarını çözmek için çeşitli yöntemlerle bilgi toplamaya çalışan ekibin üyeleri arasında şöyle bir tartışma gerçekleşir:

Alp: Adada karşılaştığımız her şeyin gerçek olduğunu biliyorum. Bilgimizin kesinliği konusunda hiçbir şüphem yok. Gözlerimizin önündeki gerçeklik apaçıktır.

Aysu: Bu kadar kesin konuşmamalısın, duyularımız bizi yanıltıyor da olabilir. Bu durumda adada gördüğümüz her şeyin bir yanılsama olabileceğini göz ardı etmemeliyiz.

Alp: Adadaki bulgularımızın doğruluğundan şüphe duymuyorum. Burada elde ettiğimiz bilgiler kesindir ve bu bilgilere güvenebiliriz.

Aysu: Ben yine de bilginin mutlak ve evrensel bir doğruluğa sahip olmadığını düşünüyorum. Tarih boyunca insanlar, dünyayı farklı şekillerde algıladılar. Mesela bir zamanlar Dünya'nın düz olduğunu düşündüler. Bu algı, duyularımızın yanıltıcı olabileceğine ve gerçeği tam anlamıyla kavrayamayabileceğimize bir örnektir. Bilginin mutlak olduğunu nasıl iddia edebiliriz ki?

Kaan: Duyularımız, bizi yanıltabilir. Bu doğru ancak aklımızı kullanarak adanın yapısını ve burada karşılaştığımız fenomenlerin doğasını anlamamız mümkün.

Bilge: Akıl yürütme, önemli olabilir ama deney ve gözlem olmadan bir yere varamayız. Adada topladığımız veriler, gözlem yoluyla elde edilmiştir ve bu bilgiler doğrudur.

Oğuz: Hem akılcı düşünce hem de duyusal deneyim önemlidir ancak her ikisini de eleştirel bir süzgeçten geçirmeliyiz. Gözlemlerimizi ve mantıksal analizlerimizi eleştirel bir şekilde değerlendirdiğimizde belki de bu adanın gizemlerini çözebiliriz. Bu nedenle her bilgi parçasını sorgulamalı ve eleştiriye açık olmalıyız.

Gökçe: Bu adanın gerçek doğasını anlamak için sadece mantığa ya da gözleme değil sezgilerimize de güvenmeliyiz. Belki de adanın en büyük sırrı, sezgilerimizle kavrayabileceğimiz bir gerçekte saklıdır. Mantığın ve gözlemin ötesinde sezgilerimizin bize söyleyebileceği çok şey olabilir.

12. Alp ve Aysu arasındaki tartışma, bilgi felsefesinin hangi problemi ile ilgilidir?

.....

13. Kaan, görüşünü temellendirmek için hangi filozofların görüşlerine atıfta bulunabilir?

.....

.....

14. Bilge ile Gökçe'nin bilgi anlayışlarında hangi yönlerden benzerlikler ve farklılıklar vardır?

.....

.....

15. Oğuz'un bilgi anlayışı, septisizmle hangi yönlerden farklılık göstermektedir?

.....

.....

4. Ünite Elektronik Ölçme ve Değerlendirme Soruları

5. Ünite
Ahlak Felsefesi

Ünite Karekodu

Ünite Sunusu

Immanuel Kant (Temsili)

“İki şey, üzerlerine sık sık eğilip ısrarla düşünülürse insanın ruhsal yapısını hep yeni, hep artan bir hayranlık ve korkunç bir saygıyla dolduruyor: üzerimdeki yıldızlı gök ve içimdeki ahlak yasası.”

Immanuel Kant

Bu ünitede

- ahlak felsefesinin temel kavram, konu ve problemlerini,
- ahlak felsefesi alanındaki düşünce ve argümanlar üzerine felsefi muhakeme yapmayı

öğrenmiş olacaksınız.

Ünitede sizlerden ahlak felsefesiyle ilgili metinlerde yer alan kavram, problem ve argümanları inceleyerek bir metin inceleme formu dolduracağınız performans çalışmasını gerçekleştirmeniz; anlam çözümleme tablosunu doldurmanız, ölçme ve değerlendirme sorularını çözmeniz beklenmektedir.

Ünite İçerik Çerçevesi

- **5.1. Ahlak Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları**
- **5.2. Ahlak Felsefesinin Temel Problemleri (Evrensel Ahlak Yasasının İmkânı, Özgürlük-Sorumluluk İlişkisi)**

Anahtar Kavramlar

- **ahlak**
- **erdem**
- **etik**
- **iyi**
- **kötü**
- **özgürlük**
- **sorumluluk**
- **vicdan**

Başlarken

İnsanlar hem toplumsal hem de bireysel yaşamlarında sürekli olarak seçimler yapar ve kararlar alır. Ancak çoğu zaman bu kararların temellerini sorgulamazlar. "İyi ya da kötü nedir?", "Ahlaki eylemlerin amacı nedir?" gibi soruları sormak, felsefi bir bakış açısı gerektirir. İşte bu soruları cevaplama ve insanların eylemlerinin doğasını, amacını, hangi değerlere dayandığını araştırma sürecinde ahlak felsefesi ortaya çıkmıştır. Ahlak felsefesi; insanların davranışlarının hangi ölçütlere göre belirlendiğini, bu ölçütlerin evrensel olup olmadığını, insanın özgür olup olmadığını ve davranışlarından sorumlu tutulup tutulamayacağını ele alır.

Düşünme Noktası

Aşağıdaki örnek durumlarla ilgili soruları cevaplayınız.

Mahallede yaşlı bir kadının poşetlerini taşımakta zorlandığını gören Esra, ona yardım eder.

Arkadaşı Burak'ın sırrını öğrenen Cem, bu sırrı kimseyle paylaşmaz.

Okul kantininde sıraya giren Zeynep, bir öğrencinin öne geçmeye çalıştığını fark eder.

Kemal, fazla para üstü aldığını fark edince parayı kasiyere iade eder.

1. Bu durumlarda sergilenen davranışlardan hangileri ahlak kurallarına uygundur?

2. Esra, Cem ve Kemal'in davranışlarının toplumsal yaşama katkıları neler olabilir?

3. Zeynep'in karşılaştığı durumun toplumda "küçük bir sıra ihlali" olarak görülüp normalleşmesi ne gibi sonuçlar doğurur?

4. Toplumsal yaşamda ahlakın yeri ve önemi nedir?

5. Siz, benzer durumlarda nasıl davranışlar sergilerdiniz?

Bilgi Köprüsü

Aşağıda günlük hayatta karşılaşılan ahlaki sorunlara ait görseller verilmiştir. Görselleri inceleyerek soruları cevaplayınız.

1. İlk görseldeki gençlerin dezavantajlı kişiler ayaktayken oturmaya devam etmelerini "özgürlük" ve "sorumluluk" bağlamında nasıl değerlendirirsiniz?
2. Görsellerde iyi ve kötü olarak niteleyebileceğiniz davranışlar nelerdir?
3. Toplumda görsellerdeki ahlaki duyarsızlıkların normalleşmesi gündelik hayatı nasıl etkiler?
4. İyinin, erdemin, özgürlüğün ve sorumluluğun insan yaşamındaki yeri ve önemi ne olabilir?

5.1. Ahlak Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları

İnsan, sadece bilen bir varlık değil aynı zamanda eylemde bulunan ve değerlere sahip bir varlıktır. İnsan eylemleri, tıpkı olaylar ve durumlar gibi bir yönüyle olgusaldır; bir yönüyle de değerlere dayanır. Konuşmak, sıradan bir insan davranışıdır. Konuşmada kullanılan kelimeler, kavramlar, bunların anlamı ve dil kurallarına uygunluğu olgusal kısmı oluşturur. Ancak konuşma sırasında karşıdakini yanıltmak ya da kırmak, davranışın değer boyutunu oluşturur. Değer içeren ahlaki davranışlar, insanın özgür iradesiyle gerçekleştirdiği davranışlardır. Bu davranışların sorumluluğu kişinin kendisine aittir.

Ahlak, insanların toplumsal davranışlarını düzenleyen yazısız kurallar toplamıdır. Ahlak kurallarıyla amaçlanan, insanların davranışlarını iyiye yönlendirerek toplumsal yaşamı düzenlemektir. Her toplumun kendine özgü ahlaki değerleri olduğu gibi insanlığın ortak olarak kabul ettiği ahlaki değerler de vardır. Ahlaki değerleri ve genel olarak ahlakı felsefi açıdan inceleyen, ahlakla ilgili problemlere açıklamalar getirmeye çalışan felsefe disiplinine ahlak felsefesi denir.

Etik olarak da adlandırılan ahlak felsefesi; ahlakın ne olduğunu, ahlaki davranışların nasıl oluştuğunu, bir davranışın ahlaki olup olmadığını belirleyen ölçütleri ve insan davranışının ahlaki temellerini inceler. Ahlakın felsefi bir yaklaşımla ele alınması sonucu ortaya çıkan etik, iyi ya da kötü olarak değerlendirilebilen davranışlar üzerine odaklanır. Bu felsefi alan, ele aldığı konuları açıklarken ahlak ve etik kavramının yanı sıra iyi, kötü, erdem, vicdan, özgürlük, sorumluluk gibi kavramları kullanır.

Uygulama-5.1 *Ahlak Felsefesinin Keşfi*

Aşağıdaki adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz

1. Adım: *Aşağıdaki örnek olaylardan yararlanarak soruları cevaplayınız.*

1. Örnek Olay

Marketten alışveriş yapan Deniz, kasiyerin yanlışlıkla fazla para üstü verdiğini dükkândan çıktıktan sonra fark eder. Kasiyerin bu açığı kendi cebinden ödemek zorunda kalacağını bilir. Parayı geri götürüp götürmemekte tereddüt etse de dürüstlüğün ve başkasının hakkını gözetmenin yazılı olmayan bir kural olduğunu hatırlar. İçindeki huzursuz edici sesi dinleyerek markete geri döner ve fazla verilen parayı iade eder.

Deniz'in

- markete dönmesini sağlayan içsel sese ne ad verilir?

.....

.....

- parayı geri verme kararı ve eylemi ahlaki bakımdan nasıl nitelenir?

.....

.....

- dışarıdan hiçbir baskı ya da zorlama olmadan kendi iradesiyle iki seçenekten birini seçebilmesi durumuna ne ad verilir?

.....

.....

- kendi davranışının kasiyer üzerinde yaratacağı olumsuz sonuçları üstlenmesi hangi kavramla ifade edilir?

- uymayı seçtiği ve toplum içinde insanların birbirleriyle ilişkilerini düzenleyen yazılı olmayan davranış kurallarının genel adı nedir?

2. Örnek Olay

Bir yazılım şirketinde çalışan ekip, önemli bir projeyi teslim etmek üzeredir. Ekipteki bir yazılımcı, kodda ileride sistemin çökmesine neden olabilecek ancak şu an fark edilmeyen bir hata tespit eder. Bunu bildirirse proje gecikecek ve şirket ceza ödeyecektir. Ancak mesleki kurallar gereği hatayı bildirmesi gerekir. Kendi çıkarlarını bir kenara bırakıp doğru olanı yapmayı bir yaşam tarzı hâline getirdiği için hatayı yöneticisine bildirir.

Yazılımcının

- doğru olanı yapmayı bir karakter özelliği ve yaşam tarzı hâline getirmesi hangi kavramla ifade edilir?

- hatayı gizlemesi durumu, ahlaki bakımdan nasıl bir davranıştır?

- işini yaparken uymakla yükümlü olduğu ve mesleğine özgü ilke ve kurallar bütünü hangi kavramla ifade edilir?

■ **2. Adım:** *Aşağıda yer alan ahlak felsefesinin temel kavramlarını 1. Adım'daki cevaplarınızdan yararlanarak kendi cümlelerinizle tanımlayınız.*

Ahlak:

Erdem:

Etik:

İyi:

Kötü:

Özgürlük:

Sorumluluk:

Vicdan:

■ **3. Adım:** *2. Adım'daki tanımları, kavramların ortak yönlerini ve birbirleriyle ilişkilerini dikkate alarak ahlak felsefesinin konusu hakkındaki çıkarımlarınızı yazınız.*

.....

.....

.....

■ **4. Adım:** *Ahlak felsefesinin temel kavramlarından (ahlak, erdem, etik, iyi, kötü, özgürlük, sorumluluk, vicdan) en az dördünü içeren bir hikâye yazınız. Ardından hikâyenin kahramanı siz olsaydınız neler hissedeceğinizi ve duygusal tepkilerinizin nedenlerini değerlendiriniz.*

Hikâyenizde

- bir ahlaki ikilem bulunmasına dikkat ediniz.
- karakterin birden fazla seçenek arasında tercih yapmak zorunda kalmasını sağlayınız.
- karakterin seçimlerinin sonuçlarını (iyi/kötü) açık biçimde gösteriniz.

Hikâye

.....

.....

.....

.....

.....

Değerlendirme

.....

.....

.....

.....

■ **5. Adım:** *Aşağıda ahlak felsefesiyle ilgili kavramlar ve tanımlar verilmiştir. Tanımlarla ilgili olduğunu düşündüğünüz kavramları, kutucuklardaki boşluklara yazınız.*

Sorumluluk, Ahlak, Özgürlük, İyi, Erdem, Vicdan, Etik, Kötü, Dürüstlük

Toplum içinde insanların ilişkilerini düzenleyen ve zamanla oluşan yazılı olmayan davranış kurallarının bütünü.	İnsanların davranışlarına yön veren değerler, normlar ve kuralların felsefi çözümlemesini yapan alan.	İnsan onuruna ve ahlaki kurallara uygun olan, yapılması istenen ve toplumca onaylanan eylemler.	Kişinin bilinçli olarak ahlaki ilkelere aykırı davranması ve ahlakça onaylanmayan eylemleri seçmesi.
İnsanın ahlaki olarak iyiye yönelmesini; doğruluk, ölçülülük, cesaret gibi değerleri yaşama geçirmesini sağlayan ahlaki yetkinlik.	Kişinin dışarıdan hiçbir baskı görmeden tamamen kendi aklı ve iradesiyle ahlaki seçenekler arasından karar verebilme durumu.	Kişinin özgür iradesiyle gerçekleştirdiği eylemlerin veya eylemsizliğinin ortaya çıkaracağı sonuçları üstlenmesi.	İnsanın kendi davranışlarını ahlaki açıdan değerlendirerek bunların doğru ya da yanlış olduğuna ilişkin içsel yargılama gücü.

5.2. Ahlak Felsefesinin Temel Problemleri

Ahlak felsefesinin genel amacı, insan eylemlerinin ve kararlarının dayandığı ilkeleri anlamlandırmak ve temellendirmektir. Bu bağlamda filozoflar, insan eylemlerinin amacını ve değerini sorgulayan pek çok problemle ilgilenir. Bu sorunlar arasında en çok tartışılan konu, "İyi nedir?" sorusudur. Felsefe tarihinde bu soruya farklı cevaplar verilmiştir. Örneğin Sokrates, Platon ve Aristoteles'e göre iyi, insana mutluluk veren şeydir ve mutluluk, genellikle bilgiyle ilişkilidir. Bu nedenle ahlakın temelinde bilgi yer alır. Diğer taraftan hazcı filozoflar, insana haz veren şeylerin iyi olduğunu savunmuşlardır. Faydacı filozoflar ise iyi olanı insana fayda sağlayan şey olarak görmüştür. Ahlak felsefesi, iyinin ne olduğunu araştırmanın yanı sıra evrensel ahlak yasalarının olup olmadığını ve özgürlük ile sorumluluk arasındaki ilişkiyi de inceler.

Evrensel Ahlak Yasasının İmkânı Problemi

Ahlak yasalarının evrensel olup olmadığı sorusu, ahlak felsefesinin öne çıkan problemlerinden biridir. Bu problem çerçevesinde herkes için geçerli ahlak yasalarının mümkün olup olmadığı tartışılmaktadır. Bu tartışmada iki farklı yaklaşım ortaya çıkar. Bu yaklaşımlardan ilkine göre ahlak yasaları ve ahlaki değerler görelidir; toplumlara, insanlara ve zamana göre değişir. Bir zamanlar kötü kabul edilen bir ahlaki değer, zamanla iyi olabilir; bir toplumda kabul görmeyen bir davranış, bir başka toplumda iyi kabul edilebilir. Diğer yaklaşıma göre ise ahlak yasaları; mutlak, evrensel ve nesneldir. Tüm insanların ortak olarak kabul ettiği dürüstlük, yardımseverlik, doğruluk, adalet, cesaret gibi birtakım ahlaki değerler de vardır. Bu yaklaşıma göre eğer evrensel ahlak yasaları olmasaydı farklı insanlar ve toplumlar, bu değerlere bağlı kalarak hareket etmezdi. Oysa pratikte bu değerlere uygun davranışlar sergileyen pek çok insan ve toplum bulunmaktadır.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

- *Aşağıdaki açıklamalardan yararlanarak soruları cevaplayınız. Cevaplarınızı arkadaşlarınızla sözlü olarak paylaşınız.*

1. Açıklama: *Tasavvuf, İslam düşünce geleneği içinde ortaya çıkan ve varlığı "vahdetivücut" (varlığın birliği) anlayışıyla açıklayan bir öğretidir. Bu öğretiye göre Tanrı, tek gerçekliktir ve evrendeki tüm varlıklar Tanrı tarafından yaratılmıştır. "İlahi ahlakla ahlaklanmak" bu anlayışın temel yaklaşımıdır. Bu bağlamda ahlaklı olmak, insanın kendi benliğini aşarak mutlak değerlere yönelmesi ile ilişkilidir. Türk düşünce tarihine yön veren Mevlana, Yunus Emre ve Hacı Bektaş Veli gibi mutasavvıflar, bu ahlaki anlayışı toplumsal bir yaşama modeline dönüştürmüşlerdir.*

2. Açıklama: *Mevlana'ya göre ideal insan; içindeki hırs, kibir, açgözlülük gibi kötü huylardan arınıp ruhunu özgürleştiren ve ilahi aşkla olgunlaşan kişidir. Bu süreci "Hamdım, piştim, yandım." sözüyle ifade eder. Sabır, alçak gönüllülük, adalet ve ahlak bu kişiliğin temel taşlarıdır. Onun ahlak öğretisinde "Gel, ne olursan ol yine gel!" çağrısı, insanları sınıflara ayırmayan evrensel bir hoşgörü modeli sunar.*

3. Açıklama: *Yunus Emre'nin ahlak felsefesi, evrensel bir sevgi ve hoşgörü anlayışıdır. Bu anlayışın temelinde "Yaratılanı severiz, Yaradan'dan ötürü" ilkesi yatar. Ona göre ahlakın özü, varlığın kaynağına duyulan sevgidir. Bu sevgi, cennet ödülü veya cehennem korkusu gibi herhangi bir çıkar beklemeksizin duyulan bir sevgidir. Yunus'a göre ahlaki bir yaşam, insanın "kendini bilmesi" başka bir deyişle kişinin kendi hakikatini ve sınırlarını kavraması ile mümkündür. Sabır, alçakgönüllülük, cömertlik, doğruluk gibi erdemler, insanın bu yetkinleşme sürecindeki temel dayanaklarıdır.*

4. Açıklama: *Hacı Bektaş Veli'nin ahlak anlayışında "İncinsen de incitme." ve "Yetmiş iki milleti bir gör." ilkeleri, insan onuruna ve evrensel kardeşliğe dayalı bir toplumsal barış modelini temsil eder. O, dünyada yaşanan kavga ve savaşların temel nedenini bencillik, hoşgörüsüzlük, kibir gibi insani değerlerin yoksunluğuna bağlar.*

Mevlana (Temsilî)

Yunus Emre (Temsilî)

Hacı Bektaş Veli (Temsilî)

1. Tasavvuf anlayışında ahlakın özü nedir?

2. Türk mutasavvuflarının görüşlerinden yararlanarak farklı kültürlerde ahlaki olarak kabul edilen davranışlara örnekler veriniz.

3. Türk mutasavvuflarının benimsediği değerler tüm insanlık için geçerli olabilir mi? Farklı toplumlardan bir örnek vererek açıklayınız.

Paylaşılan örneklerden hareketle aşağıdaki tartışma sorularını kullanarak ahlaki davranışların evrenselliği hakkında Sokratik bir tartışma gerçekleştiriniz. Sokratik tartışma yöntemini uygulamak için yandaki karekodda yer alan içerikten yararlanınız. Tartışma sonunda ulaştığınız çıkarımı verilen alana yazınız ve arkadaşlarınızla paylaşınız.

- Ahlak kurallarının kaynağı nedir?
- Farklı kültürlerin ortak ahlaki değerlere sahip olması mümkün müdür?
- Bireysel farklılıklar, evrensel ahlak yasasının varlığına engel oluşturur mu?
- Evrensel ahlak yasaları varsa bunlar nelerdir?
- Bazı evrensel ahlaki kurallar varsa neden dünya genelinde bu kuralları ihlal eden insanlar ve kültürel uygulamalar vardır?
- Evrensel bir ahlak mümkün değilse farklı kültürler arası ilişkilerde hangi değerler referans alınmalıdır?

Çıkarımlarım

Uygulama-5.2 *Filozoflar Evrensel Ahlak Yasası İçin Ne Diyor?*

Aşağıda evrensel ahlak yasasının varlığını kabul eden ve kabul etmeyen filozofların düşünce ve argümanlarını içeren bilgi görselleri verilmiştir. Bu bilgi görsellerinden yararlanarak filozofların görüşlerinin benzer ve farklı yönlerini karşılaştırmalı olarak değerlendirip anlam çözümleme tablosunu örnekteki gibi "✓" işareti koyarak doldurunuz.

Evrensel Ahlak Yasasının Varlığını Kabul Eden Filozoflar

Sokrates

- Mutluluk, insan yaşamının temel amacıdır. Bu da bilgi ile mümkündür. Bu bakımdan ahlakın temelinde bilgi vardır.
- İnsan, bilerek kötülük yapmaz. Kötülüğün nedeni, iyinin ne olduğunun bilinmemesidir. Bu nedenle kötülük yapan birine iyinin ne olduğu öğretilirse o kişinin iyi olanı yapması beklenir.

John Stuart Mill

- İnsanın temel amacı mutluluktur ve mutluluk, insan için en yüksek iyidir.
- İnsanı mutlu kılan, kendi arzularına ve faydasına göre yaptığı eylemlerdir. Bu arzular bireysel çıkarlara değil toplumsal faydaya dayanır.
- Bir şey ne kadar çok sayıda insana faydalı olursa o şey, o kadar iyidir.

Farabi

- İnsanın hayatının temel amacı mutluluktur. İnsanı mutlu kılan şey de bilgidir. Bu bilgiler, faal akılla temasa geçerek hakikatin bilgisine ulaşabilen peygamberlerin sahip olduğu ve insanlara aktardığı bilgilerdir.
- İnsanlar, peygamberlerin aktardığı bilgileri öğrenir ve bunlara uygun yaşarsa iyi olanı yaptığından mutlu da olur.

Immanuel Kant

- Ahlaki olarak iyi, insan aklının her durumda doğru kabul ettiği ilkeler doğrultusunda hareket etmesiyle belirlenir. Bu ilkeler, herkes için zorunlu ve koşulsuz yasalardan oluşur.
- Bir davranışın iyi ya da kötü olup olmadığı, yalnızca o davranışın sonucuna değil hangi niyetle gerçekleştirildiğine bağlıdır. Sonuç ne olursa olsun iyi niyetle yapılan her davranış iyidir.
- İyi niyetle yapılan bir eylem, herhangi bir çıkar beklentisi olmadan ödev bilinciyle yapılan bir davranıştır. Ödev duygusu, insanın vicdanından kaynaklanır ve öznel bir yapıya sahip olsa da evrensel ahlak yasasının temelini oluşturur çünkü tüm insanlar için geçerli olan ahlaki ilkeleri içerir.

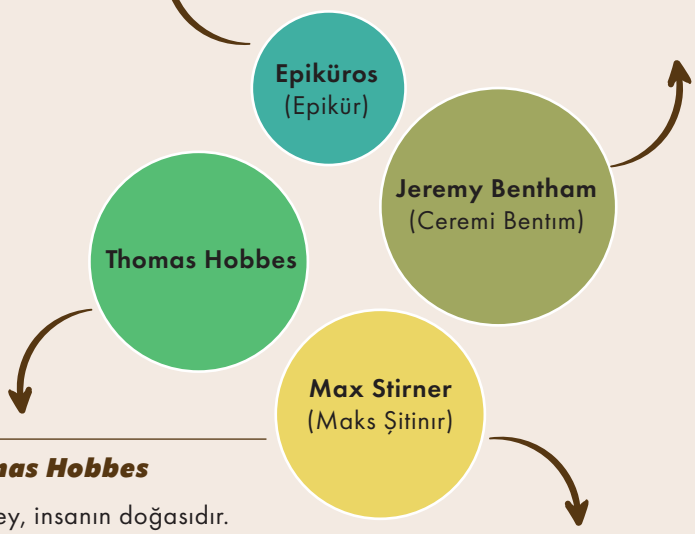
Evrensel Ahlak Yasasının Varlığını Kabul Etmeyen Filozoflar

Epiküros

- İnsanın yaşamının amacı "acı yokluğu" anlamında kullanılan hazdır. Bu haz, bedensel ve ruhsal olarak insanın yoksunluğunu çekeceği bir durumun olmaması hâlidir.
- İnsanlar için hazlar, farklılık gösterir. Örneğin aç bir insan için yemek yemek iyidir ama tok bir insana yemek yedirmek, acı verici olabilir. O hâlde ahlaki değerler, kişiden kişiye değişir; evrensel ahlak yasası, söz konusu değildir.

Jeremy Bentham

- Ahlaki eylemlerin amacı, mutluluktur. İnsanın mutluluğunu belirleyen, duyulan hazdır.
- Haz veren şeyler iyi, acı verenler ise kötüdür.
- Hazza ulaşmanın ve acıdan kaçınmanın sonucunda ortaya çıkan "fayda"dır. O hâlde ahlaki iyiyi belirleyen faydadır.
- Bir eylem sonuçta insana fayda sağlıyorsa iyi, sağlamıyorsa kötüdür. Herkese göre faydalı olan farklı olacağından evrensel bir iyi ve kötüden söz edilemez.

Thomas Hobbes

- İyiyi belirleyen şey, insanın doğasıdır. Başka bir ifadeyle ahlaki yargılar, aslında psikolojik yargılardır.
- Bir şeyin iyi olması, o şeyin haz vermesi demektir.
- Ahlaki değerler, nesnel olmaktan çok duygular ve isteklerin kişisel ifadeleridir.
- İyi ve kötü değerleri, her insanın arzularına göre değişir. Örneğin bir öğrenci başarıyı arzularken bir doktor, hayat kurtarmayı ister. Bu bakımdan evrensel bir iyi ya da kötü kavramı yoktur.

Max Stirner

- İnsanın yaşamının temel amacı, kendi seçimlerine göre özgürce hareket etmek ve kendi olmaktır.
- Her insan, yalnızca kendisine karşı sorumludur ve insanların başkalarına karşı herhangi bir sorumluluğu yoktur.
- İyi olan, insanın kendi "ben"ini (ego) tam anlamıyla gerçekleştirmesidir. Her insan, "ben"ini farklı şekillerde ifade eder ve bu süreç kişiseldir.
- İnsanlar, kendi ahlaki değerlerini kendileri belirler. Bu nedenle evrensel bir ahlak yasasından bahsedilemez çünkü her insanın değerleri farklıdır.

Filozoflar / Düşünce ve Argümanlar	Sokrates	Farabi	I. Kant	J. S. Mill	Epiküros	T. Hobbes	M. Stirner	J. Bentham
Evrensel ahlak yasası vardır.	✓	✓	✓	✓				
Evrensel ahlak yasası yoktur.								
Ahlaki eylemlerin kaynağı bilgidir.								
Ahlaki eylemin amacı mutluluktur.								
Ahlaki eylemin amacı bireysel faydadır.								
Ahlaki eylemin amacı toplumsal faydadır.								
Ahlaki eylemin amacı hazdır.								
Ahlaki eylemin amacı ödevdir.								
Ahlaki eylemin amacı çıkardır.								

Özgürlük-Sorumluluk İlişkisi Problemi

Özgürlük, ahlak felsefesinin en temel kavramlarından biridir. Ahlaksal eylemin temel koşulu, insanın davranışında özgür olmasıdır. İnsan, ancak özgürce yapabildiği davranışların sonucunu üstlenebilir. Başka bir deyişle kişi, kendi iradesiyle yaptığı davranışından sorumlu tutulabilir. Zorunluluk altında ve irade dışı yapılan davranışların sorumluluğu ise ahlaki açıdan tartışmalıdır.

İnsanın, davranışlarında özgür olup olmadığı konusunda farklı görüşler vardır. Bu görüşlerden determinizme göre her olay, bir neden-sonuç zincirine bağlıdır. İnsanın eylemleri, önceki durumlar ve doğa yasalarının kaçınılmaz bir sonucudur. Bu nedenle insan özgür değildir.

Diğer bir görüş olan fatalizme (kadercilik) göre ise evrendeki tüm olaylar, Tanrı tarafından belirlenmiştir ve insanın bu durumu değiştirmesi imkânsızdır. Dolayısıyla insan özgür değildir.

İnsanın özgürlüğü konusuyla ilgili ortaya çıkan görüşlerden biri de indeterminizmdir (özgürlükçülük). Bu görüş, evrende her şeyin neden-sonuç ilişkisiyle açıklanamayacağını ve bazı olayların rastlantısal olduğunu söyler. İndeterminist filozoflara göre insan eylemleri, tamamen belirlenmiş değildir. Bu nedenle özgür irade mümkündür.

Son olarak otodeterminizm (ahlaki özerklik), insanın özgürlüğünü kendi bilinçli seçimleri ve içsel gelişimiyle kazandığını savunur. Buna göre insan, farkındalığını artırarak ve bilgi edinerek kendi eylemlerini belirleyebilir.

İnsanın özgür olup olmamasıyla bağlantılı olarak davranışlarından sorumlu olması da yaklaşımlar tarafından farklı biçimde ele alınmaktadır. İndeterminizm ve otodeterminizme göre insan özgürdür ve bu nedenle eylemlerinden sorumludur. Deterministe filozoflara göre insan, bu dünyadaki birtakım unsurlar tarafından belirlenir. Bu nedenle özgür olmadığı için davranışlarından sorumlu tutulamaz. Fatalizme göre ise insan, yaratıcı bir güç tarafından tümüyle belirlenmiştir. Bu nedenle insan, davranışlarında özgür değildir.

Uygulama-5.3 *Ne Kadar Özgürüz?*

Aşağıda şiir, roman ve hikâyelerden alınan metinler ile bir film kesiti yer almaktadır. Metinleri ve film kesitini inceleyerek soruları cevaplayınız.

BİZE BAĞLI

(...)
Bu akşam da gönlümüzce bitmediyse gün
Demek tümü bizim omuzlarımızda yükün
Gelin buna bir çare bulalım
Bunca olduğumuz gayrı yetmiyor
Yarın daha iyi adam olalım
Yarın daha sağlam daha akıllı
Yarın daha sevdalı daha haklı
Günün bize bağlı olduğunu bilelim.

Melih Cevdet Anday, *Rahatı Kaçan Ağaç* (Kısaltılmıştır.)

1. **Şiire göre insan, davranışlarında özgür müdür? Açıklayınız.**

2. **Şiirde insanın üzerindeki sorumluluk nasıl ifade edilmektedir?**

Lola: "Ona bakarsan, ben de özgürüm. Çünkü senden gayrı hiçbir şeye bağlı değilim."

Boris: "İkisi aynı şey değil. Bak... evet, sen özgürsün, ama bunu istemiyorsun ki. Bu özgürlüğü sen yapmadın, anladın mı? Hâlbuki Mathieu özgür olmayı istiyor ve bunu başarıyor."

Boris: "...Onun özgürlüğünü sen göremiyorsun çünkü o Mathieu'nün dışında değil içinde!"

(...)

Mathieu: "Ben gerçekten özgür müyüm? İstediğim anda, istediğim yere gidebilirim, beni hiçbir güç durduramaz ama bu çok daha korkunç: Demir parmaklıkları olmayan bir kafeste gibiyim."

(...)

Mathieu: "(...) Bu yaşam ona hiç için bağışlanmıştı, kendisi hiçti ve buna karşın değişmeyecekti artık: O olmuştu, tamamlanmıştı."

Jean Paul Sartre, *Akıl Çağı* (Kısaltılmıştır.)

Mathieu'nün, özgürlüğü "demir parmaklıkları olmayan bir kafes" **olarak nitelendirmesinin nedenini açıklayınız.**

Jean Valjean (Jon Veljan):

-Ben bir hırsızım, yiyecek çaldım. Çaldım ama bedelini ödedim. 19 yıl zincire vuruldum. Beni serbest bıraktılar ve sarı bir vesika verdiler. Bununla ne yapabilirim ki? Dijon'daki şartlı tahliye memuruna gitmek zorundayım. Sonra ne olacak? Açlıktan ölecek miyim? 19 yıl ve gerçek ceza şimdi başlıyor.

(...)

-Yarın yeni bir insan olacağım.

Victor Hugo'nun (Viktor Hügo)Sefiller romanından uyarlanan filmden bir sahne

İnsanın geçmişte yaptıklarının sorumluluğu, özgürlüğünü hangi yönlerden etkiler?

"Tek adam güçlü. Karşısındakiler ise her zaman güçlü olmaktan, güçlüden yana olmaktan övünç duyan boyun, tutsak edilmiş iki askeri... Bu durumda başkan onları yargılayabilir. (...) Ağızlarından almak istediği lafı alır. — Tutalım ki, kışın en soğuk günlerinde başkanla boy ileri gelenlerinin nerede bulunabileceklerini, en iyi nasıl bastırılabileceklerini öğrenmek isteyecektir. — Daha daha, bu lafı aldıktan sonra — tutsaklara her şey söyletilir ya da söyletilebilir, daha olmazsa, söyletilmiş gibi davranılır — lafı aldıktan sonra ahlak dersi bile verebilir, işkence karşısında da olsa tutsakların konuşmamaları, bildiklerini açığa vurmamaları gerektiğini söyleyerek onları bu yaptıklarından ötürü ayıplayabilir, kınayabilir. (...) Güçlü olmanın her zaman güzel olmak anlamına gelmediğini kendi çirkinliğiyle tanıtlayabilir."

Bilge Karasu, *Kısmet Büfesi* (Kısaltılmıştır.)

Metne göre baskı altındaki insanların yaptıklarından sorumlu tutulmalarını ahlaki bakımdan değerlendiriniz.

Uygulama-5.4 *Özgürlük ve Sorumluluk İlişkisi*

Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılınız. Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

1. Adım: *Bilgi notlarını inceleyerek burada yer alan düşünce ve argümanların tutarlı olup olmadığını grup arkadaşlarınızla değerlendiriniz. Bu değerlendirme sırasında grup arkadaşlarınıza karşı anlayışlı ve barışçıl bir tutum sergilemeye özen gösteriniz.*

1. Bilgi Notu

Kant'a göre kişiler, ahlaksal eylemlerin yerine getirilmesi bakımından özgürdür. Özgür oldukları için de eylemlerinden sorumludurlar. Öte yandan kişinin iradesi dışında gerçekleşen durumlardan kaynaklanan eylemlerin sonuçlarından dolayı kimse sorumlu tutulamamaktadır. Bu görüş şöyle ifade edilir: "Borç para vermediğim bir kişinin başına gelen felaketten buna yükümlü olmadığım için sorumlu tutulamadığım gibi. Oysa kişi, yerine getirmekle yükümlü olduğu bir eylemi gerçekleştirmediğinde bunun bir eylem sayılmasından dolayı sonuçlarından sorumlu görülebilmektedir. Tıpkı kişinin borcunu ödemesi gerekirken bundan kaçındığı durumlarda olduğu gibi. Çünkü bu davranış, bir eylemdir ve sorumluluğu kişinin kendisine aittir."

2. Bilgi Notu

Anselmus'a göre irade, iyi ve kötü arasında bir seçim yapabilme yetisidir. Ancak günah işleme kudretine sahip olmak, iradenin özgür olduğu anlamına gelmez. Aksine gerçek özgürlük, kötülükten kaçınma yetisinde yatar. Bu bağlamda günah işleme yetisi, özgürlüğün bir parçası değil aksine özgürlüğü sınırlayan bir durumdur. Kişi, eğer günah işlerse bunu kendi özgür iradesiyle yaptığı için sorumluluğu da üstlenmek zorundadır. Özgür irade, insana Tanrı tarafından verilmiş bir güç olmasına rağmen bu iradenin kötüye kullanılmasından Tanrı sorumlu tutulamaz. Tanrı, insanın eylemlerini zorlamayacağı için ahlaki sorumluluk tamamen insana aittir.

3. Bilgi Notu

Sartre'a göre insan, doğduğunda bir "öz"e sahip değildir. Zamanla o, kendi kimliğini ve anlamını yaratır. Buna göre "İnsan kendini nasıl yaparsa öyle olacaktır.". Başka bir deyişle insan, ne olacağına kendi özgür iradesiyle karar verir. Örneğin bir insan, bir kitabı okumayı ya da bir meslek seçmeyi isteyebilir ve bu isteklerinin sonuçlarından sorumlu olur.

4. Bilgi Notu

Bentham'a göre ahlakın temel ölçütü "en yüksek mutluluk"tur. Buna göre ahlakın amacı, mümkün olan en fazla sayıda varlık için en çok hazzı ve en az acıyı sağlamaktır. Bu nedenle iyi olan, bireysel çıkarları aşarak genel mutluluğu artıran eylemlerdir. Özgürlük, önemli bir yere sahiptir çünkü insanların kendi yaşam biçimlerini seçebilmeleri hem kendi mutluluklarını hem de toplumun genel faydasını sağlar. İnsanlar farklı tercihlerde bulunabildiklerinde daha zengin ve üretken bir toplumsal yapı ortaya çıkar. Ancak bu özgürlük, başkalarına zarar vermediği sürece geçerlidir. Ahlak, bireysel özgürlük ile toplumsal sorumluluk arasında kurulan dengede ortaya çıkar. İnsan, kendi mutluluğunu ararken aynı zamanda başkalarının mutluluğunu da gözetmekle yükümlüdür.

2. Adım: *Aşağıdaki örnek olaydan yararlanarak soruları cevaplayınız.*

Örnek Olay

Kanada'da lise öğrencisi bir genç, okulunun video kulübünde kendi başına bir kayıt yapar. Bir filmin sahnelerinden esinlenerek elindeki metal bir çubuğu ışın kılıcı gibi kullanır ve birkaç dakika boyunca kurgusal hareketler sergiler. Sadece eğlenmek için yaptığı bu kaydı okulda unutur. Gencin birkaç okul arkadaşı video kaydını bulur ve bir internet paylaşım ağına yükler. Video, hızla yayılır. Milyonlarca kişi videoyu izler, görüntüler üzerine alaycı montajlar yapılır ve genç, dünya çapında tanınmaya başlar. Videonun rızası dışında yayılması, gencin yaşamını derinden etkiler. Genç, okulda ve sosyal çevresinde zorbalığa uğrar. Yaşadığı yoğun kaygı ve üzüntü sebebiyle eğitimine bir süre ara vermek zorunda kalır, psikiyatrik yardım alır. Ailesi, videoyu sızdıran üç arkadaşı ve onların ailelerine karşı hukuki süreç başlatır. Videoyu yükleyen öğrenciler, başlangıçta bunu eğlenceli bir durum olarak gördüklerini ve paylaşımın bu kadar büyüyeceğini öngörmediklerini ifade ederler. Bugün başarılı bir avukat olan genç, olaydan on yıl sonra sessizliğini bozarak şunları söyler: "Ne kadar acı çekerseniz çekin, ne kadar yalnız hissederseniz hissedin her şey geçiyor. Hayatta kalacaksınız. İnsanlar bilgisayarlarının arkasındayken birini incitmenin ne kadar kolay olduğunu fark etmiyor."

Genel ağdan alınmıştır.

1. **Gencin** "İnsanlar bilgisayarlarının arkasındayken birini incitmenin ne kadar kolay olduğunu unutuyorlar." **sözünü ahlakın vicdan boyutuyla ilişkilendirerek açıklayınız.**

2. **Videonun internete yüklenmesinden sonra görüntüleri izleyen, çoğaltan ve üzerine alaycı yorumlar ekleyen kişilerin ahlaki sorumluluğu nedir? 1. Adım'daki bilgi notlarından biri ile ilişkilendirerek açıklayınız.**

3. Sosyal medyada yapılan her davranıştan sorumlu olmama durumunda ne tür sorunlar ortaya çıkabilir? Yaşamınızdan örnekler vererek açıklayınız.

.....

.....

.....

4. Kişi eyleminin sonucunu öngöremiyorsa yine de bu davranışından sorumlu olabilir mi? 1. Adım'daki bilgi notlarına göre farklı görüşler ortaya koyarak bu görüşleri arkadaşlarınızla paylaşınız.

5. Olayın kahramanının yerinde olsaydınız videonuzun sizin bilginiz dışında milyonlarca kişiye ulaştığını ve alay konusu olduğunu gördüğünüzde ne hissederdiniz? Duygularınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

- **3. Adım:** ***Bilgi notlarındaki görüşler dikkate alındığında*** *"bir davranışta niyetin mi yoksa davranışın sonucunun mu önemli olduğu"****nu grup arkadaşlarınızla tartışarak belirleyiniz. Dijital dünyada ahlaki bir davranışın nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşlerinizi paylaşınız. Üzerinde uzlaştığınız temel ahlaki ilkeleri sıralayınız.***

"Ahlak Felsefesinin Temel Problemleri" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

Performans Görevi

Beklenen Performans: *Felsefi metin inceleme*
Süre: *1 ders saati*

Göreve Başlamadan Önce Dikkat Edilecek Noktalar

- Bu çalışma ile ilgili görev ve sorumluluklarınızı etik ilkelere uygun bir şekilde zamanında yerine getirmeniz gerektiğini dikkate alarak bir planlama yapınız.
- Örnek metni ya da Performans Görevi karekodunda yer alan metinlerden birini seçiniz.
- Metinleri sınıfta dengeli bir şekilde paylaşmaya dikkat ediniz.
- Metin seçiminde sizin de görüş ve isteğiniz önemli olduğu için metin paylaşımında öğretmenizle iletişim hâlinde olunuz.

Görevi Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar (Okul Dışı Çalışma)

- Seçtiğiniz metni Metin İnceleme Formu'ndaki ölçütlere göre inceleyiniz.
- Metin İnceleme Formu'nu, incelediğiniz metne göre doldurunuz.

Görev Bitiminde Dikkat Edilecek Noktalar (Sınıf İçi Çalışma)

- Çalışmanızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Metin İnceleme Formu, öğretmeniniz tarafından Performans Görevi karekodunda yer alan Dereceli Puanlama Anahtarı ile değerlendirilecektir.

Performans Görevi

Örnek Metin

KUTADGU BİLİG

İnsanoğlunun Değerinin Bilgi ve Akıldan Geldiğini Söyler

Tanrı insanı yarattı, seçip yükseltti
Ona bilgi, erdem, akıl ve anlayış verdi
(...)
Verdiği bilgiyle insan yüceldi bugün
Anlayış verdi ve çözüldü düğüm
Tanrı kime akıl, bilgi verirse
Onun eli uzanır birçok iyiliğe
Bilgiyi büyük bil, anlayışı ulu
Bu ikisi yüceltir seçkin kulu
(...)

İyilik Etmenin Övgüsünü ve Yararlarını Söyler

İki türlü ad var dilde söylenir
Biri iyi, biri kötü diye dünyada kalır
(...)
Hangisini istersen seçebilirsin
İyi kötü sonucundan yakınma yarın
(...)

Bilgi ve Aklın Erdemini, Yararını Söyler

(...)
Akıllı kişi öfkeyi kendinden uzaklaştırır
Bilgili bey öfkelenmez, iyi ad alır
Bu ikisi ile işe yaklaşma
Eğer yaklaşırsan geçer yaşamın boşa
Pişman olur öfkeyle iş yapan
Yanılır öfkeyle kalkan insan
İyi tavırla ılımlı olmak gerek
Ay gün de doğsa beyin uyumlu olması gerek
İyi huylu olmalı bey hem alçakgönüllü
Akıllı olmalı hem de bilgili
(...)
Kabalık ne istenmez şeydir
Böylesi insanın evini dumana boğar
Öfkelidir, dilini tutamaz diğeri
İncitir insanı açınca dilini
Bu birkaç şey bulunursa bir insanda
Ondan uzaklaşır mutluluk da
(...)

Yûsuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig* (Kışaltılmıştır.)

METİN İNCELEME FORMU

Metnin Alıntılandığı Eser ve Eserin Yazarı	
Metinde Geçen Felsefi Kavramlar	
Ele Alınan Problemler	
Metinde Öne Sürülen Argümanlar	
Argümanların Gerekçelerinin Gösterilmesi	
Argümanlara Yönelik Eleştirel Değerlendirmeniz	

5. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1-3. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Bir şehirde büyük bir sel felaketi yaşanmaktadır. Kurtarma ekipleri, sel sırasında sınırlı kaynaklarla karşı karşıya kalmıştır ve herkesi aynı anda kurtaramayacaklarını fark ederler. Ekip lideri, daha fazla insanın hayatını kurtarmak için belirli bölgelere öncelik vermek zorunda kalır.

1. Kurtarma ekibi lideri, karar verirken hangi ahlaki ilkeleri dikkate almalıdır?

.....

.....

2. Kurtarma ekibi liderinin, bazı insanları kurtarmak için diğerlerini bekletme kararı I. Kant'ın bakış açısına göre ahlaki bir eylem midir? Açıklayınız.

.....

.....

3. Bu olayda insanın topluma karşı sorumluluğu ile kendi vicdanı arasında nasıl bir denge kurulabilir? Gerekçelendirerek açıklayınız.

.....

.....

4-7. soruları metne göre cevaplayınız.

Zeynep, çok sevdiği bir arkadaşının büyük bir sır sakladığını öğrenir. Bu sır, başka bir arkadaşının güvenliğini riske atarak onu ciddi şekilde etkileyebilecek niteliktedir. Zeynep, bu sırrı açıklayıp açıklamama konusunda kararsızdır.

4. Zeynep'in sırrı saklaması durumunda hangi ahlaki değerler ön plana çıkar?

.....

.....

5. Zeynep'in durumu, Sokrates'in ahlaki yaklaşımı açısından nasıl değerlendirilebilir? Açıklayınız.

.....

.....

6. Zeynep'in vereceği karar, arkadaşlık ilişkileri ve toplumsal sorumluluklar arasındaki ahlaki dengeyi kurma açısından ne tür bir mesaj vermektedir?

.....

.....

7. Sır saklamak, ahlaki açıdan her zaman doğru bir tutum mudur? Gerekçelendirerek açıklayınız.

.....

.....

8-11. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Aristoteles (Temsilî, mermer büst)

"Bazı alışkanlıklarımızı ailemizden veya arkadaşlarımızdan ediniriz. Edindiğimiz bu alışkanlıkları değiştirmek kolay değildir."

Arthur Schopenhauer (Artur Şophenhaur)

"Yaptığımız şeyleri olduğumuz kişi olduğumuz için yaparız. Karakterimizi değiştiremeyiz."

J. P. Sartre

"Ne yapacağımızı ve nasıl bir insan olacağımızı seçmekte özgürüz."

8. **Filozofların özgürlük ve sorumluluk ilişkisine dair görüşleri, hangi felsefi yaklaşımlara dayanır? Açıklayınız.**

9. **Bir kişinin zor bir durumda yaptığı yanlış davranış; determinizm, indeterminizm ve otodeterminizm tarafından nasıl yorumlanır?**

10. **Size göre davranışlarınızda özgür olabilir misiniz? Gerekçelendirerek açıklayınız.**

11. Victor Hugo'nun "Sefiller" eserinde mahkûmiyeti yeni biten ve yoksulluk içinde olan Jean Valjean, kendisini misafir eden Piskopos'un evinden gümüş tabak ve çatalı çantasına koyarak evden çıkar. Valjean yakalandığında Piskopos, bunları Valjean'a kendisinin verdiğini söyler. Bundan sonra Valjean'ın yaşamının seyri değişir.
Yukarıda görüşleri verilen filozoflardan hangisinin görüşü, bu durumu nasıl açıklar?

12-15. soruları metne göre cevaplayınız.

Bir şirket, çevreye duyarlı olduğunu iddia eden bir kampanya yürütmektedir. Ancak bir süre sonra şirketin üretim tesislerindeki atıkları yakında bulunan bir nehre bıraktığı ve ciddi çevre kirliliğine yol açtığı ortaya çıkar. Şirket, maliyeti düşürmek için bu yöntemi seçtiğini ve aynı zamanda kârı artırarak işçilere daha iyi maaşlar ödediğini belirtmektedir. Şirket yönetimi, "Eğer bunu yapmasaydık işçilerimizin maaşlarını yükseltemezdik ve onların yaşam kalitesini iyileştiremezdik." diyerek kararını savunmaktadır. Buna karşın şirketin bazı çalışanları, şirketin kârını artırmak için çevreyi kirletmesinin ahlaki olarak kabul edilemez olduğunu ve uzun vadede topluma zarar verdiğini savunmaktadır.

12. **Çevrenin kirletilmesi ile işçilerin refahı arasında bir seçim yapılırken hangi ahlaki ilkenin uygulanması gerektiğine nasıl karar verilmelidir?**

.....

.....

13. **Şirketin, kârını artırmak ve işçilere daha iyi bir yaşam sağlamak için çevreyi kirletmesi ahlaki midir? Bu durumu evrensel ahlak yasasını kabul eden ve kabul etmeyen filozofların yaklaşımlarından birinin görüşlerine atıfta bulunarak değerlendiriniz.**

.....

.....

14. **Bu metne göre aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?**

A) Yönetimin şirketin çıkarlarını düşünerek aldığı bu karar, M. Stirner'ın ahlak anlayışı ile çelişir.

B) T. Hobbes'ın ahlak anlayışına göre yönetimin çevreyi kirletme kararı insan doğasının bir sonucudur.

C) J. S. Mill'in ahlak anlayışına göre yönetimin aldığı kararın ahlaki boyutu, niyetine göre değerlendirilmelidir.

D) I. Kant'ın ahlak anlayışına göre yönetimin kararının ahlaki olup olmadığına karar vermek için eylemin sonucuna bakılmalıdır.

E) Yönetimin kararı, işçilerin maaşlarını artırma niyetine dayandığı için Farabi'nin ahlak anlayışına göre ahlakidir.

15. **Bu metne göre aşağıdakilerden hangisine ulaşılamaz?**

A) Şirketin çevreyi kirletmesi, toplumun genel refahını göz ardı ettiği için J. Bentham'ın ahlak anlayışına göre kötüdür.

B) Sokrates'in ahlak anlayışına göre şirket, bu kararını iyi ve kötü kavramlarını tam olarak ayıramadığı için vermiştir.

C) Epiküros'ün ahlak anlayışına göre şirketin verdiği karar, şirket çalışanları açısından düşünüldüğünde iyi bir karardır.

D) Şirketin kararı, işçilerin faydasına olacağı için J. S. Mill'in ahlak anlayışı bakımından değerlendirildiğinde ahlaki bir karardır.

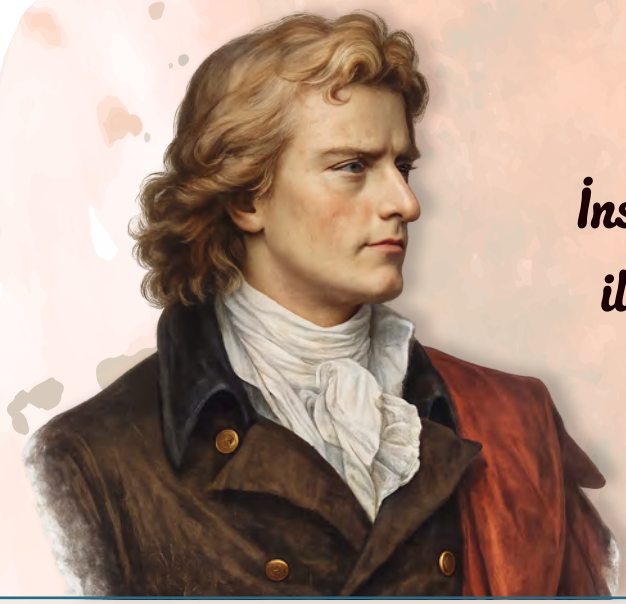
E) Şirket yönetiminin aldığı karar, işçilerin refahını gözetmek amacıyla alınması bakımından değerlendirildiğinde I. Kant'ın ahlak anlayışı ile uyumludur.

5. Ünite Elektronik Ölçme ve Değerlendirme Soruları

6. Ünite
Estetik ve Sanat Felsefesi

Ünite Karekodu

Ünite Sunusu

Friedrich Schiller [Fredrih Şilar (Temsilî)]

> “İnsanın özgürlük hedefine doğru ilerlediği yol güzellikten geçer.”
>
> **Friedrich Schiller**

Bu ünitede

- estetik ve sanat felsefesinin temel kavram, konu ve problemlerini,
- estetik ve sanat felsefesi alanındaki düşünce ve argümanlar üzerine felsefi muhakeme yapmayı

öğrenmiş olacaksınız.

Ünitede sizlerden estetik ve sanat felsefesiyle ilgili metinlerde yer alan kavram, problem ve argümanları inceleyerek bir metin inceleme formu dolduracağınız performans çalışmasını gerçekleştirmeniz; ölçme ve değerlendirme sorularını çözmeniz beklenmektedir.

Ünite İçerik Çerçevesi

- **6.1. Estetik ve Sanat Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları**
- **6.2. Estetik ve Sanat Felsefesinin Temel Problemleri (Güzellik ve Ortak Estetik Yargıların İmkânı)**

Anahtar Kavramlar

- **estetik**
- **güzellik**
- **hoş**
- **sanat**
- **sanat eseri**

Başlarken

İnsanlar, eski çağlardan beri güzelliği keşfetme ve anlamlandırma çabası içinde olmuştur. Farklı kültürlerde, dönemlerde ve coğrafyalarda güzellik anlayışı değişiklik gösterse de güzellik arayışı, her zaman insanların yaşamında yer almıştır. İnsanlar, güzelliği aramakla kalmamış; aynı zamanda onu sanat aracılığıyla ifade etmeye çalışmışlardır. Hem doğadaki güzellikler hem de insan yapımı sanat eserleri; insanları derin düşüncelere, duygusal deneyimlere ve felsefi sorgulamalara yöneltmiştir. Bir manzaranın görkemi, bir resim, bir heykel ya da bir melodinin insan üzerindeki etkisi, salt görsel veya işitsel bir hazdan öte düşünsel ve duygusal bir derinlik taşır. Estetik ve sanat felsefesi, bu derinliği anlamaya çalışır. Birbiri ile ilişkili bu iki alan "Güzel nedir?", "Güzellik, herkes için aynı mıdır?", "Bir eseri 'sanat' yapan nedir?", "Bir resim, bir şiir ya da bir müzik neden insanı etkiler?", "Sanat, yalnızca güzelliği mi arar yoksa bir mesaj taşır mı?" gibi sorular sorarak sanatın ve güzelliğin doğasını sorgular.

Düşünme Noktası

Tabloda yer alan ifadelerin karşısına bu ifadeler doğru ise "D", yanlış ise"Y" yazınız.

İfadeler	Karar (D/Y)
Müzik ve edebiyat, zaman içinde akıp giden "ritmik" (fonetik) sanatlar grubunda yer alır.	
Yapay zekâyla üretilen eserler birer sanat eseridir.	
Sanat, insanın hayal gücünü ifade etme biçimlerinden biridir.	
Sanat, insanlara güzeli sunmayı amaçlar.	
Peribacaları sanat eseridir.	
Mimari, heykel ve resim; maddeye biçim veren "plastik" (görsel) sanatlardır.	
Sinema, modern bir sanat dalı olup "karma" ya da "yedinci sanat" kabul edilir.	

Bilgi Köprüsü

Aşağıda verilen sanat eserlerine ait örneklerden yararlanarak soruları cevaplayınız.

Levnî'nin bir minyatürü, 18. yüzyıl, Topkapı Sarayı arşivi, İstanbul

Mozaik, Germenicia (Germenişya) Antik Kenti, MÖ 64, Kahramanmaraş

Dost dost diye nicesine sarıldım
Benim sadık yârim kara topraktır
Beyhude dolandım boşa yoruldum
Benim sadık yârim kara topraktır.

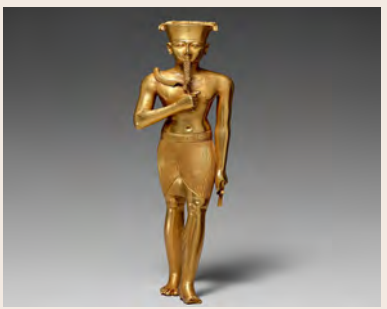
Aşık Veysel

Mustafa Düzgünman'ın Hercaî Menekşe ebrusu, 1940-1970, Muhittin Serin koleksiyonu

Johannes Vermeer'ın (Yohanıs Vörmiyır) İnci Küpeli Kız adlı tablosu, 1665(?), Kraliyet Resim Galerisi, Hollanda

Amun Heykelciği, MÖ 1189-1077, Metropolitan Sanat Müzesi, New York (Niv York), Amerika

GÜN OLUR

Gün olur, alır başımı giderim,
Denizden yeni çıkmış ağların kokusunda
Şu ada senin, bu ada benim,
Yelkovan kuşlarının peşi sıra.
(...)

Orhan Veli, Bütün Şiirleri

İştar Kapısı aslan figürü, MÖ 604-562, Eski Şark Eserleri Müzesi, İstanbul

Anıt ve Hamamlar, Ressam Nazmi Ziya'nın Taksim Meydanı'nı tasvir ettiği tablosu, 1935, Sakıp Sabancı Müzesi, İstanbul

1. Verilen sanat eserlerinin kültürel nitelik taşıdığı söylenebilir mi? Açıklayınız.
2. Bu sanat eserlerinin estetik değeri ile sanatsal değeri arasında nasıl bir fark vardır?

6.1. Estetik ve Sanat Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları

İnsanlar algıladıkları ve anladıkları şeylere değer atfeder. Buna bağlı olarak bazı varlıklar karşısında hissedilen duygulara göre onlara güzellik değeri yüklenir. Gün batımında izlenen bir manzara, okunan bir şiir ve dinlenen bir şarkı güzel olarak nitelendirilebilir. Doğadaki varlıkların ya da durumların güzelliğinden bahsedilebildiği gibi sanat etkinliğinin bir ürünü olarak ortaya çıkan eserlerin güzelliğinden de söz edilebilir. Sanatsal etkinlik, duygu ve düşüncelerin yaratıcı hayal gücü aracılığıyla ifade edilmesi veya başkalarına iletilmesi amacını taşıyan insani bir etkinlik olarak tanımlanabilir. Sanatsal etkinlik, insan ürünü olması, duygu ve coşkuların ifade edilmesi ve böylece güzeli hedeflemesi, yaratıcı hayal gücüne dayanması gibi özellikleri ile diğer insani etkinliklerden ayrılır. Sanat, insanın kendini ifade etme biçimi olarak tarihin her döneminde var olmuştur. Tarihsel süreçte sanat, mağara duvarlarındaki hayvan resimlerinden (Görsel 6.1, Görsel 6.2, Görsel 6.3) görkemli tapınaklar ve bunları süsleyen heykellere, destanlardan şiirlere, romanlara, tiyatroya, sinemaya kadar pek çok alanda kendini göstermiştir. Sanat etkinliğinin ürünü olarak ortaya çıkan sanat eserleri, güzeli ifade etme amacı taşır. Her eser, kendine özgü ve biriciktir. Bu bakımdan doğada bulunan bir varlık, durum ya da olay ne kadar güzel olursa olsun sanat eseri olarak kabul edilmez.

Geçmişten günümüze kadar filozoflar; insan yaşamının önemli bir parçası olan güzellik, sanat, estetik gibi konular üzerinde düşünmüşlerdir. Bu düşünceler, estetik ve sanat felsefesi olarak bilinen disiplinleri ortaya çıkarmıştır. Sanat felsefesi; sanatın ne olduğunu, insanın ona yüklediği anlamları ve değerleri araştırırken estetik güzellik kavramını ve bu kavramın insan üzerindeki etkilerini inceler. Estetik, 18. yüzyılda ortaya çıkan bir felsefe disiplini olarak hem sanattaki hem de doğadaki güzelliği konu edinir. Bu bakımdan sanat felsefesini de kapsayan bir alandır. Estetik ve sanat felsefesi; sanat, sanat eseri, güzellik, hoş, estetik gibi kavramları ele alır.

Görsel 6.1: *Bilinen en eski figüratif mağara resimlerinden biri, Sulawesi (Sulavesi) Adası, Endonezya.*

Görsel 6.2: *Sahra Kaya Sanatı, Tassili n'Ajjer (Tasili Nezcar), Cezayir. Neolitik Dönem*

Görsel 6.3: *Bizon, Altamira (Altamira) Mağarası, İspanya. Paleolitik Dönem.*

Uygulama-6.1 *Sanat Hakkında*

Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

1. Adım: *Aşağıdaki kolajı inceleyerek soruları tartışınız ve estetik ile sanat felsefesine ilişkin çıkarımlarınızı yazınız.*

1-*Çiçekli bitkiler arasında iki kuşu tasvir eden tabak, Metropolitan Sanat Müzesi, New York* **2-***Johann Joachim Winckelmann (Yohen Yohakim Vinkhelman)* **3-***Sami Okyay'ın gelincik ebrusu, M. Uğur Derman koleksiyonu* **4-***Jean-Richard Bloch (Cin Riçhırd Baah)* **5-***Divriği Ulu Cami ve Darüşşifası kapı süslemesi, Sivas* **6-***Saat Kulesi, İzmir* **7-***George Bernard Shaw (Corç Bönnard Şav)* **8-***Voltaire (Volter)* **9-***Arkadaş, Ankara Devlet Tiyatroları* **10-***Belleğin Azmi, Salvador Dali (Salvador Dali), Çağdaş Sanat Müzesi, New York* **11-***Güzel sanatları himaye eden Timurlu devlet adamı Baysungur devrine ait bir zahriye tezhibi, TSMK, Revan Köşkü* **12-***Charlie Chaplin (Çarli Çaplin)* **13-***Çingene Kızı mozaiği, Gaziantep* **14-***Karagöz gölge oyunu* **15-***Martin Heidegger (Martin Haydeger)* **16-***Ahmet Hamdi Tanpınar* **17-***Jean d'Aire (Jon Döa) adlı döküm heykel, Auguste Rodin (Ogüst Roden), İtalya*

Tartışma Soruları

- Bu eserler, sizde hangi duyguları canlandırdı?
- Bu eserler, alımlayıcılarda aynı duyguları uyandırır mı?
- Sanat eserlerini anlamı, sanatçı tarafından mı yoksa alımlayıcı tarafından mı belirlenir?

Estetik ve Sanat Felsefesinin Ne Olduğu Hakkındaki Çıkarımlarım

2. Adım: *Aşağıda verilen sanat felsefesi ile ilgili kavramları açıklayınız.*

Estetik

Güzellik

Hoş

Sanat

Sanat eseri

3. Adım: *Aşağıda estetik ve sanat felsefesiyle ilgili kavramlar ve tanımlar verilmiştir. Tanımlarla ilgili olduğunu düşündüğünüz kavramları, kutucuklardaki boşluklara yazınız. 2. Adım'da yazdığınız cevapları gözden geçiriniz.*

Güzellik, Hoş, Sanat, Sanat Eseri, Estetik, Yüce

Kişide estetik haz, beğenme duygusu uyandıran nitelik.	İnsanların duygu ve düşüncelerini estetik bir biçimde ifade ettikleri yaratıcı faaliyet.	Doğadaki ve sanat eserlerindeki güzelliği konu edinen felsefi alan.
Sanatçının, duygu ve düşüncelerini ifade etmek için ortaya koyduğu ürün.	Estetik haz ile ilişkilendirilen olumlu duygu.	

"Estetik ve Sanat Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

6.2. Estetik ve Sanat Felsefesinin Temel Problemleri

Felsefe tarihinde pek çok filozof; "Sanat nedir?", "Güzellik nedir?", "Bir sanat eseri, doğa manzarası veya başka bir estetik nesne hakkında ortak yargıya varılabilir mi?" gibi sorulara cevap aramıştır. Bu bağlamda sanatın ve güzelliğin ne olduğu ve ortak estetik yargıların mümkün olup olamayacağı, öne çıkan felsefi problemler olarak görülmüştür.

Sanatın Ne Olduğu Problemi

Sanatın tanımının, anlamının ve işlevinin ne olduğuna ilişkin görüşlerin uygarlıklara ve zamana göre değiştiği görülür. Buna bağlı olarak "Sanat nedir?" sorusuna filozoflar da yaşadıkları dönemin koşullarına göre farklı cevaplar vermiştir. Genel olarak sanat; güzeli ortaya koyma, duyguları ifade etme ya da herhangi bir çıkar gözetmeksizin yalnızca kendisi için yapılan bir etkinlik olarak ele alınır.

İlk Çağ'da sanat anlamına gelen Latince "ars" ile Yunanca "tekhne" kelimeleri, "pratik kurallarla belirlenmiş bir zanaatı uygulama" olarak kullanılmıştır. Başka bir deyişle sanatın bir teknik olduğu savunulmuştur. Orta Çağ'da buna matematik ve astronomi gibi bilimler de eklenerek sanatın alanı genişletilmiştir. 18. yüzyılda çağdaş sanat anlayışının ortaya çıkmasıyla aynı anlamda kullanılan sanat ile zanaatın yolları ayrılmıştır. Sanat ile zanaat arasındaki temel fark, zanaatın belirli bir amaca hizmet etmek için yapılmasıdır. Örneğin bir marangozun yaptığı dolap ne kadar güzel olursa olsun içine eşya koyma amacıyla üretildiği için sanat eseri olarak değerlendirilemez. Sanatın ise genellikle insanların doğrudan kullanımına yönelik bir ürün ortaya koyma amacı yoktur.

Fotoğraf makinesinin icadı, sinema sanatının ortaya çıkması gibi gelişmeler sanatla ilgili tartışmaların boyutunu değiştirmiştir. Bu süreçte bazı düşünürler, sıradan bir nesnenin (sabun kutuları, sandalye, duvara bantlanmış muz vb.) ya da bir sanat galerisinde sergilenen herhangi bir şeyin de sanat eseri olarak kabul edilebileceğini savunmuştur. Ayrıca yapay zekâ ile yazdırılan bir romanın veya oluşturulan bir resmin sanat olup olmadığı da günümüz tartışmaları arasında yer alır (Görsel 6.4). Bu tartışmalar sonucunda farklı sanat kuramları ortaya çıkmıştır.

Görsel 6.4: Yapay zekâ ile oluşturulan bir görsel

Uygulama-6.2 *Sanat Kuramlarını Değerlendiriyorum*

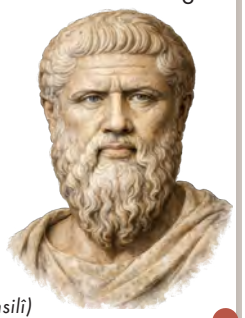
Sanat kuramları (taklit olarak sanat, yaratım olarak sanat, oyun olarak sanat) ve bu kuramlarla ilgili temsilciler hakkında bilgilerin yer aldığı aşağıdaki bilgi görselini inceleyiniz. Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

Sanat Kuramları

Taklit Olarak Sanat
Sanat gerçekliğin bir yansımasıdır. Sanatın amacı, gerçekliği olduğu şekliyle ortaya koyabilmektir. Sanatçı, doğayı ve gerçekliği ne kadar iyi taklit ederse o kadar başarılı bir eser yaratmış olur.

Platon

Sanat, ideaların bir kopyası olan doğanın bir kez daha kopyalanmasıdır ve bu yüzden insanı hakikatten uzaklaştırır. Ancak sanatçı, idealara yaklaşıp onları eserlerinde yansıtabilirse hakikate yaklaşabilir ve mükemmelliğe ulaşabilir.

Platon (Temsili)

Yaratım Olarak Sanat
Sanat bir yaratım sürecidir. Sanatın amacı, dış dünyayı değil sanatçının iç dünyasını yansıtmaktır. Sanatçı, duyularıyla algıladığı varlıkları yaratıcılığını kullanıp yorumlayarak ifade eder. Bu bakımdan her sanat eseri biricik ve özgündür.

Benedetto Croce (1860-1952)

Sanat, kişinin akla ve tekniğe bağlı kalmadan sezgilerini ifade etmesidir. Bu bakımdan sanat eseri, sanatçının içsel deneyimlerinin ve duygularının dışa vurumudur.

Benedetto Croce [Benedetto Kiroçe (Temsili)]

Oyun Olarak Sanat
Sanat, tıpkı oyun oynamak gibi özgür, kural tanımayan ve keyifli bir etkinliktir. Sanatçı, yaratım sürecinde aynı bir çocuk gibi oyun oynarcasına sınırsızca hareket eder.

Friedrich Schiller (1759-1805)

Sanat, insanın kendini ve duygularını özgürce ifade edebildiği bir oyun alanıdır.

Friedrich Schiller (Temsili)

1. Adım: ***Aşağıdaki alana gözlemlediğiniz bir objenin kopyasını çiziniz. Objenin gerçekteki görünümünü yansıtmaya özen gösteriniz.***

- **2. Adım:** *Aynı objeyi hayal ettiğiniz hâliyle aşağıdaki alana çiziniz. Objenin gerçek görünümünü değil zihninizde canlandırdığınız biçimini yansıtmaya özen gösteriniz.*

- **3. Adım:** *Aşağıdaki soruları "1 ve 2. Adım"da yaptığınız çizimlerden yararlanarak cevaplayınız.*
  - İlk çizimle ikinci çizim arasındaki farklar nelerdir?

  - Çizimleriniz "taklit olarak sanat" ve "yaratım olarak sanat" kuramlarından hangisine karşılık gelmektedir? Görüşünüzü gerekçelendirerek açıklayınız.

  - Bu iki sanat kuramının temel düşüncelerini ve argümanlarını nasıl değerlendirirsiniz? Görüşlerinizi gerekçeleriyle arkadaşlarınızla paylaşınız.

- *Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılarak birer grup sözcüsü belirleyiniz ve adımları takip ediniz.*

- **1. Adım:** *"Oyun ile sanat arasında haz ile özgürlük duyguları açısından ne tür benzerlikler kurulabilir?" **sorusunu grup arkadaşlarınızla tartışınız. Tartışma sonucunda belirlediğiniz benzerliklerden ortak bir liste hazırlayarak listeyi grup sözcünüz aracılığıyla arkadaşlarınızla paylaşınız.***

- **2. Adım:** ***Aşağıdaki tartışma sorularını kullanarak** "İnsanın gerçek özgürlüğe sanatsal girişimde bulunarak ulaşıp ulaşamayacağı" **problemiyle ilgili Sokratik tartışma yapınız. Sokratik tartışma yöntemini uygulamak için yandaki karekodda yer alan içerikten yararlanınız.***

Tartışma Soruları

» Sanat, özgürlüğe ulaşmanın bir aracı kabul edilebilir mi?
» Sanat eseri sanatçının özgürlüğünün göstergesi olabilir mi?
» Sanat için etik sınırlar belirlenmesi, sanatçının ya da alımlayıcının özgürlüğünü kısıtlar mı?
» Sanatsal yaratım ve deneyim, toplumsal normlardan bağımsız mıdır?
» Sanatçının kullandığı teknik kurallar ifade biçimini kısıtlar mı?

Güzellik Problemi

Estetik değer yargıları, genellikle güzellik üzerinden oluşur. Okunan bir roman, dinlenen bir şarkı ve izlenen bir film için güzel ya da güzel değil yargısında bulunulur. Bu bakımdan güzellik kavramı estetiğin merkezinde yer alır. Güzellik problemi kapsamında güzelliğin ne olduğu ve kaynağı sorgulanır. "Güzel nedir?" sorusuna filozoflar, farklı cevaplar vermiştir. Aristoteles, "Düzen, oran ve sınırlılık ölçütlerine uygun olandır." derken I. Kant, "Karşılık beklemeksizin hoşa gidendir.", Croce ise "Mutluluk veren ifadedir." biçiminde tanımlamıştır.

Güzelliğin kaynağı konusunda iki temel yaklaşım vardır: doğa güzelliği ve sanat güzelliği. Bazı filozoflara göre güzellik, estetik özneden bağımsız olarak doğada kendiliğinden vardır. Bu filozoflara göre insan, doğadaki güzelliği taklit ederek sanattaki güzelliğe ulaşır ve doğa güzelliği, sanat güzelliğinden üstündür. Bazı filozoflara göre ise gerçek güzellik, insanın aklının ve duygularının bir ürünü olarak sanatta ortaya çıkar. Bu filozoflara göre sanat güzelliği, doğadaki güzellikten daha üstündür.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

- *Aşağıdaki adımları izleyerek uygulamayı gerçekleştiriniz.*
- *Aşağıdaki görsellerden yararlanarak soruları cevaplayınız.*

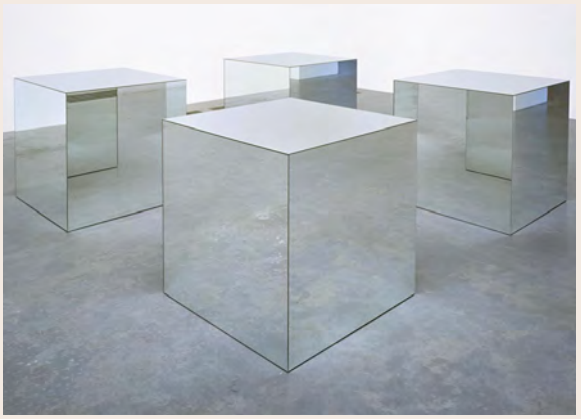
Wassily Kandinsky (Vasili Kendinski), Renk Çalışması, 1913, Lenbachhaus (Lenbahas) Belediye Galerisi, Almanya

Pablo Picasso, Jacqueline'nin (Jaklin) Portresi, 1954, Picasso (Pikasso) Müzesi, İspanya

Vincent Van Gogh (Vinsent Van Koh), Bir Çift Ayakkabı, 1888 Van Gogh Müzesi, Hollanda

Robert Morris (Rabırt Morıs) Untitled (Antaylıtıd) adlı eseri, 1965-71, Pérez (Perez) Resim Müzesi Miami (Mayemi), Amerika

Giovanni Bellini (Covanni Bellini), Aziz Francis'in (Aziz Françis) Coşkusu, 1480(?), Frick (Förk) Koleksiyonu, New York, Amerika

1. Size göre resimlerin hangileri güzeldir? Gerekçelendirerek açıklayınız.

2. Arkadaşlarınızın tamamının sizinle aynı resimleri güzel bulması mümkün müdür? Gerekçelendirerek açıklayınız.

- **2. Adım:** *Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılınız. Güzelliğin öznel mi nesnel mi olduğunu grup arkadaşlarınızla tartışarak bir varlığı güzel kılan özelliklerin neler olabileceğini belirleyiniz. Bu özellikleri aşağıdaki tabloda içsel ve dışsal olarak gruplandırınız.*

İçsel özellikler	Dışsal özellikler
• *Anlam*	• *Simetri*

- **3. Adım:** *Güzellik algısının evrensel olup olamayacağı hakkındaki görüşlerinizi örneklerle açıklayan kısa bir metin yazınız.*

Uygulama-6.3 Güzelikle İlişkili Kavramlar

Aşağıdaki bilgi notundan yararlanarak güzelliğin yalnızca estetik bir algı mı yoksa ahlaki ve evrensel bir değerle bağlantılı bir kavram mı olduğunu tartışınız.

BİLGİ NOTU

Güzellik-Hakikat İlişkisi

Güzellik, sıklıkla hakikat ile ilişkilendirilen bir kavramdır. Buradaki temel sorun güzel olan bir şeyin hakikati temsil edip etmesinin gerekli olup olmamasıdır. "Güzel olan bir şey hakikat olmalı mıdır?" sorusuna farklı cevaplar verilir. Örneğin Platon, güzelliği idealar dünyasında yer alan evrensel ve değişmez bir gerçeklik olarak görür. Bu nedenle de Platon'a göre güzellik, hakikati yansıtmaktadır. Oysa I. Kant, bu iki kavramı birbirinden ayırır. I. Kant'a göre hakikat bilgiye, güzellik ise estetiğe ait bir kavramdır ve hakikat akılla bilinebilirken güzellik, daha çok duygulara ve hayal gücüne dayanır.

Güzellik-İyilik İlişkisi

"Bir sanat eserinin güzelliği, ahlaki değeri olup olmadığına bağlı mıdır?" sorusu, güzellik ile iyilik ilişkisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Felsefede bu probleme yönelik farklı yaklaşımlar vardır. Platon'a göre idea, aynı zamanda hem güzellik hem de iyi değerine sahiptir. Bu bakımdan güzel olan, aynı zamanda iyidir. Öte yandan güzellikle iyiliğin birbirinden farklı değerler olduğunu savunan Kant gibi bazı düşünürler ise güzelliği bir sanata, iyinin ise ahlaka ait bir değer olduğunu iddia eder. Böylece bir sanat eserinin güzelliğinin iyi değeri taşımasına bağlı olmadığını savunur.

Güzellik-Yüce İlişkisi

Yüce, insanın ölçülerinin ve sınırlarının çok üstünde olan ve sınırsızlık anlamlarına gelir. Güzelliğin yüce ile ilişkisi konusunu ele alan filozoflardan biri Aristoteles'tir. Bir sanat eserinin güzel olabilmesi için düzen, oran, sınırlılık ve simetri ölçütlerine uygun olması gerektiğini belirten Aristoteles, yüce olan bir şeyin insanda korku uyandıracağından güzel olmayacağını savunur. Örneğin uçsuz bucaksız bir deniz veya çöl güzel değildir çünkü bunlar, insana kendi küçüklüğünü ve doğanın büyüklüğünü hatırlatır.

Ortak Estetik Yargıların İmkânı Problemi

Güzellik problemi ile bağlantılı olarak ortaya çıkan bir diğer problem ise ortak estetik yargıların imkânı problemidir. Bu problem çerçevesinde insanların estetik yargıları arasında bir uzlaşma olup olamayacağı ve bir kişinin güzel dediğini bir başkasının da güzel kabul edip etmeyeceği tartışılır. Bazı filozoflar, estetik yargıların kişide hoş deneyimler uyandıran nesnelerin özelliklerine bağlı olarak ortaya çıktığını ve bu nedenle ortak estetik yargılara ulaşmanın mümkün olduğunu iddia ederler. Diğer bir grup filozof ise güzelliğin sanat eserine yönelen kişinin özelliklerine ve duygularına bağlı olduğu için kişiden kişiye değiştiğini ve bu nedenle ortak estetik yargılara ulaşmanın mümkün olmadığını savunurlar.

Uygulama-6.4 *Güzelilk ve Ortak Estetik Yargıların İmkânı Problemi*

Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılınız. Güzellik ve ortak estetik yargıların imkânı hakkında bazı filozofların düşünce ve argümanlarını içeren aşağıdaki bilgi görselini inceleyerek soruları cevaplayınız.

Güzellik ve Ortak Estetik Yargıların İmkânı

Platon

Güzellik, değişmeyen ve hep var olan bir ideadır. Duyusal dünyada güzel olarak adlandırılan şeyler, yalnızca bu ideadan pay aldıkları ölçüde güzeldir. Gerçek ve mükemmel güzellik, duyularla değil akılla kavranabilir. Estetik yargılar, ancak bu mutlak "güzel ideası"na erişildiğinde evrensel ve nesnel olabilir. Doğa ya da sanatın yarattığı güzellikler geçicidir fakat güzel ideası sonsuzdur ve tüm akıl sahibi varlıklar için ortaktır.

Alexander Baumgarten

Güzellik, duyusal bilginin yetkinliğidir. Estetik yargılar, duyusal algının mükemmelliğine dayalı olarak şekillenir. Bu yargılar, insanların estetik nesnelerle olan etkileşimlerinden doğar. Bu nedenle yargıların öznel bir yönü vardır. Ancak bireysel farklılıklara rağmen bu yargılar, ortak duyuşsal ve bilişsel temellere dayandığı için evrensellik taşır.

I. Kant

Güzel, çıkarsız olarak hoşa gidendir ancak hoş olanın ötesindedir. Hoş olan, bireysel hazları doğurur. Güzel ise ortak evrensel beğeniyi ortaya koyar. Estetik yargılar, her insanın öznel yargılarından bağımsız olarak nesnelere yönelmesiyle oluşur. Bireysel hazdan başlasa da herkesin ortaklaşa kabul edebileceği evrensel bir yargıya dönüşür.

B. Croce

Güzellik, doğanın bir parçası değildir aksine onu gören kişinin gözlerindedir. Yaratıcı bir hayal gücü olmadan güzelliği görmek zordur. Güzellik, insanın sezgilerini dışa vurma biçimidir ve sanat da bu sezginin ifadesidir. Sezgi, sanatçının yaratım sürecinde yaşadığı biricik estetik deneyimdir. Estetik deneyim özgün ve tekrarlanamazdır. Her insanın deneyimi farklı olduğu için estetik yargılar tamamen özneldir.

1. Filozofların güzellik tanımında benzer ve farklı yönler nelerdir?

2. Filozofların ortak estetik yargıların mümkün olup olmadığı konusundaki görüşlerini karşılaştırınız.

Performans Görevi

Beklenen Performans: *Felsefi metin inceleme*
Süre: *1 ders saati*

Göreve Başlamadan Önce Dikkat Edilecek Noktalar

- Bu çalışma ile ilgili görev ve sorumluluklarınızı etik ilkelere uygun bir şekilde zamanında yerine getirmeniz gerektiğini dikkate alarak bir planlama yapınız.
- Örnek metni ya da Performans Görevi karekodunda yer alan metinlerden birini seçiniz.
- Metinleri sınıfta dengeli bir şekilde paylaşmaya dikkat ediniz.
- Metin seçiminde sizin de görüş ve isteğiniz önemli olduğu için metin paylaşımında öğretmeninizle iletişim hâlinde olunuz.

Görevi Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar (Okul Dışı Çalışma)

- Seçtiğiniz metni Metin İnceleme Formu'ndaki ölçütlere göre inceleyiniz.
- Metin İnceleme Formu'nu, incelediğiniz metne göre doldurunuz.

Görev Bitiminde Dikkat Edilecek Noktalar (Sınıf İçi Çalışma)

- Çalışmanızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Metin İnceleme Formu, öğretmeniniz tarafından Performans Görevi karekodunda yer alan Dereceli Puanlama Anahtarı ile değerlendirilecektir.

Performans Görevi

Örnek Metin

ESTETİK YARGININ GEÇERLİĞİ SORUNU

Hepimizin yakından bildiğimiz (...) bir söz vardır: Zevkler, beğeniler üzerine tartışılamaz. Bu söze ve onun dile getirdiği anlayışa göre, herkesin bir zevki, bir beğenisi vardır. (...) Bir insan şiirden hoşlanır, biri romandan. Biri alaturka müziği sever, beğenir, biri klasik Batı müziğini, bir başkası caz müziğini. (...) Örneklerde görüldüğü gibi, her insanın, her bireyin bir zevki, bir beğenisi (...) vardır; herkesin zevki ve beğenisi meşrudur ve verdiği her beğeni yargısı yine meşru ve haklıdır.

(...) Kant'tan beri şunu çok iyi biliyoruz: Beğeniler üzerinde tartışılabilir, belki de tartışmak zorundayız. Kant'ın çıkış noktasını (...) onun şu iki değeri birbirinden ayırması teşkil eder; bunlar, hoş ve güzel değerleridir. (...) Hoş dediğimiz şey başkadır, güzel dediğimiz şey başkadır. Hoş, kaynağı duyusal olana, duyulara dayanan, kişisel eğilimlerimizle ilgili bir şeydir. (...) Biri kıştan hoşlanır, biri yazdan hoşlanır. (...) Bunlar üzerinde herhangi bir tartışma söz konusu olamaz, çünkü kişisel eğilimlerin hüküm sürdüğü bir alanda tartışılacak ve dolaylı olarak üzerinde uzlaşılabilecek bir prensip ve bir temel, yani ortak bir prensip ve temel yoktur. Çünkü, her insanın eğilimleri ve bu bakımdan, her hoşlanma haklıdır ve meşrudur.

(...) "Bu tablo, bu şiir, bu heykel güzeldir" dediğimde, ondan duyduğum haz, sadece benim duyduğum bir haz ve hoşlanma değildir, tersine onları herkes güzel bulacaktır, onlardan herkes aynı hazzı duyacaktır, çünkü böyle bir hoşlanma ve haz, bütün insanlarda ortaktır, bütün insanlarda birey üstü bir yeti halinde zorunlu olarak vardır. Bundan ötürü de, estetik yargılarının, beğeni yargılarının bir zorunluluğu ve bir genelliği vardır. (...)

İsmail Tunalı, *Estetik*
(Kısaltılmıştır.)

METİN İNCELEME FORMU

Metnin Alıntılandığı Eser ve Eserin Yazarı	
Metinde Geçen Felsefi Kavramlar	
Ele Alınan Problemler	
Metinde Öne Sürülen Argümanlar	
Argümanların Gerekçelerinin Gösterilmesi	
Argümanlara Yönelik Eleştirel Değerlendirmeniz	

6. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1-4. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Sezen ve Fatih, doğa yürüyüşüne çıkar. Bir süre doğanın büyüleyici manzarası eşliğinde sessizce yürüdükten sonra aralarında konuşma başlar.

Sezen: Doğa gerçekten etkileyici değil mi? Peki, bu doğal gerçeklik ile senin bir tuvale döktüğün sanat eseri arasında nasıl bir fark var?

Fatih: Doğa, kendi içinde muhteşem ama tuvalimdeki bir manzara resmi, bence daha farklı bir anlam taşıyor. Ben, doğayı sadece kopyalamıyorum. Ona duygularımı, düşüncelerimi katıyorum.

Sezen: Peki, sence doğadaki manzara mı daha güzel yoksa tuvalindeki mi?

Fatih: Doğa, kendi başına güzel olabilir ama bir sanatçı olarak gördüğüm şeylere kişisel bir anlam ve duygu yüklemek zorundayım. Bunu yaparken de doğayı estetik bir nesneye dönüştürüyorum. Dolayısıyla güzellik bakımından şu daha güzeldir demek yanlış olsa da sanat eserinin estetik değerinin daha fazla olduğunu söyleyebilirim.

Sezen: Bu, tam da estetik ve sanat felsefesi ile ilgili bir konu.

Fatih: Bu iki disiplin arasında nasıl bir fark var?

Sezen: Estetik; güzelliğin doğasını, beğeni yargılarımızı ve estetik hazlarımızı sorgular. Mesela neden bir dağ manzarasını güzel buluyoruz? Neden bir çiçek ya da bir gün batımı, bize estetik haz verir? Bunlar estetiğin konusu. Sanat felsefesi ise daha sınırlı; bir resim, bir heykel ya da bir şiir gibi insan eliyle oluşturulmuş eserlerin neden ve nasıl güzel olduğunu sorgular.

Fatih: Peki, bu iki disiplinin ortak noktaları neler?

Sezen: ...

1. Sezen ve Fatih'in konuşmasını estetik ve sanat felsefesinin hangi problemleri ile ilişkilendirirsiniz?

.....

.....

2. Fatih'in sanat eserinin estetik değerinin daha fazla olduğu görüşüne katılıyor musunuz? Açıklayınız.

.....

.....

3. Fatih'in sanat aracılığıyla doğayı estetik bir nesneye dönüştürmesi, estetik deneyim üzerinde nasıl bir etki yaratır?

.....

.....

4. Sezen'in yerinde olsaydınız Fatih'in son sorusuna cevabınız ne olurdu?

.....

.....

5-8. soruları filozofların görüşlerine göre cevaplayınız.

- Sanat, insanın iç dünyasında bulunan potansiyelin çizgi, renk, jest, ses, söz ve duygular yoluyla açığa çıkmasıdır. *[Lev Nikolayeviç Tolstoy (Lev Nikolayeviç Tolstoy)]*

- İnsan, kelimenin tam anlamıyla ancak insan olduğu zaman oynar ve ancak oynadığı zaman tam bir insandır. Bu bakımdan hem oyunun hem de güzelin insan üzerinde özgürleştirici etkisi vardır. *(Friedrich Schiller)*

- Bir sanat yapıtı, bir gerçekliğin hem simgesi hem tıpatıp anlatımı olduğu zaman değerlidir. *[Guy de Maupassant (Giy dö Mopassan)]*

- Sanatın doğruluğu hiçbir zaman mutlak gerçeklik olmayacaktır. Sanat "şey"in kendisini veremez. *(Victor Hugo)*

5. Yukarıdaki görüşleri sanat kuramları ile eşleştirerek tablodaki ilgili bölümlere (✓) işareti koyunuz.

Filozoflar	Sanat Kuramları		
	Taklit Olarak Sanat Kuramı	Yaratım Olarak Sanat Kuramı	Oyun Olarak Sanat Kuramı
L. N. Tolstoy			
Friedrich Schiller			
Guy de Maupassant			
Victor Hugo			

6. Sanatın, insanın duygu ve coşkusunu yansıtması, sanat eserinin niteliğini nasıl etkiler?

.....

.....

7. Sanatın estetik değeri, onun gerçekliği taklit etmesine mi bağlıdır? Açıklayınız.

.....

.....

8. Sizce sanat, duygu ve düşüncelerin ifadesi midir; gerçekliği yansıtma aracı mıdır yoksa özgürleşme süreci midir? Açıklayınız.

.....

.....

9-13. soruları metne göre cevaplayınız.

Kant'a göre bir nesne hakkında"'Bu güzeldir." denildiğinde bu yargının kişisel beğenilerden bağımsız olarak genel bir geçerlilik taşıması gerekir. Bir nesnenin güzel olarak nitelendirilmesi yalnızca bireysel hazza dayanmaz; herkesin o şeyde güzellik bulması beklenir. Başka bir deyişle "Bir şey güzeldir." denildiğinde bu güzelliği algılayan herkesin benzer bir haz duyması gerekir.

Pythagoras'a göre güzel, doğadaki uyumun kendisidir. Bu, aynı zamanda doğanın nesnel bir yasası olduğunu ortaya koyar. Güzelin özü; orantı, ölçü, simetri, uyum ya da çoklukların birliğidir.

Hegel'e göre sanat güzelliği tinden doğan bir güzelliktir, tin ve tin ürünleri doğadan ve doğanın görünüşlerinden üstündür. Güzellik idesi kendini sanat eserlerinde gösterir.

Heidegger'e göre güzel kavramı, içsel-içeriksel nitelikler bağlamında ele alınmalıdır. Örneğin bir kelebeğin güzelliği, kanatlarındaki denge ya da renk uyumu gibi dışsal-biçimsel niteliklerin yanı sıra o kelebeğin, hareketliliği ya da canlılığı gibi bazı içeriksel niteliklerden oluşur.

9. **Immanuel Kant, Pythagoras, Georg Wilhelm Friedrich Hegel ve Martin Heidegger'e göre güzelliğin kaynağı nelerdir?**

.....

.....

10. **Doğada bulunan bir güzellik ile insan eliyle oluşturulmuş sanat eserinin güzelliği arasında fark var mıdır? Açıklayınız.**

.....

.....

11. "Güzel olan herkes için güzel midir?" **sorusunu Immanuel Kant ve Martin Heidegger'in görüşleri doğrultusunda değerlendiriniz.**

.....

.....

12. **Bir mimari yapı, müzik eseri ya da resimde** "orantı ve uyum" **bulunması o eserin güzel olduğunu kanıtlar mı? Açıklayınız.**

.....

.....

13. "Bir sanat eseri, insan düşüncesini ve ruhunu yansıttığı ölçüde değerlidir." **görüşü, aşağıdaki filozoflardan hangisinin anlayışıyla daha çok örtüşür?**

A) Aristoteles **B)** Hegel **C)** Heidegger **D)** I. Kant **E)** Pythagoras

6. Ünite Elektronik Ölçme ve Değerlendirme Soruları

7. Ünite
Siyaset Felsefesi

Ünite Karekodu

Ünite Sunusu

Jean Jacques Rousseau [Jan Jak Russo (Temsili)]

> **“İnsan özgür doğar oysa her yerde zincire vurulmuştur.”**
>
> **Jean Jacques Rousseau**

Bu ünitede

- siyaset felsefesinin temel kavram, konu ve problemlerini,
- siyaset felsefesi alanındaki düşünce ve argümanlar üzerine felsefi muhakeme yapmayı

öğrenmiş olacaksınız.

Ünitede sizlerden siyaset felsefesiyle ilgili metinlerde yer alan kavram, problem ve argümanları inceleyerek bir metin inceleme formu dolduracağınız performans çalışmasını gerçekleştirmeniz; ölçme ve değerlendirme sorularını çözmeniz beklenmektedir.

Ünite İçerik Çerçevesi

- **7.1. Siyaset Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları**
- **7.2. Siyaset Felsefesinin Temel Problemleri (Devletin Kökeni, İktidarın Kaynağı ve Meşruiyeti, İdeal Düzen ve Ütopyalar)**

Anahtar Kavramlar

- **adalet**
- **birey**
- **devlet**
- **eşitlik**
- **iktidar**
- **özgürlük**
- **toplum**
- **ütopya**

Başlarken

Günlük hayatla doğrudan ilişkili olan "İnsanlar neden toplum hâlinde yaşar?", "Bir toplumda kurallar olmasaydı ne olurdu?", "Herkesin dilediği gibi davrandığı bir dünyada adalet sağlanabilir miydi?", "Bireyler özgür olmalı mıdır?", "Adalet, herkese eşit davranmakla mı sağlanır?" gibi sorular aslında ilk çağlardan beri siyaset felsefesi kapsamında tartışılmaktadır. Siyaset felsefesi; devletin doğasını, toplumun nasıl yönetilmesi gerektiğini, ideal bir düzenin nasıl olacağını, yöneten ile yönetilen arasındaki ilişkileri sorgulayan bir disiplindir. Bu disiplin, yalnızca teorik bir çalışma alanı olmayıp aynı zamanda pratik yaşamla doğrudan bağlantılı bir düşünsel alan oluşturur. Çünkü demokrasi, özgürlük, adalet, eşitlik gibi kavramlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de bireylerin ve toplumların hayatında önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

Düşünme Noktası

Aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. İnsanların bir arada yaşaması için neden siyasete ihtiyaç duyulur?
2. Siyasetin olmadığı bir toplumda ne gibi sorunlar ortaya çıkabilir?
3. Bugün alınan siyasi kararların gelecek nesillerin yaşamı üzerindeki etkisi nedir?
4. Siyaset, insanların günlük yaşamını nasıl etkiler?

Bilgi Köprüsü

Aşağıdaki metinden yararlanarak soruları cevaplayınız. Cevaplarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Tarihsel olarak devletler, farklı yönetim biçimlerinde ortaya çıkmıştır: bir kişinin egemen olduğu krallıklar, imparatorluklar, seçkin bir grubun yönettiği oligarşiler ya da halkın egemenliğini kabul eden cumhuriyetler gibi. Bugünkü ulus devletler ise özellikle Fransız İhtilali'nin ardından şekillenmiştir.

Türkler de benzer tarihsel süreçlerden geçerek günümüz yönetim biçimine ulaşmışlardır. Bu süreç; kağanlık, sultanlık ve cumhuriyet yönetim biçimlerini içermektedir. Her bir dönemde Türklerin siyasi yapıları ve yönetim anlayışları, tarihsel koşullar ve toplumsal ihtiyaçlara göre şekillenmiştir. MÖ 8. yüzyılda kurulan İskitlerden başlayarak MS 10. yüzyıl sonunda kurulan ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılara kadar uzanan "kağanlıklar" döneminde devletin başında "kağan", "hakan" ya da "han" ünvanı verilen hükümdarlar bulunuyordu. Bu dönemde devlet yönetimi, kağanın ailesi tarafından özellikle de kağanın kardeşleri ve oğulları tarafından yürütülürdü çünkü devlet, hükümdar ailesinin ortak malı olarak kabul edilirdi. Gaznelilerle başlayıp Selçuklularla kökleşen "sultanlıklar" dönemindeki devlet yönetiminde "kağan" ünvanı yerine "sultan" ünvanı kullanılmaya başlanmış; alt kademelerde de "melik", "emir" gibi ünvanlar tercih edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ise iktidar, babadan en büyük oğula geçme geleneğiyle sürdürülmüştür. Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasının ardından 1922'de saltanat kaldırılmış ve 29 Ekim 1923'te cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte devletin yönetim şekli belirlenmiş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), gücünü halktan alarak egemenlik yetkisini kullanan tek kurum olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk, yanında İsmet İnönü, Fevzi Çakmak ve kadrosunun diğer üyeleriyle birlikte TBMM'den çıkıyor. (29 Ekim 1930)

1. **Türklerde tarihsel süreçte farklı yönetim biçimlerinin ortaya çıkma nedenleri neler olabilir?**
2. **Sizce tarihsel süreçte hangi toplumsal sorunlar, yönetim biçimlerinin değişmesine neden olmuştur?**

7.1. Siyaset Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları

Toplumsal bir varlık olan insan, yaşamını devam ettirebilmek ve diğer insanlarla bir arada yaşayabilmek için bir düzene ihtiyaç duyar. Böylece otorite, güç, hükûmet, yasama gibi siyasetin temel unsurları ortaya çıkar. Arapça bir terim olan siyaset, genel anlamıyla "devlet işlerinin yürütülmesi" olarak tanımlanır. Siyasetin Batı dillerindeki karşılığı ise "politika"dır. Politika, Antik Çağ'da "polis" adı verilen şehir devletlerinin yönetimi için kullanılan bir terimdir. Antik Çağ'dan bu yana filozoflar, siyaset konusunda görüş bildirmişlerdir. Bunlardan Aristoteles, siyaseti yurttaşları ilgilendiren konular ve devlet yönetimi olarak tanımlamıştır.

Siyaset üzerine düşünen filozoflar; hak, adalet, eşitlik, özgürlük gibi kavramlar üzerinde durmuşlardır. Bu filozoflar; siyasetin doğası, toplum düzeni ve birey-devlet ilişkisi hakkında çeşitli teoriler ortaya koymuştur. Siyaset felsefesinin temel problemleri, genellikle devlet kavramı etrafında şekillenir. Devletin varlığının gerekliliği ve yönetimin kim tarafından üstlenilmesi gerektiği, bu alandaki tartışmaların odağını oluşturur. Çoğu filozof devletin gerekli olduğu görüşünde birleşirken bazı filozoflar, devleti insanın özgürlüğünü kısıtlayan yapay bir kurum olarak değerlendirmiştir. İktidarın kaynağı konusu da bu tartışmalar içinde önemli bir yer tutar. Bu bağlamda yönetimin kimin elinde olması gerektiği sorusuna cevap aranır.

Uygulama-7.1 *Siyaset Felsefesinin Kavramlarını Öğreniyorum*

Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

1. Adım: *Aşağıda siyaset felsefesinin konularını ve temel kavramlarını içeren hikâye kartları verilmiştir. Bu kartlarda yer alan konu ve kavramları belirleyiniz.*

Hikaye 1

Bir uçak kazası sonrası elli kişi ıssız bir adada mahsur kalır. Aralarında doktorlar, mühendisler ve çocuklar vardır. Adadakiler; kimin hangi işi yapacağına, yiyeceklerin nasıl paylaşılacağına ve kararları kimin vereceğine dair tartışmaya başlar.

Hikâyede ele alınan kavramlar: .....

Hikaye 2

10/A sınıfına büyük bir pasta getirilir. Öğrencilerden biri "Herkes aynı büyüklükte parça almalı." derken bir diğeri "Sabah kahvaltı yapmayanlara daha büyük parça verilmeli." diyerek fikrini açıklar. Üçüncü bir öğrenci ise "Pastayı getiren en büyük parçayı almalı." görüşünü savunur.

Hikâyede ele alınan kavramlar: .....

Hikaye 3

Şehir planlamacısı olan Senem, yıllardır üzerinde çalıştığı bir proje hazırlar. Bu şehirde para geçmez, herkes yeteneğine göre çalışır ve akşamları tüm halk, büyük bir sofrada birlikte yemek yer. Kimse kimseden üstün değildir ve hiçbir kapıda kilit yoktur. Senem, bu hayalî şehrin adını "Mükemmeliyet" koyar.

Hikâyede ele alınan kavramlar: .....

Hikaye 4

Uçsuz bucaksız ovalarda yaşayan göçebe bir kabile vardı. Kabile üyeleri, hangi yöne gideceklerine, nerede çadır kuracaklarına ve günlerini nasıl geçireceklerine kendileri karar verirdi. Yaşamlarını tamamen kendi iradeleriyle şekillendirirlerdi. Her sabah uyandıklarında önlerinde uzanan engin ufukta yeni seçimler yapmanın heyecanını hissederlerdi. Kabile üyelerinin her biri, aldığı kararların sonuçlarını üstlenmeye hazırdı.

Hikâyede ele alınan kavramlar: .....

Hikaye 5

Kalabalık bir şehirde Elif adında genç bir sanatçı yaşardı. Elif, kendi iç dünyasını resimlerine yansıtmayı çok severdi. Şehrin diğer sakinleri Elif'in sergilerini gezerken ortak bir duygu etrafında bir araya gelirdi. Binlerce insanın oluşturduğu bu devasa yapının içinde Elif, kendi benzersiz varlığıyla bütünün çok değerli ve eşsiz bir parçasıydı.

Hikâyede ele alınan kavramlar: .....

Hikaye 6

Ada ülkesinin insanları, aralarındaki işleyişi düzenlemek ve güvenliği sağlamak için büyük bir konsey kurdu. Konsey, herkesin uyacağı yazılı kurallar belirledi ve bu kuralları uygulama yetkisini seçilmiş yöneticilere verdi. Yöneticiler, ellerindeki bu gücü adanın huzurunu sağlamak amacıyla kullandı. Böylece ada halkı; artık düzenli, kurallı ve güvenli bir sistemin çatısı altında yaşamaya başladı.

Hikâyede ele alınan kavramlar: .....

■ **2. Adım:** *Siyaset felsefesinin aşağıda verilen temel kavramlarını kendi cümlelerinizle tanımlayınız.*

Adalet: .....

Birey: .....

Devlet: .....

Eşitlik: .....

İktidar: .....

Özgürlük: .....

Toplum: .....

Ütopya: .....

■ **3. Adım:** *Aşağıda yarım bırakılan ifadeleri günlük yaşamınızdan örnekler vererek tamamlayınız. Bu konularla ilgili çıkarımlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.*

Siyasetin amacı .....

.....

Siyasetin işlevi ve toplumsal hayattaki önemi .....

.....

.....

Adalet, özgürlük ve eşitlik arasında .....

.....

.....

Hak ve özgürlükleri korumak önemlidir. Çünkü .....

.....

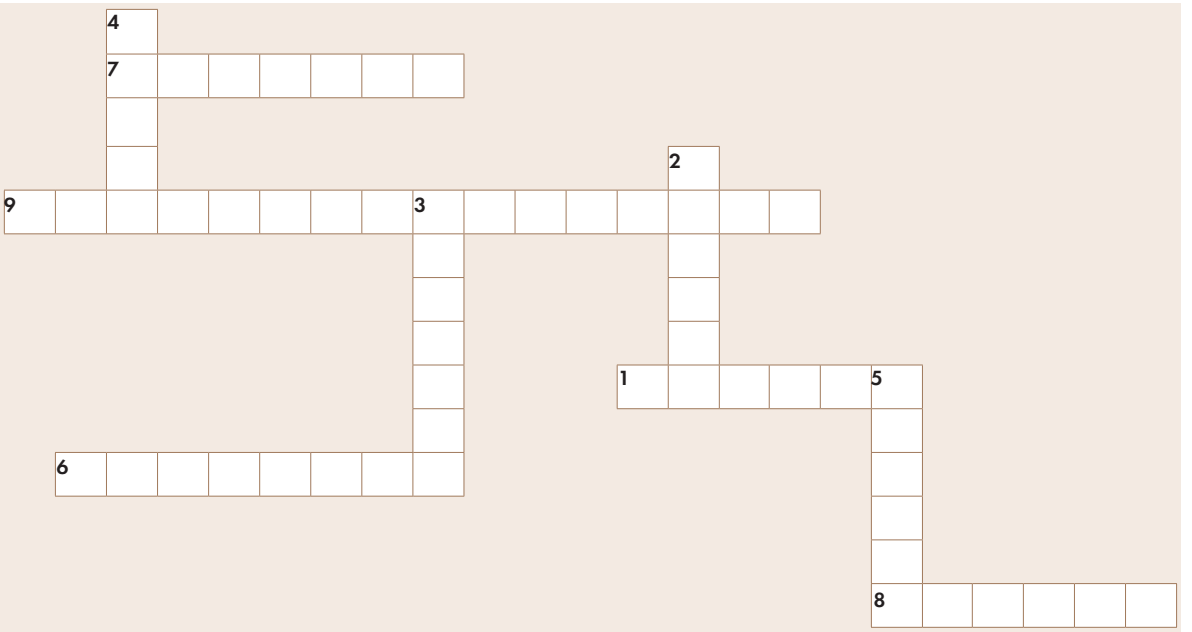
.....

Siyaset felsefesinin konusu .....

.....

■ **4. Adım:** *Kavram yanılgıları ve öğrenme eksikliklerinizi gidermek için aşağıdaki bulmacayı çözünüz.*

1. Gerçekleşmesi arzu edilen kusursuz ve ideal düzen tasarımı.
2. Belli bir sınırları olan toprak parçası üzerinde egemenlik kuran en büyük siyasi kurum.
3. Tüm insanların aynı haklara ve değere sahip olması durumu.
4. Toplumu oluşturan ve kendi kimliği olan tekil varlık.
5. Hakların korunması ve herkese hakkı olanın verilmesi ilkesi.
6. İnsanın kendi iradesiyle dilediği gibi seçim yapabilme ve eylemde bulunabilme durumu.
7. Bir toplumu yönetme ve kararlar alma gücünü elinde bulunduran yetkili güç.
8. Bir arada yaşayan ve ortak değerleri paylaşan büyük insan grubu.
9. Yönetim biçimlerini, otoriteyi ve hukuku temel ilkeleriyle inceleyen felsefi düşünce alanı.

7.2. Siyaset Felsefesinin Temel Problemleri

Tarih öncesi çağlarda tarımla uğraşıp yerleşik hayata geçen insanların oluşturduğu küçük topluluklar, zamanla gelişip değişerek devlet biçimini almıştır. Devlet; belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan, aralarında dil, kültür, tarih vb. birliktelik bulunan insanlardan oluşan siyasi örgütlenmedir. Siyaset felsefesi çerçevesinde filozoflar, toplum ve devlet ile ilişkili pek çok konuyu sorgulamışlardır. Bu sorgulamalarda üç ana problemin öne çıktığı görülür: devletin kökeni, iktidarın kaynağı ve meşruiyeti, ideal düzen arayışları ve ütopyalar.

Devletin Kökeni Problemi

Devletin kökeni problemi, devlet kavramıyla ilgili tartışmaları kapsar. Siyaset felsefesinde temel olarak "Devlet nedir?" sorusuna cevap aranır. İnsanların bir araya gelerek siyasi bir örgütlenme oluşturma nedenleri ve bu yapının doğal mı yoksa yapay mı olduğu, devletin kökenine ilişkin temel problemler arasında yer alır. Bu bağlamdaki tartışmalar, iki farklı yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yaklaşımların ilki, devletin doğal bir kurum olduğunu savunur. Bu yaklaşıma göre devlet, insanın mutluluğu ve iyi yaşaması için zorunlu ve doğal bir kurumdur. Diğer bir görüşe göre ise devlet, insanların karşılıklı anlaşmaları sonucu oluşturulan yapay bir kurumdur. Bu yaklaşıma göre insanlar, devletin ve yasaların olmadığı belirsiz ve güvensiz bir ortamdan kurtulmak için bir araya gelir. Bu birliktelik, toplumsal sözleşme aracılığıyla gerçekleşir ve devletin temelleri bu sözleşme ile atılır.

İktidarın Kaynağı ve Meşruiyeti Problemi

Toplumlar ortaya çıktığından itibaren her zaman bir iktidar olgusunun var olduğu görülür. İktidar, bir kişinin ya da bir grubun kendi iradesini başkalarına kabul ettirebilme gücü olarak tanımlanabilir. Bu yönüyle iktidar, gerektiğinde zor kullanma yetkisini de içerir. Diğer yandan her iktidar, aynı zamanda otorite olmayabilir. Otorite, meşru (haklı ve kabul edilmiş) iktidar anlamında kullanılır. İnsanlar, otoritenin emirlerine sadece zorlandıkları için değil onu haklı buldukları için uyarlar. Başka bir deyişle otoritede insanlar, meşru gördükleri için iktidara itaat ederler. Eğer bir iktidar, meşru kabul edilmezse sadece zor kullanarak varlığını sürdürmek zorunda kalır ve bu durum uzun vadede istikrarsızlığa yol açar. Bunun sonucunda iktidar, varlığını devam ettiremez. Üç farklı otorite biçiminden bahsedilir: geleneksel, karizmatik ve akılsal otorite.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

- *Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.*
- **1. Adım:** *Durum kartlarından yararlanarak soruları cevaplayınız.*

Kart 1: Gece Yarısı Baskını

Düzensizler kasabasında hiçbir güvenlik gücü ve yasa yoktur. Bir grup, başkalarının kışlık erzaklarını her gece zorla almaktadır. İnsanlar, korkudan uyuyamaz hâle gelmiştir. Bu durumdan bıkan kasaba halkı, bir meydanda toplanır ve içlerinden en dürüst ve en güçlü beş kişiye kendilerini korumaları için yetki vermeyi tartışır.

Neden bir güce ihtiyaç duyulur?

Kart 2: Su Kuyusu Çatışması
Kurak bir bölgede sadece bir tane su kuyusu vardır. Herkes aynı anda su almak istediği için kuyu başında kavgalar çıkmakta ve su boşa akmaktadır. Bir süre sonra sırayı düzenleyecek ve kurallara uymayanları cezalandıracak bir "Kuyu Heyeti" seçilmesine karar verilir.

Düzen olmaması durumunda devletin kaynakları nasıl etkilenir?

Kart 3: Birlikte Yaşama Sözleşmesi
Bir grup insan yeni bir ada keşfeder. Aralarında çok farklı inançlara ve alışkanlıklara sahip kişiler vardır. Bazıları "En yaşlımız yönetsin." derken bazıları "Oylama yapalım." der. Sonunda herkesin imzaladığı bir "Ortak Yaşam Belgesi" hazırlanır.

Yöneten kişinin sözünün dinlenmesi için halkın onay vermesi zorunlu mudur?

- **2. Adım:** *Aşağıdaki ifadeleri tamamlayarak sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.*

1. İnsanlar, bir arada yaşarken bir üst otoriteye ihtiyaç duyarlar çünkü...

2. Devletin temel varlık nedeni sadece yasaklar koymak değil aynı zamanda...

3. Bir iktidarın aldığı kararların toplum tarafından kabul görmesi (meşruiyet) için zorunludur çünkü...

4. Eğer bir toplumda devlet mekanizması tamamen ortadan kalksaydı...

- **3. Adım:** *Aşağıdaki bilgi görsellerini inceleyerek bilgi görsellerindeki problemlerin neler olduğunu belirtiniz. Bilgi görsellerindeki düşünce ve argümanların ikna ediciliğini değerlendiren sınıf içi tartışma yapınız.*

Devletin Kökeni Problemi

Doğal Bir Kurum Olarak Devlet

Platon

Devlet, bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak ve toplumsal düzeni sağlamak için var olan bir organizmadır. Yöneticiler, askerler ve işçiler olmak üzere üç kısımdan oluşur. Bu gruplar, insan bedenindeki organlar gibi farklı görevleri yerine getirir. Örneğin beyin, insan vücudunun yönetiminden kalp ise savunmasından sorumludur. Ayakların görevi, çalışmayı ve hareketi sağlamaktır. Benzer şekilde devleti yöneticiler yönetir, askerler de savunma ve savaş işlerini üstlenir. İşçilerin görevi ise üretmek ve çalışmaktır.

Farabi

Devlet, insan vücudundaki organların farklı işlevleri yerine getirmesi gibi çeşitli görevleri üstlenen yapılardan oluşan doğal bir kurumdur. Devletin en üstünde yönetici olarak hükümdar yer alır. İdeal bir devlette bu yönetici, peygamber gibi erdemli bir kişidir. Devletin yapısı ve biçimi, onu oluşturan insanların özelliklerine göre farklılık gösterir.

İbni Haldun

Devlet, bir topluluğun diğer topluluklar üzerindeki egemenliği sonucu doğar. Gücü elinde bulunduran topluluk, devletin yönetimini ele geçirir. Topluluklar, gücünü "asabiyet"ten (toplumsal dayanışma ve birlik) alır. Asabiyet, topluluğun bir arada durarak iktidarı elde etmesini sağlar. Toplumda kuvvetli olanlar, zayıf olanları ezme eğiliminde olduğu için devlet, zayıf olanları kuvvetli olanlara karşı korumak amacındadır.

Yapay Bir Kurum Olarak Devlet

T. Hobbes

İnsanlar, doğa hâlinde birbirlerine karşı acımasızdır ve güçlü olanlar, güçsüzleri ezebilir. Güçsüzler, kendilerini bu tehlikelerden koruyabilmek için bazı haklarını devlete, "Leviathan" (Levyatan) olarak adlandırılan güçlü bir yapıya devrederler. Leviathan, sınırsız gücünü kullanarak toplumsal düzeni ve insanlar arasında esenliği sağlar.

J. Locke

İnsanlar, doğa hâlinde özgür ve eşit bir şekilde yaşamalarına rağmen bazı haklarını güvence altına almak için yasalara ve bu yasaları uygulayacak bir otoriteye ihtiyaç duyarlar. Doğal haklarını (yaşam, özgürlük, mülkiyet) korumak amacıyla aralarındaki toplumsal sözleşme ile devleti kurarlar.

Jean Jacques Rousseau

İnsanlar, doğuştan özgürdür ancak toplum, bu özgürlüğü kısıtlayabilir. Devlet, genel iradenin oluşturduğu bir sözleşme ile varlık bulur ve devletin temel amacı, bireylerin özgürlüğünü korumaktır. Bu sözleşme, toplumun düzenini sağlarken aynı zamanda bireylerin haklarını güvence altına almayı amaçlar.

İktidarın Kaynağı ve Meşruiyeti Problemi

Karizmatik Otorite

Karizmatik otorite, bir liderin olağanüstü kişisel özelliklerine duyulan inançtan doğar. İnsanlar, lideri özel, kurtarıcı ve üstün gördükleri için ona itaat ederler. Liderin istekleri, emir kabul edilir ve bunlara sorgulanmaksızın uyulur. Bu bakımdan otorite, meşruiyetini karizmatik liderden alır. Başka bir deyişle meşruiyet tamamen lidere bağlıdır. Liderin ölmesi ya da sahip olduğu düşünülen olağanüstü özelliklerini kaybettiğine inanılması durumunda meşruiyet de hızla zayıflar ve sistem çökmeye başlar. Mahatma Gandhi, karizmatik otoriteye örnek olarak gösterilebilir.

Geleneksel Otorite

Geleneksel otorite; gücünü toplumun gelenek, görenek ve inançlarından alır. Meşruiyetin kaynağı, yazılı olmayan geleneklerdir. Bu sistemde yönetim, babadan oğula geçer. Yöneticinin yetkin olup olmadığına bakılmaksızın sadece "belli bir soydan geldiği için" ona itaat edilir. Geleneksel otoriteler genellikle değişime ve yeniliğe karşı direnç gösterir. Bu otorite türü, özellikle sanayi öncesi toplumlarda ve bazı modern monarşi örneklerinde görülmektedir.

Akılsal Otorite

Akılsal otorite, hukuk kuralları ve yasalar temelinde oluşur. İnsanlar, kişilere değil onların temsil ettiği makama ve kurallara itaat ederler. Otorite; gücünü anayasa, yasalar ve yazılı kurallardan alır. Yöneticiler, bu yasal çerçeve ile sınırlandırılmıştır ve belirli bir süre için görev yaparlar. Aynı şekilde halk da bu kurallara uymakla yükümlüdür. Akılsal otoritede meşruiyet, kuralların tarafsızlığına ve hukuka uygunluğuna dayanır. Bu otorite biçimi, modern demokratik toplumların temel yönetim anlayışını oluşturur.

- **4. Adım:** *3. Adım'da verilen bilgi görsellerindeki görüş ve argümanları grup arkadaşlarınızla değerlendirerek aşağıdaki tabloyu doldurunuz.*

	Görüş ve Argümanların	
	Güçlü Yönleri	**Zayıf Yönleri**
Doğal Devlet Yaklaşımı		
Yapay Devlet Yaklaşımı		
Geleneksel Otorite		
Karizmatik Otorite		
Akılsal Otorite		

"Siyaset Felsefesinin Temel Problemleri" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için ilgili karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

İdeal Düzen ve Ütopyalar

Siyaset felsefesinde devletin kökeni, iktidarın kaynağı ve meşruiyeti tartışmasından sonra öne çıkan bir diğer problem ise toplumun ve devletin nasıl daha adil ve ahlaki bir şekilde düzenlenebileceğidir. Bu problem, en iyi yönetim biçiminin ne olduğuna ve ideal bir toplumsal düzenin nasıl kurulabileceğine dair soruları içerir. Bu bağlamda hak, adalet, eşitlik, özgürlük gibi kavramlar üzerinden ideal bir siyasi düzenin nasıl olması gerektiği tartışılır.

İnsanlar; yaşadığı toplumsal düzende adil, eşit, özgür, güvenli ve refah dolu bir hayat sürmeyi isterler. Bu düzeni sağlamak için de siyaset, devlet, hukuk, ahlak gibi toplumsal kurumlar oluşturmuşlardır. Ancak bu kurumların işleyişindeki bazı aksaklıklar, toplumsal düzende birtakım sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Adaletsizlik, eşitsizlik, özgürlüklerin kısıtlanması, güvenlik zafiyeti, refah düzeyinin düşüklüğü vb. toplumsal sorunlar, ideal bir düzenin mümkün olup olmadığının sorgulanmasına yol açmıştır. Felsefe tarihinde bazı filozoflar, ideal düzenin mümkün olmadığını savunur ve anarşizm olarak adlandırılan bir yaklaşımı benimserler. Anarşizmi savunan filozoflar; siyasi otoritenin bulunmadığı, insanların özgürce ve erdemli bir yaşam sürdüğü düzeni savunurlar. Bu nedenle yalnızca devlet ve düzenin gerekliliğini reddetmekle kalmaz, aynı zamanda otoritenin olmadığı ve özgürlüğe dayalı yeni bir toplumsal düzen arayışına girerler. Bazı filozoflar ise ideal bir düzenin varlığını kabul eder ve bu düzenin nasıl olması gerektiğini ütopya olarak nitelendirilen eserlerle ifade ederler. İdeal düzenin varlığını savunanlar, bu düzenin ölçütü konusunda üç farklı yaklaşım geliştirmişlerdir.

Özgürlük Temelli Yaklaşım: İdeal bir düzenin insanın dinî, siyasi ve ekonomik özgürlüğü ile mümkün olduğunu savunur. Bireyin çıkarlarını devletin çıkarlarından üstün tutar ve devletin bireyin yaşamına olabildiğince az müdahalede bulunması gerektiğini belirtir.

Eşitlik Temelli Yaklaşım: İdeal bir düzenin insanlar arasında eşitliğin sağlanmasıyla oluşacağını savunur. Eşitliğin de ancak üretim araçlarının ortak mülkiyeti ile sağlanabileceğini ve eşitlik sağlandığında özgürlüğün de gerçekleşeceğini iddia eder.

Adalet Temelli Yaklaşım: İdeal düzene toplumsal adaletin sağlanmasıyla ulaşılacağını savunur. Bu nedenle sosyal devlet ilkelerini benimseyerek eşitlik ve özgürlüğü dengelemeye çalışır. Bu yaklaşıma göre toplumsal adaletin sağlanması, insanlar arasındaki eşitsizliği ortadan kaldırmak için devletin tüm imkânlarının insanlara adil bir şekilde dağıtılması ve yoksulların ortalama bir yaşam standardına sahip olması ile mümkündür. Aynı zamanda insanların kendilerini geliştirmeleri için özgür olmaları da gerekir.

Uygulama-7.2 *Adil, Eşit, Özgür ve Güvenli Toplum Mümkün mü?*

Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılarak birer grup sözcüsü seçiniz. Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

1. Adım: *Günlük hayatta karşılaşılan toplumsal sorunlar nelerdir? Öne çıkan üç örnek sorun yazınız ve örneklerinizi diğer gruplarla paylaşınız.*

1. Örnek: .....

.....

2. Örnek: .....

.....

3. Örnek: .....

.....

■ **2. Adım:** *Verilen örnekler üzerinden insanların adil, eşit, özgür ve güvenli bir düzen içinde yaşamasının mümkün olup olmadığına dair grubunuzun ortak görüşünü yansıtan bir argüman geliştiriniz. Argümanınızı oluştururken iddianızı gerekçeleriyle birlikte açık bir şekilde ifade etmeye özen gösteriniz. Görüş ve argümanlarınızı diğer gruplarla paylaşınız ve onların ortaya koyduğu görüş ve argümanlarla karşılaştırınız. Bu görüş ve argümanların güçlü veya zayıf yönlerini değerlendiriniz. Yaptığınız değerlendirmede haklara saygı, toplumsal düzen ve birlikte yaşama kuralları arasındaki ilişkiyi yorumlayınız.*

Görüş ve Argümanımız: .....

Gerekçelerimiz: .....

Görüş ve argümanlarımın güçlü yönleri: .....

Görüş ve argümanlarımın zayıf yönleri: .....

■ **3. Adım:** *Aşağıdaki soruları grup içinde değerlendirerek cevaplayınız.*

1. Kişisel ve toplumsal haklara saygı göstermek niçin önemli ve gereklidir? Açıklayınız.

2. Toplumsal düzenin sağlanmasında millî bilincin rolü ve önemi nedir? Açıklayınız.

Uygulama-7.3 *Ütopya mı, Distopya mı?*

Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

1. Adım: *Aşağıdaki bilgi notundan yararlanarak ideal bir toplumsal düzenin mümkün olup olmadığını sorgulayınız. Görüşlerinizi gerekçeleriyle birlikte sözlü biçimde sınıf arkadaşlarınıza açıklayınız.*

BİLGİ NOTU

ÜTOPYALAR

Ütopya, gerçekleşmesi mümkün olmayan hayalî bir yer veya durumdur. Ütopyalar, gerçek hayatta var olmayan bir yaşam biçimini tasvir eden kurgulardır. İnsanların güvenli, adil, eşit ve refah içinde yaşayabileceği toplumsal düzeni betimlerler. Genellikle mevcut sosyal, politik ve ekonomik düzenin eleştirisini içerirler. İlk ütopya, Platon tarafından yazılan "Devlet" adlı eserdir. Ancak ütopya kavramını ilk kez filozof ve siyasetçi olan Thomas More (Tamıs Mor) kullanmıştır. T. More, içinde yaşadığı toplumun kusurlarını görerek daha ideal bir düzenin nasıl olabileceğine yönelik düşüncelerini "Ütopya" adlı eserinde açıklar.

Ütopyaların Genel Özellikleri

- Savaşların ve çatışmaların olmadığı bir toplum vardır.
- Herkesin eşit fırsatlara sahip olduğu bir düzen bulunur.
- Kaynakların adil dağıtıldığı bir ekonomik refah görülür.
- Toplumun yararına kullanılan ileri teknoloji ve bilimsel gelişmeler görülür.
- Doğayla uyum içinde sürdürülebilir bir yaşam vardır.
- Bireysel hakların korunduğu ve siyasal katılımın sağlandığı bir sisteme sahiptir.
- Düşünce, ifade ve hareket özgürlüğü vardır.
- Toplum içinde yardımlaşma ve dayanışma yüksektir.

DİSTOPYALAR

Distopyalar ise ütopyanın tam tersi olarak korku, baskı, adaletsizlik ve özgürlük kısıtlamalarının egemen olduğu bir toplumu betimler.

Distopyaların Genel Özellikleri

- Baskıcı bir yönetim ile bireylerin yaşamları kontrol edilir.
- Sosyal adaletin olmadığı, derin eşitsizliklerin bulunduğu bir toplum görülür.
- Maddi yetersizlikler ve kaynak kıtlığı vardır.
- İnsanları kontrol eden, sömüren veya tehdit eden teknolojiler hâkimdir.
- Toplumda egemen olan korku ve güvensizlik hâli nedeniyle insan ilişkileri bozulmuştur.
- Çevresel felaketlerin yanı sıra doğanın tahrip edildiği görülür.
- Düşünce, ifade ve hareket özgürlüğü kısıtlanmıştır.

2. Adım: *Yapay zekânın ya da robotların insanlar üzerinde hâkimiyet kurduğu bir durumu konu alan ütopya tarzı kısa bir yazı yazınız. Yazınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.*

Performans Görevi

Beklenen Performans: *Felsefi metin inceleme*
Süre: *1 ders saati*

Göreve Başlamadan Önce Dikkat Edilecek Noktalar

- Bu çalışma ile ilgili görev ve sorumluluklarınızı etik ilkelere uygun bir şekilde zamanında yerine getirmeniz gerektiğini dikkate alarak bir planlama yapınız.
- Örnek metni ya da Performans Görevi karekodunda yer alan metinlerden birini seçiniz.
- Metinleri sınıfta dengeli bir şekilde paylaşmaya dikkat ediniz.
- Metin seçiminde sizin de görüş ve isteğiniz önemli olduğu için metin paylaşımında öğretmeninizle iletişim hâlinde olunuz.

Görevi Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar (Okul Dışı Çalışma)

- Seçtiğiniz metni Metin İnceleme Formu'ndaki ölçütlere göre inceleyiniz.
- Metin İnceleme Formu'nu, incelediğiniz metne göre doldurunuz.

Görev Bitiminde Dikkat Edilecek Noktalar (Sınıf İçi Çalışma)

- Çalışmanızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Metin İnceleme Formu, öğretmeniniz tarafından Performans Görevi karekodunda yer alan Dereceli Puanlama Anahtarı ile değerlendirilecektir.

Performans Görevi

Örnek Metin

TOPLUMSAL YAŞAMIN ZORUNLULUĞU HAKKINDA

Toplumsal yaşam kaçınılmaz bir gerekliliktir. Filozoflar bu gerçeği şu şekilde ifade ediyorlar: "İnsan, doğası gereği sosyal bir varlıktır." Yani topluluk hâlinde ve toplum içinde yaşaması kaçınılmazdır. Bu durumun onların terminolojisindeki ifadesi medeniliktir. Bizim sosyal yaşam ile (umrân) kastettiğimiz de budur.

(...) Allah insanı, ancak beslenerek yaşamını sürdürebilecek bir tabiatta yaratmış. (...) Ancak birey olarak tek bir insanın gücü, beslenme ihtiyacını karşılama ve yaşamını devam ettirecek maddeleri bulma işinde yetersiz kalır. (...)

O hâlde, güçlerin birleştirilmesi gerekir. (...)

Aynı şekilde her fert, kendisini savunmak için de diğer insanlarla yardımlaşmaya ihtiyaç duyar. (...)

Eğer insanlar birbirleriyle yardımlaşmasalar, ne hayatlarını devam ettirmek için beslenme ihtiyacını karşılayabilirler, ne de kendilerini savunabilirler. Gerekli silahlara sahip olmadıkları için hayvanlara yem olurlar ve nesilleri adım adım tükenir. (...)

Öyleyse insan için böyle bir toplumsal yaşam modeline yönelmesi kaçınılmaz bir zarurettir. (...)

İnsanlar için zorunlu olan bu toplumsal yaşam tesis edilip, dünya onlarla mamur olunca, insanların hayvani tabiatlarındaki düşmanlık ve zulüm özelliklerinden dolayı, onlar arasındaki düzeni tesis edip koruyacak bir yönetici de kaçınılmaz olacaktır. (...) Başlarında onları birbirlerinin düşmanlıklarına karşı koruyacak (...) gözetici bir varlık olmalıdır. Bu ise onların dışında başka bir canlı türü olamaz. (...)

Onun için de bu yönetici ve düzen sağlayıcı mutlaka onlardan biri olacak, topluluğunun üzerinde sözünü dinletebileceği bir güç, hakimiyet ve otorite kuracaktır. Böylece hiç kimse bir başkasına haksızlık edemeyecektir. İşte bu, hükümdarlığın (devletin) ifadesidir. (...)

İbni Haldun, *Mukaddime*
(Kısaltılmıştır.)

METİN İNCELEME FORMU

Metnin Alıntılandığı Eser ve Eserin Yazarı	
Metinde Geçen Felsefi Kavramlar	
Ele Alınan Problemler	
Metinde Öne Sürülen Argümanlar	
Argümanların Gerekçelerinin Gösterilmesi	
Argümanlara Yönelik Eleştirel Değerlendirmeniz	

7. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1 ve 2. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Bir iş yerinin yöneticileri, iş yerinin çeşitli alanlarına güvenlik kameraları taktırmayı planlamaktadır. Yönetim, bu kameraların hem disiplini hem de çalışanların güvenliğini sağlayacağını ve olası sorunları önceden tespit etmekte faydalı olacağını savunmaktadır. Ancak bazı çalışanlar, bu kameraların sürekli izlenme hissi yaratarak kişisel özgürlüklerini ihlal ettiğini düşünmektedir. Bununla birlikte çalışanlar, özel alanlarının kalmadığını ve sürekli gözlem altında olmanın kendilerini rahatsız ettiğini de belirtmektedir. Yönetim ise güvenliğin özgürlükten daha önemli olduğunu savunmaktadır.

1. İş yeri yönetimi, sunduğu argümanlarda sizce haklı mıdır? Gerekçelendirerek açıklayınız.

2. Bu durumda iş yeri güvenliği ile çalışanların bireysel özgürlüğü arasındaki denge nasıl sağlanabilir?

3-6. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Bir televizyon programında uzmanlar ve katılımcılar "ideal düzenin inşası" konusunu tartışmaktadır.

Sunucu: Hoş geldiniz! Bu programımızda sizinle ideal düzenin nasıl inşa edilebileceğini tartışacağız. Konuklarımız arasında farklı yaklaşımları savunan uzmanlar var. Size ilk olarak şu soruyu yöneltelim: İdeal düzeni hangi temeller üzerine inşa etmeliyiz?

Birinci uzman: Özgürlük temel olmalı. Bireylerin dinî, siyasal ve ekonomik özgürlükleri olmadan ideal bir düzen kurulamaz.

İkinci uzman: Özgürlük, eşitlik olmadan bir anlam ifade etmez. İnsanlar arasında eşitlik sağlanmadan ideal bir düzen oluşturulamaz.

Üçüncü uzman: Adalet, her şeyden önce gelir. Toplumsal adalet sağlanmadan ne özgürlük ne de eşitlik mümkün olur.

3. Birinci uzmanın savunduğu görüşün güçlü ve zayıf yönleri nelerdir? Açıklayınız.

4. İkinci uzmanın eşitlik vurgusu, hangi felsefi yaklaşımla ilişkilendirilebilir?

5. Üçüncü uzman, savunduğu görüşü desteklemek için başka hangi argümanlar öne sürebilir?

6. Düzenin imkânı konusunda uzmanlardan hangisinin görüşlerini desteklersiniz? Gerekçelendirerek açıklayınız.

7-10. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Tarih dersinde öğretmen, eski Türk devletlerinin kuruluşunu ve yapısını anlatmaktadır.

Öğretmen: Eski Türk devletleri, göçebe toplumların özelliklerini taşırdı ve bu devletlerin oluşumu aile ve boy birliği esasına dayanıyordu. En küçük toplumsal yapı aileydi. Aileler ise "boy" denilen daha büyük toplulukları, boylar da birleşerek "budun"ları oluştururdu. Devletin temelini oluşturan bu yapıyı bir arada tutan güç ise toplumsal dayanışma ve ortak düşmana karşı birlikte hareket etme becerileriydi. Eski Türk devletlerinde hükümdar, genellikle "kağan" ünvanını alırdı. Peki, kağan nasıl seçilirdi?

Cengiz: Kağanlar, genellikle soylu ailelerden gelirdi ve kağanlık, çoğunlukla babadan oğula geçerdi.

Ethem: Ama sadece soylu olmaları yetmezdi. Kağanın liderlik vasıflarını kanıtlaması, halkın güvenini kazanması da gerekirdi. İyi bir savaşçı olması, halkını zorlu yaşam şartlarında koruyabilmesi, düşmanlara karşı zafer kazanması ve halkın refahını sağlaması çok önemliydi.

Özlem: Eski Türklerdeki "kut" anlayışı da liderin belirlenmesinde önemli bence. Kağanın Gök Tanrı'dan aldığı kutsal bir yetkiye sahip olduğu düşünülürdü. Eğer kağan başarısız olursa halk, Tanrı'nın ondan "kut"u geri aldığına inanır ve böylece meşruiyetini kaybederdi.

Filiz: Fakat halkın desteği olmadan bu meşruiyet, pek de güçlü olmazdı. Eski Türk devletlerinde liderler, savaşlarda gösterdikleri başarılarla da iktidara gelir ve bu başarılarla halkın güvenini kazanırdı.

Mahmut: Eski Türk toplum yapısında herkesin bir görevi vardı. Toplum, genellikle savaşçı bir yapıya sahipti çünkü göçebe yaşam tarzında hem hayatta kalmak hem de topraklarını savunmak önemliydi. Kağanlar ise topluluğun lideri olarak bu savaşçı toplumun en üst seviyesindeki kişiydi. Onların görevi halkı korumak, refahı sağlamak ve adaleti uygulamaktı.

Öğretmen: Kağan, sadece bir savaşçı lider değil aynı zamanda halkın manevi lideriydi. Toplumun ahlaki düzenini de sağlamak zorundaydı. Eğer toplumda bir düzensizlik olursa ya da kağan başarısız olursa halk, bu lideri değiştirme hakkına sahipti. Toy (kurultay) adı verilen meclislerde önemli kararlar alınır ve liderler seçilirdi. Bu durum, halkın rızası ve katılımının devletin işleyişini şekillendirmesiyle karşılaştırılabilir.

7. Eski Türk toplumlarında devletin kökenini doğal devlet ve yapay devlet yaklaşımlarından hangisi ile açıklamak mümkündür? Gerekçelendirerek açıklayınız.

.....

.....

8. Eski Türk kağanları, iktidarlarının meşruiyetini nasıl sağlamışlardır?

.....

.....

9. Eski Türk devletlerinde toy meclislerinin varlığı, devletin yapay bir kurum olduğunu savunan düşünürlerden hangilerinin görüşleri ile ilişkilendirilebilir? Gerekçelendirerek açıklayınız.

.....

.....

10. Eski Türk devletlerindeki yönetim anlayışı, otorite tiplerinden hangisiyle örtüşür? Gerekçelendirerek açıklayınız.

.....

.....

7. Ünite Elektronik Ölçme ve Değerlendirme Soruları

8. Ünite
Din Felsefesi

Ünite Karekodu

Ünite Sunusu

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (Temsili)

> **“Din felsefesi; ebedî huzurun, hakikatin bölgesidir.”**
>
> **Georg Wilhelm Friedrich Hegels**

▶ **Bu ünitede**

- din felsefesinin temel kavram, konu ve problemlerini,
- din felsefesi alanındaki düşünce ve argümanlar üzerine felsefi muhakeme yapmayı

öğrenmiş olacaksınız.

Ünitede sizlerden din felsefesiyle ilgili metinlerde yer alan kavram, problem ve argümanları inceleyerek bir metin inceleme formu dolduracağınız performans çalışmasını gerçekleştirmeniz; yapılandırılmış gridi çözümlemeniz, ölçme ve değerlendirme sorularını çözmeniz beklenmektedir.

Ünite İçerik Çerçevesi

- **8.1. Din Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları**
- **8.2. Din Felsefesinin Temel Problemleri (Tanrı'nın Varlığına İlişkin Görüşler, Tanrı'nın Varlığına Yönelik Kanıtlamalar, Evrenin Sonluluğu ve Sonsuzluğu, Ruhun Ölümsüzlüğü)**

Anahtar Kavramlar

- **ibadet**
- **inanç**
- **vahiy**
- **kutsal**
- **iman**
- **Tanrı**
- **din**
- **mucize**

Başlarken

Din, insanlık tarihi boyunca insanların ve toplumların yaşamını derinden etkilemiştir. Bu etki, felsefenin de din üzerine düşünmesine ve dinî problemleri sorgulamasına neden olmuştur. Tanrı'nın varlığı, evrende bir amaç ve düzenin bulunup bulunmadığı, insanın ruhunun ölümsüzlüğü gibi problemler düşünürler tarafından yüzyıllar boyunca tartışılmıştır. Bu tür problemleri düşünme ve sorgulama süreci, din felsefesinin temelini oluşturur. Din felsefesi; dinin anlamı, kaynakları ve etkileri üzerine akılcı bir şekilde eleştirel sorgulamalar yapar. Bu bakımdan din felsefesiyle ilgilenen filozoflar, eleştirel bir bakış açısıyla dinî konulara dair sorular sorar ve bu sorulara cevap ararlar.

Düşünme Noktası

Aşağıdaki soruların cevaplarını arkadaşlarınızla paylaşınız.

1. Din nedir?
2. Tanrı'nın özellikleri nelerdir?
3. Vahiy ne demektir?
4. İman ile inanç arasındaki fark nedir?

Bilgi Köprüsü

Verilen görseller ve bu görsellere ait açıklamalardan yararlanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız. Cevaplarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız.

Sultanahmet Camisi'nde Ramazan Bayramı'nda bayram namazı kılan Müslümanlar (İstanbul, Türkiye)

Katolikler, İsa'nın acılarını ve İncil'deki önemli sahneleri temsil eden heykelleri taşırlar. Bu heykeller, Kutsal Hafta boyunca düzenlenen dinî alaylarda önemli bir yer tutar. (Granada, İspanya)

Türkistan'daki Türk toplulukları tarafından benimsenen şaman inancını temsil eden bir şaman

Budist rahip, tapınakta Dharma (Darma) davulu çalıyor ve dua ediyor. (Kyoto, Japonya)

Borobudur Tapınağı'ndaki Vesak Günü, Buda'nın aydınlanmaya ulaşmasını simgeler. Bu özel günde Buda'nın onuruna kâğıttan yapılmış fenerler yakılır ve tapınağın etrafında salınır. (Orta Java, Endonezya)

Prambanan Tapınağı'ndaki Tawur Kesanga Töreni, Hinduizm inancında kötü ruhlardan arınma günü olarak kutlanır. Bu özel günde ruhlara yiyecekler sunulur. [Yogyakarta (Yogyakarda), Endonezya)]

1. Görseller, size dinle ilgili hangi kavramları çağrıştırdı?

2. Verilen görseller, size dinin konusu hakkında neler düşündürdü?

3. Görsellerde yer alan dinlerde benzer olan unsurlar neler olabilir?

4. Felsefe ve din arasında nasıl bir ilişki olabilir?

8.1. Din Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları

İnsanlık tarihi kadar eski olan din, toplumların sahip olduğu kültürel ve sosyal özelliklere bağlı olarak farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır. Bu çeşitlilik, dinlerin tarihsel süreç boyunca farklı inanç biçimleri ve kutsal anlayışları geliştirmesine yol açmıştır. Kutsal kabul edilen unsur, dinlere göre değişse de dinlerin tümünde yüceltilen ve saygı duyulan bir kutsal güç daima vardır. Kutsal güce inancın içeriği, ibadet etme biçimi, kuralları vb. unsurlar dinlere göre değiştiği için dinin kesin bir tanımını yapmak zordur. Genel olarak din; doğaüstü bir tanrısal güç ya da varlıkla ilgili inançların, bu varlığa yönelik manevi eğilimlerin ve ona yapılan ibadetin oluşturduğu sistem olarak tanımlanabilir. Dinde mutlak bir iman söz konusu olduğundan kutsal gücün emir ve yasakları doğru kabul edilir ve uygulanır. Bu nedenle dinde herhangi bir konuyla ilgili çıkarım yapılırken inanç öğretilerine dayanılır. Din felsefesi ise din üzerine düşünen felsefe disiplinidir. Dinî konu ve problemlerle ilgili soru sorup bunlara akla dayalı, eleştirel cevap arar. Din felsefesi ile belli bir inancı meşrulaştırma amacı taşıyan teoloji her ne kadar dini konu edinseler de özünde birbirinden ayrı alanlardır.

Uygulama-8.1 *Din Felsefesini Öğreniyorum*

- *Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.*
  - **1. Adım:** *Aşağıdaki metinden yararlanarak din felsefesi ile teoloji arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirleyiniz. Belirlediğiniz bilgileri Venn diyagramına yerleştiriniz.*

Din Felsefesi

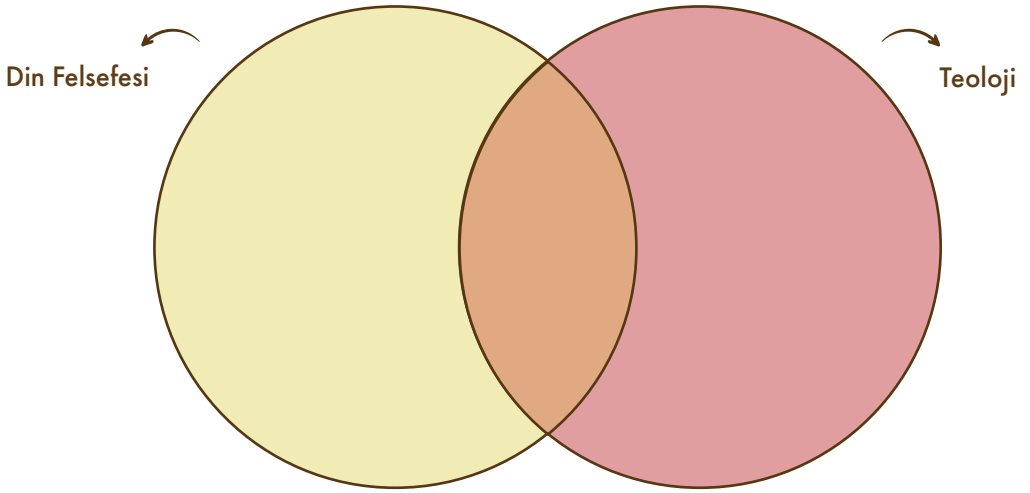
Din felsefesi, genel olarak dini ve dinle ilgili problemleri konu edinen bir felsefe disiplinidir. Bu disiplin, herhangi bir dinî çerçeveye bağlı kalmadan dinin ne olduğunu, farklı dinleri ve bunların temel kavramları ile argümanlarını inceler. İnanç sistemlerinin dayandığı temelleri, bu inançların mantıksal tutarlılığını ve dinin insan hayatındaki yerini sorgular.

Felsefi açıdan dinî inanışları incelemek, bir dine inanıp inanmama meselesi değildir. Bu inceleme; insanın varoluşu, ahlaki sorumlulukları, evrenin doğası gibi temel problemlere cevap aramayı da içerir. Din felsefesinin amacı, dinî inanç ve deneyimleri akılcı, eleştirel ve objektif bir bakış açısıyla analiz etmektir. Bu nedenle din felsefesi, dogmatik yaklaşımlardan kaçınır. Örneğin filozoflar, "Tanrı var mıdır?" sorusunu sorduktan sonra cevaplarını gerekçelendirmeye çalışırlar. Tanrı'nın var olduğunu savunanlar, Tanrı'nın varlığına ilişkin farklı kanıtları öne sürerken Tanrı'nın varlığını reddedenler ise bu düşüncelerini gerekçelendirmeye çalışırlar. Din felsefesi, dinî inançların mantıksal dayanaklarını sorgulamanın yanında bu inançların insanın yaşamına nasıl anlam kattığını, ahlaki değer ya da normları nasıl şekillendirdiğini ve toplumsal yapılar üzerindeki etkilerini de araştırır.

Teoloji

Dini konu edinen bir diğer alan ise teolojidir. Kelime anlamı "tanrı bilimi" olan teoloji; dinlerin öğretilerini, inançlarını ve uygulamalarını inceleyen bir disiplindir.

Teoloji, belirli bir dinin kendi içsel mantığı ve inanç sistemleri çerçevesinde dinî konuları ele alır. Bu nedenle her dinin kendine özgü teolojisi (Yahudi teolojisi, Hristiyan teolojisi, İslam teolojisi vb.) bulunur. Teolojinin temel amacı, ait olduğu dinin inançlarını gerekçelendirmek ve bu inançların doğruluğunu meşrulaştırmaktır. Bu nedenle teoloji, eleştirel olmak yerine savunmacı bir yaklaşımı benimser. Başka bir deyişle inanç ve kabulleri diğer dinler veya farklı düşünceler karşısında savunur. Teologlar (tanrı bilimci), dinî öğretileri yorumlayarak inançlarını destekleyen mantıksal ve teolojik argümanlar geliştirirler. Böylelikle kendi inanç sistemlerini daha sağlam bir temele oturtmaya çalışırlar.

- **2. Adım:** *Din felsefesinin temel kavramlarını (Tanrı, ibadet, iman, inanç, vahiy, din, mucize, kutsal) kendi cümlelerinizle açıklayınız. Açıklama ve çıkarımlarınızı güvenilir kaynaklardan (gov.tr., edu.tr. uzantılı genel ağ adresleri) doğrulayınız.*

Tanrı: .....

İbadet: .....

İman: .....

İnanç: .....

Vahiy: .....

Din: .....

Mucize: .....

Kutsal: .....

Kavram yanılgıları ve öğrenme eksikliklerinizi gidermek için aşağıdaki bulmacayı çözünüz.

Aşağıdaki soruların cevaplarını kelime ızgarasındaki harfleri (yukarıdan aşağıya ya da soldan sağa) birleştirerek işaretleyiniz.

1. İnsanın belirli bir düşünce ya da görüşe duyduğu derin bağlılık.

2. Doğanın ve varlığın kaynağı olarak kabul edilen, her şeye gücü yettiğine inanılan yüce varlık.

3. İnsanların dinî yükümlülüklerini yerine getirmesi.

4. Tanrı tarafından insanlara bildirilen buyruk yada düşünceler.

5. Bir kişinin dinî öğretilere ve Tanrı'nın varlığına duyduğu güven ve bağlılık.

6. Dinî konuları ele alan felsefe disiplini.

7. Dinî konuları belli bir dinin bilgileri ışığında değerlendiren disiplin.

8. Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve bunlara ibadet etmeyi sistemleştiren toplumsal bir kurum.

9. Peygamberlerin kendilerine inanmayan insanlara peygamberliklerini ispat etmek amacıyla Allah'ın iznine bağlı olarak gösterdikleri olağanüstü olaylar, durumlar.

10. Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, mukaddes.

J	S	O	A	T	A	N	R	I	K	S	K	Ç
B	L	Z	N	O	İ	M	G	M	Ğ	E	D	Ş
T	N	S	O	Ü	M	L	İ	S	R	F	İ	U
B	M	U	C	İ	Z	E	N	Ğ	V	H	N	A
S	H	İ	M	A	N	G	A	N	A	Ğ	F	R
J	Ü	J	Ç	P	Y	S	N	I	H	Z	E	A
L	F	V	R	D	E	E	Ç	Ü	İ	O	L	R
H	B	C	J	İ	L	A	T	G	Y	Ö	S	K
P	M	T	J	N	K	J	Ş	E	Ğ	H	E	U
P	O	G	I	V	İ	B	A	D	E	T	F	T
L	O	Ö	T	E	O	L	O	J	İ	V	E	S
S	O	S	G	J	Ş	V	B	J	K	G	S	A
Ç	N	Ç	B	P	U	Ö	L	R	S	L	İ	L

"Din Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

8.2. Din Felsefesinin Temel Problemleri

Din felsefesi alanında ele alınan problemler; insanın Tanrı, evren ve ruh gibi kavramlarla olan ilişkisini anlamaya yönelik sorgulamaları kapsar. Din felsefesinde öne çıkan dört temel problem vardır: Tanrı'nın varlığına ilişkin görüşler, Tanrı'nın varlığına yönelik kanıtlamalar, evrenin sonluluğu ve sonsuzluğu problemi, ruhun ölümsüzlüğü.

Tanrı'nın Varlığına İlişkin Görüşler

Din felsefesinin temel problemlerinden ilki, Tanrı'nın var olup olmadığı problemidir. Bu problemle ilgili görüş ortaya koyan iki farklı yaklaşım vardır: Tanrı'nın var olduğunu kabul edenler ve Tanrı'nın varlığını kabul etmeyenler. Tanrı'nın varlığını kabul edenler, Tanrı ile ilgili açıklamalarda farklılaşırlar. Burada teizm, deizm, panteizm gibi görüşler ortaya çıkar. Tanrı'nın varlığını kabul etmeyen filozoflar ise ateizm adı verilen görüşü benimser.

Tanrı'nın Varlığına Yönelik Argümanlar

Tanrı'nın varlığını kabul eden ya da reddeden bazı düşünürler, bu konuda akılcı bir temellendirmenin gerekli olduğuna inanırlar. Bu nedenle Tanrı'nın varlığı veya yokluğuna dair çeşitli kanıtlar ve argümanlar sunarlar. Tanrı'nın varlığını savunan düşünürler; teleolojik, kozmolojik ve ontolojik argümanlarla bu iddialarını desteklemeye çalışırlar. Tanrı'nın var olmadığını ileri sürenler ise düşüncelerini kötülük argümanıyla temellendirmeye çalışırlar.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

Bilgi görsellerini inceleyiniz. Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.

Tanrı'nın Varlığına İlişkin Görüşler

Panteizm

- Tanrı ile evren bir ve aynıdır.
- Evrenin her bir parçası, Tanrı'nın bir görünümü veya yansımasıdır.
- Tanrı, doğanın içinde ve her şeydedir; doğadan ayrı bir varlık değildir.

Teizm

- Her şeyi yaratan Tanrı'dır.
- Tanrı, evrende olup biten her şeyi bilen ve belirleyendir.
- Tanrı, evrenin işleyişine müdahale eder ve evreni yönetir.

Ateizm

- Tanrı'nın varlığına dair kanıt bulunmaz, dinî inançların bilimsel dayanağı yoktur.
- Tanrı kavramının ve ahlaki değerlerin kaynağı insan aklıdır.
- Evrende meydana gelen tüm olaylar, doğal nedenlere dayanır.

Deizm

- Tanrı, evrenin yaratıcısıdır ancak evrene müdahale etmez.
- Evren, Tanrı tarafından belirlenen değişmez doğa kanunlarına göre işler.
- İnsan, aklıyla hakikate ulaşabilir.

Tanrı'nın Varlığına Yönelik Argümanlar

Kozmolojik Argüman

- Evrende meydana gelen her şey, kendinden önce ortaya çıkmış nedenlere dayanmaktadır.
- Her nedenin de başka bir nedeni vardır.
- Bu nedenler zincirinin başlangıcında bir ilk neden olmalıdır.
- Kendi kendisinin de nedeni olan bu ilk neden Tanrı'dır.

Eleştiri: *Evreni oluşturan parçaların bir nedene sahip olmasından hareketle evrenin bütününün de bir ilk nedeni olduğu sonucuna ulaşılamaz.*

Teleolojik Argüman

- Evrende var olan kusursuz uyum ve düzen, tesadüfen veya kendiliğinden meydana gelmiş olamaz.
- Bu düzeni yaratan bir zekâ ve güç olmalıdır, bu da Tanrı'dır.
- O hâlde Tanrı vardır.

Eleştiri: *Evrende gözlemlenen genetik hastalıklar, bedensel kusurlar ve yıkıcı doğal afetler evrende kusursuz bir uyum ve düzen bulunduğu fikrini çürütür.*

Ontolojik Argüman

- Tanrı, mükemmel bir varlık olarak tanımlanır.
- Mükemmel olan bir şeyin var olmaması imkânsızdır.
- O hâlde Tanrı, mükemmelliği gereği zorunlu olarak vardır.

Eleştiri: *Sadece zihinsel bir tanımdan yola çıkarak dış dünyadaki bir gerçekliğe ulaşılamaz.*

Tanrı'nın Yokluğuna Yönelik Argüman

Kötülük Argümanı

- Tanrı, mutlak iyiliğe sahip ve her şeye kadir ise o zaman Tanrı'dan evrendeki kötülükleri engellemesi beklenir.
- Eğer Tanrı, kötülükleri yok etme gücüne sahip değilse o zaman güçsüzdür ve mükemmel olamaz.
- Eğer Tanrı, kötülükleri yok etme gücüne sahipse ama bunu yapmıyorsa o zaman Tanrı'nın doğası kötü olmalıdır.
- Her iki durumda da evrendeki kötülüklerin varlığı, Tanrı'nın varlığı veya mükemmelliği ile çeliştiği için Tanrı'nın varlığı düşünülemez.

Eleştiri: *Kötülüklerin kaynağı Tanrı değil insanın özgür seçimleridir.*

1. Adım: *Aşağıdaki yapılandırılmış gridde numaralandırılmış kutucuklarda din felsefesi ile ilgili bazı kavramlar verilmiştir. Kutucuk numaralarını kullanarak istenen bilgileri uygun boşluklara yazınız. (Aynı kutucuk numarasını birden fazla cevap için kullanabilirsiniz.)*

1 Teizm	2 Deizm	3 Panteizm
4 Ateizm	5 Tanrı	6 Teleolojik Argüman
7 Kozmolojik Argüman	8 Ontolojik Argüman	9 Kötülük Argümanı

a) Tanrı'nın evrene müdahale etmediğini iddia eder. → (.....)

b) Tanrı'nın var olmadığını ispatlamaya yönelik ortaya atılan kanıttır. → (.....)

c) Tanrı'nın var olduğunu ispatlamaya yönelik öne sürülen kanıttır. → (.....)

ç) Tanrı'nın evreni yarattıktan sonra evrene sürekli müdahale ettiğini öne sürer. → (.....)

d) Evrenin düzenli ve amaçlı yapısının bir tasarımcıyı işaret ettiğini öne sürer. → (.....)

e) Tanrı'nın varlığını kabul eder. → (.....)

f) Tanrı'nın varlığının mantıksal olarak zorunlu olduğunu ileri sürer. → (.....)

g) Dünyadaki kötülüklerin varlığının Tanrı'nın varlığı ile çeliştiğini savunur. → (.....)

ğ) Evrenin varlığı için bir ilk nedenin gerekli olduğunu iddia eder. → (.....)

h) Tanrı'nın varlığını reddeder. → (.....)

ı) Tanrı'nın evrenin kendisi olduğunu savunur. → (.....)

- **2. Adım:** *Öğretmeninizin rehberliğinde dört gruba ayrılınız. Tanrı'nın varlığına yönelik argümanların güçlü ve zayıf yanlarını gerekçeli biçimde değerlendiriniz. Her grubun bir argümanı (teleolojik, kozmolojik, ontolojik ve kötülük) değerlendirmesine özen gösteriniz. Bu süreçte insanların farklı kültür ve inançlara sahip olabileceğini, bu farklılıklara saygı duymanız gerektiğini dikkate alınız. Değerlendirme sonucunuzu sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.*

Değerlendirilen Argüman:

Güçlü Yanlar:

Zayıf Yanlar:

Gerekçe:

Değerlendirilen Argüman:

Güçlü Yanlar:

Zayıf Yanlar:

Gerekçe:

Değerlendirilen Argüman:

Güçlü Yanlar:

Zayıf Yanlar:

Gerekçe:

Değerlendirilen Argüman:

Güçlü Yanlar:

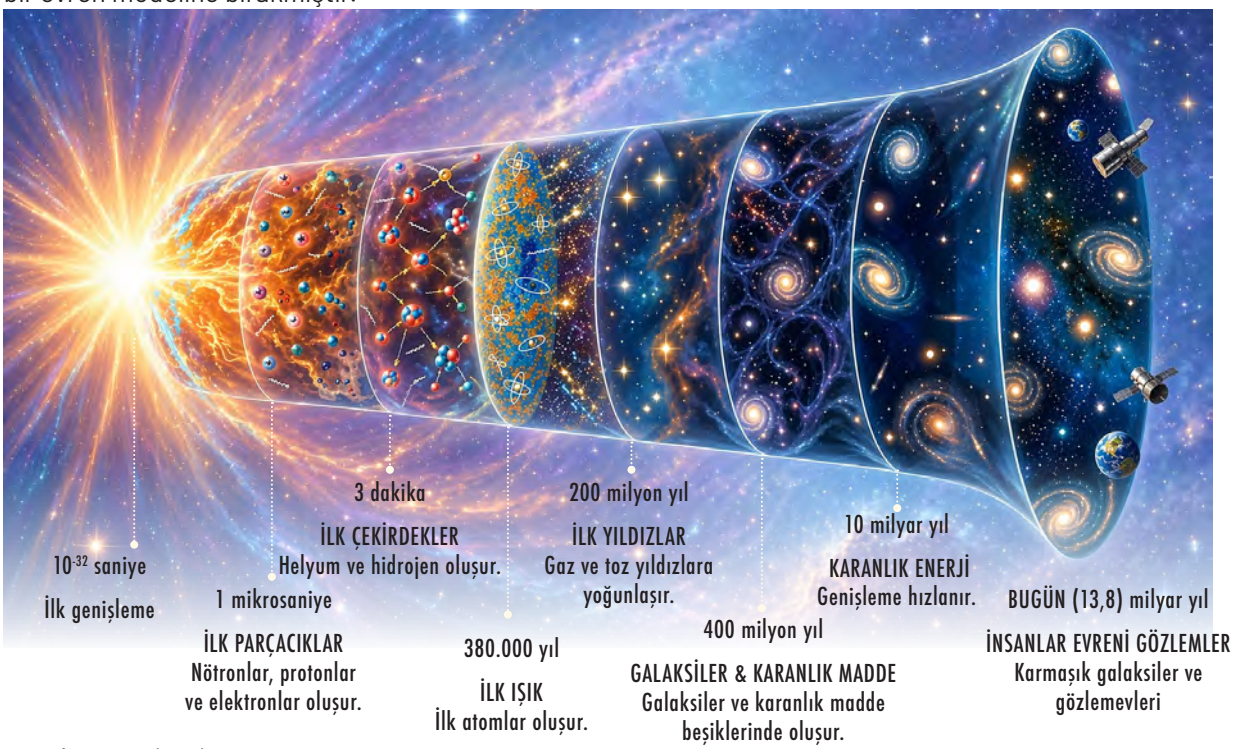
Zayıf Yanlar:

Gerekçe:

Evrenin Sonluluğu ve Sonsuzluğu Problemi

Evrenin yaratılışı insanlığın en eski problemlerinden biridir. Her uygarlık, kendi mitolojileri aracılığıyla evrenin nasıl meydana geldiğini ve varlıkların nasıl oluştuğunu açıklamaya çalışmıştır. Günümüzde evrenin bir başlangıcı ve sonu olup olmadığı; bilim, teoloji ve felsefenin kesişim noktasında yer alan önemli bir tartışma konusudur. Bu konu; Tanrı, varlık, zaman ve yaratılış kavramları etrafında hem metafizik hem teolojik tartışmalara yol açmıştır. Özellikle evrenin mekânsal olarak sınırsız olup olmadığı ve zaman bakımından bir başlangıca ya da sona sahip bulunup bulunmadığı, tartışmaların temelini oluşturmaktadır. Antik Yunan'daki doğa filozoflarından bazılarının atomculuk ve sonsuzluk fikirlerinden Orta Çağ'ın yaratılış tartışmalarına ve modern dönemin düşünürlerinin mantıksal sorgulamalarına kadar geniş bir yelpazede bu konu ele alınmıştır.

20. yüzyılın başlarına kadar evren, genellikle başlangıcı ve sonu olmayan, değişmez zaman ve mekâna sahip durağan bir yapı olarak görülüyordu. Albert Einstein'ın (Albert Aynştayn) "görelilik kuramı" ve Alexander Friedmann (Aleksendır Fridman) ile Georges Lemaitre'nın (Corces Lömetra) çalışmaları, evrenin dinamik ve genişleyen bir yapıya sahip olduğunu ortaya koydu. Bu yeni anlayışa göre evren, büyük patlama (big bang) ile başlayan sonlu bir geçmişe sahiptir (Görsel 8.1). Zaman ve mekân, bu başlangıçla birlikte ortaya çıkmış; evrenin genişlemesi ise galaksilerin boşlukta hareket etmesi değil uzayın kendisinin büyümesi şeklinde açıklanmıştır. Böylece "ezelî ve ebedî evren" düşüncesi yerini başlangıcı olan ve sürekli değişen bir evren modeline bırakmıştır.

Görsel 8.1: Büyük patlama

Ruhun Ölümsüzlüğü Problemi

Ölüm, insanların üzerinde en çok düşündüğü konulardan biridir. Ölümden sonraki yaşamın varlığını kabul edenler, ölümsüzlüğü de ruhla ilişkilendirir. Ruhun ölümsüzlüğü ise teologlar, bilim insanları ve filozoflar tarafından sorgulanmış ve bu konuda farklı görüşler ortaya atılmıştır. İslamiyet, Hristiyanlık ve diğer tek tanrılı dinler, ruhun ölümden sonra sonsuza kadar var olacağını savunur. Hinduizm gibi reenkarnasyon inancının olduğu dinlerde de ruhun, ölümden sonra farklı bedenlerde yeniden doğduğuna inanılır. Pozitif bilimler ise ruhun varlığını bilimsel olarak algılanamaz ve kanıtlanamaz metafiziksel bir unsur olduğu gerekçesiyle reddeder. Felsefe tarihinde filozofların bu konudaki görüşleri farklıdır.

Uygulama-8.3 *Filozoflara Göre Evren ve Ruh*

Aşağıdaki bilgi görsellerini inceleyiniz. Bilgi görsellerinde görüşleri yer alan filozofların ortak argümanlarını belirleyerek bu argümanların tutarlılığı ile ilgili düşüncelerinizi belirtilen alanlara yazınız.

Evrenin Sonluluğu ve Sonsuzluğu Problemi

Sonlu Evren Görüşü

Kindi: Evrendeki her şey, bir değişim içindedir. Değişimin varlığı, zamanın varlığını kanıtlar çünkü değişim, bir zaman dilimi içinde gerçekleşir. Zamanın varlığı, evrenin başlangıcı ve sonu olduğunu gösterir. Evren, Tanrı tarafından belli bir zamanda yaratılmıştır.

Gazali: Evren, Tanrı'nın bilgisi ve iradesi dâhilinde belli bir zamanda yaratılmıştır ve onun iradesiyle son bulacaktır. Ezelî ve ebedî olan yalnızca Tanrı'dır.

Thomas Aquinas (Tomas Akinas): Yaratılıştan önce yalnızca Tanrı vardı. Bu nedenle varlığa gelen her şey varoluşunu Tanrı'ya borçludur. Diğer bir ifadeyle Tanrı, bu dünyayı hiçten yarattığı için evren, sonsuz olamaz.

Sonsuz Evren Görüşü

Aristoteles: Her şey, madde ve formdan meydana gelmiştir. Madde, zamanla değişip yok olsa da form değişmez ve kalıcıdır. Maddeye şeklini veren ezelî ve ebedî formun varlığı, evrenin de sonsuz olduğunu gösterir.

İbni Sina: Evren, Tanrı ile birlikte ezelden beri vardır. Evrenin sonradan yaratıldığını söylemek "Tanrı neden daha önce yaratmadı?", "Zaman içinde Tanrı'nın gücünde veya iradesinde bir değişim olabilir mi?" vb. cevaplanması zor sorular doğurur. Bu nedenle evrenin yaratılışı, zaman içinde değil Tanrı'nın varlığına bağlı olarak açıklanır. Tanrı, evrene zaman bakımından değil bir sebebin sonuca önceliği gibi öz bakımından öncedir.

Baruch Spinoza (Baruh Sipinoza): Evren ve Tanrı özdeştir. Tanrı'nın mutlak doğasından çıkan her şey sonsuzdur ve böyle de olması gerekir. Bu nedenle evren sonsuzdur.

Evrenin sonlu olduğunu savunan filozofların ortak argümanları: .....

.....

.....

.....

Argümanların tutarlılığına ilişkin görüşlerim: .....

.....

.....

.....

Evrenin sonsuz olduğunu savunan filozofların ortak argümanları: .....

.....

.....

.....

Argümanların tutarlılığına ilişkin görüşlerim: .....

.....

.....

.....

Ruhun Ölümsüzlüğü Problemi

Epiküros

Ruh, bedenden bağımsız bir varlık değil bedenin bir parçasıdır. Tıpkı beden gibi ruh da maddeseldir ve atomlardan meydana gelir. Ruh, bedende yer alan ince ve hassas atomlardan oluşur. Beden öldüğünde ruh da dağılır ve yok olur.

Platon

Ruh, bu dünyaya gelip bir bedene girmeden önce idealar dünyasında bulunmaktadır. İdealar dünyası değişmez ve sonsuz olduğuna göre ruh da aynı şekilde sonsuz olmalıdır. Ruh, bedenden önce de vardır ve bedenin ölümünden sonra yaşamaya devam eder.

Farabi

Ruh, bedenle birlikte meydana gelir ancak varlığını devam ettirmek için bedene ihtiyaç duymaz. Ruhun ölümsüzlüğü, onun Tanrı'dan gelen faal akılla olan ilişkisi sayesinde mümkün olur. Beden öldükten sonra ruh, evrensel akılla birleşerek varlığını sürdürür. Ancak bu ölümsüzlük, yalnızca bilgi ve erdem yoluyla ruhunu geliştiren insanlar için geçerlidir.

İbni Sina

Ruh, bedeni yöneten ve bedene üstün olan bir tözdür. Beden zayıflar ve yok olur ama ruh varlığını sonsuza kadar devam ettirir. Ruh, bedenle birlikte meydana gelir ancak bedenle birlikte yok olmaz. Ruh, bir töz olarak var olduktan sonra beden ölse de varlığını devam ettirir.

Ruhun ölümsüz olduğunu savunan filozofların ortak argümanları: .....

.....

.....

.....

Argümanların tutarlılığına ilişkin görüşlerim: .....

.....

.....

.....

Ruhun ölümlü olduğunu savunan filozofların ortak argümanları: .....

.....

.....

.....

Argümanların tutarlılığına ilişkin görüşlerim: .....

.....

.....

.....

"Evrenin sonluluğu ve sonsuzluğu problemi " ***ve*** *"ruhun ölümsüzlüğü problemi"* ***üzerine görüşler geliştiriniz. Geliştirdiğiniz görüşleri ifade eden bir kısa metin yazınız.***

Performans Görevi

Beklenen Performans: *Felsefi metin inceleme*
Süre: *1 ders saati*

Göreve Başlamadan Önce Dikkat Edilecek Noktalar

- Bu çalışma ile ilgili görev ve sorumluluklarınızı etik ilkelere uygun bir şekilde zamanında yerine getirmeniz gerektiğini dikkate alarak bir planlama yapınız.
- Örnek metni ya da Performans Görevi karekodunda yer alan metinlerden birini seçiniz.
- Metinleri sınıfta dengeli bir şekilde paylaşmaya dikkat ediniz.
- Metin seçiminde sizin de görüş ve isteğiniz önemli olduğu için metin paylaşımında öğretmenizle iletişim hâlinde olunuz.

Görevi Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar (Okul Dışı Çalışma)

- Seçtiğiniz metni Metin İnceleme Formu'ndaki ölçütlere göre inceleyiniz.
- Metin İnceleme Formu'nu, incelediğiniz metne göre doldurunuz.

Görev Bitiminde Dikkat Edilecek Noktalar (Sınıf İçi Çalışma)

- Çalışmanızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Metin İnceleme Formu, öğretmeniniz tarafından Performans Görevi karekodunda yer alan Dereceli Puanlama Anahtarı ile değerlendirilecektir.

Performans Görevi

Örnek Metin

YÜCE ALLAH'IN ZATINI TANIMA

(...) Aklın apaçık bilgilerindendir ki, sonradan olan bir şey (hâdis), var olabilmek için, onu varlık alanına çıkaracak bir sebebe mutlaka muhtaçtır. Âlem sonradan var olmuştur; şu hâlde onun da var olmak için mutlaka (yaratıcı) bir sebebe ihtiyacı var. "Sonradan olan bir şey, var olabilmek için bir sebebe mutlaka muhtaçtır" sözümüzün anlamı gayet açıktır. Çünkü sonradan olan her şey, belirli bir zaman noktasında var olmuştur ve onun bu zamandan önce de sonra da var olması aklen mümkündür. Öyleyse önceki veya sonraki bir vakitte değil de o özel zamanda var olması bir tayin ve tercih edicinin (muhassıs) olmasını gerektirir (ki, o da Allah'tır).

"Âlem sonradan var olmuştur" sözümüze gelince, bunun kanıtı da şudur: Âlemi oluşturan cisimler ya hareket ya da sükûn (durma) hâlinde bulunurlar. Hareket ve sükûnun ikisi de sonradan var olmuşlardır. Sonuçta sonradan olma şeylerden (hareket ve sükûndan) kurtulamayan varlığın (âlemin) kendisi de sonradan olmadır. (...)

Allah Teâlâ kadimdir; ezelden beri vardır. O ezelîdir yani varlığının bir başlangıcı yoktur. Aksine her varlığın öncesinde O vardır; her ölü ve canlının öncesinde O vardır. Bunun kanıtı şudur: Şayet Allah hâdis olsaydı, yani ezelî varlık olmasaydı O da bir var ediciye muhtaç olurdu; O'nu var eden de bir başka var ediciye muhtaç olur ve bu sonsuzca böyle devam ederdi. Sonuçta varlığı sürekli bir sebebe bağlı olan şey ya var olamaz ya da kendisi ilk olan bir kadîm (başlangıçsız) yaratıcıya muhtaç olur. İşte bu sonuncu (kadîm yaratıcı) varlık, bizim aradığımız sonuçtur; yani O, âlemin yaratıcısı, başlatıcısı, meydana getiricisi, ihdas edicisi ve benzersiz şekilde ortaya çıkarıcısıdır.

(...)

Gazali, *İhyâ-u Ulûmî'd-Din*
(Kısaltılmıştır.)

METİN İNCELEME FORMU

Metnin Alıntılandığı Eser ve Eserin Yazarı	
Metinde Geçen Felsefi Kavramlar	
Ele Alınan Problemler	
Metinde Öne Sürülen Argümanlar	
Argümanların Gerekçelerinin Gösterilmesi	
Argümanlara Yönelik Eleştirel Değerlendirmeniz	

8. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1-5. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Bir grup üniversite öğrencisi, kantinde ruhun ölümsüzlüğü üzerine tartışmaktadır.

Yunus Emre: Bana göre ruhun ölümsüzlüğü, dinlerin temel öğretilerinden biridir. Eğer ruh ölümsüz değilse hayatın anlamı ve ahlaki sorumluluklarımız da anlamsız olur. Tanrı'nın adaletini gerçekleştirebilmesi için ruhun ölümden sonra var olması gerekir.

Merve: Fakat ruhun ölümsüzlüğü, bilimsel olarak kanıtlanabilir bir şey değildir. İnsan beyni öldüğünde bilincin de sona erdiğini düşünüyorum. Ruhun varlığı ve ölümsüzlüğü daha çok inanca dayalı bir kavram gibi geliyor.

Alihan: Platon'a göre ruh, bedenin ölümünden sonra da var olmaya devam eder. O, ruhun bedenden bağımsız ve ebedî bir yapısı olduğunu savunuyor. Yani ruh, zaten bu dünyada bedenden önce var olan bir şeydir.

Neslişah: Modern felsefede bazı filozoflar, ruh ve bedenin birbirinden ayrı varlıklar olduğunu savunmuş fakat bunu nasıl ilişkilendireceklerini çözmekte zorlanmışlar. Ruhun varlığı ya da ölümsüzlüğü bana oldukça belirsiz görünüyor.

Kemal: Ruhun ölümsüzlüğü sadece kişisel bir inanç meselesi olmamalı. Ruhun ölümsüzlüğü, özellikle ahiret inancıyla ilgili önemli bir tartışmadır. Eğer ruh ölümsüz değilse Tanrı'nın adaletinden nasıl bahsedebiliriz?

1. Yunus Emre'nin ruhun ölümsüzlüğü hakkında öne sürdüğü argümanın güçlü ve zayıf yönleri nelerdir?

Güçlü Yönleri	Zayıf Yönleri

2. Merve'nin ruhun ölümsüzlüğünün bilimsel olarak kanıtlanamayacağını savunması, Tanrı'nın varlığına ilişkin hangi yaklaşımlarla çelişir? Açıklayınız.

.....

.....

3. Alihan'ın ruh anlayışı, hangi felsefi argümanlarla temellendirilebilir?

.....

.....

4. Neslişah'ın ruh ve bedenin ayrı varlıklar olduğu görüşüne yönelik şüphelerini nasıl değerlendirirsiniz?

.....

.....

5. Kemal'in ruhun ölümsüzlüğünü ahiret inancıyla ilişkilendirmesi, onun ahlaki sorumlulukları üzerinde ne gibi etkiler ortaya çıkarabilir?

.....

.....

6-8. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Doğa, Defne, Bartu, Ege ve Deniz Tanrı kanıtları dersini işledikten sonra bu kanıtlarla ilgili görüşlerini aşağıdaki gibi kartlara yazdılar.

Doğa: Tanrı, en yüce varlıktır ve ondan daha büyük bir varlık düşünülemez. Onun varlığı o kadar kesindir ki yokluğu bile hayal edilemez.

Defne: Evrendeki her olayın bir nedeni vardır. Neden olan olayların da bir nedeni vardır. Bu zincir, sonsuza kadar geri gidemez; bir noktada kendiliğinden var olan bir ilk neden bulunmalıdır. Bu ilk neden ise Tanrı'dır.

Bartu: İnsan yapımı bir nesnede (örneğin bir ev veya otomobil) düzen, plan ve amaçlılık gördüğümüzde bunun bilinçli ve zeki bir tasarımcının eseri olduğunu anlarız. Benzer şekilde organizmalardaki ve özellikle insan vücudundaki kusursuz düzen ve amaçlı yapı da bu mükemmel düzenin bir yaratıcısı olması gerektiğini gösterir. Bu yaratıcı da Tanrı'dır.

Ege: Tanrı'nın var olduğu, mükemmel bir varlık olduğu ve bizde bulunan her şeyin ondan geldiği kabul edildiğinde bu düşüncenin doğru olduğu sonucuna varılır. Bu nedenle açık ve seçik olan ve Tanrı'dan gelen fikirlerimizin ya da kavramlarımızın yanlış olma ihtimali yoktur.

Deniz: Doğa, karmaşık bir sistemdir. Güneş sistemindeki gezegenlerin hareket düzeni; yeryüzündeki mevsimlerin düzenli işleyişi ve canlı organizmaların her parçasının uyumlu yapısı, bir düzenin varlığını gösterir. Örneğin bir insanın beynindeki milyonlarca hücre, uyumlu bir şekilde birlikte çalışır. Bu kadar karmaşık ve etkili bir yapının sadece doğal etmenlerin tesadüfleriyle meydana gelmesi mümkün değildir. Bu düzene ve uyuma sadece yaratıcı bir güç olan Tanrı'nın varlığı açıklık getirebilir.

6. **Öğrencilerin görüşlerini Tanrı kanıtları ile eşleştirerek tablodaki ilgili bölümlere (✓) işareti koyunuz.**

	Ontolojik Kanıt	Kozmolojik Kanıt	Teleolojik Kanıt
Doğa			
Defne			
Bartu			
Ege			
Deniz			

7. **William Paley'in (Vilyım Peli)** "Çölde taş görsek şeklini doğa olaylarına dayandırabiliriz ancak çölde bir saat görürsek saatin mekanizması, onu oluşturan bir saatçiyi akla getirir." **şeklindeki Tanrı kanıtını hangi öğrenci savunmuştur? Açıklayınız.**

.....

.....

8. **Aristoteles'in** "Kendisi hareketsiz olan ilk hareket ettirici Tanrı, her şeyin final nedenidir." **anlayışı, hangi öğrencinin Tanrı kanıtı görüşüne uygundur? Açıklayınız.**

.....

.....

9-13. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Platon'a göre evrenin meydana gelişi, görünen her şeyi bir düzensizlik içinde bulan Tanrı'nın "kaostan düzene çıkarması"dır. "Çünkü düzen, kaostan daha iyidir." Kaos, evrenin ortaya çıkışından önceki karmaşa veya düzensizliği ifade eder ve onun aksine evren de düzenli var oluşa karşılık gelir. Dahası kaostan kozmosa geçiş, kendi kendine şans eseri meydana gelen bir olay olarak düşünülemez, aksine Tanrı'nın yaratmasını gerektirir.

Peter Guthrie Tait "Enerjinin dağılımı, kesin bir şekilde madde ve enerji üzerinde işleyen şimdiki yasalarla sağlanamayacak olan her şeyin içinde bulunduğu bir durumu, bir başlangıcı öngörür." der.

Franz Brentano "Enerjinin korunumu yasasına göre doğa kendi kendine bırakıldığında kaybettiği enerjinin en küçük parçasını tekrar kazanamaz. Dolayısıyla evrenin enerji miktarının bir kaynağa sahip olduğunu varsaymaya kesinlikle mecburuz. Bu enerji, evrene sonlu bir zaman önce dünyanın ötesindeki bir prensip tarafından verildi. Onun eylemi, evrenin tüm tarihinin Alfa ve Omega'sıdır." der.

9. Platon'a göre evrenin ortaya çıkışı nasıl açıklanmaktadır? Açıklayınız.

.....

.....

10. Peter Guthrie Tait'ın enerjiyle ilgili görüşü, evrenin başlangıcı hakkında hangi sonuca ulaşmaktadır?

.....

.....

11. Franz Brentano, enerji akışının kaynağını neden sorgulamaktadır? Açıklayınız.

.....

.....

12. Evrenin bir başlangıcı olduğunu savunan düşünürler hangi gerekçelere dayanmaktadır?

.....

.....

13. "Evren kendi kendine oluşmuş olabilir." **görüşü metindeki hangi düşüncelerle eleştirilmektedir?**

.....

.....

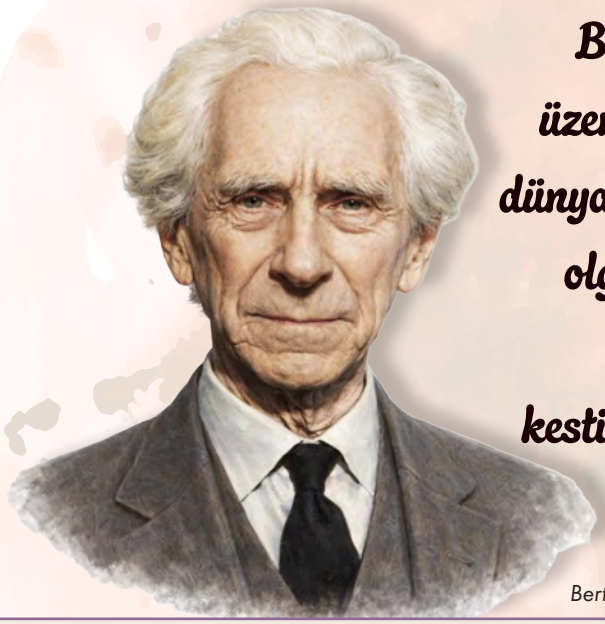

8. Ünite Elektronik Ölçme ve Değerlendirme Soruları

9. Ünite
Bilim Felsefesi

Ünite Karekodu

Ünite Sunusu

Bertrand Russell (Temsili)

> **“Bilim, gözlem yoluyla ve bu gözlem üzerine kurulmuş akıl yürütme ile önce dünyayla ilgili belirli olguları, sonra da bu olguları birbirine bağlayan yasaları bulgulama ve geleceğin önceden kestirilmesini olanaklı kılma girişimidir.”**
>
> **Bertrand Russell**

Bu ünitede

- bilim felsefesinin temel kavram, konu ve problemlerini,
- bilim felsefesi alanındaki düşünce ve argümanlar üzerine felsefi muhakeme yapmayı

öğrenmiş olacaksınız.

Ünitede sizlerden bilim felsefesiyle ilgili metinlerde yer alan kavram, problem ve argümanları inceleyerek bir metin inceleme formu dolduracağınız performans çalışmasını gerçekleştirmeniz; ölçme ve değerlendirme sorularını çözmeniz beklenmektedir.

Ünite İçerik Çerçevesi

- **9.1. Bilim Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları**
- **9.2. Bilim Felsefesinin Temel Problemleri (Bilimin Ne Olduğu, Bilimin Yöntemi)**

Anahtar Kavramlar

- **bilim**
- **bilimsel yöntem**
- **gözlem**
- **hipotez**
- **paradigma**
- **kuram**
- **yasa**

Başlarken

Bilim, insanın doğayı sistematik bir biçimde anlama ve açıklama çabasının ürünüdür. Bu çaba, başlangıçta felsefi etkinlik içinde ortaya çıkmış; zamanla organize bir bilgi sistemine dönüşerek modern bilimin doğuşunu sağlamıştır. Bilim ve felsefe, evreni anlama ve açıklama çabaları ile sorgulayıcı yaklaşımları açısından benzerlik gösterir. Ancak konularının kapsamı, kullandıkları yöntem ve ulaştıkları sonuçların nesnelliği bakımından birbirlerinden ayrılır. Felsefe; yaşamın, bilginin ve gerçekliğin farklı yönlerini hem soyut hem de somut düzlemde ele alır. Bilim ise genellikle olayları ve gözlenebilir olguları konu edinir. Felsefe; konularını düşünme, akıl yürütme, argüman oluşturma gibi yöntemlerle ele aldığı için öznel sonuçlara ulaşır. Bilim ise düşünmenin yanı sıra deney ve gözlem yöntemini kullanarak somut varlıklarla ilgili nesnel bilgiler elde eder.

Bilim, tarih boyunca insanlığın bilgi birikimini genişletmede önemli bir araç olmuştur ve filozoflar tarafından da bir sorgulama konusu olarak ele alınmıştır. Bu sorgulamalar, bilim felsefesinin doğmasını sağlamıştır. Bilim felsefesi; bilimin doğasını, işleyişini ve bilimsel bilginin nasıl elde edildiğini inceler. Bilimsel teorilerin doğruluk ve geçerlilik ölçütlerini araştırır ayrıca bilimin ahlaki ve toplumsal etkilerini değerlendirir. Bilim felsefesi, bilimi derinlemesine anlamak ve bilimsel bilginin sınırlarını keşfetmek isteyenler için önemli bir disiplindir.

Düşünme Noktası

Tabloda yer alan ifadelerin karşısına bu ifadeler doğru ise "D", yanlış ise"Y" yazınız.

İfadeler	Karar (D/Y)
Bilimsel yöntem, gözlem ve deneyle sınırlıdır.	
Bilimsel bilgiler, herkes için farklı değere sahiptir.	
Bilimsel bilgiler, yeni kanıtlar ve bulgular ortaya çıktığında güncellenebilir.	
Bilimsel yöntemin ilk adımı, incelenecek problemin belirlenmesidir.	
Bilimsel bilgi, her türlü kişisel görüşten arınarak nesnel bir yapıya sahip olmalıdır.	
Bilimsel teoriler, doğruluğu kesinleşmiş bilgiler içerir.	
Bilimsel yöntem; hipotez oluşturma, gözlem, deney ve sonuçları değerlendirme aşamalarını içerir.	
Bilimsel bilgi, toplumsal etkilerden bağımsızdır.	

Bilgi Köprüsü

Aşağıda Türkiye'nin ilk kadın felsefe profesörü olan Kamuran Birand ile bilim felsefesindeki çalışmalarıyla öne çıkan Türk felsefecileri Cemal Yıldırım ve Teoman Duralı'nın bilim-felsefe ilişkisi hakkındaki görüşleri verilmiştir. Bu görüşlerden yararlanarak bilimin doğasına ve değerine yönelik tahminlerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız. Bilimin değerini ifade eden örnekler veriniz.

Varlıkların tabiat ilmi yoluyla açıklanmaları (...) onların iç özlerini değil yalnız dış yönlerini ilgilendirir. (...) Evren, şüphesiz tabiat ilmine konu olan bir problemdir. Ama aynı zamanda o; estetik, etik ve metafizik bir problemdir. [...] Metafizik, insanlığın başlıca gereklerinden biridir. Tabiat ilimleri, hiçbir devirde metafiziğin yerini alamamışlardır. Tabiat ilimlerinin bıraktıkları yerde başlayan felsefi çalışma, insanlığı ilgilendiren en önemli çalışma ve aynı zamanda en çetrefil çalışmadır. (...) Deneme ilimleri günden güne artmakta, günden güne yeni ilim kolları eskilerine eklenmektedir. Ancak olguları dıştan ve tabiat ilmi kanunlarına göre açıklayan bütün bu ilimler, metafizik açıdan bilgimize fazla bir şey eklememektedir.

Kamuran Birand, *İnsanlığın Sırrı* (Kısaltılmıştır.)

Tarih içinde insanoğlunun akıl yolu ile evreni kavrama çabası çok gerilere uzanır. Bilimlerin ortaya çıkışı ise çok yenidir. Başlangıçta şimdi çeşitli adlar altında var olan bütün bilimler felsefenin kapsamı içinde yer almıştı. (...) Bununla birlikte son 300 yıllık gelişmelere bakıldığında sırasıyla fizik, kimya, biyoloji, psikoloji, sosyoloji gibi çalışmaların felsefeden koparak bilimsel kimlik kazandıkları görülür. Bütün bu ayrılmalarda iki ortak nokta göze çarpmaktadır: (1) Sınırları aşağı yukarı belli bir inceleme alanı, (2) bu alana uygun araştırma yöntem ve teknikleri. Her iki yönden belli bir gelişme düzeyine erişen bir çalışmanın felsefede kalması olanaksızdır. Böyle bir çalışma felsefeden bağımsız hâle gelmekle, ilerleme olanaklarını artırmakta, bulgularında daha açık, daha güvenilir olma niteliğini kazanmakta, doğal ya da sosyal çevrenin denetim altına alınmasına yol açan bilgi üretme gücünü elde etmektedir. Oysa felsefenin bu tür bilgi üretme gücü yoktur, amacı da aslında bu değildir.

Cemal Yıldırım, *Bilim Felsefesi* (Kısaltılmıştır.)

Felsefe, öncelikle kavram çözümlemesidir. (...) Fakat bundan ibaret değil. Kavramları doğaya, nesneye, dünyaya götürüp yakıştıran, bunlarla uyuşturan bir felsefe kesiti vardır ki buna bilim diyoruz. Görüldüğü gibi bilim, felsefenin türevidir. Felsefenin doğaya eğilen, onu ele alan kesimi fizik olurken salt kavram çözümlemesi ile araştırmasına girişen yöresi metafiziktir. (...) Haddizatında filozof ile bilim adamı ayırımını yapmak sakat bir iştir. Neredeyse çağımıza değin her iki kesim tek bir kişide buluşmuştur. Çünkü felsefe ile bilim, felsefe-bilim bütünlüğünün birbirinden ayırılamaz kurucu unsurlarıdır. Felsefe-bilim binasını bir kanadında felsefe, öbüründeyse bilim yer almaktadır.

Şaban Teoman Duralı, *Felsefe-Bilim* (Kısaltılmıştır.)

9.1. Bilim Felsefesinin Konusu ve Temel Kavramları

İnsanların evreni anlama ve açıklama çabasının sonucunda bilimsel etkinlik ortaya çıkmıştır. Bilim, doğadaki olay ve olguları sistematik bir yöntemle açıklama çabası olarak görülür. Bilimi ele alan ve onun üzerinde düşünen felsefe disiplinine "bilim felsefesi" adı verilir. Bilim insanları, bilimsel yöntemlerle olay ve olguları açıklamaya çalışırken bilim üzerine düşünen filozoflar; "Bilim nedir?", "Bilimsel bilginin özellikleri nelerdir?", "Bilimin değeri nedir?" gibi sorularla bilimi sorgular.

Bilim ile felsefe arasındaki ilişki, İlk Çağ filozoflarına kadar uzanır. 18. yüzyıla kadar bilim, felsefenin bir parçası olarak görülmüş ve bilim insanları aynı zamanda felsefeyle de ilgilenmiştir. Ancak bilimin hızla gelişmesi, bilimsel yöntem tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bilimin felsefeden farklı bir yöntem kullanması gerektiği düşüncesi ile birlikte zamanla bilimler, felsefe ile yollarını ayırdı. 19. yüzyılda bilimlerin gelişmesi üzerine felsefe bilimle ilgilenmeye ve bilimle ilgili konuları sorgulamaya başladı. Bunun sonucunda bilim felsefesi ortaya çıktı.

Bilimsel etkinliği diğer bilme çabalarından ayıran temel unsur, bilimin sistemli ve yöntemli bir çalışmanın ürünü olmasıdır. Bilimsel bilgiye ulaşmak için kullanılan yönteme "bilimsel yöntem" adı verilir. Bilimsel yöntem, genellikle deney ve gözleme dayalıdır. Belli aşamalara sahip olan bilimsel yöntem sayesinde nesnel ve genelgeçer bilgiye ulaşılmaktadır. Bilimsel yöntemde ele alınan konuyla ilgili verileri toplamak amacıyla öncelikle gözlem yapılır. Gözlemlere dayanarak konuyla ilgili hipotezler oluşturulur. Hipotezlerin doğru olup olmadığı, deneylerle kanıtlanmaya çalışılır. Hipotez, deneylerle doğrulandığında "yasa" hâlini alır. Yasaların ve henüz doğruluğu kanıtlanmamış hipotezlerin birlikte kullanıldığı kapsamlı açıklamalara "kuram" adı verilir. Örneğin teleskop gözlemleriyle elde edilen bulgular ve birtakım matematiksel hesaplamalar, Albert Einstein'ın izafiyet teorisi gibi doğruluğu kanıtlanmamış bilgilerle bir araya getirilmiştir. Bu sayede evrenin oluşumunu açıklamaya yönelik "büyük patlama teorisi" geliştirilmiştir. Büyük patlama teorisi de evrenin nasıl meydana geldiği ile ilgili olarak öne sürülen bir paradigmadır. Paradigma, bilim insanları tarafından benimsenen ve onların olayları ele alış biçimini belirleyen dünya görüşüdür. Örneğin statik evren anlayışına dayanan bu paradigma, zamanla ortaya çıkan yeni sorular karşısında yetersiz kalmış ve eleştirilmiştir. Yerini genişleyen evren anlayışının kabul gördüğü yeni paradigmaya bırakmıştır.

Uygulama-9.1 ***Bilim Felsefesini Tanıyorum***

Aşağıda örnek olarak verilen *"İbnülheysem'in Karanlık Oda Deneyi, Takiyüddin'in Optik Deneyi ve Asch'ın Uyma Deneyi"* ***isimli metinlerden yararlanarak soruları cevaplayınız.***

İbnülheysem'in Karanlık Oda Deneyi

İbnülheysem, bir gün odanın pencere kanadındaki delikten içeri giren ışığın duvara yansıdığını fark eder. Işık, duvarda Güneş'in tutulma sırasındaki yarım görünüşüne benzer bir şekil oluşturmuştur.
İbnülheysem, bu gözlem sonrası ışığın hareketini incelemek için farklı ışık kaynakları kullanarak çeşitli çalışmalar gerçekleştirir. Karanlık bir odaya küçük bir delikten Güneş ışığının, Ay ışığının, yıldızlardan gelen ışığın ve

İbnülheysem'in karanlık odasının çizimi

bir ateş alevinin sızdığı deneyler yapar. Bu deneylerin tamamında ışığın doğrusal olarak yayıldığını belirler. Işık hüzmelerinin küçük bir delikten geçerken baş aşağı bir görüntü oluşturduğunu ve delik ne kadar küçük olursa görüntünün de o kadar net olduğunu keşfeder. İbnülheysem, bu buluşuna "beyt muzlim" (karanlık oda) adını vermiş; bu terim, daha sonra Latinceye "camera obscura" (kamera obskura) olarak çevrilmiştir. Böylece İbnülheysem, tarihte bilinen ilk kamera olan karanlık odayı (lenssiz kamera) icat eden kişi olmuştur.

"İbnülheysem'in Karanlık Oda Deneyi" ***isimli videoya ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

Takiyüddin'in Optik Deneyi

Takiyüddin, Osmanlı Dönemi'nin önde gelen astronomu, mühendisi ve çok yönlü bir bilim insanı olarak tanınır. İstanbul Rasathanesindeki çalışmalarıyla ün kazanmış ve optik alanında da dikkat çekici deneyler yapmıştır. Bilimsel açıklamalarını ise deneylerle ve geometrik çizimlerle desteklemiştir.

III. Murad Şehinşahnâmesi'nde Takıyyüddin er-Râsıd'ı maiyetindeki astronomlarla birlikte çalışırken gösteren minyatür

Takiyüddin, optik alanındaki çalışmalarında ışığın nasıl yayıldığını göstermek amacıyla çeşitli deneyler yapmıştır. Bu deneylerden biri, ışığın doğrusal olarak ilerlediğini ve ışık kaynağının hem bütünüyle hem de parçalarının her birinden ışık yayıldığını göstermek için tasarlanmıştır.

Takiyüddin, bu deneyde silindir biçimindeki bir borunun ağzına ortasında küçük bir delik bulunan bir levha lehimler. Levhanın bulunduğu yöne büyük bir ateş yerleştirir. Borunun diğer ucundan geçen ışığın karşı yüzeyde oluşturduğu aydınlık alanı gözlemler. Ateşten çıkan ışınların doğrusal çizgiler hâlinde borunun ağzının tam karşısına ulaştığını ve oluşan aydınlık alanın çapının boru ağzının çapına eşit olduğunu belirler.

Ateş, görüntü kaybolmayacak ölçüde hareket ettirildiğinde borunun diğer ucundaki aydınlıkta belirgin bir değişiklik meydana gelmez. Benzer şekilde alev küresel bir ışık kaynağı olarak düşünülüp boru bu kürenin çevresinde farklı doğrultulara yöneltildiğinde de sonuç değişmez.

Deneyin son aşamasında borunun önüne opak bir engel yerleştirilerek ışık kaynağının bir bölümü kapatılır. Bu durumda oluşan aydınlığın şiddeti azalır. Engel büyütülüp ışık kaynağının daha büyük bir kısmı kapatıldığında ise aydınlık daha da zayıflar. Böylece kaynağın görünen kısmı arttıkça aydınlığın da arttığı sonucuna ulaşılır. Bu sonuçla Takiyüddin'in ışığın, kaynağın hem bütününden hem de her bir parçasından küresel biçimde yayıldığı görüşünü kanıtlamış olur.

"Takiyüddin'in Optik Deneyi" ***isimli videoya ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

Asch'ın Uyma Deneyi

Solomon Asch (Salomın Aş), insanların açık ve nesnel bir durum karşısında verdikleri yargıların, içinde bulundukları grup ortamından etkilenip etkilenmediğini incelemiştir. Bu amaçla 1950'li yıllarda bir dizi laboratuvar deneyi yapmıştır.

Asch, deneylerde genellikle 7-8 kişilik gruplar oluşturmuş; bu gruplarda yalnızca bir kişi gerçek denek, diğerleri ise araştırmacının yönlendirdiği yardımcılar olmuştur. Deneklere bir kartta tek çizgi, diğer kartta ise farklı uzunluklarda üç çizgi bulunan kartlar gösterilmiş ve tek çizginin hangi çizgiyle aynı uzunlukta olduğu sorulmuştur. Bu karşılaştırma, çizgilerin uzunlukları arasındaki farkların açıkça gözlemlenebildiği basit bir algılama görevine dayanmaktadır.

Deney sürecinde her deneğe 9 kart çifti iki kez gösterilmiş ve toplamda 18 yargı durumu oluşturulmuştur. Araştırmacının yardımcıları, ilk aşamalarda doğru cevaplar vermiş; daha sonra bilerek yanlış cevaplar söylemiştir. Gerçek denek, her zaman en son sırada cevap vermiştir.

Sonuçlara göre deneklerin %36,8'i doğru cevabı bilmelerine rağmen en az bir kez grubun yanlış cevabına uymuştur. Tek başına cevap verdiklerinde ise hata oranı %1'in altındadır. Asch, deneyi farklı koşullarda tekrarlamış ve benzer sonuçlar elde ederek bulguların güvenilirliğini göstermiştir.

Solomon Asch (Temsilî)

"Asch'ın Uyma Deneyi" ***isimli videoya ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

1. Örneklerde bahsedilen deneyler, neden bilimsel birer etkinlik olarak kabul edilmektedir?

2. Örneklerdeki bilim insanları, hangi konuları ele almışlardır?

3. Bilim insanları, sonuca ulaşmak için ne tür yöntemler kullanmışlardır?

4. Bilim insanlarını araştırma yapmaya yönelten sebepler neler olabilir?

■ *Bilim felsefesinin konusunun ne olabileceğini sınıf arkadaşlarınızla tartışınız. Tartışma sürecinde bilim felsefesinin temel kavramlarını belirleyiniz. Ortaya çıkan kavramların anlamlarını yazınız.*

■ *Aşağıdaki metinde boş bırakılan yerleri uygun kavramlarla tamamlayınız.*

kuram, gözlem, deney, bilim insanı, hipotez, bilim, yasa, bilimsel yöntem, bilim felsefesi, paradigma

Olay ve olguları neden-sonuç ilişkileri içinde inceleyerek yasalar ve kuramlar geliştirmeyi amaçlayan bilgi etkinliğine ..... denir. Bilimlerin felsefi açıdan temellendirilmesi sonucunda ..... ortaya çıkmıştır. Bilimsel araştırmalar, genellikle belirli bir süreci takip eder. Bilim insanları, deneyimlerini çıkarsamalar yapmak için öncelikle ..... yaparlar. Örneğin bu aşamada bilim insanı, belirli bir bitkinin belirli bir durumda nasıl büyüdüğünü ya da bir kimyasal maddenin belirli bir diğer maddenin üzerindeki etkisini izleyebilir. Bilim insanları, ikinci aşamada ..... geliştirirler. Bunlar deneylerle test edilebilecek öngörülerdir. Örneğin bitkinin büyümesini artırmak için belirli bir gübre karışımının etkili olabileceği tahmini test edilir. Ulaşılan tahminlerin test edilmesi için ..... yapılır. Burada belirli değişkenlerin belirli koşullar altında nasıl tepki verdiğinin gösterilmesi amaçlanır. Böylece bilim insanları, hipotezlerini test eder. Deneylerin ve gözlemlerin tekrarlanması sonucunda ..... geliştirebilir. Bunlar, bilimsel verilerin birleştirilerek açıklamalara dönüştürülmesi ile oluşturulur. Son olarak deneyler ve gözlemlerle oluşturulan verilerden yola çıkarak bilim insanları, genelgeçer bir ..... formüle edebilir. Bilim insanı, bunları kullanarak belirli koşullar altında gerçekleşen doğa olaylarını açıklar. Bilim insanlarının doğadaki olayları anlamalarını sağlayan bu sürece ..... adı verilir. Bir konuyla ilgili bilim insanları tarafından ortak olarak paylaşılan kabuller olan ....., konusunu yeterince açıklayamayınca değişmesi gerekir. Bu süreç kolay olmamakla birlikte zamanla koşulların zorlamasıyla gerçekleşir.

9.2. Bilim Felsefesinin Temel Problemleri

Bilim insanlarının çalışmaları sonucunda birtakım bilimsel bilgiler elde edilir. Bu bilgiler kullanılarak teknolojik gelişmeler gerçekleştirilir. İnsanlar; daha rahat, konforlu, sağlıklı ve uzun bir yaşam sürmek için bu bilgileri ve teknolojik gelişmeleri kullanırlar. Bilimin gelişimi ve bilimsel buluşların hız kazanması, önceleri felsefe çatısı altında bulunan bilimlerin zamanla felsefeden ayrılmasına yol açmıştır. Bu süreç hem bilimde hem de felsefede yeni yöntem arayışlarını beraberinde getirmiştir.

Bilimin Ne Olduğu Problemi

Bilim felsefesinin temel sorusu, bilimin ne olduğudur. Bu soruya cevap veren iki temel yaklaşım bulunmaktadır: klasik (geleneksel) bilim anlayışı ve çağdaş bilim anlayışı. Bu yaklaşımlar; bilimin tanımı, konusu, amacı, yöntemi, sınırları, gelişimi gibi alanlarda farklı görüşler ortaya koyarak kendilerine özgü bir bilim anlayışı oluşturur.

Bilim ile bilim olmayanı ayırt etmek, güvenilir bilgiye ulaşmak ve yanıltıcı bilgilerden korunmak açısından büyük önem taşır. Sözde bilimin bilimle karıştırılması hem bireyleri hem de toplumu yanıltabilir. Sözde bilim, bilimsel görünüm taşımasına rağmen bilimsel yöntemlerle test edilemeyen ve yanlışlanamayan iddialardan oluşur. Bu tür bilgiler, bilimselmiş gibi sunulduğunda yanlış yönlendirmelere neden olabilir. Özellikle sağlık, teknoloji ve toplumla ilgili konularda sözde bilimlerin yaygınlaşması ciddi zararlara yol açabileceğinden bu ayrım daha da önem kazanır.

Uygulama-9.2 ***Bilim mi, Değil mi?***

Aşağıda tanımı verilen bilgi alanlarını tablodaki ilgili alana örnekteki gibi "✓" işareti koyarak "bilim" ve "bilim olmayan" biçiminde sınıflandırınız. Sınıflandırma gerekçenizi tablodaki ilgili alana yazınız.

Alternatif tıp: Modern tıbbi yöntemlerin dışında kalan bitkisel tedaviler, akupunktur, homeopati, masaj terapisi, sülük tedavisi, hacamat gibi uygulamaları içeren tıbbi disiplindir.	**Astroloji:** Gök cisimlerinin insan yaşamı ve karakteri üzerindeki etkilerini inceler.	**Astronomi:** Evreni, gök cisimlerini, onların hareketlerini, yapısını ve kökenini inceler.	**Biyoloji:** Canlı organizmaların yapısını, işlevini, büyümesini ve sınıflandırmasını ele alır.
Eczacılık: İlaçların keşfi, geliştirilmesi, üretimi ve kullanımı ile ilgilenir.	**Feng Shui:** Çevrenin ve mekânların enerjisini düzenleyerek yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan feng shui (fang şui), eski bir Çin öğretisidir.	**Grafoloji:** El yazısı analizi yoluyla kişinin karakter özelliklerini, duygusal durumunu ve kişilik yapısını incelemeye çalışır.	**Horoskop:** Bir kişinin doğum anındaki gökyüzü konumuna göre kişilik özelliklerini ve geleceğini yorumlamak amacıyla çıkarılan astrolojik haritadır.
Jeoloji: Yerkürenin yapısını, tarihini ve süreçlerini inceler.	**Meteoroloji:** Hava olaylarını ve iklimi inceler.	**Numeroloji:** Sayıların mistik veya sembolik anlamlarını konu edinir.	**Tıp:** İnsan sağlığı ve hastalıklarının tanısı, tedavisi ve önlenmesiyle ilgilenir.

Bilgi Alanı	Sınıflandırma		Gerekçe
	Bilim	Bilim Olmayan	
Alternatif tıp			
Astroloji			
Astronomi			
Biyoloji	✓		*Doğal olayları gözlemleyerek kanıt sunar ve test edilebilir.*
Eczacılık			
Feng Shui			
Grafoloji			
Horoskop			
Jeoloji			
Meteoroloji			
Numeroloji			
Tıp			

■ *Bilgi alanlarını sınıflandırırken neleri ölçüt aldığınız, sınıflamada zorlandığınız bilgi alanlarının neler olduğu ve bunlarda neden zorlandığınız üzerine sınıfta bir tartışma yapınız. Tartışma esnasında şunlara dikkat ediniz:*

- İletişime açık olmaya özen gösteriniz.
- Arkadaşlarınızın görüşlerini dikkatlice dinleyerek önemli noktaları not alınız.
- Duygu ve düşüncelerinizi sözlü ya da yazılı olarak açıkça ifade ediniz.
- Anlaşılamayan konular için arkadaşlarınıza sorular sorunuz.
- Gelen soruları iletişimi zenginleştirecek biçimde cevaplamaya çalışınız.

Uygulama-9.3 *Klasik ve Çağdaş Bilim Anlayışları*

Öğretmeninizin rehberliğinde 4-6 kişilik gruplara ayrılarak birer grup sözcüsü seçiniz. Grup arkadaşlarınızla sınıf ortamında aşağıdaki bilgi görselini inceleyiniz.

1. Adım: *Klasik bilim anlayışı ile çağdaş bilim anlayışını karşılaştırarak bu anlayışların benzer ve farklı yönlerini tablodaki ilgili alanlara yazınız.*

Klasik Bilim Anlayışı

Klasik bilim anlayışı, pozitivizmi (olguculuk) savunanlar tarafından ortaya atılan, bilimin sadece deney ve gözlem konusu olan olguları ele alması gerektiğini savunan bilim anlayışıdır. Bu bakımdan bilim denince sadece doğa bilimleri anlaşılır. Doğa bilimleri, deney ve gözlem yöntemine dayanan tümevarımı kullanarak bilimsel sonuçlara ulaşılacağını savunur. Olgular arasındaki neden-sonuç ilişkisine dayanarak yasalar ortaya koyma çabası olan bilim, bu yasalar yoluyla gelecekle ilgili ön deyide bulunabilir. Bilim; bilim insanlarının bakış açılarından, değerlerinden, ön yargılarından bağımsız ve nesnel bir yapıya sahiptir. Klasik bilim anlayışına göre sürekli doğrusal olarak ilerleyen bilim, en sonunda insanlığın bütün sorunlarına bir çözüm bulacaktır. Bilimin amacı da insanlığa ve toplumа fayda sağlamaktır.

Çağdaş Bilim Anlayışı

Klasik bilim anlayışının eleştirilmesi sonucunda 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Gerçekliğin farklı boyutlara sahip olduğunu savunan çağdaş bilim anlayışı, doğa bilimlerinin dışında başka bilimlerin de olduğunu belirtir. Çağdaş bilim anlayışına göre bilim, insanlığa fayda sağlamaktan çok bilgi ihtiyacını karşılamaya yönelik bir etkinliktir. Ayrıca bilim, insanlığın tüm sorularına cevap verebilecek sınırsız bir güce sahip değildir. Bu anlayış, incelenen konu seçiminden bu konuya yaklaşıma ve kullanılacak yönteme kadar bilimi belirleyen temel unsurun bilim insanının kendisi olduğunu kabul eder. Bu bakımdan bilim, bilim insanından bağımsız değildir. Çağdaş bilim anlayışı, bilimin daima ilerlediği fikrine karşı çıkar. Bilim, genel kabullerin zaman zaman değişmesi biçiminde ilerler.

	Klasik Bilim Anlayışı	Çağdaş Bilim Anlayışı
Farklılıklar		
Benzerlikler		

■ **2. Adım:** *Grup arkadaşlarınızla klasik ve çağdaş bilim anlayışlarının argümanlarını içeren bir poster hazırlayınız. Hazırlayınız posteri sınıfta sununuz.*

"Bilim Nedir?" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

Bilimin Yöntemi Problemi

Bilimin amacı; doğaya ve yaşama dair doğru, güvenilir ve genelgeçer bilgiye ulaşmaktır. Bilimin bu amacını gerçekleştirmesi için kullandığı yöntemlerin de aynı şekilde güvenilir olması gerekir. Bilimsel araştırma sürecinde hangi yöntemin kullanılacağına dair soruları sormak ise felsefenin görevidir. Bu konu, felsefede bilimin yöntemi problemi içinde tartışılır. Bilimin yöntemi problemi kapsamında bilimsel bilginin nasıl üretildiği, geçerliliğinin nasıl sınanacağı ve diğer bilgi türlerinden nasıl ayırt edileceği sorularına cevap aranır. Bilimsel yöntemin ne olması gerektiği konusundaki görüşleriyle Rudolf Carnap (Rudolf Karnap), Thomas Samuel Kuhn (Tomas Samuel Kun) ve Karl Popper (Karl Popır) felsefe tarihinde önemli bir yere sahiptir.

ÇALIŞMA KÂĞIDI

● *Adımları takip ederek uygulamayı gerçekleştiriniz.*

● **1. Adım:** *"Bilimler, hangi yöntemleri kullanır?"* ***sorusuna ilişkin cevaplarınızı yazınız.***

● **2. Adım:** *Bilimsel yöntemin aşamaları ile ilgili akış diyagramı oluşturunuz.*

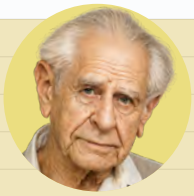
3. Adım: *Bilgi görselini inceleyerek tabloyu doldurunuz.*

Bilimsel Yöntem Nedir?

Rudolf Carnap

R. Carnap, "Bilim nedir?" sorusuna cevap vermek için önce bilimi oluşturan bilimsel bilginin analiz edilmesi gerektiğini iddia eder. Bir bilginin bilimsel olması için öncelikle o bilginin anlamlı, ikinci olarak da doğrulanabilir olması gerekir. Anlamlı olmayan önermenin doğrulanması mümkün olmadığı için bu önerme bilimsel olamaz. Deney ve gözlemle doğrulanamayan önermeler metafiziktir. Metafizik bilinebilir değildir ve bilimsel bir değer taşımaz. Bu nedenle felsefe, metafizik konuları ele almamalıdır. R. Carnap'a göre bilgi, iki şekilde doğrulanabilir: doğrudan doğrulama ve dolaylı doğrulama. Doğrudan doğrulamada bilgi, herhangi bir araç gerece ihtiyaç duymadan gözlem ve deneylerle doğrulanabilir. Örneğin "Ağaç yeşil yapraklıdır." bilgisi, gözlemle doğrulanabilir. Dolaylı doğrulamada ise bilgi, başka araçlar veya laboratuvar ortamı kullanılarak doğrulanabilir. Örneğin "Ağaç fotosentez yapar." bilgisi, ancak laboratuvar ortamında doğrulanabilir.

Karl Popper

Deney ve gözleme dayanarak bilgilerin doğrulanabileceği görüşünü eleştirir. K. Popper'a göre bilimde bir bilginin doğrulanabilmesi, o bilginin deney ve gözlemle kanıtlanması zaman ve imkân bakımından mümkün değildir. Örneğin "Bütün kuğular beyazdır." önermesini doğrulamak için şimdiye kadar yaşamış, hâlâ yaşayan ve gelecekte de yaşayacak kuğuların gözlenerek beyaz olduklarının kanıtlanması gerekir ki buna yetecek zaman ve imkân yoktur. O hâlde bilgi, doğrulanamaz ancak yanlışlanabilir. Beyaz olmayan bir kuğu görüldüğünde bilgi yanlışlanacaktır. K. Popper, bilimin dinamik bir süreç olduğunu savunur. Bilimsel bilgi, yanlışlanana kadar geçici olarak doğru kabul edilir. Bu nedenle her zaman yeni gözlemler ve deneylerle sınanmaya açıktır. Bu durum, bilimin dogmatizmden uzak kalmasını ve sürekli olarak kendini yenilemesini sağlar.

Thomas Samuel Kuhn

T. S. Kuhn, özellikle klasik bilimin doğrusal olarak daima ilerleyen bilim anlayışına karşı çıkar. Bilimsel gelişme sürecini açıklarken "paradigma" kavramını kullanır. Paradigma, herhangi bir alanda belli bir dönemde geçerli olan genel kabul anlamına gelmektedir. Örneğin İlk Çağ'da Dünya'nın düz bir tepsi biçiminde olduğu kabul ediliyordu. Gerek yapılan gözlemler gerekse teleskop vb. araçların icadı sonrasında Dünya'nın yuvarlak olduğu ortaya koyulmuştur. Dünya'nın şekli konusunda farklı dönemlerde farklı paradigmalar benimsenmiştir. T. S. Kuhn, bilimin bir paradigmadan diğerine geçilmesi sonucu ilerlediğini savunur. Belli bir paradigmanın kabul edildiği döneme "olağan bilim dönemi" denir. Bu dönemde paradigma, konuyla ilgili her tür soruya cevap verebilmektedir. Bazı gelişmeler sonucunda paradigmanın sorulara cevap veremediğinde bunalım baş gösterir ve "olağanüstü bilim dönemi" yaşanır. Bu dönemden ancak yeni bir paradigmanın kabulü ile çıkılır. Yeni paradigmanın kabulü kolay değildir çünkü yeni paradigmaya karşı direnç gösterilir. Ancak bir süre sonra konuyla ilgili öne sürülen yeni paradigma kabul edilir.

Filozoflar	R. Carnap	K. Popper	T. S. Kuhn
Görüşün Açıklaması (Argümanları)			
Görüşün Diğer İki Filozofun Görüşleriyle Benzerliği			
Görüşün Diğer İki Filozofun Görüşlerinden Farkı			
Görüşün Güçlü Yönleri			
Görüşün Zayıf Yönleri			

"Bilimin Ne Olduğuna İlişkin Argümanlar" ***isimli e-içeriğe ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.***

Performans Görevi

Beklenen Performans: *Felsefi metin inceleme*
Süre: *1 ders saati*

Göreve Başlamadan Önce Dikkat Edilecek Noktalar

- Bu çalışma ile ilgili görev ve sorumluluklarınızı etik ilkelere uygun bir şekilde zamanında yerine getirmeniz gerektiğini dikkate alarak bir planlama yapınız.
- Örnek metni ya da Performans Görevi karekodunda yer alan metinlerden birini seçiniz.
- Metinleri sınıfta dengeli bir şekilde paylaşmaya dikkat ediniz.
- Metin seçiminde sizin de görüş ve isteğiniz önemli olduğu için metin paylaşımında öğretmeninizle iletişim hâlinde olunuz.

Görevi Yaparken Dikkat Edilecek Noktalar (Okul Dışı Çalışma)

- Seçtiğiniz metni Metin İnceleme Formu'ndaki ölçütlere göre inceleyiniz.
- Metin İnceleme Formu'nu, incelediğiniz metne göre doldurunuz.

Görev Bitiminde Dikkat Edilecek Noktalar (Sınıf İçi Çalışma)

- Çalışmanızı sınıf arkadaşlarınızla paylaşınız.
- Metin İnceleme Formu, öğretmeniniz tarafından Performans Görevi karekodunda yer alan Dereceli Puanlama Anahtarı ile değerlendirilecektir.

Performans Görevi

Örnek Metin

BİLİM TARİHİ SOHBETLERİ

Batı Medeniyetinin Kökenleri

(...) Müslümanlar M. 7. yüzyıldan itibaren bilimleri Yunalılardan, Hintlilerden aldılar. Müslümanların bir meziyeti vardı. O alışlarında Hıristiyan olsun, Yahudi olsun, ne olursa olsun insanları hoca olarak kabul ettiler. Müslümanlar onlardan süratli bir şekilde öğrendiler. İki yüzyıl sonra Müslümanlar bu ilk merhaleyi, yani başkalarından almayı geride bırakarak yaratıcı olmaya başladılar. (...)

Miladi 850 yılından itibaren, 16. yüzyılın sonuna kadar Müslümanlar ilimde mütemadiyen yeni şeyler keşfettiler. Yeni ilimler kurdular, eski ilimleri geliştirdiler ve ilerde kurulacak bazı bilimlerin temellerini attılar. Ondan sonra ilimler tarihinde önderliklerini yavaş yavaş kaybettiler. Bugün Avrupa'daki bilimler, İslam bilimlerinin bir başka coğrafyada, değişik tarihi şartlar içerisindeki devamından ibarettir, diye tanımlıyorum. Ama bugünkü Avrupa'da, Batı'da gelişeni yabancı bulmuyorum. Bizim akrabalarımızın geliştirdiği safha olarak kabul ediyorum.(...)

Türkiye'nin Bilim ve Kültür Atmosferine Dair Tespitler

Bugün belki bilimler tarihçisi olabildiysem, babamın Sarf-ı Türk'yi öğretmiş olmasının çok büyük etkisi vardır. Eğer o Alman Ritter'in ilk derslerini anlayabildiysem belki bende biraz gramer düşüncesinin gelişmiş olmasının payı vardır. Türklerin gramer bilgileri yok, o yüzden dili öğrenemiyorlar, bazen iyi konuşuyorlar fakat yazamıyorlar. Bu bizim milletimizin önemli problemlerinden biridir.

Fuat Sezgin, *Bilim Tarihi Sohbetleri*
(Kısaltılmıştır.)

METİN İNCELEME FORMU

Metnin Alıntılandığı Eser ve Eserin Yazarı	
Metinde Geçen Felsefi Kavramlar	
Ele Alınan Problemler	
Metinde Öne Sürülen Argümanlar	
Argümanların Gerekçelerinin Gösterilmesi	
Argümanlara Yönelik Eleştirel Değerlendirmeniz	

9. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları

1-3. soruları aşağıdaki tablodan ve açıklamalardan yararlanarak cevaplayınız.

Felsefe dersinde öğretmen, öğrencilerine aşağıdaki eşleştirme tablosunu vermiştir. Tablodaki tanımlarla bilim felsefesinin temel kavramlarını eşleştirmelerini istemiştir.

Bilimsel Yöntem-Deney-Gözlem-Hipotez-Kuram-Yasa

Tanım Numarası	Tanım	Kavram
1	Doğrudan veya dolaylı olarak olayları ve olguları dikkatle izleme süreci.	
2	Bir hipotezi test etmek için kontrollü koşullar altında yapılan sistematik gözlem ve ölçüm süreci.	
3	Bilimsel bir durumu açıklamak ve tahminlerde bulunmak için kullanılan önerme.	
4	Geniş bir dizi gözlem ve hipotezi açıklamak için geliştirilen, doğrulanmış ve genellikle kabul gören model.	
5	Çok sayıda gözlem ve deney sonucunda doğruluğu kanıtlanmış, evrensel geçerliliğe sahip bilimsel ifade.	
6	Bilimsel çalışmaların gerçekleştirilmesinde izlenen sistematik ve nesnel aşamalar bütünü.	

Öğrencilerden bazılarının yaptıkları eşleştirmeler şu şekildedir:

Rıza: 1-Deney, 2-Yasa, 3-Hipotez, 4-Kuram, 5-Gözlem, 6-Bilimsel Yöntem

Öykü: 1-Hipotez, 2-Kuram, 3-Yasa, 4-Deney, 5-Bilimsel Yöntem, 6-Gözlem

Selma: 1- Gözlem, 2-Yasa, 3-Hipotez, 4-Kuram, 5-Deney, 6-Bilimsel Yöntem

1. Rıza, hangi kavramları doğru eşleştirmiştir?

.....

.....

2. Öykü'nün yaptığı eşleştirmelerden hangileri hatalıdır?

.....

.....

3. Selma'nın tüm eşleştirmelerinin doğru olması için hangi kavramların yeri değişmelidir?

.....

.....

4-9. soruları aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Bir sabah Nurten, kafede kahvaltı yaparken gazeteyi eline alır ve burç yorumları sayfasını açar. Yüksek sesle kendi burcunu okur: "Balık burçları, bugün karşınıza önemli fırsatlar çıkabilir. Cesur adımlar atmak için harika bir gün ama dikkatli olun, yakın bir arkadaşınızla küçük bir anlaşmazlık yaşayabilirsiniz."

Karşısında oturan Önder, bu duruma biraz gülerek "Gerçekten burçlara inanıyor musun?" diye sorar.

Nurten: Evet, inanıyorum. Bazen gerçekten tam da yazdığı gibi şeyler yaşıyorum.

Önder: Bugün milyonlarca Balık Burcu, önemli bir fırsatla karşılaşacak yani? Sence bu doğru olabilir mi?

Nurten: Neden olmasın? Astrolojinin kökeni, çok eskiye dayanıyor; yüzyıllardır kullanılıyor. Astrologlar, gezegenlerin hareketleriyle ilgili gözlemlerle bu bilgilere ulaşıyor. Bu yüzden astrolojinin bilimsel bir temele dayandığını düşünüyorum. Sonuçta bu bilgiler gözleme dayanıyorsa neden bilim sayılmasın?

Önder: Ama bilim, sadece gözlemler yapmaktan ibaret değil. Bir bilgi alanının bilim kabul edilmesi için hipotezlerinin test edilebilir olması ve gözlemlerle doğrulanabilmesi gerekir. Oysa astrolojik öngörüler, genellikle çok genel ve birçok duruma uyarlanabilir. Bu nedenle astroloji bilim değil sözde bilimdir.

Nurten: Katılmıyorum. Sonuçta burçlar, insan karakterini belirliyor. Bu da gezegenlerin konum ve hareketlerinin insan hayatını etkilediğini gösteriyor.

Önder: Tamam ama gezegen hareketleri hayatımızı etkiliyor diye bir iddiayı nasıl bilimsel bir şekilde doğrulayabiliriz ki?

Nurten: Ama bazı öngörüler gerçekten tutuyor. Birkaç hafta önce burcum, iş hayatında dikkatli olmam gerektiğini yazmıştı. O hafta gerçekten iş yerinde sorunlar yaşadım. Bu bir tür doğrulama değil mi?

Önder: Bence değil. Bilimsel yöntemlerde bir hipotezin doğru olup olmadığını belirlemek için kontrollü deneyler yapılır. Astrolojik öngörüleri böyle test edemiyoruz. Mesela Mars'ın Koç Burcu'nda olmasının öfkeyi artırdığını söyleyen bir hipotezi nasıl bilimsel olarak test edebiliriz?

Nurten: Anladım. Ama yine de astroloji çok yaygın ve insanlar hayatlarına anlam katmak için bu bilgilere başvuruyor. Belki de bilim tanımımızı genişletmeliyiz.

Önder: Buna katılmıyorum. Bilimi genişletmek, bilimsel olmayan şeyleri de kapsamasına yol açar. Bu durum da bilimin güvenilirliğini azaltabilir.

4. Nurten ve Önder'in astroloji hakkındaki konuşmasını bilim felsefesinin hangi problemleri ile ilişkilendirirsiniz?

.....

.....

5. Nurten'in burç yorumlarındaki bazı öngörülerin gerçekleştiğini düşünmesi, bilimsel açıdan nasıl yorumlanabilir?

.....

.....

6. Nurten ve Önder'in bu tartışmasında bilim ve sözde bilim arasındaki hangi farklar öne çıkmaktadır?

.....

.....

7. Önder'e göre astroloji, hangi nitelikleri taşımadığı için bilim olarak kabul edilemez?

8. Önder'in bilimde hipotezlerin test edilebilir olması gerektiğini belirtmesi, hangi bilim anlayışıyla ilişkilidir?

9. Nurten'in bilim tanımını genişletme önerisi, bilim felsefesi açısından hangi tartışmalara yol açabilir?

10. soruyu aşağıdaki metinden yararlanarak cevaplayınız.

Bir araştırmacı orman derinliklerinde bulduğu mor bir çiçeğin yaraları çok hızlı iyileştirdiği iddia eder. Bunu duyan Aras, Beren ve Ceren kendi aralarında bu buluşun bilimsel olup olmayacağını felsefe dersinde öğrendikleri filozofların görüşleri doğrultusunda sorgulamaya başlar.

Aras: Bence bu iddianın bilimsel sayılabilmesi için hangi durumlarda sonuç vermediğinin de ortaya konması gerekir. Eğer çiçek bir yarayı iyileştiremezse hipotez çürütülmüş olur. Bilim, doğruların birikmesiyle değil yanlışların elenmesiyle ilerler.

Beren: Mevcut tıp kitaplarındaki hücre yenilenmesi bilgileriyle bu çiçeğin etkisinin uyumuna bakmalıyız. Şayet bu bitki yerleşik tıp kurallarını altüst edecek bir hıza sahipse tıp dünyasında bir bunalım yaşanır ve bu durum yeni bir tedavi paradigmasının doğmasına yol açar.

Ceren: Ben bu çiçeğin laboratuvar ortamında defalarca test edilmesi gerektiğini düşünüyorum. Farklı kişilerde ve yara tiplerinde her seferinde olumlu sonuç alınırsa iddia bilimsel olarak kanıtlanmış sayılır.

10. Metinde Aras, Beren ve Ceren hangi filozofun (R. Carnap, K. Popper, T. Kuhn) görüşünü savunmaktadır? Açıklayınız.

Aras:

Beren:

Ceren:

Sözlük

A

algı : Olay, nesne ve durumlar karşısında duyumlar aracılığıyla kazanılan ilk bilinçlilik.

analiz : 1. Bir bütünü kendisini oluşturan kısımlarına ya da parçalarına ayırarak inceleme. 2. Zihinsel süreçleri oluşturan temel ögeleri, içe bakış yoluyla ana ögelere ayırma, çözümleme.

antitez : Bir önermeye karşıt olarak öne sürülen önerme; karşı sav.

arkhe : Grekçede baş, başlangıç, ilk neden, temel ilke, ana madde gibi anlamlarda kullanılan terim.

B-C-Ç

beyanname : Belirli bir konuda bir topluluk ya da bir kişinin kamuoyuna yaptığı yazılı açıklama.

bilfiil : Gerçekten yaparak, işleyerek; fiilen.

D

değer : Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet.

dışa vurum : Ruhsal olayların belli işaret veya tasvirlerle yansıtılması, insan ruhunun algılanabilecek biçimde kendini dışa yansıtması; ifade, dış vurum.

disiplin : Öğretim konusu olan veya olabilecek bilgilerin bütünü, bilim dalı.

E-F-G

ebedî : Sonu düşünülemeyen, sınırları tasarımlanamayan; sonsuz, ölümsüz.

ego : Ruh çözümleme kuramına göre ruhsal yapının, iç ve dış uyaranları değerlendiren, anlamlandıran, iç dengeyi ve çevreye uyumu sağlayan parçası; ben.

ekolojizm : Olgulara bütünsel olarak ve doğa merkezli bakış açısıyla yaklaşan bir düşünce akımı.

erek : Gerçekleştirmek üzere tasarladığımız ve erişmek istediğimiz şey; amaç.

ezelî : Zamanda başlangıcı olmayan; öncesiz.

filozof : Felsefe ile uğraşan ve felsefenin gelişmesine katkıda bulunan kimse, felsefeci, feylesof.

gerçek : 1. Düşünülen, tasarımlanan, imgelenen şeylere karşıt olarak, var olan. 2. Bilinçten bağımsız olarak var olan.

görünüş : 1. Görülen şey ya da nesnenin koşullara göre değişen algılanabilirliği. 2. Gözün ilk bakışta veya zihnin dolaysız olarak algıladığı şey.

H

hanedanlık : Belli ve köklü bir soydan gelenlerin yönetimi.

haz : 1. Duygunun, içinde bulunduğu durum bakımından temel niteliklerinden biri; acının karşıtı olarak hoşlanma, tat alma.
2. Bir şeyden duyusal ya da manevi sevinç duyma.

hipotez : 1. Araştırmanın başlangıcında henüz doğruluğu veya yanlışlığı kestirilemeyen ancak doğrulanacağı umulan kuramsal düşünce. 2. varsayım.

hümanizm : İnsanı asıl değer kabul eden, insanın saygınlığına ve insanla ilgili sorunlara öncelik veren anlayış.

I-İ-J

ideal : 1. Gerçekte olmayıp yalnızca düşüncede, tasarım içinde var olan.
2. Yalnız düşünce ile kavranabilen.

iktidar : 1. Devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi.
2. Bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar.

ilim : Evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneye dayanan yöntemler ve gerçeklikten yararlanarak sonuç çıkarmaya çalışan düzenli bilgi; bilim.

irade : Bir şeyi yapıp yapmama konusunda kişinin kendi kendine karar verebilme ve bunu uygulama gücü, istenç.

K-L-M

melodi : Belli kurallara göre düzenlenmiş, kulağa hoş gelen ses dizisi; ezgi.

meşruiyet : Geçerli olma durumu, meşruluk.

mitoloji : Tarih öncesi tanrılarının efsaneli serüvenlerini anlatan ve bir topluluğun duygularını, anlayışını ve özlemlerini göstermesi bakımından değeri olan efsanelerin bütünü.

monarşi : Siyasi otoritenin genellikle miras yolu ile bir kişinin üzerinde toplandığı devlet düzeni veya rejim; tek erklik.

N-O

nesnel : 1. Nesne ile ilgili, nesneye ilişkin; objektif, öznel karşıtı. 2. Bireyin kişisel görüşünden bağımsız olan, objektif.

nezaket : Başkalarına karşı saygılı ve kibar davranma; naziklik.

nüve : Bir şeyin özü.

obje : 1. (Genellikle) Karşımızda bulunan şey. 2. Özne ediminden, bilinçten, bağımsız olan gerçek (real) nesne; gerçeklik olarak, dış dünyanın bir parçası olarak bilincin karşısında duran şey.

olgu : Varlığı deneyle kanıtlanmış şey.

olguculuk : Araştırmalarını olgulara, deneylere, gerçeklere dayandıran, fizikötesi açıklamaları kuramsal olarak olanaksız ve yararsız gören felsefi akım; pozitivizm.

oluş : Bir durumdan öteki duruma geçiş.

Ö-P-R

öznel : Özneye ilişkin olan, öznede oluşan, nesnelerin gerçeğine değil, bireyin düşünce ve duygularına dayanan; enfüsi, subjektif, nesnel karşıtı.

paralimpik : Çeşitli dallarda bireysel veya takım hâlinde engelli sporcular tarafından oynanan (yarışma).

pozitif bilimler : Deney sonuçlarına dayanan bilim veya bilimler; müspet ilimler.

pratik : Kolaylıkla uygulanabilir, kullanışlı olan.

reenkarnasyon : Ruhun bir bedenden başka bir bedene geçerek varlığını sürdürdüğü inancı; ruh göçü.

reform : 1. düzeltme. 2. Bir sistem, kurum veya yapının güç ve tehdit edici yöntemlere başvurmadan uzlaşmacı bir yaklaşımla daha iyi, daha istendik duruma getirilmesi.

Rönesans : XV. yüzyıldan başlayarak İtalya'da ve daha sonra diğer Avrupa ülkelerinde hümanizmin etkisiyle ortaya çıkan, klasik İlk Çağ kültür ve sanatına dayanarak gelişen bilim ve sanat akımı; uyanış.

S-Ş

sentez : Yalından karmaşık olana, zorunludan olasıya, genel yasadan bireysel duruma, nedenden etkiye, öncülden varılan sonuca giden düşünme biçimi.

sorgulama : Bir konuyu sorular sorup cevaplar vererek araştırma.

şuur : İnsanın kendisi, yaşantıları ve dünya üzerindeki bilgisi; aynı zamanda da düşünme ve kendini tanıma yeteneği; bilinç.

T

teleoloji : Başlangıçta ya da özgün anlamı itibarıyla her şeyin kendi doğal amacı olduğu anlayışı.

temellendirme : Bir önermeyi, bir kuralı, bir gerekliliği, kendisini doğrulayacak herhangi bir şeye dayama; belli gerekçelerle doğrulama.

teolog : Tanrı bilimiyle uğraşan kimse, ilahiyatçı.

teolojik : Tanrı bilimiyle ilgili.

tez : Tanıtlanması gereken önerme; sav.

töz : Varlıklarda değişikliğe uğrayan taraf dışında değişmeden kalan şey; cevher.

tümel : 1. Belli bir sınıfa bağlı bireylerin tümünü içine alan; külli. 2. Bütün kapsamıyla alınmış olan (önerme); külli, tikel karşıtı.

U-Ü-V-Y-Z

zihin : 1. Bilincin, algılama ve düşünme görevini yerine getiren bölümü. 2. Zihinsel yetilerin tümü.

Kaynakça

Akıncı, S. (2019). *Klasik Mantık*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Alatlı, A. (2001). *Safsata Kılavuzu*. İstanbul: Boyut Yayınevi.

Alatlı, A. (2009). *Hadi Baştan Alalım! Aklın Yolu Da Bir Değildir*. Ankara: Destek Yayınları.

Altıntaş, H. (1990). *İbn Sînâ Metafiziği*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Altunoğlu, M., Taştan, F. (Ed.). (2018). *İlkçağ Felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Anday, M. C. (1996). *Rahatı Kaçan Ağaç*. İstanbul: Adam Yayınları.

Anselmus. (2021). Seçim Özgürlüğü Üzerine. (B. Bingöl, Çev.). *Felsefe Dünyası Dergisi*. 73, 436-462.

Aristoteles. (1993). *Poetika*. (İ. Tunalı, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristoteles. (1993). *Politika*. (M. Tuncay, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Aristoteles. (1996). *Metafizik*. (A. Arslan, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Aristoteles. (2014). *Nikomakhos'a Etik*. (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Arslan, A. (2016). *İlkçağ Felsefe Tarihi (2. Cilt)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, A. (2018). *İlkçağ Felsefe Tarihi (1. Cilt)*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Arslan, A. (2019). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Serbest Akademi.

Atkinson, S. (Ed.). (2011). *Felsefe Kitabı*. (E. Lakşe, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları.

Augustinus. (2009). *İtiraflar*. (Ç. Dürüşken, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Aydın, M. (2010). *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı.

Ayvaz, M. (2025). Mevlânâ'da Ahlâkî Özne Olarak İdeal İnsanın İnşası. *FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi)*, (42), 85-105.

Baç, M. (2011). *Epistemoloji*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Bakış, R. (2017). Nurettin Topçu'nun Felsefe ve Metafizik Tasavvuru. *Beytulhikme: Uluslararası Felsefe Dergisi*, 7(1), 311-333.

Balkis, İ. (2019). *İslam Filozoflarında Mucize ve Nedensellik*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İbrahim Çeçen Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.

Başaran, M. T. (2016). *Sonsuzluk Kavramının Mantıksal ve Felsefi Analizi-Kindî Merkezli Bir İnceleme*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hitit Üniversitesi/Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum.

Battal, F., Yıldız, Ş., Kılıçaslan, Ş., & Çınar, E. (2018). Solomon Ash Uyumluluk Deneyi ve Bireylerin Karar Verme Tarzları Arasındaki İlişki (Türkiye Örneği). *Social Sciences*, 13(26), 185-198.

Berger, J. (1995). *Görme Biçimleri*. (Y. Salman, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Berkeley, G. (1996). *Hylas ile Philonous Arasında Üç Konuşma*. (K. S. Sel, Çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.

Birand, K. (1961). İnsanlığın Sırrı. Ankara Üniversitesi İlahiyat *Fakültesi Dergisi*, (9), 25-37.

Bolay, S. H. (1980). *Aristo Metafiziği ile Gazzâlî Metafiziğinin Karşılaştırılması*. İstanbul: Kalem Yayınevi.

Bowell, T., Kemp, G. (2020). *Eleştirel Düşünme Kılavuzu*. (B. Tanrıseven, Çev.). Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.

Bruce, M., Barbone, S. (2014). *Batı Felsefesindeki 100 Temel Mesele*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Büyükbaykal, G. (2007). Televizyonun Çocuklar Üzerindeki Etkileri. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 28, 31-44.

Can, N. (Ed.). (2012). *Felsefe*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.

Cansever, E. (2023). *Yerçekimli Karanfil*. İstanbul: Adam Yayınları.

Cevizci, A. (2004). *Felsefe Ansiklopedisi, Cilt 2*. İstanbul: Etik Yayınları.

Cevizci, A. (2005). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Cevizci, A. (2007). *Felsefeye Giriş*. Bursa: Sentez Yayınları.

Cevizci, A. (2009). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.

Cevizci, A. (2012). *Felsefe*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Cevizci, A. (2013). *Bir Bakışta Felsefe*. Ankara: Lider Gençlik.

Cevizci, A. (2014). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.

Cevizci, A. (2016). *İlkçağ Felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.

Ceylan, F. E. (2020). Konfuçyüs ve Çin Felsefesinin Temelleri. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Filoloji ve Çeviribilim Dergisi*, 2(1), 142-148.

Cicero. (2018). *Dostluk Üzerine*. (C. C. Çevik, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Croce, B. (1983). *Estetik*. (İ. Tunalı, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çakmak, C., Yıldız, N. ve Uslu, S. (Ed.). (2015). *İlkçağ Felsefesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Çilingir, L. (2014). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Elis Yayınları.

Çüçen, A. K. (2001). *Bilgi Felsefesi*. Bursa: Asa Kitabevi.

Çüçen, A. K. (2012). *Felsefeye Giriş*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayını.

Damer, T. E. (1980). *Attacking Faulty Reasoning*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.

Daştan, U. (2013). *Bilimin Tarihsel Gelişim Sürecinde Thomas Samuel Kuhn'un Bilim Felsefesinin Yeri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Descartes, R. (1996). *Yöntem Üzerine Söylem, Anlığın Yönetimi İçin Kurallar, İlk Felsefe Üzerine Meditasyonlar*. (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.

Descartes, R. (1996). *Söylem Kurallar Meditasyonlar*. (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.

Descartes, R. (1997). *Felsefenin İlkeleri*. (M. Akın, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Descartes, R. (2007). *Felsefenin İlkeleri*. (M. Akın, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Descartes, R. (2017). *Meditasyonlar Metafizik Üzerine Düşünceler*. (Ç. Dürüşken, Çev.). İstanbul: Alfa Klasik.

Doğan, N. (2022). Popper ve Kuhn'da Bilimin Yapısı, Gelişimi ve Yöntemi üzerine Bir Tartışma. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 75, 436-459.

Dölek, H. (2010). Ölümsüzlük Problemi Açısından Tehafütler. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1), 199-207.

Durak, N. (2010). İslam Düşüncesinde Etik Bir İdeal Olarak "İnsan-ı Kâmil" Anlayışı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), 106-124.

Duralı, Ş. T. (2016). Felsefe-Bilim. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, (32), 15-29.

Düvenci, S. (2018). Devletin Köken Teorileri Açısından Devleti Doğuran Etmenler: Çeşitli Uygarlıklar ve Topluluklar Üzerinden Bir Değerlendirme. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 1, 66-93.

El Malki, M., Ağaoğlu, Y. (2020). *International Conference On Palandöken Scientific Research*. Ankara: İKSAD Publishing House.

Emiroğlu, İ. (2004). *Mantık Yanlışları*. Ankara: Elis.

Empiricus, S. (2017). *Kuşkuculuk*. (M. K. Sütçüoğlu, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Erdoğan, E. (2008). Platon'da Bilgisizlikten Bilgiye Giden Süreç. *Kaygı*, 11, 211-221.

Ergin, M. (2009). *Orhun Abideleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Erhat, A. (1996). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erkmen, R. (2025). Kozmolojik ve Teleolojik Delillerin Sınırları ve İlâhî Sıfatlar: Eş'arîlik ve Fahreddîn er-Râzî. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 68, 1-40.

Eroğlu, G. (2012). Akıl Yürütme Formlarının Mantık ve Bilimlerde Yeri ve Değeri. *Hikmet Yurdu*, 5(10), 183-196.

Fârâbî. (2015). *İdeal Devlet El-Medinet'ül Fâzıla*. (A. Arslan, Çev.). Ankara: Divan Kitap.

Farabi. (2018). *Mutluluğun Kazanılması*. (A. Arslan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Flack, R., Cook, J., Ellerton, P., Kinkead, D., Coan, T., Boussalis, C., & Dargaville, R. (2024). *Identifying reasoning fallacies in a comprehensive taxonomy of contrarian claims about climate change*. Environ: Commun.

Floridi, L. (2013). What is a Philosophical Question? *Metaphilosophy*, 44(3), 195-221.

Freedman, J. L., Sears, D. O. ve Carlsmith, J. M. (2003). *Sosyal Psikoloji*. (A. Dönmez, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.

Gökberk, M. (2019). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Gözler, K. (2009). *Devletin Genel Teorisi*. Bursa: Ekin Basım Dağıtım Yayın.

Gül, İ. (2018). Hacı Bektaş-ı Veli Öğretisinde Aklın ve İlmin Yeri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 88, 183-218.

Günay, M. (2004). *Metinlerle Felsefeye Giriş*. Adana: Karahan Kitabevi.

Haklı, Ş. (2002). Kötülük Problemi, Yaklaşımlar ve Eleştiriler. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 195-211.

Hegel, G. W. F. (2016). *Din Felsefesi Dersleri*. (D. N. Kadıoğlu, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Herakleitos. (2020). *Fragmanlar*. (C. C. Çevik, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hobbes, T. (2007). *Leviathan*. (S. Lim, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Honer, S.M., Hunt, T.C. (1996). *Felsefeye Çağrı*. (H. Ünder, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Horner, C., Westacott, E. (2001). *Felsefe Aracılığı ile Düşünmek*. (A. Arslan, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.

Hume, D. (1995). *Din Üstüne*. (M. Tuncay, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

İbn-i Haldûn. (2004). *Mukaddime*. (H. Kendir, Çev.). İstanbul: Yeni Şafak.

İbn Rüşd. (1986). *Tutarsızlığın Tutarsızlığı (Tehâfüt et-Tehâfüt)*. (K. Işık, M. Dağ, Çev.). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Basımevi.

İmam Gazâlî. (2020). *İhyâ 1.Cilt*. (M. Çağrıcı, Çev.). İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Jaspers, K. (1997). *Felsefe Nedir?* İstanbul: Say Yayınları.

Kadğa, E., Koluman, H., Kurt, H., & Bozdağ, R. (2023). Yunus Emre ve Ahlak. *Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 9(71), 4136-4144.

Kahveci, N. (2021). *Felsefe Nasıl Yapılır?* İstanbul: Doğu Kitabevi.

Kant, I. (1993). *Arı Usun Eleştirisi*. (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi.

Kant, I. (1995). *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (İ. Kuçuradi, Çev.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kaya, M. (2014). *İslâm Filozoflarından Felsefe Metinleri (Dalâletten Kurtuluş)*. İstanbul: Klasik Yayınları.

Koca, B. U. (2021). Jeremy Bentham'ın Faydacı Ahlakının Temelleri ve Ahlak Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi. *İçtimaiyyat Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 81-103.

Kolaç, E. (2010). Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Felsefesiyle Türkçe Derslerinde Değerler ve Hoşgörü Eğitimi. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (55), 193-210.

Korlaelçi, M. (2022). Felsefenin ve Felsefe Tarihinin Önemi. *Felsefe Dünyası*, 75(1), 7-18.

Kuhn, T. S. (2017). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*. (N. Kuyaş, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Locke, J. (2013). *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*. (V. Hacıkadiroğlu, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.

Magee, B. (2000). *Felsefenin Öyküsü*. (B. S. Şener, Çev.). Ankara: Dost Kitabevi.

Montaigne. (2011). *Denemeler*. (S. Eyüboğlu, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nozick, R. (2006). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. (A. Oktay, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ortaöğretim Felsefe Dersi Öğretim Programı (10 ve 11. Sınıflar) Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli. (2026). Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı.

Ögcem, E. (2019). Tanrı Lehinde Kullanılan Delillerin Yetkinliğine Dair Bir Soruşturma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(65), 1373-1380.

Öner, N. (1986). *Klasik Mantık*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Öner, N. (1995). *Felsefe Yolunda Düşünceler*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Öner, N. (2005). *Bilginin Serüveni*. Ankara: Vadi Yayınları.

Özdemir, G. (2014). Weberyan Anlamda Türklerde Otorite ve Meşruiyet İlişkisi (15.yüzyıl Osmanlı Dönemine Kadar). *Akademik İncelemeler Dergisi*, 9(2), 69-60.

Özden, H. Ö. (2002). Hellenizm Öncesi Yunan Felsefesinde Güzellik Anlayışları. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 17, 61-92.

Özer, Y. (2024). Sanatta Yüce Kavramı Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 13(2), 492-504.

Özlem, D. (2004). *Mantık*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Peirce, C. S. (2020). Bir Akıl Yürütmeyi Sağlam Yapan Nedir? (B. Genç, Çev.). *Temaşa Felsefe Dergisi*, 13, 216-229.

Plantinga, A. (2022). *Tanrı, Özgürlük ve Kötülük*. (M. Yanık, Çev.). Ankara: Fol Kitap.

Platon. (1995). *Devlet*. (S. Eyüboğlu, M. Ali Cimcoz, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Platon. (1999). *Devlet*. (S. Eyüboğlu, M. A. Cimcoz, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

Platon. (2015). *Sofist*. (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Platon. (2015). *Timaios*. (F. Akderin, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Popper, K. R. (1998). *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*. (İ. Aka, İ. Turan, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Reichenbach, H. (1993). *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*. (C. Yıldırım, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Russell, B. (1990). *Din ile Bilim*. (A. Göktürk, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Salur, B. (2022). Benedetto Croce'nin Sanat Anlayışı Bağlamında Orhan Veli Kanık Okuması. *Felsefe Dünyası*, 2(76), 245-263.

Sartre, J. P. (1985). *Varoluşçuluk*. (A. Bezirci, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.

Sayılı, A. (2010). *Bilim Tarihi (Hayatta En Hakiki Mürşit İlimdir)*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.

Schiller, F. (1999). *Estetik Üzerine*. (M. Özgü, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Sezgin, F. (2014). *Bilim Tarihi Sohbetleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Şener, H. (2017). John Locke'da Ruhun Ölümsüzlüğü ve Ahiret Hayatı. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19, 271-285.

Şimşek, İ. (2014). Antikçağdan Alman İdealizmine; Estetik Bir Değer Olarak Güzellik. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 329-346.

Taşdelen, D., Yazıcı, A. (2018). *Estetik ve Sanat Felsefesi*. (A. İnam, Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Taşdelen, V. (2027). Felsefe Eğitimi: Bir Yaşantının Peşinde. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 40(2), 277-294.

Tekel, A. (2015). Estetik Yargı ve Estetik Yargıyı Etkileyen Faktörler. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 16, 149-157.

Thales, Anaksimandros, Anaksimenes. (2019). *Fragmanlar*. (G. Şar, Y. G. Sev, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.

Timuçin, A. (2004). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Timuçin, A. (2005). *Düşünce Tarihi (Cilt 1-3)*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Timuçin, A. (2011). *Gençler İçin Felsefe Tarihi*. İstanbul: Bulut Yayınları.

Tolstoy, L. N. (2016). *Sanat Nedir?*. (M. Beyhan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Topçu, N. (2017). *İsyan Ahlakı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Topdemir, H. G. (1996). Takiyüddin'in Optik Kitabı. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 7(7), 254-286.

Topdemir, H. G. (2009). *İbn Sînâ Doğunun Sönmeyen Yıldızı*. İstanbul: Say Yayınları.

Tunalı, İ. (1998). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni. (2025). Ankara: T.C. Millî Eğitim Bakanlığı.

Uslu, A. (2019). Türklerde Devlet Yönetimi. *Türk Ekini*, 3, 4-17.

Uygur, N. (2012). Bir Felsefe Sorusu Nedir?. *Felsefe Arkivi*, 5(1), 19-55.

Ülken, H. Z. (1968). *Varlık ve Oluş*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

Von Aster, E. (1999). *İlk ve Orta Çağ Felsefe Tarihi*. (V. Okur, Çev.). İstanbul: İm Yayın Tasarım.

Walton, D. N. (1987). *Informal Fallacies: Towards a Theory of Argument Criticisms*. Amsterdam, Hollanda: John Benjamins Publishing Company.

Warburton, N. (2006). *A'dan Z'ye Düşünmek*. Ankara: Dost Kitabevi.

Worley, P. (2020). *Felsefe Makinesi*. (T. Büyükuğurlu, Çev.). İstanbul: Paraşüt Kitap.

Yavuz, M. M. (2017). Theseus'un Gemisi, Ferdi Özler ve Eser Özdeşliği. *KADER Kelam Araştırmaları Dergisi*, 15(1), 111-124.

Yıldırım, C. (1991). *Bilim Felsefesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yıldırım, N. (2017). Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Emre'nin Yaşayan Değerleri: Toplumun Bilge İnsanları Üzerine Nitel Bir Analiz. *Millî Eğitim*, (215), 5-26.

Yiğit, N., Alev, N., Akşan, P. ve Ursavaş, Ö. F. (2010). İlköğretim Öğrencilerinin Bilimsel Bilgiye Ait Görüşleri. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5(2), 596-613.

Yusuf Has Hacib. (2018). *Kutadgu Bilig*. (A. Çakan, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Zeybek Ünsal, Ç., & Örnek Büken, N. (2018). Henrietta Lacks'in Ölümsüzlüğü: Tıp Tarihinin Gılgamış Destanı. *Turkish Journal of Life Sciences*, 3(2), 248-254.

Kaynakça atıf sistemi, APA 6.0 yazım kuralları ve kaynak gösterme biçimine göre düzenlenmiştir.

Görsel, Genel Ağ ve E-İçerik Kaynakçası

Görsel, Genel Ağ ve E-İçerik Kaynakçasına ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.

Cevap Anahtarı

Cevap Anahtarına ulaşmak için karekodu akıllı cihazınıza okutunuz.

25°D
30°D
35°D
40°D
45°D
40°K
35°K
ROMANYA
Bükreş
Tuna N.
UKRAYNA
RUSYA FEDERASYONU
HAZAR DENİZİ
Sofya
BULGARİSTAN
K A R A D E N İ Z
GÜRCİSTAN
Tiflis
Sinop
Edirne
Kırklareli
Bartın
Zonguldak
Kastamonu
AGARA Ö.C.
Artvin
Kura N.
Ardahan
ERMENİSTAN
AZERBAYCAN
YUNANİSTAN
Tekirdağ
İstanbul
Samsun
Ordu
Giresun
Trabzon
Rize
Kocaeli
Düzce
Karabük
Çankırı
Amasya
Çoruh N.
Kars
Erivan
Gökçeada
Yalova
Sakarya
Bolu
Çorum
Tokat
Gümüşhane
Bayburt
Merič N.
MARMARA DENİZİ
Çanakkale
Bozcaada
Bursa
Bilecik
Sakarya N.
Ankara
Kızılırmak N.
Yeşilırmak N.
Erzincan
Erzurum
Iğdır
Ağrı
NAHÇIVAN Ö.C. (AZERBAYCAN)
Aras N.
Balıkesir
Eskişehir
Yozgat
Sivas
Kırıkkale
Fırat N.
Tunceli
Bingöl
Muş
Van Gölü
Van
Bitlis
Elâzığ
Malatya
Kütahya
Kırşehir
Tuz Gölü
Kayseri
Nevşehir
Aksaray
Manisa
Gediz N.
Afyonkarahisar
Uşak
Atina
İzmir
Küçük Menderes N.
Büyük Menderes N.
Aydın
Konya
Niğde
Kahramanmaraş
Adıyaman
Diyarbakır
Siirt
Batman
Şırnak
Hakkâri
Urumiye Gölü
İ R A N
Denizli
Isparta
Burdur
Seyhan N.
Ceyhan N.
Dicle N.
Mardin
Muğla
Karaman
Osmaniye
Gaziantep
Şanlıurfa
Antalya
Adana
Kilis
Mersin
Göksu N.
Hatay
Asi N.
Fırat N.
Dicle N.
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ
Erenköy
Lefkoşa
S U R İ Y E
I R A K
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ
LÜBNAN
Beyrut
Bağdat
Şam
A K D E N İ Z
L İ B Y A
Tel Aviv
FİLİSTİN
Batı Şeria
Doğu Kudüs
FİLİSTİN
Gazze Şeridi
İSRAİL
M I S I R
Nil N.
Süveyş K.
TÜRKİYE'NİN MÜLKİ İDARE BÖLÜMLERİ İLE KARA VE DENİZ KOMŞULARI HARİTASI
BAŞKENT
Ankara
İL MERKEZİ
Elâzığ
GÖL
ÜLKE SINIRI
ÖZERK BÖLGE SINIRI
AKARSU
0 50 100 200 300 400 km
Harita Genel Müdürlüğü tarafından üretilmiştir.

TÜRK DÜNYASI HARİTASI
Bağımsız Türk Devletleri
Türk Cumhuriyetleri, Türk Bölgeleri
Türk Toplulukları
0 250 500 1.000 1.500 2.000 km
TÜRK CUMHURİYETLERİ, TÜRK BÖLGELERİ
1 GAGAVUZ YERİ
2 KARAÇAY-ÇERKESYA
3 KABARDİN-BALKARYA C.
4 DAĞISTAN C.
5 ÇUVAŞİSTAN C.
6 TATARİSTAN C.
7 BAŞKURT C.
8 KARAKALPAKİSTAN C.
9 ALTAY C.
10 HAKASYA C.
TÜRK TOPLULUKLARI
a Avrupa'daki Türkler
b Kosova Türkleri
c Yunanistan Türkleri
ç Bulgaristan Türkleri
d Romanya Türkleri
e Suriye Türkmenleri
f Irak Türkmenleri
g İran Türkleri
h Afganistan Türkmenleri
ı Pakistan Türkmenleri
i Hindistan Türkmenleri
j Çin H. C. Türkleri
k Moğolistan Türkleri
l Rusya Federasyonu Türkleri
ÜLKE KISALTMALARI
ARNAVUTLUK ARN
BELÇİKA BEL
BOSNA - HERSEK BH
GÜNEY KIBRIS RUM YÖNETİMİ GKRY
HIRVATİSTAN HRV
İSVİÇRE İSV
KARADAĞ KRD
KOSOVA KSV
KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİ KKTC
KUZEY MAKEDONYA KMKD
LİHTENŞTAYN LİH
SIRBİSTAN SRB
RUSYA FEDERASYONU
TÜRKİYE
KAZAKİSTAN
TÜRKMENİSTAN
ÖZBEKİSTAN
KIRGIZİSTAN
TACİKİSTAN
İRAN
AFGANİSTAN
PAKİSTAN
HİNDİSTAN
MOĞOLİSTAN
ÇİN HALK CUMHURİYETİ
SİNCAN UYGUR ÖZERK BÖLGESİ
SAHA (YAKUTİ) C.
TUVA C.
UKRAYNA
BELARUS
POLONYA
ALMANYA
FRANSA
İSPANYA
PORTEKİZ
İTALYA
İSVEÇ FİNLANDİYA
NORVEÇ
İZLANDA
SURİYE
IRAK
SUUDİ ARABİSTAN
MISIR
LİBYA
CEZAYİR
FAS
TUNUS
YEMEN
UMMAN
BANGLADEŞ
Norveç Denizi
Barents Denizi
Kara Denizi
Beyaz Denizi
Ohotsk Denizi
Kuzey Denizi
Baltık Denizi
Karadeniz
Akdeniz
Hazar Denizi
Aral G.
Umman Denizi
Yemen Denizi
Moskova
Astana
Taşkent
Bişkek
Aşkabat
Tahran
Kabil
İslamabad
Yeni Delhi
Pekin
Ulanbator
Ankara
Bakü
Erivan
Tiflis
Bağdat
Kahire
Amman
Şam
Trablus
Riyad
Muskat
Sana
Dakka
Kızılırmak
Nil N.
Ural N.
Volga N.
Ob N.
Lena N.
Yenisey N.
Amur N.
Sarı Irmak
Tarım N.
Hotan N.
Syrdarya N.
Amudarya N.
Fırat N.
Dicle N.
Ganj N.
Kızılırmak
Karadeniz B.
Cebeliüttarık B.
Tiren Denizi
Adriyatik Denizi
Ege Denizi
Marmara Denizi
Kuzey Kıbrıs
Lefkoşa KKTC
GKRY
Kıbrıs
Hürmüz B.
Aden Körfezi
Basra Körfezi
Umman B.
Ladoga G.
Onega G.
Baykal G.
Hindistan Yarımadası
Arap Yarımadası
Anadolu Yarımadası
Balkan Yarımadası
Kamçatka Yarımadası
Çukçi Yarımadası
Kola Yarımadası
Scandinavian Yarımadası
Iberian Yarımadası
Apennine Yarımadası
Malay Yarımadası
Korea Yarımadası
Taşkent Bölge
Kabil Bölge
Tacikistan Bölge
Kırgızistan Bölge
Özbekistan Bölge
Türkmenistan Bölge
Kazakistan Bölge
Rusya Federasyonu Bölge
Moğolistan Bölge
Çin H. C. Bölge
Hindistan Bölge
Pakistan Bölge
Afganistan Bölge
İran Bölge
Irak Bölge
Suriye Bölge
Türkiye Bölge
Yunanistan Bölge
Bulgaristan Bölge
Romanya Bölge
Kosova Bölge
Avrupa Bölge
30°B 20°B 10°B 0° 10°D 20°D 30°D 40°D 50°D 60°D 80°D 100°D 120°D 130°D 140°D 150°D 160°D 170°D 180°
40°K 30°K 20°K 10°K
30°D 40°D 50°D 60°D 70°D 80°D 90°D 100°D 110°D 120°D
50°K 40°K 30°K 20°K 10°K